

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE**

PROMOCIJAS DARBS

**VAINAS INSTITŪTS KRIMINĀLTIESĪBĀS
UN TĀ NOZĪME
NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU KVALIFIKĀCIJĀ**

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorants
Jānis Rozenbergs
Dokt 020089

Promocijas darba vadītāja:
Dr.iur., prof. Valentija Liholaja

Rīga 2012

Satura rādītājs.

IEVADS.....	3
1. VAINAS IZPRATNE.....	6
1.1. Īss ieskats vainas jēdziena vēsturiskajā attīstībā.....	6
1.2. Vainas izpratne mūsdienu Latvijas krimināltiesību sistēmā.....	16
1.2.1. Vainas izpratne Krimināllikumā.....	16
1.2.2. Vainas izpratne krimināltiesību doktrīnā.....	20
1.2.2.1. Vainas jēdziena saturs - intelektuālais un gribas moments.....	22
1.2.2.2. Vainas apjoms.....	26
1.2.2.3. Vainas pakāpes.....	27
1.2.3. Vainas šaurāka un plašāka izpratne.....	28
1.2.4. Psiholoģiskā pieeja un vērtējošā pieeja vainas jēdzienam.....	34
1.2.5. Vainas jēdziena un noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses jēdziena savstarpējās attiecības.....	36
1.2.6. Emociju vieta noziedzīga nodarījuma sastāvā.....	43
1.3. Vainas izpratne citu valstu krimināltiesībās.....	45
2. VAINAS FORMAS.....	56
2.1. Vainas formu vispārējs raksturojums.....	56
2.2. Nodoms un tā veidi.....	63
2.3. Neuzmanība un tās veidi.....	84
2.4. Kaitējuma nodarīšana bez vainas.....	95
3. VAINAS NOZĪME NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU KVALIFIKĀCIJAS PROCESĀ.....	98
3.1. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas izpratne.....	98
3.1.1. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas jēdziena izpratne krimināltiesību teorijā.....	99
3.1.2. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesa izpratne Latvijas tiesību aktos un krimināltiesību teorijā.....	111
3.1.3. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas nozīme.....	119
3.2. Vainas formas noteikšana noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā.....	120
3.2.1. Likumdevēja norādes uz vainas formām noziedzīga nodarījuma sastāvos.....	121
3.2.2. Vainas formu un to veidu noteikšana materiālos un formālos noziedzīgu nodarījumu sastāvos.....	127
3.2.3. Vainas formas noteikšana noziedzīgiem nodarījumiem ar divām vainas formām.....	130
3.2.4. Juridiskās un faktiskās kļūdas ietekme uz vainu.....	144
4. STINGRĀ ATBILDĪBA KRIMINĀLTIESĪBĀS.....	156
4.1. Stingrās atbildības izpratne.....	156
4.2. Pamatojums stingrās atbildības principa izmantošanai krimināltiesībās.....	170

5. VAINAS NOZĪME JURIDISKO PERSONU KRIMINĀLATBILDĪBAS NOTEIKŠANĀ.....	179
KOPSAVILKUMS.....	202
Anotācija.....	211
Abstract	212
Zusammenfassung	213
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts.....	214
Izmantotā literatūra	214
Normatīvie akti.....	226
Juridiskās prakses materiāli	231

IEVADS

Vainas institūta nozīmi krimināltiesību zinātnē un krimināltiesību piemērošanas praksē ir grūti pārvērtēt. Neskatoties uz to, ka jau kopš senās Romas laikiem krimināltiesībās ir bijuši pazīstami tādi principi kā *nulla poena sine culpa* (nav soda bez vainas, lat.), *Nullum crimen sine culpa* (nav nozieguma bez vainas, lat.), kas vainas institūtam krimināltiesību sistēmā ierādīja „goda vietu”, dažādos laikos un dažādās valstīs šis vainas princips ir ticis dažādi lietots un dažkārt arī atstāts novārtā.

Ir zināms pamats uzskatam, ka vainas princips un tā realizācija krimināltiesībās ir arī viens no sabiedrības attīstības līmeņa rādītājiem katrā konkrētā vēsturiskā un ģeogrāfiskā situācijā. Un to der paturēt prātā, izvērtējot vainas institūta reglamentāciju un tā pielietojumu arī mūsdienās.

Lai arī pēdējo gadu laikā Latvijas krimināltiesību teorijā nav bijušas novērojamas plašas diskusijas jautājumos par vainas izpratni un vainas institūta pilnveides nepieciešamību, tomēr jāatzīst, ka šis krimināltiesībās tik svarīgais jautājums nepelnīti ir ticis visai maz pētīts un diskutēts. Par iemeslu tam visdrīzāk ir bijusi Latvijas krimināltiesību zinātnieku un speciālistu salīdzinoši lielā vienprātība vainas izpratnes jautājumos. Arī krimināltiesību piemērošanas prakse nav uzrādījusi kādas „akūtas” problēmas vainas izpratnes sakarā. Diskusijas lielākoties ir notikušas par tieša nodoma definēšanas jautājumiem, par vainas formas konstatēšanu noziedzīgos nodarījumos ar divām vainas formām, kā arī atsevišķos jautājumos par Krimināllikuma Sevišķās daļas normu piemērošanu un interpretāciju, t.sk. arī vainas institūta kontekstā saistībā ar pareizu vainas formu konstatēšanu. Pastarpināti vainas izpratnes jautājums gan ir ticis diskutēts juridisko personu kriminālatbildības ieviešanas kontekstā. Taču jautājums par vainas jēdziena izpratni, tā saturu un iespējami ieteicamajām izmaiņām šā institūta normatīvajā reglamentācijā līdz šim Latvijas krimināltiesību zinātnē nav bijis par aktīvu diskusiju objektu un vērā ņemama viedokļu dažādība par šiem jautājumiem nav bijusi novērojama.

Līdz ar to šā pētījuma rezultātā faktiski iespējami divu veidu secinājumi - vai nu pievienošanās Latvijas krimināltiesību zinātnieku vairākumam, veicamās izpētes rezultātā konstatējot un apliecinot, ka vainas institūta reglamentācija gan normatīvā līmenī, gan arī krimināltiesību teorijas līmenī ir pietiekami izstrādāta un neprasa nekādas izmaiņas, vai arī atsevišķos jautājumos nonākt pie pretējiem secinājumiem.

Pētījumā tiks izklāstīta autora izpratne par izpētāmajā tematā ietilpstošajiem jautājumiem, kas, iespējams, ne vienmēr sakrītīs ar šobrīd Latvijas krimināltiesībās valdošajiem uzskatiem.

Autora ieskatā izpētāmais temats ir vērtējams kā aktuāls gan no krimināltiesību teorijas, gan arī no krimināltiesību piemērošanas prakses viedokļa. Tomēr lielāka aktualitāte vainas jautājumiem varētu būt tieši teorētiskajā plāksnē, jo īpaši ņemot vērā to, ka līdz šim Latvijas krimināltiesībās vainas jautājumi nav bijuši par plašas un padziļinātas izpētes objektu. Savukārt noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas aspektā izpētāmajam tematam zināmu aktualitāti piedod arī vēl salīdzinoši jaunais, bet jau daudzkārt grozītais Kriminālprocesa likums, saskaņā ar kuru arī praktiski ikdienā tiek veikta nodarījumu kvalifikācija. Pētījuma praktiskā nozīme vairāk ir saistāma ar tā rezultātā ieteikto grozījumu izdarīšanu vainas institūtu reglamentējošajās tiesību normās.

Kā pētījuma *mērķi* autors ir izvirzījis izpētāmā temata sakarā pastāvošo problēmjaudājumu, kā praktisku, tā arī teorētisku, apzināšanu un sekojošu jaunu risinājumu piedāvāšanu šo identificēto problēmu novēršanai, gan pilnveidojot krimināltiesību teoriju, gan arī veicot likuma normu pilnveidi, ja tas izrādītos nepieciešams vai vēlams.

Izvirzītā mērķa sasniegšanai pētījuma autors veicamo *uzdevumu* lokā tika iekļāvis Latvijas un ārvalstu normatīvo aktu izpēti veikšanu, šim tematam veltītās Latvijas un ārvalstu zinātniskās un praktiskās literatūras izpēti, izmantojot dažādas pētniecības metodes, kā arī aktuālās tiesu prakses apzināšanu un izpēti.

Pētījuma procesā apgūtās informācijas sistematizēšanai un analīzei tiks izmantotas dažādas *pētniecības metodes* - vēsturiskā analīze, informācijas apkopošana un tās salīdzinošā analīze, kā arī induktīvā un deduktīvā metode. Ar vēsturiskās pētniecības metodes palīdzību tiks apzināta vainas institūta reglamentācija un attīstība dažādos vēstures laika posmos, kas ir nepieciešams, lai izprastu šobrīd spēkā esošās reglamentācijas vēsturisko izcelsmi. Salīdzinošā pētniecības metode tiks izmantota, aplūkojot darbā izpētāmos krimināltiesību institūtus citu valstu krimināltiesību sistēmās, lai sniegtu viedokli par iespējamajiem uzlabojumiem mūsu valstī pastāvošajās teorijas atziņās vai normatīvajā regulējumā. Arī E.Levits ir norādījis, ka Latvijas tiesību zinātniekiem un praktiķiem būtu jāmēģina nevis no jauna konstruēt tiesību pamatprincipus, bet gan rast tālākattīstības ierosmes un atbildes, kas jau aprobētas citā, salīdzināmā tiesību sistēmā¹. Būtiska loma šajā pētījumā ir ierādāma arī analītiskajai pētniecības metodei, ar tās palīdzību tiks pētītas un vērtētas šobrīd Latvijā aprobētās krimināltiesību teorijas nostādnes attiecībā uz vainas institūtu, kā arī spēkā esošā normatīvā reglamentācija. Atsevišķi tiesu prakses gadījumi tiks analizēti, pielietojot induktīvo metodi, ar kuras palīdzību tiks meklētas iespējas atvasināt no šiem konkrētajiem gadījumiem kādus vispārīgus priekšlikumus un secinājumus. Savukārt ar deduktīvās pētniecības metodes palīdzību no vispārējām teorētiskām nostādnēm tiks izdarīti secinājumi un priekšlikumi par konkrētu jautājumu iespējamajiem risinājumiem.

Kopumā pētījums sastāv no piecām nodaļām. Tajās aprakstīta vainas jēdziena izpratne, vainas formas, vainas nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā, stingrās atbildības jeb kriminālatbildības bez vainas piemērošanas iespējas krimināltiesībās un ar juridisko personu kriminālatbildību saistītie vainas jautājumi.

Pirmā nodaļa tiks veltīta vainas izpratnes jautājumiem. Šajā nodaļā vispirms veicama vainas jēdziena vēsturiskās attīstības izpēte. Turpmāk nepieciešams veikt vainas jēdziena izpēti Latvijas krimināltiesībās, pievēršoties gan vainas normatīvās reglamentācijas izpētei, gan arī Latvijas krimināltiesību doktrīnas atziņu apkopošanai un analīzei. Cita starpā tiks analizēti arī tādi jautājumi kā vainas jēdziena un noziedzīgā nodarījuma subjektīvās puses jēdziena savstarpējās attiecības, emociju vieta un nozīme noziedzīgā nodarījuma sastāvā. Nodaļas nobeigumā tiks arī sniegts pārskats par vainas jēdziena izpratni un reglamentāciju aptuveni 15 ārvalstīs.

---

¹ Levits E. Nopietns darbs konstitucionālajās tiesībās. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 29.maijs, Nr.16 (209), 9.lpp.

Otrajā nodaļā tiks aplūkotas un analizētas vainas formas - nodoms, neuzmanība un to veidi. Atsevišķi arī aplūkojami noziedzīgi nodarījumi ar divām vainas formām, kā arī juridiskās un faktiskās kļūdas ietekme uz vainu.

Trešajā nodaļā tiks ietverti jautājumi, kas saistīti ar vainas institūta nozīmi noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā. Vispirms šajā nodaļā tiks izvērtēta kvalifikācijas jēdziena un noziedzīga nodarījuma sastāva izpratne kontekstā arī ar kriminālprocesa tiesībām. Tāpat paredzēts aplūkot un pētīt dažādus ar kvalifikācijas procesu un vainas konstatēšanu saistītus jautājumus.

Ceturtajā nodaļā tiks aplūkots Latvijas krimināltiesību teorijā neatzīts atbildības modelis - stingrā atbildība jeb kriminālatbildība bez vainas. Vispirms tiks noskaidrots šā jēdziena saturs, kāds tas ir pazīstams valstīs, kurās šāds kriminālatbildības modelis tiek atzīts un izmantots. Analizējot šim jautājumam veltītu ārvalstu literatūru, tiks izdarīts mēģinājums rast pamatojumu šāda kriminālatbildības modeļa piemērošanai, kā arī tiks aplūkotas stingrās atbildības attiecības ar personas pamattiesībām.

Pētījuma piektajā nodaļā tiks aplūkoti ar juridisko personu kriminālatbildību saistīti problēmjautājumi vainas institūta kontekstā. Lai arī Latvijas likumdevējs un krimināltiesību zinātnieki pēc ilgākām diskusijām tika atteikušies no juridisko personu kriminālatbildības ieviešanas, tomēr šobrīd spēkā esošais Krimināllikums paredz iespēju piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskajām personām. Šos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus nedz likumdevējs, nedz arī krimināltiesību doktrīna nav atzinuši par kriminālsodiem, un to piemērošana netiek identificēta ar kriminālatbildības iestāšanos juridiskajām personām. Šāda nostāja arī tiks vērtēta un analizēta, apkopojot un analizējot gan ārvalstu tiesību aktus, gan arī šim jautājumam veltīto Latvijas un ārvalstu krimināltiesību zinātnisko literatūru.

Kopumā pētījuma tapšanā izmantoti 340 avoti, no tiem 86 juridiskās literatūras avoti (grāmatas, publikācijas periodiskajos izdevumos) latviešu valodā, 40 angļu valodā, 67 krievu valodā, 6 vācu valodā. Izmantoti arī 84 normatīvie akti (t.sk. 35 ārvalstu normatīvie akti un 12 starptautiskie normatīvie akti), kā arī 57 juridiskās prakses materiāli.

1. VAINAS IZPRATNE

Vainas izpratne kā pirmais no analizējamajiem jautājumiem nav ticis izvēlēts nejauši. Vainas jēdziens ir centrālais šā pētījuma objekts. Turpmākajās nodaļās tiks aplūkotas gan vainas formas, gan vainas nozīme nodarījumu kvalifikācijas procesā, gan arī citi ar vainas institūta piemērošanu saistīti jautājumi. Taču, lai par tiem diskutētu, vispirms ir nepieciešams noskaidrot šā centrālā pētījuma objekta saturu - kas tad ir vaina, kas ar šo apzīmējumu tiek saprasts krimināltiesību zinātnē un krimināltiesību piemērošanas praksē, vai pašreizējā vainas izpratne un definīcija ir pietiekami pamatota un atstājama bez izmaiņām.

Lai meklētu un censtos rast atbildes uz šādiem jautājumiem, vispirms tiks aplūkota vainas jēdziena vēsturiskā ģenēze, galvenokārt uzmanību veltot vainas jēdziena attīstībai Latvijas teritorijā. Tāpat tiks izpētīta vainas izpratne mūsdienu Latvijas krimināltiesībās, izvērtējot gan vainas un tās formu normatīvo reglamentāciju, gan arī vainas jēdziena saturu krimināltiesību doktrīnā. Nodaļas noslēgumā tiks arī piedāvāts apskats par vainas jēdziena izpratni un normatīvo regulējumu vairākās ārvalstīs. Šis salīdzinošais ārvalstu krimināltiesību apskats varētu būt interesants, cenšoties noskaidrot mūsdienu Latvijas krimināltiesību sistēmas iespējamo radniecību ar citu valstu krimināltiesībām raksturīgajām iezīmēm.

1.1. Īss ieskats vainas jēdziena vēsturiskajā attīstībā

Pozitīvo krimināltiesību vēsture pēc būtības ir sodu institūta vēsture. Sods ir viena no agrākām sociālās dzīves parādībām, un šā institūta evolūcija uzskatāma par vienu no spēcīgākajiem faktoriem tiesību attīstībā.²

Sniedzot ieskatu vainas jēdziena vēsturiskajā attīstībā, vispirms ir nepieciešams novilkt izpētāmā jautājuma robežas gan teritoriālā ziņā, gan arī izpētāmā vēsturiskā perioda ziņā. Dažādu valstu autoru darbos attiecībā uz krimināltiesību vēsturi ir rodami atšķirīgi viedokļi par to, no kura vēsturiskā perioda ir sākams šo tiesību apskats.

Pirmās neatkarīgās Latvijas valsts izcilākais krimināltiesību zinātnieks prof.P.Mincs uzskatījis, ka krimināltiesību zinātniskai apstrādāšanai pamatu likuši itāļu kā laicīgie, tā arī baznīcas juristi. Kā vieniem, tā otriem par izejas punktu noderēja romiešu avoti: „*digestu libri terribles*”, „*Codex*” un „*Institutiones*”.³ Tomēr arī P.Mincs norāda uz slavenu Bavārijas kriminālistu Anselmu Feierbahu (*Feierbach*, 1775-1833) kā mūsdienu krimināltiesību zinātnes dibinātāju.⁴

² Liszt E., Schmidt F. Lehrbuch des deutschen Strafrechts. Berlin: Gruyter, 1927, S.4. Citēts pēc: Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 48.lpp.

³ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 65.lpp.

⁴ Turpat, 67.lpp.

Sekojošā šādai nostājai, no šī laika būtu pamatoti sākt aplūkot vainu kā krimināltiesību zinātnes jēdzienu. Tajā pat laikā nevar noliegt, ka krimināltiesību pastāvēšanas vēsturē arī agrāk ir bijis pazīstams vainas jēdziens, tomēr tā sistemātiska un mērķtiecīga pētīšana netika veikta. Arī R.Dombrovskis norāda, ka, lai arī krimināltiesību pirmie likumi tika pieņemti jau ļoti sen, piemēram, Babilonā Hamurapi valdīšanas laikā (1792.-1750.gadā pirms Kristus), krimināltiesību zinātne izveidojās tikai 19.gadsimta pirmajā trešdaļā, un tās dibinātājs bija vācu zinātnieks A.Feierbahs.⁵

Piemēram, viduslaikos Eiropas teritorijā sodu piemērošana bija cieši saistīta ar reliģiju. Tikai, sākot no apgaismības perioda, tika risināts jautājums par tiesību un reliģijas nošķiršanu.

Viduslaikos Eiropā tiesības pieturējās pie principa „atbildība par sekām”. Tas ir saistīts ar principu *versari in re illicita* (darboties neatļautā situācijā).⁶ Saskaņā ar šo principu atbildība personai var iestāties par tās rīcības rezultātā faktiski radītajām sekām.

Krimināltiesību filosofija jauno laiku dabiskajās tiesībās, kuras aizsākās ar Hugo Grociju (*Grotius*, 1583-1641) cēlonības un vainīguma nošķiršanai piešķir jaunu jēgu. Tās uzmanības centrā atrodas cilvēks - ar saprātu apveltīta, racionāli domājoša un sabiedriska būtne.⁷

Vēlāk apgaismības perioda pārstāvju radītais „vainas inkriminācijas” jēdziens ir saistīts ar vainīgās personas iespēju pirms nodarījuma izdarīšanas pēc savas brīvas gribas atteikties no tā. Vainīgo personu var sodīt tikai tad, ja viņa pēc savas brīvas gribas ir izšķīrusies par tiesību pārkāpumu. Līdz ar to tiek izslēgta absolūta atbildība par sekām.⁸ Šajā laikā arī radies līdz mūsu dienām pazīstamais princips *nulla poena sine culpa* (nav soda bez vainas). Vēsturiski šo vainas koncepciju var uzskatīt kā reakciju uz patvaļīgo feodālo sodu praksi Eiropā. Šis princips kļuva par būtisku 18. un 19.gadsimta kodifikāciju sastāvdaļu. 1794.gadā pieņemtās Prūsijas vispārīgās zemes tiesības, apjomīgs likumu krājums, kas sastāv no 1577 krimināltiesību pantiem, vispārīgajā daļā nosaka vainas pieskaitāmību indivīda darbībai, kas veikta pēc viņa brīvas gribas. 1813.gadā pieņemtais Bavārijas kriminālkodekss pieturējās pie tā paša principa „nav soda bez vainas” (119.pants).⁹

Šajā laikā bija vērojams ciešs sakars starp krimināltiesību attīstību un vispārējā pasaules uzskata evolūciju. Franču domātāju Monteskiē (*Montesquieu*, 1689 - 1755), Ruso (*Rousseau*, 1712 - 1778), Voltēra (*Voltaire*, 1694 - 1778) apgaismības filosofijas spožums noskaidroja 18.gadsimta kriminālās justīcijas trūkumus. Austrijā jauno strāvu sludinātājs bija pazīstamais kriminālists Zonnenfels (*Sonnenfels*, 1732 - 1817). Viņi visi uzstājās pret sodu pārmērīgo bardzību, pret spīdzināšanu un nāves sodu, un galvenā kārtā pret tiesnešu patvaļību. Pēdējo domu ar sevišķu spēku izvirzīja Kanta kritiskā filosofija, cīnoties pret nenoteiktām sankcijām krimināllikumā. Kanta filosofijas iespaids manāms arī šolaiku krimināltiesību zinātnes dibinātāja, slavenā Bavārijas kriminālista A.Feierbaha darbos.¹⁰

⁵ Dombrovskis R. Dažas krimināltiesisko zinātņu teorētiskās problēmas. Jurista Vārds, 2008. 12.februāris, Nr.6 (510), 3.lpp.

⁶ Krauss D., Pastille K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 74.lpp.

⁷ Turpat, 74.lpp.

⁸ Turpat, 75.lpp.

⁹ Turpat, 75.lpp.

¹⁰ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 66.-68.lpp.

Līdzšinējais apraksts vainas jēdziena vēsturiskās izcelsmes ieskicēšanai vairāk koncentrējas uz skatījumu no vācu tiesību viedokļa. Tajā pat laikā atšķirīgs vainas jēdziena izcelsmes skatījums ir rodams Anglijas tiesību vēsturē, kur par pirmo likumu krājumu, kurā ir minēts vainas jēdziens, var tikt uzskatīts *Leges Henrici Primi* (lat.- Henriha I likumi), kurš tika izdots laikā starp 1108. un 1118.gadu un kurā ir fiksētas tajā laikā pastāvošās tiesības (tajā skaitā arī krimināltiesības). Tieši šajā likumu apkopojumā 5.nodaļas 28.paragrāfā bija ietverta vainas definīcija, kas nedaudz mainītā formā joprojām var tikt uzskatīta par vienu no angļu - amerikāņu krimināltiesību stūrakmeņiem: „*Reum non facit nisi mens rea*” (lat.- Rīcība nav vainīga, kamēr nav vainīga prāta). Šāda tiesību principa parādīšanās šajā likumu apkopojumā var vedināt uz secinājumu, ka jau tajā laikā personas psihiskajai attieksmei pret tās noziedzīgajām darbībām bija piešķirta kāda tiesiska nozīme. Taču šāds secinājums būtu nepareizs. Neskatoties uz *mens rea*¹¹ termina parādīšanos likuma tekstā, 12.gadsimta sākumā krimināltiesībās personas psihiskā attieksme joprojām netika uzskatīta par obligātu elementu nozieguma struktūrā.¹²

Taču jau drīz Henriha I likumu krājumu nomainīja Ričarda I valdīšanas laikā (1189 - 1199) izdotie „tiesu ruļļi” (ang.- *Plea Rolls*), kas būtiski mainīja tā laika Anglijas krimināltiesību sistēmu. Šajā jaunajā krimināltiesību sistēmā jau kļuva pazīstami tādi jēdzieni kā nodoms (lat.- *dolus*), vaina (lat.- *culpa*). Tādējādi tieši 12.gadsimta beigās, 13.gadsimta sākums var tikt uzskatīts par laiku, kad Anglijas tiesībās ir radusies *mens rea* koncepcija¹³, kas kontinentālās Eiropas tiesību izpratnē būtu pielīdzināma vainas principam krimināltiesībās.

Krievijas krimināltiesību vēsturisks apskats šīs valsts autoru grāmatās galvenokārt sākas no 1901.gada¹⁴. Taču jau pirms šī laika Krievijas krimināltiesībās pastāvēja kodifikācijām pielīdzināmi likumu apkopojumi. Pirms 1901.gada Krievijā bija spēkā 1845.gada „Nolikums par krimināliem un labošanas sodiem” (*Уложение о наказаниях уголовных и исправительных*¹⁵), kas gan pēc formas, gan pēc satura bija visai konservatīvs tiesību akts. 1864.gadā Krievijā veiktā tiesu reforma skāra arī krimināltiesības, pirmo reizi Krievijas vēsturē parādījās krimināltiesību normu iedalījums likuma vispārējā un sevišķajā daļā. Šajā nolikumā jau bija pazīstami nodoma un neuzmanības jēdzieni. Laikā starp 1901. un 1922.gadu Krievijā krimināltiesību avoti bija pakļauti biežām izmaiņām, sakarā ar izmaiņām valsts iekārtā. Tas bija laiks, kad Krievija no monarhijas kļuva par buržuāziski - demokrātisku un vēlāk - par padomju republiku. Varas iekārtām mainoties, ik reizi tika mainīti arī krimināltiesību avoti, pielāgojot tos katras varas interesēm un nepieciešamībām. Šajā laikā pirmajos padomju varas dekrētos krimināltiesību jomā (piem., 1918.gada 8.maija dekrēts „Par kukuļošanu”, 1918.gada 22.jūlija dekrēts „Par spekulāciju”) vainas jēdziens tika izmantots kā viens no būtiskākajiem krimināltiesību

¹¹ Šā termina saturs ir skaidrots pētījuma 1.3.nodaļā.

¹² Есаков Г.А. Mens Rea в уголовном праве Соединенных Штатов Америки: историко-правовое исследование. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.48.-49.

¹³ Ibid, с.61.

¹⁴ Sk.piem., Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2000, с.53.; sk. arī Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.16.-19.

¹⁵ Соду likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem. Rīga: Dienas Lapas apgāds, 1894. Sk. arī: Таганцев Н.С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. 12-е изд., пересм. и доп., С.- Петербургъ; [Б.и.], 1904.

jēdzieniem. Šajos dekrētos tieši bija noteikts, ka pie kriminālatbildības saucamas personas, kuras ir vainīgas konkrētu sabiedriski bīstamu nodarījumu izdarīšanā, un ka sodam, kāds tiek piemērots šīm personām, ir jāatbilst viņu vainas pakāpei.¹⁶

Literatūrā ir norādīts, ka Krievijas krimināltiesībās vienmēr esot tikusi atzīta atbildība tikai par vainojamu rīcību. Tajā pat laikā nepieciešams atzīmēt, ka Krievijas vēsturē ir bijuši arī periodi, kad atbildība tikai par vainojamu rīcību ir tikusi noliegta no tā laika atzītu krimināltiesību speciālistu puses, turklāt ir bijis arī laiks, kad vainas princips tiesību piemērošanas praksē ir ticis rupji ignorēts¹⁷. Šo periodu Krievijā var raksturot kā laiku, kad pilnībā no jauna tika likti pamati sociālistiskās iekārtas krimināltiesībām.

1922.gadā Krievijā (KPFSR) tika pieņemts pirmais kriminālkodekss¹⁸. Pozitīvi būtu vērtējams fakts, ka šajā kriminālkodeksā tiek atjaunotas normas par nodomu un neuzmanību, kam būtu jābūt par pamatu vainas principa realizēšanai krimināltiesībās.¹⁹ Taču pats vainas jēdziens tā laikā krimināltiesību avotos (1922. un 1926.gada Krievijas PFSR kriminālkodeksi²⁰) izmantots netika²¹. Bez tam tā laika Krievijas PFSR tika pieļauta tādu „sociālās aizsardzības” (termins, ar kuru faktiski bija aizvietots kriminālsoda jēdziens) soda mēru kā nometinājums un izsūtījums piemērošana personām, kas nav vainīgas, bet ir uzskatāmas par sociāli bīstamām (Krievijas PFSR 1926.gada Kriminālkodeksa 7.pants).²² Citētajā literatūras avotā ir arī norādīts, ka šāda atkāpe no vainas principa gan nemazinot individuālās vainas nozīmīgo vietu arī tā laika Krievijas krimināltiesību sistēmā, tomēr šādam apgalvojumam nevar pievienoties. Neapšaubāmi un acīmredzami šādu normu pastāvēšana krimināltiesību sistēmā, kā arī to pielietojums tā laikā krimināltiesību piemērošanas praksē norāda uz valsts varas patvaļas izpausmēm, kas noveda pie traģiskām šīs parādības sekām. Tā, piemēram, 1922.gada KPFSR kriminālkodeksā attiecībā uz vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem kategoriskā formā, neatkarīgi no vainas formas un tās esamības vispār, paredzēja paaugstinātu kriminālatbildību, galvenokārt par kontrrevolucionāriem un kara noziegumiem. Šā Kriminālkodeksa 73.panta otrajā daļā norādīts, ka gadījumos, kad netiek pierādīta vaina kontrrevolucionāra nozieguma izdarīšanā vai baumu izplatīšanā, kas varēja novest pie sabiedrības panikas vai radīt neuzticību valsts vadībai, sods tikai tika mīkstināts²³.

¹⁶ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.302.

¹⁷ Ibid., с.301.

¹⁸ Уголовный кодекс РСФСР 1922 года. Pieejams: http://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_1922_года/Temp [aplūkots 2012.gada 25.septembrī].

¹⁹ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.35.

²⁰ 1926.gada KPFSR kriminālkodeks: ar pārgrozījumiem līdz 1940. gada 15. novembrim: oficiāls teksts ar pielikumiem un sistematizētiem materiāliem pantu kārtībā. Rīga: Latvijas PSR Tieslietu Tautas Komisariāts, 1940.

²¹ Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юрист, 2000, с. 53.

²² Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.302.

²³ Бокова И.Н. Особенности конструирования признаков субъективной стороны в УК РСФСР 1922, 1926 гг. История развития уголовного права и ее значение для современности. Материалы V Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 26-27 мая 2005 г. Москва: издательство „ЛексЭст”, 2006, с.49.

KPFSR 1960.gada kriminālkodeksā²⁴ vainas princips bija ietverts, taču krimināltiesību zinātnē diskusijas izraisīja savstarpēji līdzīgu terminu pastāvēšana (*вина, виноват, виновность, виновен*). Šajā ziņā ievērojamu progresu ir uzrādījis Krievijas Federācijas 1996.gada kriminālkodekss²⁵, kura 24.pantā skaidri ir norādīts, ka vaina - tā ir nodoms vai neuzmanība, un nekas vairāk.²⁶ Bez tam šajā Krievijas Federācijas 1996.gada kriminālkodeksā pirmo reizi Krievijas krimināltiesību vēsturē atsevišķa nodaļa (5.nodaļa) ir veltīta vainas jautājumam. Turklāt šajā kodeksā (5.pantā) pirmo reizi krimināltiesību principa līmenī ir nostiprināts arī vainas princips²⁷, kas cita starpā arī kategoriski noliedz objektīvo pieskaitāmību, t.i., kriminālatbildību par kaitējuma nodarīšanu bez vainas.²⁸

Tagadējā Latvijas teritorijā pirms vācu iebrukuma 13.gadsimtā dzīvojošajiem baltiem: zemgaļiem, kuršiem, sēļiem un latgaļiem, somu - ugriem: lībiešiem (līviem) un igauņiem bijusi pietiekami efektīva sociālā regulācija, kuras būtiska sastāvdaļa bija paražu tiesības. Krimināltiesības, pretēji mūsdienām, tajā laikā piederēja pie privāto tiesību jomas, jo, nepastāvot publiski organizētai valsts varai, reakcija uz noziedzīgu nodarījumu notika privātā kārtā. Mūsdienās šādas attiecības tiek sauktas par asinsatriebību, bet juristu vidū par vaidu tiesību. Avotos atrodamas liecības par tiesību kazuistisko veidošanas tehniku, abstraktu jēdzienu trūkumu, likumpārkāpumu objektīvās puses uzsvēršanu, kompozīcijas un taliona principus krimināltiesībās.²⁹ 13., 14.gadsimtā pamazām notika krimināltiesību pāreja no privāttiesiskā stāvokļa uz publisko. Šajā laikā valsts (vācu) vara uzsāka cīņu ar vaidu tiesību, to pamazām sāka aizstāt ar tā saucamo kompozīcijas sistēmu, kas tika pārņemta no ģermāņiem.³⁰ Šeit var minēt tādas kodifikācijas kā Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesības, Kuršu zemnieku tiesības, Lībiešu - igauņu zemnieku tiesības³¹. Vasaļu (bruņinieku) tiesību avotos, pie kuriem var pieskaitīt Livonijas senāko bruņinieku tiesību kodifikāciju (13.gs. beigas, 14.gs. sākums) un Livonijas spoguļi (14.gs.sākums), liela nozīme tika pievērsta gribas momentam, tomēr šo gribas izpausmi saistīja tikai ar kaitīgu seku iestāšanos un objektīvo pusi. Faktiski gribas momentu subjektīvā nozīmē neņēma vērā. Citiem vārdiem sakot, jurisdikcija uzskatīja - kur nav seku, tur nav arī nozieguma, ja noziedzīgā griba nebija realizējusies. Subjektīvajiem apstākļiem reāla nozīme bija tikai pie soda noteikšanas un izpildīšanas. Tā, piemēram, nonāvēšanu aiz neuzmanības nekad nesodīja ar dzīvības atņemšanu, bet tikai ar vīra naudu.³² Kārļa V 1532.gada 27.jūnija soda likums t.s. *Peinliche Halsgerichtsordnung* jeb kakla tiesa, kuru literatūrā vienkārši sauc par Karolīnu (*Constitutio Criminalis*

²⁴ Уголовный кодекс РСФСР (1960): официальный текст с приложением постатейно-систематизированных материалов. Москва: Юридическая литература, 1968.

²⁵ Уголовный кодекс Российской Федерации (1996). Москва: Юридическая литература, 1996.

²⁶ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.73.

²⁷ Ibid, с.301.

²⁸ Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2000, с.53.

²⁹ Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs - 16.gs. 1.sējums. Lazdiņš J., Blūzma V., Osipova S., E.Meļķiņa redakcijā. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998, 5., 23., 25.lpp.

³⁰ Turpat, 25.lpp.

³¹ Švābe A. Vecākās zemnieku tiesības. Rīga: Latvijas skolotāju savienība, 1927, 3., 5., 7.lpp.

³² Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs - 16.gs. 1.sējums. Lazdiņš J., Blūzma V., Osipova S., E.Meļķiņa redakcijā. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998, 107.-108.lpp.

Carolina), bija viens no pilnīgākajiem krimināltiesību avotiem viduslaiku beigās un jauno laiku sākumā, mūsu zemē tas bijis spēkā vismaz jau no 1550.gada. No krimināltiesību viedokļa kakla tiesa iezīmēja viduslaiku beigas un jauno laiku sākumu, atceļot viduslaikiem raksturīgo vaidu tiesību un kompozīcijas sistēmu, to vietā nodibinot publiski tiesisku sodu sistēmu. Pastiprināta uzmanība tika pievērsta arī vainīguma momentam un noziedznieka personai, diemžēl vienlaikus aizgūstot no kanoniskajām tiesībām inkvizīcijas procesu.³³ Vienlaikus viduslaiku pilsētās bija spēkā dažādi pilsētu tiesību avoti. Piemēram šeit var minēt Hamburgas - Rīgas tiesības, jeb Rīgai noteiktā Hamburgas 1270.gada statūtu redakciju, kur, cita starpā atsevišķās nodaļās bija nošķirti noziegumi un apzināti nodarījumi³⁴, tomēr šos sistematizācijas mēģinājumus par veiksmīgiem atzīt nevar. Vēlāk Latvijas teritorijā stājās spēkā Kurzemes un Zemgales hercogistes un Polijas - Lietuvas pārvaldes laika tiesību avoti (līdz 18.gs.beigām), Zviedrijas pārvaldes laika (1629 - 1721) tiesību avoti, un Krievijas pakļautības laika (1721-1918) likumdošanas akti.

Arī kopš 20.gadsimta sākuma tagadējā Latvijas teritorijā ir bijuši spēkā dažādi krimināltiesību avoti. Pirmā pasaules kara gados Vidzemē un Latgalē, tāpat kā pārējā Krievijas teritorijā, joprojām bija spēkā un tika piemēroti svarīgākie krimināllikumi: nolikums "Par kriminālsodiem un labošanas sodiem" 1885.gada redakcijā, 1864.gada ustavs "Par sodiem, ko piemēro mirtiesneši"³⁵. Krievijas cara Nikolaja II 1903.gadā apstiprinātos Sodu likumus³⁶ pilnā apmērā, pielāgojot okupācijas režīma vajadzībām, vācu militārā vara pirmā pasaules kara laikā, pakāpeniski okupējot Latvijas teritoriju, ieviesa spēkā vispirms Kurzemē, bet vēlāk Vidzemē.³⁷ Attiecībā uz vainas jautājumiem šajos Sodu likumos bija precīzas norādes uz personas subjektīvās attieksmes tiesisko nozīmi. Noziegumi bija sodāmi, pastāvot personas vainai nodoma formā. Pastāvot vainai tikai neuzmanības formā, persona bija sodāma tikai likumā īpaši paredzētos gadījumos.³⁸

1918.gada 6.decembrī Latvijas Tautas padome atstāja spēkā okupācijas varas ieviestos 1903.gada Sodu likumus. Arī pēc padomju varas padzišanas Tautas padome ar 1919.gada 5.decembra likumu noteica, ka Latvijā ir spēkā visi Krievijas likumi, kas nav atcelti Latvijā. Latgalē Sodu likumus ieviesa ar 1920.gada 15.marta likumu. Tādējādi 1903.gada Sodu likumi ar Saeimas vēlāk izdarītajiem grozījumiem bija spēkā Latvijas teritorijā līdz 1933.gada 1.augustam, kad tos aizstāja 1933.gada 24.aprīlī pieņemtais Latvijas brīvvalsts pirmais krimināllikums - Sodu likums.³⁹ Šis Sodu likums bija vairāk kā 13 gadu darba rezultāts. Jau 1920.gadā pie Tieslietu ministrijas nodibināja komisiju 1903.gada Sodu likumu pārstrādāšanai, kura šīs ministrijas pastāvīgā juriskonsultācijas locekļa P.Jakobi vadībā

³³ Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs - 16.gs. 1.sējums. Lazdiņš J., Blūzma V., Osipova S., E.Meļķiša redakcijā. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998, 154.lpp.

³⁴ Turpat, 231.-233.lpp.

³⁵ Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Apsītis R., Blūzma V., Jundzis T. u.c., D.A.Lēbera redakcijā. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2000, 30.-31.lpp.

³⁶ 1903.gada 22.marta Sodu likums. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likuma piemērošanu Latvijā. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1925.

³⁷ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 64.lpp.

³⁸ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.21.

³⁹ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 64.lpp.

darbojās no 1920.gada 29.jūnija līdz 1921.gada 21.martam, noturot 38 sēdes. Šīs komisijas darbību turpināja tieslietu ministra V.Holcmaņa iecelta otra komisija, kuras uzdevums bija izstrādāt jaunu Soda likumu un kura darbojās no 1921.gada 8.oktobra līdz 1927.gada 2.februārim, noturot 169 sēdes. Komisijas izstrādātais projekts ar Ministru kabineta starpniecību tika iesniegts Saeimai, tomēr 1930.gada pavasarī likuma projekts tika atdots papildināšanai vēl vienai jaunizveidotai komisijai, kura noturēja pavisam 67 sēdes. Šo uzlaboto likumprojektu Ministru kabinets 1930.gada 25.septembrī pieņēma un izdeva Satversmes 81.panta kārtībā. Jauno Soda likumu Saeimas plenārsēdē atkal nodeva caurskatīšanai speciālai Soda likuma komisijai, un trešā Saeima paguva apspriest šo likumu divos lasījumos. Pēc tam, trešās Saeimas darbībai beidzoties, 1930.gadā izsludinātā Soda likuma spēkā stāšanās laiks tika pagarināts Satversmes 81.panta kārtībā pavisam četras reizes. Pa to laiku Saeimas jaunievēlētā Soda likumu komisija 1932.gada maijā pabeidza projekta caurlūkošanu trešajā lasījumā, un uz tieslietu ministra A.Ozola priekšlikumu Ministru kabinets, vienojoties ar Saeimas vairākumu, vēlreiz ņēma šo projektu atpakaļ un izdeva to Saeimas Soda likumu komisijas jaunākā redakcijā Satversmes 81.panta kārtībā 1933.gada 24.aprīlī.⁴⁰

Izpētot šo ilgi, vairāk nekā 13 gados tapušo normatīvo aktu, secināms, ka precīzu vainas jēdziena definīciju Soda likums nesaturēja. Tā vietā Soda likumā ir atrodami tādi apzīmējumi kā „pieskaitīšana par vainu” (piem.38., 39., 40.pants), „vainīguma veidi” (5.nodalījuma virsraksts).⁴¹

Kā izriet no 1933.gada Soda likuma 38., 39., 40. un citu pantu satura, tad apzīmējums „ir/nav pieskaitāms par vainu” ir ticis lietots nozīmē „ir/nav krimināli sodāms”. Piemēram, Soda likuma 38.pants nosaka, ka „nav pieskaitāms par vainu ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums, ja to izdarījusi persona, kura, noziedzīgo nodarījumu izdarīdama, aiz slimīga gara darbības traucējuma vai nesamaņas stāvoklī būdama, vai aiz garīgas neattīstības, kas cēlusies no miesīga trūkuma vai slimības, nav varējusi saprast sava nodarījuma raksturu un nozīmi vai vadīt savu rīcību.” Soda likuma 39.panta pirmā daļa savukārt noteica, ka „nav pieskaitāms par vainu ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums, ko izdarījis mazgadīgais, kuram vēl nav divpadsmit gadu”. Soda likuma 40.pants nosaka, ka „nav pieskaitāms par vainu ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums, kuru tā izdarītājs nav varējis paredzēt vai novērst”. Ņemot vērā citētās Soda likuma normas, jāsecina, ka jēdziens „pieskaitīšana par vainu” Soda likumā ticis lietots, ar to apzīmējot slēdzienu par iespējamību saukt pie kriminālatbildības un sodīt. Ja kāds nodarījums „tiek pieskaitīts par vainu”, tad konstatējams, ka persona par šā nodarījuma izdarīšanu var tikt sodīta ar kriminālsodu. Ja kāds nodarījums „netiek pieskaitīts par vainu”, tad konstatējams, ka persona par šo nodarījumu nav sodāma. Šajā nozīmē lietota vainas jēdziena saturs atšķīrās no mūsdienu Latvijas krimināltiesībās vispārpieņemtā vainas jēdziena satura (vaina kā personas psihiskā attieksme nodoma vai neuzmanības formā). Šādā nozīmē Soda likumā lietotais vainas jēdziens ir visai tuvs arī mūsdienu Vācijas krimināltiesībās atzītam vainas jēdzienam, kas aprakstīts arī kādā no VFR Augstākās tiesas lēmumiem: „Vaina ir „tiesāšanas iespēja”. Ar vainas konstatējumu

⁴⁰ 1933.g.24.aprīļa Soda likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sast: P.Mincs H.Ehlerss, P.Jakobi, J.Lauva. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1934, 3.lpp.

⁴¹ Soda likums: LR likums. Likumu un Ministru kabineta Ziņotājs. 7.burtņica. Rīga, 1933, 170.lpp.

likumpārkāpējam tiek inkriminēta nelikumīga darbība, ka viņš ir izšķīries par prettiesīgu darbību, kaut arī viņš varēja rīkoties atbilstoši likumam”⁴².

Jādomā, ka apzīmējumos „pieskaitāms par vainu” arī pieskaitāmības jēdziens ir ticis atvasināts no vācu valodas, kur krimināltiesībās ir pazīstami tādi apzīmējumi kā vainas pierēķināšana (vāc.- *Zurechnung*) un vainas pierakstīšana (vāc.- *Zuschreibung*).

Tomēr bez jau iepriekš norādītās vainas jēdziena izpratnes 1933.gada Sodu likumā, arī tā laika Latvijas krimināltiesībās bija pazīstama vainas jēdziena lietošana mūsdienu izpratnē, proti - kā subjektīvās puses pamatpazīme, kas raksturo personas psihisko attieksmi. Viens no tā laika ievērojamākajiem krimināltiesību zinātniekiem profesors Pauls Mincs attiecībā par vainas jēdzienu 1933.gada Sodu likumā norāda: „Noziedzīga darbība (..) ir divpusīga. Viņa sastādās no iekšējā (subjektīvā) un ārējā (objektīvā) elementa. Pirmo, kurš ir noziedzīgas darbības psihe, parasts saukt par vainu. Konkrēta noziedzīga rezultāta nostādīšana sakarībā ar noteiktās pieskaitīgās personas psihi nozīmē šī rezultāta pieskaitīšanu viņai par vainu. Priekš tam ir vajadzīgs, lai viņas psihe būtu vērsta uz minētā rezultāta pusi.”⁴³

1933.gada Sodu likuma 5.nodalījuma virsraksts ir - vainīguma veidi. Kas tad ar apzīmējumu „vainīgums” tika normatīvi apzīmēts šajā likumā un kādu „vainīguma” iedalījumu šis likums piedāvāja? Jākonstatē, ka Sodu likuma nodalījumā „Vainīguma veidi” tiek aprakstīta ne vien nodarījuma subjektīvā puse (46.panta pirmā daļa - Noziedzīgs nodarījums uzskatāms par tīšu jeb nodomātu nevien tad, kad vainīgais gribējis to izdarīt, bet arī tad, kad viņš apzināti pielaidis tās sekas, kuras nosaka šā nodarījuma noziedzīgumu. 46.panta otrā daļa - Noziedzīgs nodarījums uzskatāms par izdarītu aiz neuzmanības nevien tad, kad vainīgais nav to paredzējis, kaut gan būtu varējis vai viņam būtu vajadzējis to paredzēt (nolaidība), bet arī tad, kad viņš, kaut gan paredzējis sekas, kuras nosaka šā nodarījuma noziedzīgumu, tomēr vieglprātīgi domājis šādas sekas novērst (pārgalvība)), bet arī citi noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijai svarīgi jautājumi:

- 1) nodarījumu sodāmība atkarībā no vainas formas un nodarījumu smaguma pakāpes (46.panta trešā daļa - smagi noziegumi sodāmi tikai tad, ja tie izdarīti tīši. 46.panta trešā daļa - noziegumi sodāmi, ja tie izdarīti tīši, bet, ja tie izdarīti aiz neuzmanības, tikai likumā sevišķi norādītos gadījumos. 46.panta ceturta daļa - pārkāpumi sodāmi nevien tad, ja tie izdarīti tīši, bet arī tad, ja tie izdarīti aiz neuzmanības, izņemot likumā sevišķi norādītos gadījumus);
- 2) noziedzīgu nodarījumu stadiju definīcijas un noziedzīgu nodarījumu sodāmības noteikšana atkarībā no noziedzīgā nodarījuma stadijas (47.pants - darbība, ar kuru sākas tā noziedzīgā nodarījuma izpildīšana, kuru vainīgais gribējis izdarīt, bet nav to pabeidzis no viņa gribas neatkarīga iemesla dēļ, uzskatāma par mēģinājumu. Mēģinājums izdarīt smagu noziegumu un, likumā sevišķi norādītajos gadījumos, arī noziegumu - sodāms, bet par šiem noziedzīgajiem nodarījumiem likumā paredzētais sods mīkstināms pēc 52.panta noteikumiem. Mēģinājums

⁴² Krauss D., Pastille K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 77.lpp.

⁴³ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 106.lpp.

atkarībā no nodarījuma stadijas, kā arī dalības vai līdzdalības formas, drīzāk ir pieskaitāmi pie objektīviem sodāmības noteikšanas kritērijiem, nevis subjektīviem. Izvērtējot šīs Sodu likuma normas, kā arī ņemot vērā P.Minca sniegtos Sodu likuma komentārus, var nonākt pie secinājuma, ka tā laika Latvijas krimināltiesībās personas psihiskās attieksmes apzīmēšanai gan tika izmantots vainas apzīmējums, taču blakus tam tika izmantoti arī tādi apzīmējumi kā „pieskaitīšana par vainu” un „vainīgums”. „Pieskaitīšana par vainu” ir plašāka satura apzīmējums un aptver faktiski visas pazīmes, kādas ir nepieciešams konstatēt noziedzīga nodarījuma kvalifikācijai un personas sodīšanai ar kriminālsodu. Pieskaitīšana par vainu faktiski ir slēdziens par kriminālsoda piemērošanas iespējamību. Ar apzīmējumu „vainīgums” savukārt tika aptverts ne vien vainas jēdziens (kā subjektīvās attieksmes apzīmējums), bet arī dažādi objektīvi apstākļi, kas ņemami vērā pie nodarījuma kvalifikācijas, nodarījuma sodāmības noteikšanas un/vai soda noteikšanas, t.i., noziedzīga nodarījuma stadijas, dalība un līdzdalība (tās formas), juridiskās personas pārstāvja atbildība.

Sodu likums bija spēkā līdz 1940.gada 25.novembrim, kad, sakarā ar Latvijas iekļaušanu Padomju Savienības sastāvā, Latvijā ieviesa KPFSR 1926.gada kriminālkodeksu. Šis kriminālkodekss Latvijā bija spēkā līdz 1961.gada 31.martam, izņemot vācu okupācijas laiku, kad spēkā bija atstāts 1933.gada Sodu likums un pastāvēja īpaši okupācijas varas likumi.⁴⁴ Vainas termins šajā KPFSR 1926.gada kriminālkodeksā izmantots netika, bet nodoms un neuzmanība kā subjektīvās attieksmes formas bija norādītas šā kriminālkodeksa 10.pantā: „Pret personām, kas izdarījušas sabiedriski bīstamus nodarījumus, tiesas - labošanas rakstura sociālās aizsardzības līdzekļi pielietojami tikai tad, ja šīs personas a) darbojušās ar nodomu, t.i., paredzējušas savas darbības seku sabiedriski bīstamo raksturu, vēlējušās šīs sekas vai apzināti ļāvušas tām iestāties, un b) darbojušās neuzmanīgi, t.i., nav paredzējušas savas rīcības sekas, kaut gan viņām vajadzēja tās paredzēt, vai vieglprātīgi cerējušas šādas sekas novērst”⁴⁵. Var piebilst, ka šā kriminālkodeksa Sevišķajā daļā neuzmanības termins ir lietots tikai trijos pantos, 80.pantā (telegrāfa vadu bojāšana aiz neuzmanības), 139.pantā (slepkavība aiz neuzmanības) un 145.pantā (miesas bojājumu nodarīšana aiz neuzmanības). Parāleli šim Kriminālkodeksam Latvijas PSR teritorijā bija spēkā arī dažādi PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēti, kas attiecināmi uz krimināltiesību jomu⁴⁶, tomēr šajos normatīvajos aktos vainas institūts skaidrots vai aplūkots netika.

1961.gada 1.aprīlī stājās spēkā Latvijas PSR Kriminālkodekss⁴⁷. Šā Kriminālkodeksa 3.pants reglamentēja kriminālatbildības pamatu, nosakot, ka „pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai persona, kas vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kas ar nodomu vai aiz neuzmanības izdarījusi krimināllikumā paredzētu sabiedriski bīstamu nodarījumu”. Kriminālkodeksa 8.pantā bija ietverta nodoma definīcija: „Noziegums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja persona, kas to izdarījusi, ir apzinājusies savas darbības vai bezdarbības sabiedriski bīstamo raksturu, paredzējusi tās

⁴⁴ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 65.lpp.

⁴⁵ KPFSR Kriminālkodekss ar pārgrozījumiem līdz 1944.gada 15.aprīlim. Maskava: PSRS Tieslietu Tautas komisariāta Juridiskā izdevniecība, 1944, 6.lpp.

⁴⁶ Blūma M., Reigase A. Latvijas PSR Kriminālkodekss un tā attīstība. Rīga: Pētera Stučkas Latvijas Valsts Universitātes Redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 16.-19.lpp.

⁴⁷ LPSR Kriminālkodekss. LPSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotāja pielikums. 1961.

sabiedriski bīstamās sekas un vēlējusies tās vai apzināti pieļāvusi šo seku iestāšanos”. Savukārt, 9.pantā bija sniegta neuzmanības definīcija: „Noziegums atzīstams par izdarītu aiz neuzmanības, ja persona, kas to izdarījusi, ir paredzējusi savas darbības vai bezdarbības sabiedriski bīstamo seku iestāšanās iespēju, bet vieglprātīgi paļāvusies, ka tās varēs novērst, vai arī nav paredzējusi šādu seku iestāšanās iespēju, kaut gan tai vajadzēja un tā varēja tās paredzēt”.

Līdzīgas nodoma un neuzmanības definīcijas bija iekļautas arī PSR Savienības un Savienoto Republiku kriminālās likumdošanas pamatos, kas bija apstiprināti ar PSRS Augstākās Padomes 1958.gada 25.decembra likumu.⁴⁸

Ar 1991.gada 29.augusta Augstākās Padomes lēmumu „Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā”⁴⁹ Latvijas PSR kriminālkodekss turpmāk tiek uzskatīts par Latvijas kriminālkodeksu. Var atzīmēt, ka augstāk minētās Kriminālkodeksa normas bija spēkā bez jebkādiem grozījumiem līdz pat 1999.gada 1.aprīlim, kad stājās spēkā Krimināllikums⁵⁰ (turpmāk arī KL).

1.2. Vainas izpratne mūsdienu Latvijas krimināltiesību sistēmā

1.2.1. Vainas izpratne Krimināllikumā

Mūsdienu Latvijas krimināltiesībās gan tiesību normu līmenī⁵¹, gan arī teorijā⁵² viennozīmīgi tiek atzīts, ka kriminālatbildības pamatu pamats ir personas vaina.

Latvijas krimināltiesībās ar jēdzienu „vaina” tiek apzīmēta personas subjektīvā attieksme pret objektīvās puses pazīmēm. Kā vainas formas Krimināllikumā ir aprakstītas personas subjektīvās attieksmes formas (tiešs un netiešs nodoms, neuzmanība noziedzīgas nevērības vai noziedzīgas pašpaļāvības veidā). Faktiski divas Latvijas krimināltiesībās pazīstamās vainas formas tiek identificētas ar personas psihiskās attieksmes formām, starp šiem jēdzieniem liekot vienādības zīmi⁵³. Šāda vainas izpratne faktiski arī izriet no Krimināllikuma 8.panta satura, kurā noteikts, ka „(1) Par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā atzīstama tikai persona, kas to izdarījusi tīši vai aiz neuzmanības; (2) Nosakot noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm”. Pati par sevi Krimināllikuma 8.panta

⁴⁸ PSR Savienības un Savienoto Republiku kriminālās likumdošanas pamati. PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs Nr.1., 1959.

⁴⁹ Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā: LR Augstākās Padomes lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, Nr.33.

⁵⁰ Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200 (1260/1261).

⁵¹ Krimināllikuma 1.pants nosaka, ka “Pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kas ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā (...)”.

⁵² Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2003. 3.jūnijs, Nr.21 (279), 1.lpp.; Krastiņš U. Kā vērtēt juridisko personu kriminālatbildību. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2002. 17.decembris, Nr.25 (258), 1.lpp.

⁵³ Sk.piemēram: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 45.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 40.-41.lpp.

pirmā daļa vēl neļauj izdarīt secinājumu par to, ka ar vainu būtu jāsaprot tieši un tikai personas psihiskā attieksme. Drīzāk uz to norāda šā panta otrā daļa, kas jau nepārprotami vienādo vainas formu ar personas psihisko attieksmi.

Faktiski šajā likuma normā (tās pirmajā daļā) ir arī normatīvi nostiprināts princips *nulla poena sine culpa* (nav soda bez vainas).

Tajā pat laikā jāatzīst, ka no Krimināllikuma 1.panta pirmās daļas satura tomēr izriet plašāks vainas jēdziena skaidrojums. Šī norma nosaka, ka „pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi šajā likumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes”. Līdz ar to vienādības zīme šīs normas ietvaros starp apzīmējumiem „vaina” un „nodoms un neuzmanība” netiek likta. Šīs normas kontekstā personai piemīt vaina (tā ir vainīga), ja

- 1) ar nodomu vai aiz neuzmanības (t.i., pastāvot nosodāmai subjektīvajai attieksmei);
- 2) izdarīts Krimināllikumā paredzēts nodarījums (likumības princips - nav sodāms nodarījums, kas nav paredzēts likumā);
- 3) ir konstatējamas visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.

Secināms, ka Krimināllikuma 1.panta pirmajā daļā vainas apzīmējums nav lietots tajā pat izpratnē, kādā tas ir šā likuma 8.pantā, kur vaina ir nodomu un neuzmanību aptverošs jēdziens un nekas vairāk. Krimināllikuma 1.panta pirmā daļa izsmeloši uzskaita daudz plašāku pazīmju loku, kurām pastāvot, ir konstatējama personas vaina. Šis pazīmju loks aptver gan visas nodarījuma sastāva pazīmes, atsevišķi izceļot personas subjektīvās attieksmes formas, gan arī satur norādi uz likumības principu.

Šeit vietā būtu jautājums, vai likumdevējs ir vai nav gribējis radīt atšķirīgus terminus, ar lietvārdu „vaina” Krimināllikuma 8.pantā apzīmējot personas subjektīvo attieksmi un tās formas, bet ar īpašības vārdu „vainīgs” apzīmējot plašāku pazīmju loku, kas aptver visu krimināllikumā paredzēto nodarījuma sastāva pazīmju konstatēšanu kā priekšnoteikumu kriminālsoda piemērošanai. Atbilde uz šo jautājumu tiks meklēta šajā un turpmākajās pētījuma nodaļās.

Pieņemot, ka vaina ir nodomu un neuzmanību kā subjektīvās attieksmes formas raksturojošs jēdziens, ir svarīgi arī noskaidrot, pret kādām tieši juridiski svarīgām pazīmēm un apstākļiem kvalifikācijas procesā ir nepieciešams noskaidrot personas subjektīvo attieksmi. Latvijas Krimināllikumā ir rodama arī normatīva atbilde uz šo jautājumu. Proti, Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā ir noteikts, ka „nosakot noziedzīga nodarījuma izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm”. Tātad tieši objektīvās pazīmes ir tās, attiecībā pret kurām ir juridiski nozīmīgi konstatēt personas psihisko attieksmi. Starp citu, šā pētījuma autoram tā arī neizdevās atrast nevienas citas valsts krimināllikumu, kurā normatīvā līmenī būtu ietverts tāds princips. Acīmredzot citās valstīs šis jautājums ir atstāts krimināltiesību piemērošanas prakses un krimināltiesību doktrīnas ziņā.

Latvijas krimināltiesību doktrīnā par noziedzīga nodarījuma objektīvo pusi dēvē nodarījuma ārējās izpausmes pazīmju kopumu, kas tiek realizēts kā prettiesiska uzvedība darbības vai bezdarbības veidā un nodara kaitējumu ar krimināllikumu aizsargātām interesēm vai rada reālas šāda kaitējuma

nodarīšanas briesmas. Krimināltiesību normā noziedzīga nodarījuma sastāva izklāstā galvenokārt un vispilnīgāk ietvertas noziedzīga nodarījuma ārējās pazīmes, kas konstatējamas reālajā dzīvē. Noziedzīga nodarījuma objektīvās puses obligātās pazīmes ir darbība vai bezdarbība.⁵⁴

Darbība krimināltiesību nozīmē ir personas apzināti aktīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, ar ko tiek realizēta šīs personas griba, un tā rezultātā tiek izdarīts Krimināllikumā paredzēts interešu apdraudējums. Bezdarbība krimināltiesību nozīmē ir apzināta personas gribai atbilstoša pasīva kaitīga un prettiesiska uzvedība, kas izpaudusies noteiktu tiesisku pienākumu nepildīšanā, pastāvot reālai iespējai tos izpildīt, kā rezultātā tiek izdarīts Krimināllikumā paredzēts apdraudējums tiesiski aizsargātām interesēm.⁵⁵

Ņemot vērā Latvijas krimināltiesībās pazīstamo noziedzīgo nodarījumu klasifikāciju atkarībā no nodarījuma pabeigtības brīža, saskaņā ar kuru visi nodarījuma sastāvi tiek grupēti formālos un materiālos noziedzīgu nodarījumu sastāvos, var secināt, ka juridiski nozīmīgo apstākļu loks, attiecībā pret kuriem kvalifikācijas procesā ir nepieciešams konstatēt personas subjektīvo attieksmi, visos gadījumos nav vienāds.

Proti, materiālajos noziedzīgo nodarījumu sastāvos noziedzīgais nodarījums tiek uzskatīts par pabeigtu ar kaitīgo seku iestāšanās brīdi. Respektīvi, nodarījuma kaitīgās sekas ir ietvertas šādu materiālo noziedzīgo nodarījumu sastāvos kā obligāta objektīvās puses pazīme. Līdz ar to šajos materiālajos noziedzīgo nodarījumu sastāvos objektīvā puse sastāv gan no darbības vai bezdarbības, gan arī no šīs darbības vai bezdarbības rezultātā radītajām sekām. Tādējādi Krimināllikuma 8.panta otrā daļa uzliek par pienākumu, veicot noziedzīgu nodarījumu ar materiālo nodarījuma sastāvu kvalifikāciju, konstatēt personas subjektīvo attieksmi gan pret pašu darbību vai bezdarbību, gan arī pret šīs darbības vai bezdarbības radītajām sekām. Veidi, kādos likumdevējs materiālajos noziedzīgo nodarījumu sastāvos ir iekļāvis sekas (kā nodarījuma sastāva objektīvās puses papildpazīmi), ir dažādi. Sekas var izpausties gan kā fizisks kaitējums (piem., KL 125.pants - tīšs smags miesas bojājums), gan kā mantisks kaitējums (piem., KL 175.pants - zādzība). Tāpat Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijās seku aprakstīšanai visai plaši tiek lietoti dažādi tā saucamie vērtējuma jēdzieni - (piem., izdarīts lielā apmērā, izdarīts nelielā apmērā, radīts būtisks kaitējums, ievērojams mantisks zaudējums, smagas sekas). Lielākoties šo vērtējuma jēdzienu skaidrojums ir sniegts LR Saeimas 1998.gada 15.oktobra likumā „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”⁵⁶ (20.-24.pants). Acīmredzot saskaņā ar Krimināllikuma 8.panta otrās daļas noteikumiem, arī attiecībā uz tādām sekām, kas likuma normās apzīmētas ar šiem vērtējuma jēdzieniem, ir nepieciešams obligāti konstatēt personas subjektīvās attieksmes formu.

Turpretī formālajos noziedzīgu nodarījumu sastāvos nodarījums tiek uzskatīts par pabeigtu ar pašas darbības vai bezdarbības izdarīšanas brīdi, līdz ar ko šādu nodarījumu sastāvu objektīvā puse

⁵⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 36.lpp.

⁵⁵ Turpat, 38.-39.lpp.

⁵⁶ Par krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 4.novembris, Nr. 331/332.

nesatur citas pazīmes, kā tikai pašu darbību vai bezdarbību. Tas nozīmē, ka, veicot noziedzīgu nodarījumu ar formālu nodarījuma sastāvu kvalifikāciju, ir nepieciešams konstatēt personas subjektīvo attieksmi tikai pret pašu darbību vai bezdarbību. Personas subjektīvajai attieksmei pret citiem apstākļiem (piemēram, iestājušās sekas) šajā gadījumā tiesiskas nozīmes nav, jo šis jautājums iziet ārpus noziedzīga nodarījuma sastāva rāmjiem un neietekmē Krimināllikuma Sevišķās daļas normas piemērošanu vai nepiemērošanu (t.i., pilnīgas atbilstības konstatēšanu starp gadījuma faktiskajiem apstākļiem un Krimināllikuma Sevišķās daļas normu).

Līdzīgs risinājums ir arī gadījumos ar nošķeltajiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem. Par nošķeltu noziedzīga nodarījuma sastāvu uzskatāms sastāvs, kurā ietvertas pazīmes, kas raksturo sagatavošanos prettiesiskajai darbībai vai pašu darbības procesu, kas vērstas uz to, lai varētu iestāties kaitīgās sekas, bet šīs sekas nav iekļautas noziedzīga nodarījuma sastāvā. Kaitīgās sekas var arī iestāties, bet tās paliek ārpus noziedzīga nodarījuma sastāva ietvariem.⁵⁷ Līdz ar to, arī veicot noziedzīgu nodarījumu ar nošķelto nodarījuma sastāvu kvalifikāciju, personas subjektīvā attieksme ir konstatējama tikai attiecībā pret pašu nodarījumu, jo sekas neietilpst nošķelto noziedzīgo nodarījumu sastāvu objektīvajā pusē, līdz ar ko arī šajos gadījumos personas subjektīvajai attieksmei pret savas rīcības sekām nebūs tiesiskas nozīmes.

Jāpiezīmē, ka šā darba autora ieskatā vispār būtu diskutējams jautājums par to, vai ir pamats, klasificējot noziedzīgos nodarījumus pēc to konstruktīvajām īpatnībām (atkarībā no nodarījuma pabeigšanas brīža), atsevišķi izdalīt šādus nošķeltos noziedzīgu nodarījumu sastāvus un vai tajos ir saskatāma kāda juridiski nozīmīga atšķirība no formāliem noziedzīgu nodarījumu sastāviem. Taču šis jautājums nav pētījuma mērķis, līdz ar to sīkāk tas šeit aplūkots netiks.

Tāpat nedrīkst aizmirst arī par citām objektīvās puses papildpazīmēm, kas var būt iekļautas Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijās. Pie šādām papildpazīmēm var pieskaitīt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietu, laiku, situāciju, nodarījuma izdarīšanas rīkus, cietušos nodarījumā.⁵⁸ Tā kā šīs papildpazīmes ir obligātas nodarījuma sastāva objektīvās puses sastāvdaļas, ja tās ir norādītas Krimināllikuma normas dispozīcijā, tad šādu nodarījumu kvalifikācijas procesā personas subjektīvā attieksme ir konstatējama arī attiecībā uz katru no šīm objektīvās puses papildpazīmēm.

Shematiski jautājumu loks, attiecībā uz kuru būtu konstatējama personas subjektīvā attieksme, būtu šāds:

Subjektīvā attieksme → pret → darbību vai bezdarbību →→	Visos nodarījuma sastāvos
Subjektīvā attieksme → pret → cēloņsakarību un sekām →	Tikai materiālajos nodarījuma sastāvos
Subjektīvā attieksme → pret → laiku, vietu, situāciju, rīkiem, cietušajiem →→	Tikai nodarījuma sastāvos, kuros šīs pazīmes ir iekļautas normas dispozīcijā

⁵⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2003, 29.lpp

⁵⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 41.lpp.

Vairāku citu valstu krimināltiesībās ir pazīstams atbilstības princips⁵⁹, saskaņā ar kuru pēc iepriekš aprakstītās shēmas tiek veikta subjektīvās puses esamības pārbaude kvalifikācijas procesā. Proti, saskaņā ar atbilstības principu, lai veiktu noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju, ir nepieciešama konkrētas personas subjektīvās attieksmes formas konstatēšana attiecībā pret katru no objektīvās puses pazīmēm, kas ietilpst konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāvā (gan pamatpazīmēm, gan arī fakultatīvajām pazīmēm), t.i., katrai objektīvās puses pazīmei „atbilst” attiecīga subjektīvās puses pamatpazīme (nodoms vai neuzmanība).

Lai arī praktiski šāda atbilstības konstatēšana Latvijas krimināltiesību piemērošanā tiek veikta, teorētiskās skaidrības labad var piedāvāt Latvijas krimināltiesību teorijā ieviest šo atbilstības principa jēdzienu, kurš faktiski normatīvā līmenī jau ir iekļauts un definēts Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā.

Jānorāda, ka, respektējot Krimināllikuma 8.panta otrās daļas prasības par subjektīvās attieksmes konstatēšanas nepieciešamību attiecībā pret visām nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmēm, par nepilnīgām var tikt atzītas kā nodoma, tā arī neuzmanības legālās definīcijas, kas attiecīgi ietvertas Krimināllikuma 9. un 10.pantā. Proti, šīs definīcijas šķiet vairāk orientētas uz materiāliem noziedzīgu nodarījumu sastāviem, jo galvenokārt pievērš uzmanību tikai subjekta attieksmei pret sekām, atstājot novārtā subjektīvo attieksmi pret darbību vai bezdarbību, kas atšķirībā no sekām, ir atrodama katra noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvajā pusē. Bet šis jautājums detalizētāki tiks analizēts pētījuma turpmākajās nodaļās, kas būs veltītas tieši nodoma un neuzmanības kā vainas formu sīkākam apskatam.

1.2.2. Vainas izpratne krimināltiesību doktrīnā

Latvijas krimināltiesību doktrīna attiecībā uz vainas jēdziena skaidrojumu sniedz visai viendabīgu viedokli:

- Vaina ir nodomu un neuzmanību apvienojošs jēdziens.⁶⁰
- Vaina raksturo personas iekšējās, psihiskās darbības saturu.⁶¹
- Vaina ir noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pamatpazīme.⁶²
- Vaina ir personas psihiskā attieksme nodoma vai neuzmanības formā pret viņas izdarīto prettiesisko darbību vai bezdarbību un ar to saistītajām sekām.⁶³

⁵⁹ Ashworth A. Principles of criminal law. 4th edition. New York: Oxford University press, 2003, p.88.; sk. arī Blomsma J. Mens Rea and defences in European criminal law. Cambridge: Interestia, 2012, p.43.

⁶⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 23.lpp.

⁶¹ Turpat, 23.lpp.

⁶² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 45.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2003, 36.lpp., nostāja nav mainīta arī atkārtotajā izdevumā: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007, 41.lpp.

⁶³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 45.lpp., sk. arī: Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2003. 3.jūnijs, Nr.21 (279), 1.lpp.; sk. arī: Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 90.lpp.

- Vaina ir personas psihiskā attieksme nodoma vai neuzmanības formā pret viņas izdarīto prettiesisko darbību vai bezdarbību un ar to cēloņsakarīgi saistītajām kaitīgajām sekām.⁶⁴
- Par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā persona saskaņā ar Krimināllikuma 8. un 9. panta nosacījumiem atzīstama tikai tad, ja viņa rīkojusies tīši vai aiz neuzmanības, jo krimināllikums izslēdz kriminālatbildību bez vainas (Nullum crimen sine culpa).⁶⁵
- Obligāta noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pazīme ir vaina (personas attieksme pret noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm nodoma vai neuzmanības veidā).⁶⁶

Kā redzam, Latvijas krimināltiesību doktrīnā citas vainas izpratnes, kas būtu plašākas par personas subjektīvās attieksmes formām, nav konstatējamas.

Izņēmums varētu būt vienīgi D.Podprigoras izstrādātais vainas jēdziena skaidrojums: vaina - personas apziņas stāvoklis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas gaitā, kas nepieciešams un pietiekams personas saukšanai pie kriminālatbildības un kas izpaužas darbības brīvā izvēlē un noteiktā attieksmē pret nodarījumu, tā izdarīšanas gaitā pastāvošās realitātes parādībām un to savienojuma rezultātā izraisītām kaitīgajām sekām.⁶⁷ Jāatzīmē, ka šis varētu būt pirmais publiski paustais mēģinājums izteikt vainas definīciju, kas būtu atšķirīga no Latvijas tiesībās tradicionālās vainas izpratnes, papildinot to ar tādiem apzīmējumiem kā „personas apziņas stāvoklis”, „darbības brīva izvēle”. Jāatzīmē, ka arī U.Krastiņš savās publikācijās vainas jēdziena izpratnes sakarā ir izmantojis līdzīgus apzīmējumus, norādot uz personas “vainojamu psihisko stāvokli” un “nevainojamu psihisko stāvokli”⁶⁸. Līdz ar to arī turpmāk šajā nodaļā, analizējot dažādas vainas jēdzienu raksturojošas kategorijas un izvērtējot šobrīd valdošo izpratni par vainas jēdzienu, šim viedoklim tiks pievērsta uzmanība un tas tiks izvērtēts līdzās Latvijas krimināltiesībās vispārpieņemtajai vainas izpratnei. Uzreiz gan jāatzīmē vairāki trūkumi D.Podprigoras izstrādātajai vainas definīcijai. Lai arī apzīmējuma „psihiskā attieksme” aizstāšanai ar „personas apziņas stāvoklis” šis autors ir veltījis arī zināmu pamatojumu, galvenokārt balstītu uz psiholoģijas zinātnes atziņām, tomēr nedrīkstētu neņemt vērā arī legālajā vainas definīcijā izmantoto terminoloģiju. Bez tam tādu apzīmējumu iekļaušana vainas definīcijā kā „nodarījuma izdarīšanas gaitā pastāvošās realitātes parādības un to savienojuma rezultātā izraisītās kaitīgās sekas” ir vērtējama kritiski. Šāds tvērums viennozīmīgi ir pārāk plašs, jo realitātes parādības un to savienojumi faktiski var būt visdažādākie, bet noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā tiesiska nozīme būs tikai tām realitātes parādībām, kādas būs iekļautas konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajā pusē.

Noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses jēdziens, kādu to lieto arī mūsdienā Latvijas krimināltiesībās, tika izstrādāts Padomju Savienības laikā, un to veikuši tādi padomju krimināltiesību

⁶⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 154.lpp.

⁶⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2003, 6.lpp.

⁶⁶ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 47.lpp., nostāja nav tikusi mainīta arī atkārtotajā izdevumā: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrās papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 53.lpp.

⁶⁷ Podprigora D. Vainas noteikšana krimināltiesībās. Rīga: Biznesa augstskola “Turība”, 2006, 25.lpp.

⁶⁸ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. 5.maijs, Nr.18 (561), 1.lpp.

teorētiski kā B.Volkovs (Б.С. Волков), P.Daģeļs (П.С. Дагель), D.Kotovs (Д.П. Котов), A.Rarogs (А.И. Рагоз)⁶⁹ un citi. Tas pats ir sakāms arī par vainas jēdzienu. Faktiski bez vērā ņemamām izmaiņām tas mūsdienā Latvijas krimināltiesībās ir ticis pārņemts no sociālistiskā tiesību loka, kurā līdz salīdzinoši nesenam laikam iekļāvās arī Latvija.

Nākas secināt, ka līdz šim Latvijas krimināltiesību doktrīnā tā arī nav sniegts teorētisks skaidrojums Krimināllikuma 1.panta pirmajā daļā ietvertā jēdziena „vainīgs” sakaram ar Krimināllikuma 8.pantā definēto jēdzienu „vaina”. Vismaz šā darba autoram tādas neizdevās atrast. Šo divu semantiski visai tuvo jēdzienu savstarpējās attiecības arī turpmākajās pētījuma nodaļās tiks meklētas.

Pie galvenajām kategorijām, kas raksturo vainas jēdzienu, var tikt nosaukti:

- vainas jēdziena saturs;
- vainas formas;
- vainas pakāpes;
- vainas apjoms.⁷⁰

Vainas formu apskatam tiks veltītas atsevišķas nodaļas, taču pārējie iepriekš minētie jautājumi var tikt aplūkoti nekavējoties.

1.2.2.1. Vainas jēdziena saturs - intelektuālais un gribas moments

Ņemot vērā Latvijas krimināltiesību doktrīnā vainas jēdzienam piešķirto visai šauru saturu, analizējot vainu kā krimināltiesību jēdzienu, tā tiks aplūkota kā personas psihiskā attieksme, kas ir guvusi savu izpausmi konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktā. Šāda vainas jēdziena saturu veidojošie elementi ir apziņa (intelekts) un griba. Apziņas un gribas dažādi kombinējumi ir vainas formu klasifikācijas pamatā.⁷¹ Tāpēc intelektuālais un gribas elementi ir tie, kuru kopība un mijiedarbība veido vainas jēdziena saturu⁷².

Dažādas intensitātes un dažādas noteiktības pakāpes intelektuālie un gribas procesi, kas norisinās nodarījuma subjekta apziņā, ir pamatā vainas jēdziena iedalījumam divās formās, bet katras vainas formas ietvaros - iedalījumam veidos.⁷³

⁶⁹ Дагель П.С. Проблемы вины в советском уголовном праве. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Ленинград, 1969.; Волков Б.С. Проблемы воли и уголовная ответственность. Казань: Издательство Казанского Университета, 1965.; Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж, 1974.; Рагоз А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

⁷⁰ Рагоз А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.64.

⁷¹ Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2003. 3.jūnijs, Nr.21 (279), 1.lpp.

⁷² Рагоз А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.64., sk. arī: Михайловский И.В. Очерки философии права. Томск: издание книжного магазина В. М. Посохина, 1914. Grām: Философия уголовного права. Сост., ред., Ю.В. Голик. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, с.330.-331.

⁷³ Уголовное право России. Общая часть. Под ред. А.И.Рагоза. Москва: Эксмо, 2007, с.127.

Kā norādījis U.Krastiņš, risinot jautājumu par vainas formu gan noziedzīgu nodarījumu saliktos, gan vienkāršos sastāvos, visos gadījumos atsevišķi jāvērtē personas psihiskās attieksmes pret nodarījumu intelektuālais un gribas moments, jo tikai tad var pareizi risināt jautājumu par vainas formu noziedzīgā nodarījumā un līdz ar to pareizi kvalificēt konkrēto nodarījumu.⁷⁴

Krievijas krimināltiesību teorijā ir ticis pausts viedoklis par nepietiekamu intelektuālā un gribas elementa atspoguļojumu tiesību normās. S.Skļarovs (*C.B.Скляров*) ir norādījis, ka tradicionāli krimināltiesību teorijā tiek nodalīti divi vainas momenti: intelektuālais un gribas. Tajā pat laikā šāda intelektuālā un gribas momenta nodalīšana vainas jēdzienā nav atrodama likumā sniegtajās vainas formu definīcijās. Ja Krievijas Federācijas kriminālkodeksa 25.pantā reglamentētā nodoma definīcija ļauj nodalīt šīs vainas formas intelektuālo un gribas momentu, tad likumdevēja sniegtajā noziedzīgās pašpaļāvības aprakstā daļēji izpaliek intelektuālais moments, jo nekas netiek minēts par personas apzināšanos attiecībā uz savas rīcības raksturu. Bet noziedzīgas nevērības aprakstā likumdevējs pilnībā ir ignorējis gribas momentu, jo formula „varēja un vajadzēja paredzēt” visdrīzāk attiecas tikai uz intelektuālo momentu.⁷⁵

Līdzīgus secinājumus ir pamats attiecināt arī uz Krimināllikumā ietverto nodoma un neuzmanības legālo definīciju. Proti, Krimināllikuma 9.pantā, definējot nodomu, ir skaidri noteiktas kā intelektuālās, tā arī gribas pazīmes. Savukārt Krimināllikuma 10.panta pirmajā daļā sniegtajā noziedzīgas pašpaļāvības un arī noziedzīgas nevērības definīcijā ir tikai ietvertas norādes uz savas darbības vai bezdarbības seku iestāšanās iespējas paredzēšanu vai neparedzēšanu, kas būtu attiecināms uz intelektuālo momentu. Par gribas momentu likumdevējs nekādas norādes nav sniedzis. Tomēr nav pamata pievienoties iepriekš citētā S.Skļarova izteiktajai kritikai šajā jautājumā. Ir skaidrs, ka nekāda griba attiecībā uz seku iestāšanos nevar pastāvēt nedz noziedzīgas nevērības, nedz arī noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā. Pastāvot gribai, kas vērsta uz seku iestāšanos, ir iespējams runāt tikai par tīšu vainas formu. Līdz ar to neuzmanības veidu legālajā definīcijā pat nebūtu nepieciešams kā īpaši uzsvērt gribas momenta raksturojumu, subjekta nevēlēšanos attiecībā uz sekām.

Apzināšanās (intelektuālais elements)

Izdarot noziedzīgu nodarījumu, personas apzināšanās aptver noziedzīgā nodarījuma objektu, veicamās darbības vai bezdarbības raksturu, kā arī materiālu noziedzīgu nodarījumu sastāvu gadījumos paredz (vai arī tai ir iespēja paredzēt) savas rīcības sekas. Un gadījumos, kad likumdevējs ir iekļāvis noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajā pusē arī citas pazīmes, piemēram, nodarījuma izdarīšanas vietu, laiku, apstākļus, u.c., tad šo pazīmju apzināšanās arī ietilpst subjekta vainas intelektuālajā elementā. Tas pats attiecināms arī uz pazīmēm, kuras likumdevējs ir iekļāvis noziedzīgu nodarījumu

⁷⁴ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 95.lpp., līdzīgi arī sk. Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 160.lpp.

⁷⁵ Скляров С.В. Некоторые проблемы законодательной регламентации форм вины в уголовном праве России. Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники. Материалы III международной научно - практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им.М.В.Ломоносова 29-30 мая 2003. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2004, с.171.

sastāvos kā kvalificējošās vai privileģējošās pazīmes. Intelektuālā attieksme pret dažādām noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmēm var arī nebūt vienvērtīga. Vienas pazīmes subjekts noteikti apzinās, par citām subjekts savukārt var būt pārliecināts tikai pieņēmuma līmenī. Vienas pazīmes subjekts var apzināties nekļūdīgi un adekvāti, bet attiecībā uz citām pazīmēm subjekta priekšstats var arī kādā mērā būt kļūdainš.⁷⁶

Ņemot vērā, ka personas apzināšanās par nodarījuma objektīvajām pazīmēm ir viens no elementiem, kas veido vainas formu un tādējādi kalpo par pamatu nodarījuma kvalifikācijai, pie šī intelektuālā elementa izvērtēšanas kvalifikācijas procesā ik reizi būtu nepieciešams ņemt vērā un izvērtēt arī paša subjekta intelektuālās īpatnības. Proti, kādus apstākļus, kurus viena persona uztver un apzinās adekvāti, cita persona var uztvert un apzināties kļūdaini. Un šāda atšķirīga subjektīva faktisko apstākļu apzināšanās var būt par pamatu arī atšķirīgas vainas formas konstatēšanai vai pat vainas neesamības konstatēšanai. Šādos gadījumos ir pamats runāt par juridisko vai faktisko kļūdu, kuru sekas ir tuvāk analizētas šā pētījuma 3.2.4.nodaļā.

Personas intelektuālajam viedoklim un sekojošam gribas izpaudumam nebūs piešķirama tiesiska nozīme visos tā aspektos, bet gan tikai attiecībā uz juridiski nozīmīgiem faktiem, jo personas apzināšanās (intelektuālais elements) pirms noziedzīga nodarījuma izdarīšanas un tā izdarīšanas laikā var aptvert visdažādāko jautājumu loku, kas gan ir saistīti ar šā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, bet kam var nebūt tiesiskas nozīmes. Tā, piemēram, persona, kas izdara zādzību, apzinās, ka izdara to diennakts tumšajā laikā, apzinās iespējamās grūtības saistībā ar nozagtās mantas realizāciju, apzinās savas prettiesiskās rīcības atklāšanas un sekojošas kriminālsoda saņemšanas iespējamību, kā arī virkni citu apstākļu. Tomēr, tā kā šie apstākļi neraksturo zādzību (t.i., neietilpst nodarījuma sastāva objektīvajā pusē), tad visu šo apstākļu apzināšanās nerada nekādas tiesiska rakstura sekas. Apzināšanās, kā viens no subjektīvās attieksmes (vainas) elementiem, ir pētāma un konstatējama tikai attiecībā uz nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmēm, kuras paredz Krimināllikuma normas dispozīcija. Piemēram, attiecībā uz jau minēto zādzību tādējādi izpētes vērtā ir tikai personas apzināšanās par to, ka manta, kas tiek paņemta, ir sveša (t.i., nepieder zādzības izdarītājam), kā arī zādzības kvalificēto sastāvu gadījumos ir konstatējama personas iespējamā apzināšanās par zādzības priekšmeta vērtību (piem., zādzība lielā apmērā) vai atrašanās vietu slēgtā telpā vai teritorijā (zādzība ar iekļūšanu telpā).

Līdz ar to jāsecina, ka jautājumu loks, attiecībā uz kuru ir tiesiski nozīmīgi konstatēt personas apzināšanos (intelektuālo elementu), katrā gadījumā ir atkarīgs no konkrētā nodarījuma sastāva objektīvās puses un tajā ietvertu pazīmju loka. Katrā gadījumā, veicot nodarījuma kvalifikāciju un noskaidrojot nodarījuma sastāvu, ir nepieciešama šī intelektuālā momenta konstatēšana attiecībā uz katru no objektīvās puses pazīmēm, jo vēlāk šis intelektuālais elements būs viens no komponentiem, kas kopā ar gribas elementu veidos noteiktu subjektīvās attieksmes formu un līdz ar to arī ietekmēs nodarījuma kvalifikāciju.

---

⁷⁶ Уголовное право России: учебник. Т.1.: Общая часть. 2-е изд. Под ред. А.Н.Игнатова, Ю.А.Красикова. Москва: Норма, 2008, с.217.-218.

Arī intelektuālā vainas elementa sakarā var veltīt zināmu kritiku Krimināllikuma 9. un 10.pantā sniegtajām nodoma un neuzmanības definīcijām. Proti, kā jau iepriekšējā nodaļā tika norādīts, abas šīs definīcijas personas psihiskās attieksmes nozīmi reducē tikai uz seku apzināšanos. No tā varētu izdarīt secinājumu par to, ka personas intelektuālajai attieksmei pret citām noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm nebūtu piešķirama tiesiska nozīme. Tomēr šāds secinājums nonāktu pretrunā ar Krimināllikuma 8.panta otrās daļas prasībām, līdz ar ko tas ir vērtējams kā aplams.

Gribas elements.

Tāpat kā intelektuālā elementa saturs, arī gribas elementa saturs ir konstatējams attiecībā uz visām noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmēm. Par personas gribas izpausmes priekšmetu ir uzskatāms tieši to pašu faktu un pazīmju loks, kas iepriekš tika aplūkots kā apzināšanās (intelektuālā elementa) priekšmets. Proti, par subjekta gribas izpausmes priekšmetu ir uzskatāms tas likumdevēja apzīmēto objektīvo pazīmju loks, kas ietilpst nodarījuma sastāvā un kam tādējādi ir nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā.

Griba - tā ir apziņas praktiskā puse, kuras galvenā funkcija ir regulēt cilvēka faktisko rīcību. Ar gribas palīdzību regulēta personas rīcība nozīmē prāta un fizisko spēku virzību uz kāda konkrēta mērķa sasniegšanu vai arī atturēšanos no kādas darbības. Pateicoties gribas spējām, cilvēks kontrolē savu uzvedību, vada savas darbības, kā arī ir spējīgs pakārtot savu uzvedību tiesību priekšrakstiem.⁷⁷

Šis gribas elements kopā ar intelektuālo elementu nosaka noziedzīgā nodarījuma sastāva subjektīvās puses pamatpazīmi - vainas formu. Krimināllikuma 9. un 10.pants sniedz norādes uz dažādām gribas izpausmēm pie dažādām vainas formām.

Kā norādīts Krimināllikuma 9.pantā, tad gribas elements tieša un netieša nodoma gadījumā ir atšķirīgs. Tieša nodoma gadījumā likuma norma paredz, ka vainīgā persona ir vēlējusies nodarījuma seku iestāšanos. Savukārt, netieša nodoma gadījumā vainīgā persona sekas nav vēlējusies, tomēr pieļāvusi to iestāšanos. Kā redzams, tad nodoma legālajā definīcijā ir aprakstīts tikai gribas elements attiecībā pret nodarījuma sekām. Šī likuma norma neko nenosaka par personas gribas izpausmi pret pašu darbību vai bezdarbību, kas, starp citu, noziedzīgos nodarījumos ar formālu nodarījuma sastāvu pilnībā arī veido visu nodarījuma sastāva objektīvo pusi.

Krimināllikuma 10.pants, reglamentējot neuzmanību kā vainas formu, neparedz nekādu gribas izpausmi pie šādas vainas formas, nedz noziedzīgas nevērības, nedz arī noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā, jo arī šī likuma norma kā neuzmanības un tās veidu pazīmes tikai apraksta personas intelektuālo elementu attiecībā pret sekām, neko neminot par personas gribas darbību un attieksmi pret savu rīcību. Pie šāda veida apraksta arī faktiski nav iespējama nekāda norāde uz gribu, jo neuzmanības gadījumā attiecībā uz sekām nekāda gribas izpausme nav iespējama. Ja griba jebkādā veidā attiecībā uz seku iestāšanos ir tikusi izpausta, tas izslēdz neuzmanību kā vainas formu, un liek turpmāk analizēt tikai nodomu un tā veidus.

---

⁷⁷ Уголовное право России: учебник. Т.1.: Общая часть. 2-е изд. Под ред. А.Н.Игнатова, Ю.А.Красикова. Москва: Норма, 2008, с.218.

Jānorāda, ka Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā ietvertais atbilstības princips liek tiesību normu piemērotājam, konstatējot vainas formu, konstatēt izdarītāja psihisko attieksmi pret visām noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm, līdz ar to arī nosakot nepieciešamību konstatēt gribas elementu attiecībā uz visām objektīvās puses pazīmēm. Diemžēl nedz Krimināllikuma 9., nedz arī 10.pants neko nepasaka par subjekta gribu attiecībā uz darbību, bet gan tikai apskata subjekta gribas izpausmes attiecībā pret sekām. Šādu reglamentāciju var uzskatīt par nepilnīgu, jo ir nepieciešams noskaidrot arī gribas izpausmi attiecībā uz darbību vai bezdarbību. Attiecībā par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti ar nodomu, subjekta darbībai vai bezdarbībai arī ir jābūt subjekta gribas rezultātam, jo šī darbība vai bezdarbība ir līdzeklis noziedzīgā mērķa sasniegšanai un seku radīšanai. Un, ja personas griba ir virzīta uz seku radīšanu, tad šī griba arī tieši ir attiecināma uz darbības izdarīšanu vai neizdarīšanu. Attiecībā par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti aiz neuzmanības, gribas elements tiešā veidā uz darbību vai bezdarbību var nebūt attiecināms. Gadījumos, kad gribas elements attiecībā uz personas noziedzīgo rīcību nav konstatējams, subjekta atbildība no šī viedokļa var tikt pamatota ar to, ka tā iestājas nevis par noziedzīgas gribas izpaudumu, bet gan par to, ka persona nav pietiekami nodarbinājusi savu gribu, lai nepieļautu noziedzīga nodarījuma notikšanu un/vai seku iestāšanos.⁷⁸ Tomēr šādi gadījumi var izraisīt kriminālatbildību tikai tādā gadījumā, ja subjektam ir bijusi reāla iespēja izrādīt nepieciešamo gribas darbību.⁷⁹

Tuvāk dažādas vainas formas un to veidojošie elementi, kā arī jautājums par nodoma un neuzmanības jēdzienu reglamentējošo likuma normu pilnveidi tiks aplūkoti darba turpmākajās nodaļās, kas ir tieši veltītas nodomam, neuzmanībai un to veidiem.

1.2.2.2. Vainas apjoms

Ar vainas satura un vainas formu jēdzienu cieši ir saistāms arī vainas apjoma jēdziens, kurš līdz šim Latvijas krimināltiesību zinātnē nav ticis plaši iztirzāts. Arī normatīvā līmenī vainas apjoma jēdziens Latvijas krimināltiesībās šobrīd netiek lietots.

Katrā noziedzīga nodarījuma sastāvā, nosakot kvalifikācijai nepieciešamo vainas formu, būtu jāvadās pēc personas subjektīvās attieksmes ne tikai pret darbību vai bezdarbību, bet materiālos noziedzīgu nodarījumu sastāvos arī pret radītajām kaitīgajām sekām, kā arī gadījumos, kad noziedzīgā nodarījuma objektīvajā pusē ir iekļautas kādas fakultatīvās pazīmēs, arī pret šīm pazīmēm (piem., nodarījuma izdarīšanas laiks, vieta, veids, u.c.). Līdz ar to formālos noziedzīgu nodarījumu sastāvos rīcības kaitīgumu nosaka pati rīcība (darbība vai bezdarbība), savukārt, materiālos nodarījuma sastāvos rīcības kaitīgumu nosaka tās radītās kaitīgās sekas. Tieši personas attieksme pret šīm pazīmēm tad arī nosaka noziedzīgā nodarījuma vainas formu. Tajā pat laikā personas vainas forma pret objektīvās puses fakultatīvajām pazīmēm, kas ir iekļautas konkrētu noziedzīgu nodarījumu sastāvos, arī ietekmē un

⁷⁸ Уголовное право России. Общая часть. Под ред. А.И.Парога. Москва: Эксмо, 2007, с.127.

⁷⁹ Уголовное право России: учебник. Т.1.: Общая часть. 2-е изд. Под ред. А.Н.Игнатова, Ю.А.Красикова. Москва: Норма, 2008, с.218.

veido noziedzīgā nodarījuma vainas formu. Līdz ar to var secināt, ka personas psihiskās attieksmes kopums pret visām personai inkriminētā noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses pazīmēm tad arī veido vainas apjomu.⁸⁰ Tādējādi vainas apjoms ir jēdziens, kas veido robežas kvalifikācijas procesā konstatējamai personas subjektīvajai attieksmei pret objektīvo īstenību, norobežojot tiesiski nozīmīgo subjektīvo attieksmi, kas ietekmē noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju, no tiesiski nenozīmīgās subjektīvās attieksmes, kas ir vērsta uz objektīvajiem apstākļiem, kas neietilpst noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajā pusē un kam līdz ar to nav ietekmes uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Vainas apjoms ir tas rādītājs, kas nosaka konkrētas robežas vainas saturam.

1.2.2.3. Vainas pakāpes

Līdzīgi kā vainas apjoma jēdziens, arī vainas pakāpes jēdziens Latvijas krimināltiesībās netiek lietots nedz normatīvā līmenī, nedz arī tas ir bijis par izpētes objektu krimināltiesību teorijā.

Krievijas krimināltiesību teorijā vainas pakāpes jēdziens tiek saistīts ar vainas kvantitatīvo rādītāju, kurš tiek noteikts kā vainas formas un satura kopums. Vainas pakāpi raksturo subjekta noliedzošās attieksmes pakāpe pret sabiedrības vai indivīda interesēm, kādā tā ir tikusi izrādīta subjekta izdarītajā noziedzīgajā nodarījumā.⁸¹ Konkrētas personas vainas pakāpe noziedzīga nodarījuma izdarīšanā - tā ir nepastarpināta vainīgās personas vērtību orientācijas izkropļojuma pakāpe. Vainas pakāpes noteikšana palīdz vispusīgāk risināt jautājumu par vainīgās personas atbildību un sodāmību.⁸²

Vainas pakāpe norāda arī uz vainas smagumu salīdzinošā aspektā. Vainas pakāpe nosakāma, par pamatu ņemot arī nodarījuma objektīvos apstākļus (ciktāl tos aptver subjekta psihiskā attieksme), noziedzīgā nodarījuma raksturs, subjektīvās attieksmes īpatnības pret darbību vai bezdarbību, noziedzīgā nodarījuma motīvs un mērķis, cēloņi un apstākļi, kas ietekmēja nodoma rašanos vai izraisīja neuzmanību, u.c.⁸³ Tikai vainas formas un satura kopums, pie tam ņemot vērā arī visas personas subjektīvās attieksmes īpatnības pret nodarījuma objektīvajiem apstākļiem, un šīs attieksmes subjektīvajiem, psiholoģiskajiem cēloņiem, nosaka personas noraidošās attieksmes pakāpi pret sabiedrības interesēm, kas izrādīta ar personas izdarīto nodarījumu, t.i., personas vainas pakāpi.⁸⁴

Pamats vainas pakāpju gradācijai lielākā mērā ir tieši vainas formas un to veidi. Ar nodomu izdarīta noziedzīga nodarījuma gadījumā vainīgā persona, tīši un apzināti kaitējot sabiedrības interesēm, pavisam noteikti izrāda savu noraidošo attieksmi pret šīm interesēm, bet aiz neuzmanības izdarīta noziedzīga nodarījuma gadījumā šāda noteiktība iztrūkst. No tā var secināt, ka nodoma pastāvēšanas

⁸⁰ Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.70.

⁸¹ Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: Учебник. Изд.второе. Под ред. Л.В.Иногамовой-Хегай, А.И.Рарога, А.И. Чучаева. Москва: Контракт, 2008, с.161.

⁸² Уголовное право России: учебник. Т.1.: Общая часть. 2-е изд. Под ред. А.Н.Игнатова, Ю.А.Красикова. Москва: Норма, 2008, с.220.

⁸³ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.310.

⁸⁴ Дагель П.С., Михеев Р.И. Установление субъективной стороны преступления. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1972, с.17.

gadījumā subjekta vērtību orientācija ir vērtējama kā vairāk deformēta, nekā neuzmanības pastāvēšanas gadījumā. Savukārt, ja salīdzinātu tiešu un netiešu nodomu pie vienādiem faktiskajiem apstākļiem, tad tiešs nodoms vienmēr būs kaitīgāks nekā netiešs nodoms.⁸⁵ Arī LR Augstākās tiesas 2010.gadā veiktajā tiesu prakses apkopojumā “Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants) kopsavilkuma 3.punktā norādīts, ka “lai arī nodoma veids ar dažiem izņēmumiem slepkavības kvalifikāciju neietekmē, tā konstatēšana var norādīt uz lielāku vai mazāku nodarījuma kaitīguma pakāpi un līdz ar to arī ietekmēt nosakāmo sodu, tāpēc tā analīze kvalifikācijas procesā ir obligāta”⁸⁶.

Krievijas krimināltiesību zinātnē ir tikusi arī apspriesta vainas pakāpes jēdziena normatīva noteikšana. Šajā sakarībā interesanta ir vainas pakāpes definīcija kriminālkodeksa teorētiskajā modelī, kura 27.pantā ir teikts: „Personas vainas pakāpe, t.i., viņas psihiskās attieksmes intensitāte pret izdarīto sabiedriski bīstamo nodarījumu, kas izpaudusies kādā no vainas formām un to veidiem, kā arī motīvs, mērķis un emocionālie pārdzīvojumi, ir ņemama vērā pie noziedzīgā nodarījuma smaguma pakāpes noteikšanas, soda noteikšanas vai pie citu krimināltiesisku ietekmēšanas līdzekļu noteikšanas”.⁸⁷

Izvērtējot Krievijas krimināltiesību zinātnē paustās atziņas par vainas pakāpes jēdzienu, tā saturu un nozīmi, var izdarīt secinājumu, ka nedz Latvijas krimināltiesībās, nedz arī Krievijas krimināltiesībās šādam vainu raksturojošam apzīmējumam īsti praktiska pielietojuma nav. Proti, noziedzīga nodarījuma smagums, atbilstoši mūsu valsts Krimināllikuma 7.panta noteikumiem, tiek precīzi noteikts, daļēji vadoties no Krimināllikuma Sevišķās daļas normu sankcijām un daļēji - no vainas formas. Līdz ar to šādā aspektā vainas pakāpes apzīmējumam nekādas praktiskas nozīmes nebūtu. Apstākļi, kas ņemami vērā pie soda noteikšanas, savukārt, ir izsmeļoši uzskaitīti Krimināllikuma 46.panta otrajā daļā. Iespējams, ka šajā likuma normā ietvertās norādes uz noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu zināmā mērā varētu atbilst vainas pakāpes apzīmējumam, tomēr likumdevējs šādu apzīmējumu un tā satura skaidrojumu nav sniedzis.

Var uzskatīt, ka vainas pakāpes jēdziens šobrīd var palikt teorētisku diskusiju objekts, kas var tikt izmantots, salīdzinot un samērojot dažādu noziedzīgu nodarījumu kaitīgumu un smagumu un veidojot konsekventu kriminālsodu politiku. Tomēr cita praktiska pielietojuma šādam vainu raksturojošam apzīmējumam šobrīd nav.

1.2.3. Vainas šaurāka un plašāka izpratne

Bez iepriekš minētās Latvijas krimināltiesību doktrīnā nostiprinātās vainas izpratnes ir iespējami arī citi vainas jēdziena skaidrojumi un nozīmes.

---

⁸⁵ Парог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.75.

⁸⁶ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants): tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2009/2010. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁸⁷ Парог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.310.

Šajā sakarībā var piedāvāt vainas jēdziena šaurākas un arī plašākas izpratnes veidošanu.

Vaina tās šaurākajā nozīmē būtu identificējama ar personas psihiskās attieksmes formām, kādas tās ir noteiktas Krimināllikumā (8., 9., 10.pantā) un kā tas arī šobrīd ir nostiprinājies Latvijas krimināltiesību teorijā.

Savukārt, vaina tās plašākajā izpratnē apzīmētu slēdzienu par personas notiesāšanas iespēju, visu nepieciešamo noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju konstatāciju attiecībā uz konkrētu subjektu. Tādējādi vaina tās plašākajā nozīmē raksturotu visu to subjektīvo un objektīvo pazīmju kopumu, kam ir nozīme personas krimināltiesiskas vainojamības noteikšanai, tajā skaitā personas vecums, pieskaitāmība, rīcības motīvs un mērķis (gadījumos, kad tas iekļauts nodarījuma sastāvā), apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību, neesamība, apstākļu, kas atbrīvo no kriminālatbildības, neesamība.

Jāatzīmē, ka līdz šim mūsdienu Latvijas krimināltiesību teorijā vainas jēdziens tiek lietots vienīgi tā šaurākajā izpratnē.

Tajā pat laikā nevar neatzīt, ka krimināltiesību piemērošanas praksē (kriminālprocesā) vainas jēdziens tomēr tiek lietots arī tā plašākajā nozīmē. Proti, notiesājošu tiesu spriedumu rezolutīvajā daļā tiek ietverts secinājums par to, ka persona „tiek atzīta par vainīgu”. Taču šādi tiesas secinājumi nebūt nenorāda uz to, ka tiesa būtu tikai konstatējusi notiesātās personas psihisko attieksmi konkrētas vainas formas veidā, bet gan norāda, ka tiesa ir konstatējusi visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, kas tiesai dod pamatu personas notiesāšanai un kriminālsoda piemērošanai. Tā, piemēram, Kriminālprocesa likuma⁸⁸ (turpmāk arī KPL) 514.panta pirmās daļas 3.punkts paredz tiesnešiem pienākumu tiesas apspriedē izlemt jautājumu par to, vai apsūdzētais ir vainīgs inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā. Kriminālprocesa likuma 520.panta pirmā daļa norāda, ka tiesa taisa notiesājošu spriedumu, ja iztiesāšanas gaitā apsūdzētā vaina noziedzīgā nodarījumā ir pierādīta. Kriminālprocesa likuma 528.panta pirmās daļas 1.punkts notiesājoša sprieduma rezolutīvajā daļā paredz norādīt to, ka apsūdzētais atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā. Šādas procesuālās normas nebūt nenorāda uz to, ka šajos gadījumos vainas konstatēšana un vainas jēdziens būtu vienādojams tikai ar personas subjektīvās attieksmes formu, bet gan ir lietots plašākā nozīmē.

Arī starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos vainas jēdziens netiek vis lietots, apzīmējot vien personu psihisko attieksmi, bet gan plašākā nozīmē. Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta 2.punkts nosaka, ka „ikviens, kas tiek apsūdzēts noziedzīgā nodarījumā, tiek uzskatīts par nevainīgu, kamēr viņa vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu.”⁸⁹ Līdzīgi arī ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 11.panta pirmā daļa nosaka, ka „katram cilvēkam, kuram inkriminēts noziedzīgs nodarījums, ir tiesības tikt uzskatītam par nevainīgu, kamēr viņa vaina saskaņā ar likumu nav pierādīta atklātā tiesas procesā, kurā viņam tiek nodrošinātas visas tiesības saņemt aizstāvību”⁹⁰.

⁸⁸ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.

⁸⁹ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144 (858/859).

⁹⁰ ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieejams: www.un.org [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

Vainas šaurākas un plašākas izpratnes kontekstā interesi izraisa arī Krimināllikuma 1.pants. Krimināllikuma 1.panta pirmā daļa nosaka, ka „pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi šajā likumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes”. Kā tieši izriet no šīs likuma normas, tad persona ir vainīga, ja tā tīši vai aiz neuzmanības izdarījusi Krimināllikumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes. Līdz ar to šajā likuma normā likumdevējs vainas (vainīguma) jēdzienu nav lietojis tādā pat nozīmē kā Krimināllikuma 8.pantā, kur nostiprināta psiholoģiskā vainas izpratne. Proti, Krimināllikuma 1.pantā vainas jeb vainīguma jēdziens tiek saistīts ar tiesāšanas un sodīšanas iespēju, nereducējot šo vainīgumu tikai uz personas subjektīvās attieksmes formām. Šīs likuma normas izpratnē vainīgums ir konstatējams tad, ja personas nodarījumā ir konstatējamas visas nodarījuma sastāva pazīmes, t.sk. arī subjektīvā attieksme kādā no tās formām. Faktiski jau varētu arī uzskatīt, ka Krimināllikuma 1.pantā ietvertā norāde „tīši vai aiz neuzmanības” ir lieka, jo tālāk seko norāde uz „visām noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm”, kas jau sevī ietver arī subjektīvās puses pamatpazīmi - vainu kādā no tās formām.

Šāds personas vainīgums Krimināllikuma 1.panta izpratnē faktiski ir konstatējams noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas rezultātā, konstatējot visu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju esamību notikuma faktiskajos apstākļos, kā arī nekonstatējot apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību vai ir par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības⁹¹. Līdz ar to ir pamats secinājumam, ka ne tikai kriminālprocesa tiesībās, bet arī krimināltiesībās tiesību normu līmenī jau ir iedibināta šāda divējāda vainas izpratne. Proti, vaina tās šaurākajā izpratnē, kā subjektīvās attieksmes formas, tiek aprakstīta Krimināllikuma 8.pantā. Savukārt, vaina tās plašākajā izpratnē, kā tiesāšanas iespēja, tiek norādīta Krimināllikuma 1.pantā.

Kā izriet no Krimināllikuma 1.panta pirmās daļas satura, tad šajā likuma normā likumdevējs kriminālatbildības pamatu ir definējis divos dažādos veidos, lietojot divus dažādus apzīmējumus, starp kuriem ir liekama vienādības zīme, un kas tikai viens otru paskaidro, nevis papildina. Proti, vispirms tiek norādīts, ka „pie kriminālatbildības ir saucama un sodāma”. Šādi tiek norādīts uz kriminālatbildības pamata esamības sekām. Sekojoši tiek norādīts, ka šī sekas iestājas konkrētam subjektam, „personai, kura ir vainīga”. Respektīvi, „vainīgums” tiek likts pamatā sekām „saucama pie kriminālatbildības un sodāma”. Un tālāk seko tikai iepriekšējos apzīmējumus paskaidrojoša norāde „tīši vai aiz neuzmanības izdarīja šajā likumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes”. Proti, starp šo norādi un „vainīgumu”, ir liekama vienādības zīme, jo kā viena, tā otra identiskā veidā ir kriminālatbildības pamats un izraisa sekas: „pie kriminālatbildības saucama un sodāma”.

Līdzīgi arī Krievijas Federācijas kriminālkodeksā formulētais kriminālatbildības pamats (8.pants) ir definēts atsevišķi no vainas principa (5.pants), kas pēc prof. V.Ļiļimonova (*Филимонов В.Д.*) domām, pirmkārt, nepamatoti atrauj vainas jēdzienu no kriminālatbildības pamata, lai arī vaina ir viens no nodarījuma sastāva elementiem un tāpat arī kriminālatbildības pamata sastāvdaļām, un, otrkārt,

---

⁹¹ Par kvalifikācijas izpratni plašāk skat. 3.1.nodaļu.

vainas principa definēšana atsevišķi nepamatoti novedusi pie subjektīvās puses nozīmes hipertrofēšanas, lai gan nodarījuma objektīvā puse nav mazāk svarīga⁹². Krievijas krimināltiesību zinātnieks A. Truhins (*A.M. Трухин*) šajā sakarībā ir norādījis, ka Krievijas Federācijas kriminālkodeksa 5.pantā ietvertais vainas princips ir formulēts tādējādi, ka to varot saprast gan kā subjektīvās pieskaitāmības principu, kas balstīts uz psiholoģisko vainas teoriju, gan arī kā noteikumu, kam ir vistiešākais sakars ar kriminālatbildības pamata noteikšanu, lai arī šim jautājumam jau vēlāk ir veltīts tieši kriminālkodeksa 8.pants.⁹³

Skaidrības labad krimināltiesību teorijā vainas jēdziena plašākās izpratnes apzīmēšanai varētu izmantot jēdzienu „vainīgums⁹⁴”, ar ko apzīmētu personas tiesāšanas iespēju, un kas aptvertu ne vien personas psihiskās attieksmes formas pret objektīvās puses pazīmēm (proti, vainu tās šaurākajā izpratnē), bet arī visu noziedzīga nodarījuma sastāvā ietvērto subjektīvo un objektīvo apstākļu, kam ir nozīme noziedzīga nodarījuma kvalifikācijā, konstatāciju, kā arī aptvertu apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību, un apstākļu, kas ir par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības, neesamību. Proti, ja kvalifikācijas procesa rezultātā tiek konstatēts, ka notikuma faktiskajos apstākļos ir visas konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, kā arī izvērtējot krimināltiesību normas, kas reglamentē apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību, un apstākļus, kas ir par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības, netiek konstatēta šo apstākļu klātbūtne, tad, atbilstoši Krimināllikuma 1.pantam, persona ir saucama pie kriminālatbildības un ir sodāma, proti, ir konstatējams personas vainīgums, persona ir vainīga.

Konstatējot personas vainu (jebkurā no tās formām) tiesību piemērotājs nevar izdarīt galīgu secinājumu par to, ka līdz ar to šīs personas psihiskā attieksme pret objektīvās puses pazīmēm ir pietiekams pamats personas saukšanai pie kriminālatbildības. Kaut arī atsevišķi uzlūkojot, personas psihiskajā attieksmē formāli var saskatīt vainu (kā subjektīvās puses pamatpazīmi), ir iespējams, ka citas subjektīvās pazīmes piešķir šai „vainai” dažādus „defektus”, kas līdz ar to nepieļauj personas vainošanu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Piemēram, persona, kas nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, atbilstoši Krimināllikuma 11. pantam nav uzskatāma par noziedzīga nodarījuma subjektu, mazgadīgais, tas ir, persona, kura nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, pie kriminālatbildības nav saucams. Taču šī subjekta vecuma robeža nav noteikta kaut kādu abstraktu iemeslu dēļ, bet gan tādēļ, ka personām, kuras nav sasniegušas šo noteikto vecumu, ir nepietiekami attīstīta spēja spriest un vērtēt pašām savu rīcību, līdz ar ko šīs personas nevar vainot par viņu nepareizās rīcības izvēli. Faktiski attiecībā uz šīm mazgadīgajām personām var tikt uzskatīts, ka kaut arī viņu rīcības rezultātā radīto seku pamatā var būt viņu nodoms vai neuzmanība, tomēr šī psihiskā

⁹² Филимонов В.Д. Принципы уголовного кодекса Российской Федерации: достижения и недостатки их юридического выражения. Пять лет действия УК РФ: Итоги и перспективы. Материалы II Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 30-31 мая 2002. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2003, с.134.

⁹³ Трухин А.М. Регламентация вины в новом Уголовном кодексе Российской Федерации. Пять лет действия УК РФ: Итоги и перспективы. Материалы II Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 30-31 мая 2002. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2003, с.240.

⁹⁴ Par piedāvāto terminu „vainīgums” skat. arī 1.2.5.nodaļu.

attieksme ir radusies nepietiekami nobriedušā prātā, lai šo mazgadīgo personu par to vainotu un sauktu pie kriminālatbildības. Tādējādi var uzskatīt, ka personas mazgadība izslēdz kriminālatbildību tieši tādēļ, ka šo personu subjektīvai attieksmei nepiemīt pietiekama „kvalitāte”, lai par to piemērotu kriminālatbildību.

Arī attiecībā uz apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, var izdarīt līdzīgus secinājumus. Proti, kaut arī personas vaina var būt konstatējama kaut vai tieša nodoma veidā (piemēram - nepieciešamās aizstāvēšanās situācijā, lai pasargātu sevi vai apkārtējos no kāda bruņota uzbrucēja, persona ar tiešu nodomu nodara uzbrucējam miesas bojājumus), pastāv īpaši apstākļi, kas šo personas skaidri pausto psihisko attieksmi padara nederīgu kā nodarījuma sastāva pazīmi, vainas formu, jo pie šiem īpašajiem apstākļiem personas rīcība un līdz ar to arī nodoms (vai neuzmanība), kas šo rīcību izraisa, tiek atzīts par sabiedriski derīgu vai vismaz attaisnojamu, līdz ar to izslēdzot personas vainīgumu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Latvijas krimināltiesību sistēmā personas vecums un pieskaitāmība tiek uzlūktas kā patstāvīgas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, kā noziedzīga nodarījuma subjekta pazīmes, kurām iztrūkstot, nevar būt runa par noziedzīgu nodarījumu. Tāpat arī apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību, tiek uzlūkoti kā patstāvīgs krimināltiesību institūts, kuru konstatējot, personas kriminālatbildība nav pieļaujama. Tādējādi šīs pazīmes it kā netiek tieši saistītas ar personas vainas jautājumu. Tomēr augstāk izdarītie secinājumi norāda uz to, ka šajos gadījumos kriminālatbildības neiestāšanās pamatā faktiski ir dažādi vainas „juridiski defekti”, kas rada nepieļaujamību vainot personu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tādā vai citādā veidā rodot attaisnojumu personas subjektīvajai attieksmei, kas bez šo īpašo apstākļu pastāvēšanas tiktu vērtēta kā noziedzīga. Līdzīgu viedokli ir paudis arī U.Krastiņš, secinot, ka, piemēram, nepieskaitāmība kā cilvēka psihiskās darbības traucējums, kas saskaņā ar Krimināllikuma 13.pantu izslēdz kriminālatbildību, attiecas uz krimināltiesību vainas institūtu. Tāpat noteikts fiziskas personas vecums, kas paredzēts likumā un ir nepieciešams, lai personu varētu saukt pie kriminālatbildības, arī nav atraujams no fiziskas personas psihiķes stāvokļa, no psihiķes brieduma pakāpes.⁹⁵ Šādā kontekstā interesi izraisa vairāki piemēri no tiesu prakses.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 19.jūnija lēmumā lietā Nr. SKK - 258/2008 ir ticis aplūkots jautājums par vainas un pieskaitāmības savstarpējām attiecībām. Proti, ar Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2006.gada 11.decembra lēmumu apsūdzētais V.R. atbrīvots no kriminālatbildības, jo izdarījis Krimināllikuma 118.panta 2.punktā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, būdams nepieskaitāmības stāvoklī. Kriminālprocess attiecībā pret V.R. izbeigts, un viņam piemērots medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis - nodošana ārstniecības iestādes uzraudzībā. Izskatot lietu sakarā ar cietušā pārstāves apelācijas sūdzību, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta ar 2007.gada 18.oktobra lēmumu pirmās instances tiesas lēmumu atstāja negrozītu. Par šo lēmumu cietušās pārstāve tika iesniegusi kasācijas sūdzību, norādot, ka, pamatojoties uz pēdējās atkārtotās ekspertīzes atzinumu, apsūdzēto esot bijis pamats atzīt par

---

⁹⁵ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. 5.maijs, Nr.18 (561), 1.lpp.

pieskaitāmu personu. Kasācijas sūdzībā tika norādīts, ka apelācijas instances tiesa esot pārkāpusi Kriminālprocesa likuma 19.panta trešās daļas nosacījumus, jo saprātīgo šaubu vērtēšana par labu apsūdzētajam attiecas uz vainu, tātad uz noziedzīga nodarījuma subjektīvo pusi, nevis uz subjekta pazīmēm, un līdz ar to minētais nosacījums neattiecas uz nepieskaitāmību. Par šo kasācijas sūdzībā ietverto motivāciju viedokli tika paudis arī prokurors, kurš nepievienojās kasatores apsvērumiem, uzsverot, ka, vērtējot norādītos apstākļus, kas skar subjekta konstatācijas faktu, tiesa esot vērtējusi pierādījumus un tiesai bija tiesības, atsaucoties uz Kriminālprocesa likuma 19.panta trešo daļu, tos atzīt par saprātīgām šaubām, kuras ir tulkojamas par labu apsūdzētajam. Prokurors norādījis, ka, pielietojot sistēmisko tulkošanas metodi, vaina Kriminālprocesa likuma 19.panta izpratnē esot ne tikai noziedzīga nodarījuma sastāva raksturojošā subjektīvās puses pazīme, bet gan viss Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzētā noziedzīga nodarījuma sastāvs, tajā skaitā arī šī sastāva pazīme - subjekts. Izvērtējot šādus argumentus, Senāta krimināllieta departaments ir konstatējis, ka ne pirmās instances, nedz apelācijas instances tiesai nav radušās šaubas par to, ka noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēts Krimināllikuma 118.panta 2.punktā, izdarījis V.R.. Taču ir radušās šaubas par viņa vainu, t.i., vai nodarījums izdarīts pieskaitāmības vai nepieskaitāmības stāvoklī. Senāta Krimināllieta departaments norāda, ka saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 19.panta trešo daļu visas saprātīgas šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Krimināllikuma 8.panta otrā daļa paredz, ka, nosakot noziedzīgu nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm. Tādējādi Kriminālprocesa likuma 19.panta trešās daļas izpratnē šaubas par vainu ietver arī šaubas par personas psihisko attieksmi. Krimināllikuma 13.panta pirmā daļa paredz, ka pie kriminālatbildības nav saucama persona, kas nodarījuma izdarīšanas laikā psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ nav varējusi saprast savu darbību vai to vadīt. Līdz ar to secināms, ka konkrētajā gadījumā noziedzīga nodarījuma subjekts ir jāvērtē kopsakarā ar subjektīvo pusi. Rezultātā, šaubas par personas psihisko attieksmi ietver arī šaubas par to, vai persona noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī ir bijusi pieskaitāma, jo bez šī kritērija noskaidrošanas nav iespējams noskaidrot personas psihisko attieksmi.⁹⁶

Par vainas izpratni tiesu praksē der pieminēt arī Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2009.gada 12.augusta spriedumu lietā Nr.K27-0073-09. Sprieduma motīvu daļā tiesa ir norādījusi, ka prokurors lēmumā par krimināllietas nodošanu tiesai norādījis, ka visu apsūdzēto vainas pierādīšanā tiesā izmantojamie pierādījumi ir vieni un tie paši: liecinieku liecības, dokumenti un ziņas, kas fiksētas izmeklēšanas darbību protokolos. Ar vainu krimināltiesībās saprot fiziskas personas psihisko attieksmi nodoma vai neuzmanības formā pret izdarīto prettiesisko darbību vai bezdarbību un ar to cēloņsakarīgi saistītajām kaitīgajām sekām. Lietā nav pierādīta apsūdzētā A.R. prettiesiskas rīcības fakta esamība, līdz ar to nav nozīmes apsūdzētā A.R. psihiskās attieksmes konstatēšanai šajā apsūdzības daļā.⁹⁷

⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllieta departamenta 2008.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-258. Pieejams www.at.gov.lv [aplūkots 2010.gada 4.janvārī].

⁹⁷ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2009.gada 12.augusta spriedums lietā Nr.K27-0073-09.

Arī Vācijas krimināltiesībās vainas jēdziens vairāk tiek aplūkots tā plašākajā izpratnē. Kā norādīts jau iepriekš šā pētījuma 1.1.nodaļā pieminētajā VFR augstākās tiesas lēmumā „Vaina ir „tiesāšanas iespēja”. Ar vainas konstatējumu likumpārkāpējam tiek inkriminēta nelikumīga darbība, ka viņš ir izšķīries par prettiesisku darbību, kaut arī viņš varēja rīkoties atbilstoši likumam.” Atbilstoši valdošajam uzskatam mūsdienās Vācijā vaina tiek definēta kā personisku pazīmju kopums, kuru esamība jākonstatē, lai varētu izvirzīt sodāmību par personas nodarījumu⁹⁸.

Faktiski šāda vainas izpratne atbilst arī Krimināllikuma 1.pantā ietvertajam apzīmējumam „vainīgs”, kā arī vainas jēdziena lietojumam Kriminālprocesa likumā.

1.2.4. Psiholoģiskā pieeja un vērtējošā pieeja vainas jēdzienam

Vainas izpratnei Latvijā ir raksturīga psiholoģiskā pieeja, proti - vaina tiek raksturota kā personas psihiskā attieksme pret izdarīto nodarījumu un tā radītajām sekām. Vainīgā persona kā saprātīga ar apziņu, intelektu un gribu apveltīta būtne ir spējīga ietekmēt apkārtējo vidi un sevi pašu; viņa pati ir spējīga pieņemt lēmumu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai neizdarīšanu. Šis secinājums faktiski veido pamatu vainas jēdzienam Latvijas krimināltiesībās.

Taču vaina noziedzīga nodarījuma kontekstā apzīmē tikai vainīgās personas attieksmi pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu.⁹⁹ Atbilstoši Krimināllikuma 8.panta otrajai daļai, citi noziedzīga nodarījuma subjektīvie apstākļi nav ietverti vainas jēdzienā. Piemēram, psihiska saslimšana vai mazgadība Latvijas krimināltiesībās netiek aplūkota saistībā ar vainas jēdzienu, bet gan ir patstāvīga noziedzīga nodarījuma sastāva elementa, t.i.- subjekta, pazīmes. Mazgadīga vai psihiski slima persona netiek atzīta par noziedzīga nodarījuma subjektu, līdz ar ko šīs personas nevar izdarīt noziedzīgu nodarījumu tā objektīvā nozīmē. Turpretī, piemēram, Vācijā šie apstākļi tiek ņemti vērā, izvērtējot personas „vainas spēju”, kas arī ir legāli nostiprināts Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodeksā¹⁰⁰ (turpmāk arī VFR kriminālkodekss).

Vācu krimināltiesību zinātnieks profesors Klauss Roksinis (*Clauss Roxin*) šajā sakarībā norāda, ka nodarījuma sastāvam atbilstošajai prettiesiskajai rīcībai ir jābūt sodāmai, t. i., par šo rīcību vainīgo personu var saukt pie atbildības; to viņai, kā parasti saka, var „pārmest”. Tā priekšnoteikums ir pieskaitāmība (VFR kriminālkodeksa 19. un 20.pants) un attaisnojošu iemeslu trūkums, kā, piemēram, nenovēršama maldība attiecībā uz pieļaujamo darbību (VFR kriminālkodeksa 17.pants) vai attaisnojama galējā nepieciešamība (VFR kriminālkodeksa 35.pants). Atšķirība starp neesošu prettiesiskumu un neesošu vainu, starp pamatojumu un attaisnojumu ir tāda, ka pamatotu uzvedību likumdevējs atzīst par likumīgu, tā ir atļauta un katram ir jāievēro, taču attaisnota uzvedība netiek atzīta,

⁹⁸ Krauss D., Pastille K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 77.lpp.

⁹⁹ Turpat, 82.lpp.

¹⁰⁰ Tröndle H., Fischer T. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 51.aufgabe. München: Verlag C.H.Beck, 2003; sk. arī: Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 431.lpp.

tā tad ir neatļauta un aizliegta. Par to gan nesoda, bet tam, kurš kļūst par prettiesiskas rīcības upuri, parasti gan nevajag to pieļaut.¹⁰¹

Jāsecina, ka psiholoģiskā vainas izpratne nebūt nav vienīgā iespējamā, kāda ir pazīstama un tiek izmantota dažādu valstu krimināltiesībās.

Vainas izpratne dažādās valstīs un dažādās krimināltiesību sistēmās nebūt nav vienveidīga. Krievijas krimināltiesību zinātnieki ir norādījuši, ka krimināltiesību zinātnē pamatā ir pazīstamas divas galvenās vainas izpratnes:

- 1) vērtējošā (normatīvā) izpratne, kad personas vaina par izdarīto tiesību pārkāpumu tiek pielīdzināta viņa rīcības sociālam, ētiskam un tiesiskam novērtējumam,¹⁰² kas balstīts galvenokārt uz nodarījuma objektīvajiem apstākļiem,
- 2) psiholoģiskā izpratne, kas vainu aplūko kā personas subjektīvo (iekšējo, psiholoģisko) attieksmi pret savām prettiesiskajām darbībām un to kaitīgo ietekmi.¹⁰³

Latvijas krimināltiesību literatūrā ir norādīts, ka vainas saistīšana nevis ar personas psihisko attieksmi pret nodarījumu, bet gan ar indivīda uzvedības ārējo novērtējumu ir raksturīga anglosakšu tiesību loka valstu krimināltiesībās¹⁰⁴, kas lielā mērā atbilst patiesībai, taču arī vairākās kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs, tostarp arī Igaunijas Republikā, vaina tiek aplūkota kā noziedzīga nodarījuma objektīva pazīme¹⁰⁵, kas raksturo iespējamību personu vainot un saukt pie kriminālatbildības par radīto kaitējumu vai apdraudējumu, līdz ar ko var uzskatīt, ka arī kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs ir pazīstama vainas objektīvā jeb vērtējošā izpratne.

Arī Latvijas civiltiesībās ir uzsākta diskusija par vainas raksturu, kuras ietvaros ir arī izteikti pamatoti secinājumi par to, ka:

- 1) vainas jēdziens civiltiesībās var pastāvēt, lai ar to apzīmētu tiesību aizskārēja rīcības vērtējumu pēc objektīviem kritērijiem, attaisnojumu neesamību;
- 2) vaina nekādā gadījumā nav psihiskā attieksme, kas ļauj spriest par aizskārēja attieksmi, kurai no atbildības iestāšanās viedokļa nav nozīmes;
- 3) vainojamības izvērtēšana ir rīcības prettiesiskuma noteikšanas sastāvdaļa. Darbību, kas ārēji izskatās pēc tiesību aizskāruma, nedrīkst atzīt par prettiesisku, nenoskaidrojot, vai nodarītājam nav likumā noteikts attaisnojums (nepārvarama vara, nepieciešamā aizstāvēšanās, galēja nepieciešamība, u.c.)¹⁰⁶.

Psiholoģiskā vainas izpratne, kas ir stingri reglamentēta Krimināllikumā, izsmeļoši aprakstot vainas formas (nodomu un neuzmanību), izslēdz iespēju personu saukšanai pie kriminālatbildības vienīgi par viņu faktiskās darbības vai bezdarbības rezultātā radīto kaitējumu, līdz ar ko jebkura faktiskā

¹⁰¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4.Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.197.

¹⁰² Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2000, с. 91.-92.

¹⁰³ Ibid, c.92.

¹⁰⁴ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 24.lpp.

¹⁰⁵ Judins A. Kaimiņiem Igaunijā ir jauns sodu likums. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2002. 9.apīlis, Nr.7 (240), 5.lpp.

¹⁰⁶ Torgāns K. Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās. Jurista Vārds, 2005. 31.maijs, Nr.20 (375), 1.lpp.

saistība ar nodarījumu, attiecībā uz kuru nav konstatējama personas psihiskā attieksme nodoma vai vismaz neuzmanības formā, nevar tikt uzskatīta par noziedzīgu nodarījumu un nevar kalpot par pamatu personas saukšanai pie kriminālatbildības, neatkarīgi no nodarītā kaitējuma apmēriem. Proti, pie šādiem apstākļiem nav konstatējama noziedzīgā nodarījuma sastāva subjektīvā puse. Šādus gadījumus Latvijas krimināltiesību sistēmā pazīst kā kazusus¹⁰⁷.

1.2.5. Vainas jēdziena un noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses jēdziena savstarpējās attiecības

Latvijas krimināltiesībās vaina šobrīd tiek aplūkota kā noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvās puses pamatpazīme. Blakus vainai subjektīvajā pusē tiek ietilpināti arī tādi jēdzieni kā motīvs un mērķis.

Vaina ir noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pamatpazīme, bet, kā norāda U.Krastiņš, “tā vainu pilnīgi neatklāj, tāpēc, ka vaina neatklāj tos iekšējos dzinulus, kas mudinājuši personu izdarīt noziedzīgo nodarījumu, kā arī nepietiekami atklāj to, ko viņa ir gribējusi sasniegt, izdarot noziedzīgu nodarījumu. Šos vainīgās personas psihiskās attieksmes pusi atklāj motīvs un mērķis.”¹⁰⁸ Šie psihiskās darbības veidi ir noziedzīga nodarījuma subjektīvas puses papildpazīmes.¹⁰⁹

Neskatoties uz to, ka Latvijas krimināltiesību teorijā īpaši strīdi par subjektīvās puses saturu un tās attiecībām ar vainas jēdzienu nepastāv, šis jautājums tomēr var izrādīties diskusijas vērts. Zināmā mērā pamatā šādai diskusijai var likt dažādās iespējamās vainas jēdziena izpratnes, kādas tika minētas jau iepriekš.

Šā aplūkojamā jautājuma sakarībā ir iespējams iezīmēt vismaz trīs dažādus viedokļus par noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses attiecībām ar vainas jēdzienu:

- 1) vaina un nodarījuma subjektīvā puse ir identiski jēdzieni ar vienādu saturu;
- 2) vaina ir plašāks jēdziens par nodarījuma subjektīvo pusi;
- 3) vaina ir šaurāks jēdziens par nodarījuma subjektīvo pusi, subjektīvās puses saturs tiek atklāts ar vainas, motīva un mērķa palīdzību.

Skaidrības labad ir vērts plašāk pievērsties katrai no šīm trim pozīcijām.

- 1) Vaina un nodarījuma subjektīvā puse ir identiski jēdzieni ar vienādu saturu.

Daži Krievijas krimināltiesību zinātnieki, piemēram, I.Lekšas (*И. Лекшас*), P.Dageļs, D.Kotovs un citi, aizstāv tēzi, saskaņā ar kuru vaina un nodarījuma subjektīvā puse ir identiski apzīmējumi, tā kā cilvēka intelektuālā un gribas darbība ir nesaraujami saistīta ar motivāciju un cilvēka emocionālo

¹⁰⁷ Par šādiem gadījumiem plašāk sk. pētījuma 2.6.nodaļu.

¹⁰⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 89.lpp.

¹⁰⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 45.lpp., sk. Arī: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2003, 36.lpp.

pasauli.¹¹⁰ Tiek norādīts, ka viedoklis, saskaņā ar kuru subjektīvās puses jēdziena saturs neaprobežojas ar vainas jēdzienu, bet gan iekļauj sevī vainu līdz ar motīvu un mērķi, tiekot kļūdaini balstīts uz nodarījuma subjektīvās puses (vainas) sajaukšanu ar nodarījuma sastāva pazīmēm, kas raksturo šo subjektīvo pusi (nodoms, neuzmanība, motīvs, mērķis, afekts, apzināšanās, u.c.), kā arī balstīts uz vainas formas un vainas satura sajaukšanu.¹¹¹ Šo nostāju pamatojot, tiek norādīts, ka likumdevējs normatīvi ir reglamentējis vainas formas (kā nodomu un neuzmanību), taču šajā reglamentācijā nekas neesot teikts par motīvu, mērķi un emocijām. Tomēr tas nenozīmē, ka motīvs, mērķis un emocijas nevarētu ietilpt vainas jēdzienā. Motīvs, mērķis un emocijas piemīt katrai cilvēka darbībai un, raksturojot vainīgās personas psihisko darbību, tie ietilpst nodarījuma subjektīvajā pusē caur nodoma un neuzmanības jēdzieniem. Krievijas juridiskajā literatūrā pat ir bijis izteikts visai apšaubāms priekšlikums ar vainas jēdzienu apzīmēt motīva esamību personas rīcībā, kas būtu vērsts uz kaitējuma nodarīšanu ar likumu aizsargātām interesēm¹¹².

Tomēr šāda pieeja vainas izpratnei būtu vērtējama visai kritiski vairāku iemeslu dēļ.

Vispirmām kārtām jāatzīmē, ka šāda pieeja, attiecinot to uz Latvijas krimināltiesībām, nonāk pretrunā ar vainas aprakstu Krimināllikumā. Kā jau iepriekš norādīts, Krimināllikuma 1.panta pirmajā daļā ietverta imperatīvā norāde uz to, ka pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi šajā likumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes. Arī Krimināllikuma 8.panta pirmā daļa faktiski vainas jēdzienu reducē tikai uz tajā ietilpstošajām divām vainas formām, neatstājot tur vietu citām pazīmēm, tādām kā motīvs, mērķis un emocijas.

Jāatzīmē, ka līdzīgi vainas jēdziens tiek noteikts arī vairāku citu valstu krimināllikumos. Piemēram, Krievijas Federācijas kriminālkodeksa 5.pantā un 24.pantā, Ukrainas kriminālkodeksa¹¹³ 24.pantā, u.c. (tuvāks pārskats par šo un citām valstīm atrodams 1.3. nodaļā).

Tas ļauj izdarīt secinājumu, ka krimināllikums uz vainas jēdziena saturu (t.i., nodomu un neuzmanību) attiecina tikai personas psihisko attieksmi, kurā saskatāms intelektuālais un gribas moments, neatstājot nedz intelektuālajā, nedz arī gribas momentā vietu motīvam, mērķim un emocijām. Līdz ar to no likuma viedokļa, motīvs, mērķis un emocijas nevarētu ietilpt vainas apzīmējumā, bet gan pastāv paralēli vainai.

---

¹¹⁰ Лекшас И. Вина как субъективная сторона преступления. Москва: Госюриздат, 1958, с.85; Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж: Издательство Воронежского Университета, 1974, с.41.,42.,59.; Ворошилин Е.В., Кригер Г.А. Субъективная сторона преступления. Учебное пособие. Москва: Издательство Московского университета, 1987, с.6.-12.; Российское уголовное право. Т. 1. Преступление: Курс лекций. Под ред. А.И. Коробеева. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1999, с.385. Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.53.

¹¹¹ Дагель П.С. Понятие вины в советском уголовном праве. Материалы XIII конференции ДВГУ. Владивосток, 1968, с.123.; skatīt: Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.53.

¹¹² Петин И.А. Вина в уголовном праве: прошлое, настоящее, будущее. История развития уголовного права и ее значение для современности. Материалы V Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 26-27 мая 2005. Москва: издательство „ЛексЭст”, 2006, с.438.

¹¹³ Коржанский М.И. Уголовный Закон Украины (наукова модель). Дніпропетровск: Юрид.акад. М-ва внутр.справ, 2004, с.29.

Bez tam šāda pieeja varētu izrādīties arī nepieņemama no filosofiskā viedokļa. Proti, atbalstot šādu nostāju, Krievijas krimināltiesību zinātnieks P.Dageļs ir norādījis, ka vainas formu jau jebkurā gadījumā nosakot tikai intelektuālā un gribas momenta izpausmes, bet citi psiholoģiska rakstura elementi vainas formu nekādi neietekmē, lai gan tajā pat laikā tie ietilpst vainas saturā. No tā izriet, ka vainas forma esot šaurāka satura apzīmējums nekā vainas saturs.¹¹⁴ Maz ticams, ka no filosofiskā viedokļa varētu pievienoties pieņēmumam, ka, no vienas puses, forma sevī neietver visu saturu un ir tam par šauru, bet, no otras puses, šis saturs atrodas kaut kur ārpus formas.

Līdz ar to var secināt, ka arī no šāda viedokļa nav pamata motīva un mērķa iekļaušanai vainas jēdzienā un tam sekojošai vainas jēdziena vienādošanai ar nodarījuma subjektīvo pusi.

2) Vaina ir plašāks jēdziens par nodarījuma subjektīvo pusi.

Šādu viedokli ir aizstāvējuši tādi Krievijas krimināltiesību zinātnieki kā A.Demidovs (*Ю.А. Демидов*), G.Zlobins (*Г.А. Злобин*).

Tā pamatošanai A.Demidovs ir norādījis, ka vaina neesot jāreducē uz kādu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmi, tajā skaitā nedz uz nodomu un neuzmanību, nedz arī uz kādu objektīvās puses atsevišķu pazīmi. Vainas jēdziens vienlīdz izpaužas un atspoguļojas kā noziedzīga nodarījuma objektīvajā pusē, tā arī subjektīvajā pusē.¹¹⁵ Uzsverot, ka šāda uzstādījuma sakarā neesot nepieciešams pārvērtēt noziedzīga nodarījuma objektīvo un subjektīvo pusi, A.Demidovs uzskata, ka vainas saturu esot nepieciešams saskatīt konkrētas personas izdarītā noziedzīgā nodarījumā kā objektīvo un subjektīvo pazīmju kopumā, kurā tad arī izpaužas vaina, personas noliedzošā attieksme pret sabiedrības vērtībām.¹¹⁶

G.Zlobins ir izteicis līdzīgu nostāju, gan norādot jau uz diviem iespējamajiem vainas jēdziena pielietojumiem - vaina, kas ietilpst noziedzīga nodarījuma subjektīvajā pusē, vienlaikus ir izmantojama arī kā vienots noziedzīgā nodarījuma novērtējums visos tā aspektos. Šāds vainas apzīmējuma pielietojums arī padara vainu par nepieciešamu un vienlaikus arī pietiekamu kriminālatbildības pamatu.¹¹⁷

No augstāk minētā ir redzams, ka šie autori vainu ir traktējuši arī kā kriminālatbildības pamatu, nesašaurinot šā jēdziena pielietojumu tikai attiecībā uz nodarījuma sastāva subjektīvo pusi, bet gan attiecinot to uz visa nodarījuma juridisko novērtējumu, t.i., subjekts ir vainīgs, ja ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, un subjekts nav vainīgs, ja nav izdarījis noziedzīgu nodarījumu.

Tādējādi šie autori vainai it kā piešķir divas kvalitātes, izmanto šo jēdzienu divās nozīmēs: gan apzīmējot subjektīvās puses pamatpazīmi (kā nodomu vai neuzmanību), gan arī apzīmējot

¹¹⁴ Дageль П.С. Понятие вины в советском уголовном праве. Материалы XIII конференции ДВГУ. Владивосток, 1968, с.126; sk. arī Дageль П.С. Содержание, форма и сущность вины в советском уголовном праве. Правоведение. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1969, с.83.

¹¹⁵ Демидов Ю.А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. Москва: Юридическая литература, 1975, с. 114., citēts pēc: Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.55

¹¹⁶ Ibid., с.57.

¹¹⁷ Злобин Г.А. Виновное вменение в историческом аспекте. Grām: Уголовное право в борьбе с преступностью. Отв.ред. А.М Яковлев. Москва: Изд-во ИГиП АН СССР, 1981, с.23.

kriminālatbildības pamatu plašākā izpratnē kā juridisku vērtējumu par nodarījuma sastāva esamību vai neesamību kādas personas rīcībā.

Cenšoties paplašināt vainas jēdziena formāli - psiholoģisko dabu, B.Utevskis (*Б.С. Утевский*) tika piedāvājis vainas jēdzienā iekļaut arī morāli politisku vainas novērtējumu, kas noveda pie tā, ka Krievijas krimināltiesību teorijā parādījās vainas šaurākā un plašākā izpratne. Šo jēdzienu precizēšanas procesā parādījās arī priekšlikums no vainas kā no noziedzīgā nodarījuma subjektīvās puses pamatpazīmes nošķirt vainīgumu (*виновность*) kā noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvo un subjektīvo pazīmju kopumu, kas veido pamatu konkrētā soda piemērošanai konkrētajam subjektam.¹¹⁸

A.Rarogs ir norādījis, ka šāda atgriešanās pie „divu vainu” teorijas, kuru sākotnēji esot piedāvājis B.Utevskis, bet kuru pēc ilgstošām diskusijām Krievijas krimināltiesību zinātne tomēr esot noraidījusi, nebūšot produktīva mūsdienu juridiskās doktrīnas attīstības posmā. Vainas identificēšana ar noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas faktu nozīmējot vainas objektivizāciju, vienlaikus atņemot šim jēdzienam noteiktību kā konkrētai nodarījuma sastāva pazīmei.¹¹⁹

Šādam A.Raroga paustajam viedoklim tomēr var arī nepievienoties galvenokārt tāpēc, ka netiek jau piedāvāts aizstāt krimināltiesību zinātnē aprobēto vainas jēdzienu un netiek piedāvāts atņemt vainai noziedzīgā nodarījuma sastāva subjektīvās puses pamatpazīmes lomu vai noliegt vainas formu (nodoma un neuzmanības) pastāvēšanu. Šie tradicionālie krimināltiesību pamatjēdzieni paliek neskarti, taču tiem līdzās krimināltiesību zinātnē tiek piedāvāts veidot arī citu, plašāku, vainas izpratni, kam terminoloģiskās skaidrības dēļ ir iespējams piedāvāt arī kādu citu apzīmējumu. Līdz ar to arī nav pamata viedoklim par vainas objektivizācijas mēģinājumiem vai vainas jēdziena noteiktības zaudēšanu.

Var pieņemt, ka lielā mērā šādus centienus ieviest vainas jēdziena paplašinātu izpratni rada un veicina tieši krimināltiesību piemērošanas prakse, kuras ietvaros apzīmējums „vainā” jau sen tiek lietots divās nozīmēs. Ja krimināltiesību teorijā ar vainu joprojām tiek saprasta personas subjektīvā attieksme nodoma vai neuzmanības formā, tad tiesību piemērošanas praksē parasti vainas apzīmējumu lieto kā slēdzienu par to, ka konkrētā persona ir izdarījusi konkrēto noziedzīgo nodarījumu, šādā gadījumā persona tiek atzīta par vainīgu.

Šo tiesību piemērošanas praksi un tādu vainas termina pielietojumu praksē savukārt lielā mērā nosaka un diktē kriminālprocesuālās tiesību normas.

Aplūkosim, kā tad vainas jēdziens tiek lietots mūsu valsts Kriminālprocesa likumā.

Kriminālprocesa likuma 19.pants satur kriminālprocesa principu - nevainīguma prezumpcija. Šā panta trīs daļas ietver trīs nevainīguma prezumpcijas pamatpostulātus: 1) neviena persona netiek uzskatīta par vainīgu, kamēr tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā netiek konstatēta šajā likumā noteiktā kārtībā; 2) personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums; 3) visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Šajā procesuālā likuma normā lietoti dažādi ar vainas jautājumu saistīti apzīmējumi -

¹¹⁸ Утевский Б.С. Вина в советском уголовном праве. Москва: Госюриздат, 1950, с.44.-45.

¹¹⁹ Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.57.-58.

vainīgs, vaina, nevainīgums. Taču no normas konteksta izriet, ka neviens šo šiem jēdzieniem neapzīmē vainu kā personas psihiskās attieksmes formu. Frāzes „persona netiek uzskatīta par vainīgu”, „vaina netiek konstatēta”, „nav jāpierāda nevainīgums”, „šaubas par vainu” norāda tikai un vienīgi uz to, ka apzīmējums „vaina” tiek lietots kā sinonīms iespējamībai saukt pie kriminālatbildības. Kriminālprocesa ietvaros “vainai” pretnostatīts tiek nevainīguma jēdziens. Piemēram, Ā.Meikališa ir norādījusi, ka nepierādīta vaina ir pierādīts nevainīgums.¹²⁰

Kriminālprocesa likuma 319.panta (Tiesas nolēmumi) otrā daļa nosaka, ka „tiesas spriedums ir tiesas nolēmums par apsūdzētā vainu vai nevainīgumu, soda piemērošanu vai nepiemērošanu, kā arī attaisnošanu vai atbrīvošanu no soda”. No šīs likuma normas satura izriet, ka tieši personas vaina būs pamatā soda piemērošanai. Taču vainas jēdziens šeit nav lietots, ar to apzīmējot nodomu vai neuzmanību, uz ko norāda tālākās Kriminālprocesa likuma normas par tiesas sprieduma veidiem un to saturu.

Proti, Kriminālprocesa likuma 518.pants (Sprieduma veidi) nodala un saturiski pretstata vienu otram divus iztiesāšanas rezultātā pieņemamos sprieduma veidus - notiesājošs spriedums un attaisnojošs spriedums.

Kriminālprocesa likuma 520.pants nosaka notiesājoša sprieduma taisīšanas pamatu. Tiesa taisa notiesājošu spriedumu, ja iztiesāšanas gaitā apsūdzētā vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir pierādīta. Līdz ar to vienīgais, kas tiesai ir jākonstatē uz pārbaudīto pierādījumu pamata, ir „vaina”.

Pretstatā Kriminālprocesa likuma 520.pantam, kas satur norādi uz vainu kā uz priekšnoteikumu notiesājoša sprieduma taisīšanai, Kriminālprocesa likuma 519.pants, kas vispārīgā veidā apraksta attaisnojoša sprieduma taisīšanas pamatu, nesatur nekādu norādi uz „vainu” un tās neesamību. Taču tādi norādi šajā normā loģiski būtu jābūt, jo tā ir pretstatāma augstāk aprakstītajam Kriminālprocesa likuma 520.pantam, kas satur norādi uz vainas konstatēšanas nepieciešamību kā pamatu notiesājoša sprieduma taisīšanai. Līdz ar to pamatam attaisnojoša sprieduma taisīšanai būtu jābūt šai „vainas” nekonstatēšanai iztiesāšanas rezultātā. Taču Kriminālprocesa likuma 519.pantā ir norādes uz diviem it kā citiem apstākļu veidiem, kurus konstatējot, tiesai ir pamats taisīt attaisnojošu spriedumu: 1) ja apsūdzētā izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva, 2) ja apsūdzētā piedalīšanās noziedzīgā nodarījumā nav pierādīta. Loģisks būtu secinājums, ka abas šīs attaisnojoša sprieduma pamatā esošas apstākļu kategorijas (turklāt katra no tām atsevišķi) ir pretstatāmas Kriminālprocesa likuma 520.pantā minētajai vainas konstatēšanai. Līdz ar to no šīm hipotēzēm izriet secinājumi par to, ka:

- 1) ja apsūdzētā izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva, tad nav konstatējama personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā;
- 2) ja apsūdzētā piedalīšanās noziedzīgā nodarījumā nav pierādīta, tad nav konstatējama personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

---

¹²⁰ Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1.grāmata. Rīga: RaKa, 2000, 171.lpp.

Respektīvi, personas vaina nepastāv, ja personas darbībās nav noziedzīga nodarījuma sastāva, t.i., nav konstatējamas visas noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās un subjektīvās pamatpazīmes un nepieciešamās fakultatīvās pazīmes. Un personas vaina arī nepastāv, ja nodarījuma sastāva pazīmes ir konstatējamas, bet nav pierādīta apsūdzētās personas piedalīšanās noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā (faktiski - iztrūkst konkrētās apsūdzētās personas darbība vai bezdarbība kā noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīme, kā arī iztrūkst šīs personas subjektīvā attieksme pret objektīvās puses pazīmēm).

Arī šo Kriminālprocesa likuma normu kontekstā vainas jēdziens nav vis lietots kā noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pamatpazīme (nodomu un neuzmanību aptverošs jēdziens), bet gan kā kriminālprocesa rezultātā izdarāms galējais slēdziens par iespēju personas notiesāšanai, kam pamatā ir gan visu noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmju konstatēšana, gan arī pierādījumu pietiekamība attiecībā uz personas piedalīšanos šā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā.

Bez jau iepriekš minētajām Kriminālprocesa likuma normām, vainas jēdziens kā norāde uz slēdzienu par tiesisku iespējamību personas saukšanai pie kriminālatbildības un kriminālsoda piemērošanai ir ietverts arī daudzās citās šā likuma normās (43.panta pirmās daļas 1.punkts, 76.panta pirmā un otrā daļa, 78.panta otrā daļa, 350.panta piektā daļa, 392.panta otrā daļa, 402.pants, 420.panta piektā daļa, 426.panta otrā daļa, 438.panta otrās daļas 3.punkts, 455.panta otrā daļa, 498.panta pirmā daļa, 499.panta pirmās daļas 1. un 2. punkts, 506.panta pirmā daļa, 526.panta pirmās daļas 5.punkts, u.c.).

Tikai vienā gadījumā Kriminālprocesa likumā vainas jēdziens ir lietots krimināltiesībās šobrīd vispārpieņemtajā izpratnē. Kriminālprocesa likuma 527.pantā, kas reglamentē notiesājoša sprieduma aprakstošās un motīvu daļas saturu, pirmajā daļā ir noteikts, ka „notiesājoša sprieduma aprakstošajā daļā sniedz pierādītā noziedzīga nodarījuma aprakstu un juridisko kvalifikāciju, minot tā izdarīšanas laiku, vietu, izdarīšanas veidu, apsūdzētā vainas formu, motīvus un šā nodarījuma sekas”. Apzīmējums „vainas forma” šeit nepārprotami norāda uz Krimināllikuma 8.pantā (Vainas formas) definētajām vainas formām - nodomu un neuzmanību. Taču šā paša Kriminālprocesa likuma panta trešajā daļā jau atkal ir ietverta norāde uz vainu kā uz slēdzienu par apsūdzētās personas notiesāšanas iespēju: „Ja tiesas sēdē, pamatojoties uz pieņemto lēmumu, nav veikta pierādījumu pārbaude, tiesa spriedumā norāda, ka apsūdzētā vaina ir pierādīta. Šādos gadījumos pierādījumu analīze un to uzskaitījums nav nepieciešams.”

Līdz ar to nav noliedzams, ka krimināltiesību piemērošanas praksē, līdzdarbojoties arī kriminālprocesaūlajām normām, vainas jēdziena paplašinātā izpratne jau sen ir zināma, pazīstama un nevienam tā izbrīnu neizsauc.

Protams, lai saglabātu neskartus krimināltiesību pamatjēdzienus, var jau arī piedāvāt šo paplašināto vainas jēdzienu neattiecināt vis uz krimināltiesību zinātnei un krimināltiesībām kā tiesību nozari, bet gan atstāt to tikai kriminālprocesa zinātnes un tiesību nozares lietošanai, jo šāds vainas jēdziena pielietojums lielā mērā ir ieviesies, tieši pateicoties kriminālprocesa tiesību normām un to pielietojumam.

Taču diezin vai šāds piedāvājums būtu atbalstāms, ņemot vērā, ka gan krimināltiesības, gan arī kriminālprocess ir vienas zinātnes nozares divas apakšnozares, proti, krimināltiesisko zinātņu apakšnozares. Līdz ar to divās tik tuvu stāvošās zinātnes un tiesību nozarēs, kuras turklāt ikdienas tiesību piemērošanas praksē tiek lietotas vienlaikus un nepārtraukti mijiedarbojas, nebūtu vēlams ieviest un paturēt vienu terminu ar dažādām nozīmēm.

Līdz ar to šā pētījuma autors daļēji atbalsta nostāju, ka vaina ir plašāks jēdziens par nodarījuma subjektīvo pusi, attiecinot to gan tikai uz vainu tās plašākajā izpratnē jeb vainīgumu.

3) Vaina ir šaurāks jēdziens par nodarījuma subjektīvo pusi.

Šis, protams, ir mūsdienu Latvijas krimināltiesībās atzītais vainas jēdziens, kas atbilst gan Krimināllikuma komentāros, gan arī krimināltiesību mācību grāmatās sniegtajai vainas attiecībai ar noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi. Proti, vaina, ar tās divām formām - nodomu un neuzmanību, ietilpst noziedzīga nodarījuma subjektīvajā pusē, taču blakus vainai tajā ietilpst arī tādas pazīmes kā motīvs un mērķis. Šajā kontekstā sarežģītāks varētu būt jautājums par emociju vietu noziedzīga nodarījuma sastāvā. Par to plašāk nākošajā apakšnodaļā.

Arī Krievijas krimināltiesību zinātnē valda viedoklis, ka noziedzīga nodarījuma sastāva psiholoģiskais saturs tiek atklāts ar tādu juridisku pazīmju palīdzību kā vaina, motīvs un mērķis, kas kopumā raksturo dažādas cilvēka psiholoģiskās aktivitātes formas. Kā norādījis A.Rarogs "Šīs pazīmes ir organiski saistītas cita ar citu un ir atkarīgas cita no citas, bet tajā pat laikā katra no tām ir uzlūkojama un konstatējama kā patstāvīga pazīme, neviena no kurām nevar ietvert sevī kādu citu pazīmi kā sastāvdaļu. Katrai no šīm pazīmēm piemīt atšķirīga nozīme."¹²¹

Saprotams, ka nav nedz nepieciešamības, nedz arī pamata apstrīdēt šīs trešās vainas izpratnes pareizību, ciktāl vainas jēdziens tiek identificēts tikai ar personas psihisko attieksmi. Taču vienlaikus ar vainas jēdziena lietošanu tā pazīstamākajā nozīmē, ir vērts piedāvāt arī vainas jēdziena paplašinātas izpratnes apzīmēšanai piemērotu terminu, kas būtu vienlīdz izmantojams kā krimināltiesību, tā arī kriminālprocesa tiesībās un arī zinātnes nozarēs. Šobrīd krimināltiesībās nodarījuma subjektīvās puses pamatpazīmi apzīmē ar lietvārdu „vaina”. Ņemot vērā, ka vainas paplašinātā izpratne drīzāk ir attiecināma uz personai piemītošas juridiskas īpašības konstatēšanu (ir juridiska iespēja konstatēt personas vainu, vainot to nodarījuma izdarīšanā, saukt pie kriminālatbildības, piemērot kriminālsodu), vainas jēdziena tā plašākajā nozīmē apzīmēšanai var tikt piedāvāts apzīmējums „vainīgums”. Vainīgums kā īpašības vārds pietiekami precīzi norāda uz šā jēdziena saturu pretstatā apzīmējumam „vaina”, kas kā lietvārds tikai apzīmē noteiktus priekšmetus vai parādības.

Šāds apzīmējums iederētos arī jau aprobētajā tiesību piemērošanas praksē, kur ikkatrs notiesājošs spriedums satur secinājumu „atzīt par vainīgu”. Tātad tiesību piemērošanas praksē jau šobrīd, pamatojoties uz kriminālprocesa reglamentējošām normām, tiek konstatēts personas „vainīgums” kā personai piemītoša juridiska īpašība, kā slēdziens par iespēju šai personai noteikt

¹²¹ Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.58.

krimināltiesiska rakstura nelabvēlīgas sekas. Tiesu spriedumu rezolutīvās daļas arī nemēdz saturēt norādes, ka „tiek konstatēta personas vaina”.

Līdz ar to apzīmējums „vainīgums” var tikt izmantots kā krimināltiesību, tā arī kriminālprocesa nozarēs, lai apzīmētu „vainu” tās plašākajā izpratnē, kā slēdzienu par visu noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvo un subjektīvo pazīmju kopumu un kriminālatbildību izslēdzošu apstākļu neesamību.

1.2.6. Emociju vieta noziedzīga nodarījuma sastāvā

Īpašu vērtējumu saistībā ar subjektīvās puses saturu pelna tāda parādība kā emocijas, t.i., personas pārdzīvojumi saistībā ar noziedzīgo nodarījumu. Uzstādāmais jautājums ir, vai emocijas arī ņemamas vērā kā subjektīvās puses papildpazīme?

Ir pausts viedoklis, ka emocijas, kas ir pavadījušas noziedzīgā nodarījuma sagatavošanu un izdarīšanu, atsevišķos likumā norādītos gadījumos ir ņemamas vērā kā motīvu veidojoša parādība (piem., Krimināllikuma 119.pants - jaundzimuša bērna slepkavība, 120.pants - slepkavība, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī, 127.pants - tīšs miesas bojājums, kas nodarīts stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī). Tomēr emocijas šajos gadījumos neraksturo vis personas psihisko darbību vai psihisko attieksmi, bet gan raksturo tikai personas psihisko stāvokli, t.i., raksturo nevis subjektīvo pusi, bet gan pašu noziedzīgā nodarījuma subjektu, līdz ar ko arī emocijas nebūtu ņemamas vērā kā patstāvīga subjektīvās puses pazīme.¹²²

Latvijas krimināltiesību doktrīnā parasti emocijas netiek iekļautas konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvās puses pazīmēs. Tomēr, kā atzīmē U.Krastiņš, emocijas ietekmē noziedzīga nodarījuma izdarīšanas tieksmju veidošanos un tāpēc palīdz atklāt un dziļāk izpētīt nodarījuma izdarīšanas motīvus. Tādēļ atsevišķos gadījumos nodarījuma subjekta psihiskās darbības emocionālā puse ir tikusi ievērota, konstruējot noziedzīga nodarījuma sastāvus ar mīkstinošiem apstākļiem¹²³ (privileģētos sastāvus).

Izvērtējot tās dažas Krimināllikuma Sevišķās daļas normas, kurās likumdevējs ir paredzējis tiesisku nozīmi personas emocijām (t.i., jau iepriekš minētos Krimināllikuma 119., 120., 127.pantu) var izdarīt secinājumu, ka emocijas šajos gadījumos patiešām drīzāk ir pieskaitāmas pie subjektu raksturojošām pazīmēm, nevis pie subjektīvo pusi raksturojošām pazīmēm, lai gan šis secinājums nav viennozīmīgs. Tā, piemēram, V.Liholaja, komentējot Krimināllikuma 120.pantu, ir norādījusi, ka šajā pantā par slepkavības mīkstinošo apstākli likumdevējs atzīst personas īpašo emocionālo stāvokli noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī (fizioloģisko afektu), kas mazina iespēju kontrolēt savu uzvedību un nezaudēt pašsavaldīšanos.¹²⁴ Taču šāds īpašs emocionālais stāvoklis nevar raksturot nodomu vai neuzmanību kā vainas formas, vismaz likumdevējs šim emocionālajam stāvoklim

¹²² Уголовное право России. Общая часть. Под ред. А.И.Парога. Москва: Эксмо, 2007, с.124.

¹²³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 45.lpp.

¹²⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007, 215.lpp.

nepiešķir tiesisku nozīmi šādā aspektā. Drīzāk tiesiska nozīme šim īpašajam emocionālajam stāvoklim tiek piešķirta kā noziedzīga nodarījuma subjektu (viņa psihiskā stāvokļa) raksturojošai pazīmei. Fizioloģiskā afekta gadījumos personai rodas stiprs psihisks uzbudinājums, kas izpaužas kā pēkšņa un ārkārtīgi intensīva emocija, kura strauji sāk dominēt cilvēka apziņā un tādējādi mazina personas kontroles iespējas pār savām darbībām, kā arī sašaurina personas apziņu, bremzējot personas intelektuālo darbību.¹²⁵ Taču šādā aspektā būtu konsekventi arī atzīt, ka fizioloģiskais afekts piešķir zināmus defektu gan vainas intelektuālajam, gan arī gribas momentam, jo gan subjekta apzināšanos par seku iespējamību, gan arī subjekta gribu, virzot savu rīcību uz seku izraisīšanu, vairs neraksturo tā skaidrība un kvalitāte, kāda intelektuālajam un gribas momentam būtu gadījumā, ja nepastāvētu šī fizioloģiskā afekta ietekme.

Pastāvot patoloģiska afekta stāvoklim, persona neapzinās savu rīcību un nevar vadīt to, līdz ar ko šāda persona ir atzīstama par nepieskaitāmu un nav saucama pie kriminālatbildības¹²⁶.

Savukārt fizioloģiska afekta gadījumā likumdevējs ir saskatījis nepieciešamību personu tomēr saukt pie kriminālatbildības, tajā pat laikā mīkstinot tās atbildību par šādā stāvoklī izdarītiem nodarījumiem. Jādomā, ka gadījumos, kad stiprs psihisks uzbudinājums nav ietverts noziedzīga nodarījuma sastāvā kā šo sastāvu privileģējoša pazīme, tam jebkurā gadījumā var būt ietekme pie soda individualizācijas (soda noteikšanas) kā atbildību mīkstinošam apstāklim saskaņā ar Krimināllikuma 47.panta pirmās daļas 6., 7., vai 10.punktu.

Līdz ar to augstāk minētā izklāsta rezultātā attiecībā uz emociju vietu noziedzīga nodarījuma sastāvā var tikt konstatēts sekojošais:

- 1) Krimināllikuma Sevišķajā daļā īpaši paredzētos gadījumos emocijas drīzāk ir noziedzīga nodarījuma subjektu raksturojoša pazīme un nav pamata emocijas iekļaut noziedzīga nodarījuma sastāvā kā subjektīvās puses papildpazīmi;
- 2) tajā pat laikā emocijas kā nodarījuma subjektam piemītošo psihisko stāvokli raksturojoša pazīme ietekmē nodarījuma sastāva subjektīvās puses pazīmes un var būt kā motīva un mērķa, tā arī nodoma rašanās pamatā;
- 3) gadījumos, kad likumdevējs emocijām ir piešķīris tiesisku nozīmi pie nodarījuma kvalifikācijas, šīs emocijas (fizioloģiskais afekts) kā nodarījuma subjektam piemītošo psihisko stāvokli raksturojoša pazīme rada defektus personas apziņā, savas rīcības kontrolē un brīvas gribas paušanā, līdz ar ko likumdevējs šajos gadījumos ir paredzējis atvieglotu atbildību, Krimināllikuma Sevišķajā daļā ietverot speciālus privileģētos noziedzīgu nodarījumu sastāvus;
- 4) jebkurā gadījumā emocijas kā noziedzīga nodarījuma fakultatīvā pazīme (nodarījuma subjektu raksturojoša) var tikt ņemta vērā pie soda individualizācijas kā atbildību mīkstinošs apstākļi (saskaņā ar Krimināllikuma 47.panta pirmās daļas 6., 7., 10.punktu, arī šā panta otro daļu).

---

¹²⁵ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.349.

¹²⁶ Ibid, с.349.

1.3. Vainas izpratne citu valstu krimināltiesībās

Vainas jēdziens un tā izpratne ir viens no tiem jautājumiem, par kuriem katras valsts krimināltiesību doktrīnā pastāv kaut kāda, bieži vien visai apjomīga polemika. Līdz ar to šajā pētījumā tiks veikts tikai salīdzinoši īss ieskats par vainas izpratni dažādu valstu krimināltiesībās, kur kopumā var izšķirt vismaz četras dažādas pieejas vainas jēdziena skaidrojumam.

1) Vairums valstu tiesību normu līmenī vispār nelieto vainas jēdzienu subjektīvās attieksmes apzīmēšanai, tā vietā iztiekot tikai ar tādiem jēdzieniem kā nodoms un neuzmanība (piemēram, Vācija, Dānija, Spānija, Polija, Zviedrija, u.c.).¹²⁷

Austrijas kriminālkodeksa¹²⁸ 4.pārgrāfs ar virsrakstu „Nav soda bez vainas” tikai nosaka, ka „Sodāms tikai tas, kurš ir vainīgs prettiesisku darbību izdarīšanā”. Taču vismaz normatīvā līmenī Austrijas kriminālkodekss nesniedz tālāku skaidrojumu 4.pārgrāfā lietotajam apzīmējumam „vainīgs”.

Dažas normas Austrijas kriminālkodeksā norāda uz dažādām personas subjektīvās attieksmes formām. 5.pārgrāfs apraksta nodomu, nošķirot nodoma, iepriekšēja nodoma un apzinātības jēdzienus. Savukārt 6.pārgrāfs veltīts neuzmanības legālajai definīcijai. Austrijas kriminālkodeksa 7.pārgrāfa pirmā daļa nosaka, ka „ja likums neparedz citādi, sodāms tikai tīšs noziedzīgs nodarījums”.

U.Krastiņš gan norāda, ka šīs Austrijas kriminālkodeksa normas atklājot arī vainas saturu¹²⁹, taču no tiešas likuma normu analīzes neizriet, ka vainas jēdziens likumā būtu saistīts tieši un tikai ar nodomu un neuzmanību.

Dānijas kriminālkodeksā¹³⁰ vainas jēdziens netiek lietots vispār. Arī attiecībā uz subjektīvās attieksmes formām tas ir vēl lakoniskāks par, piemēram, Austrijas kriminālkodeksu. Attiecībā uz subjektīvās attieksmes formām Dānijas kriminālkodeksa 19.pārgrāfā ir noteikts, ka „šajā likumā paredzētie noziedzīgie nodarījumi, kas izdarīti aiz neuzmanības, nav sodāmi, ja tas tieši nav norādīts. Citiem noziegumiem attiecīgais krimināltiesiskais noteikums piemērojams, pat ja noziegums bijis izdarīts aiz neuzmanības, ja pretējais nav īpaši paredzēts.”

Spānijas kriminālkodeksā¹³¹ arī netiek vispār lietots vainas apzīmējums. Tā vietā kodeksa normās ir norādes nevis uz personas vainu, bet gan uz sodāmības iespēju. Piemēram, Spānijas

¹²⁷ Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.63.

¹²⁸ Austrijas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 240.lpp.; sk arī: Уголовный кодекс Австрии. Москва: Зерцало-М, 2001, с.10., sk. arī.

¹²⁹ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 21.lpp.

¹³⁰ Dānijas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 275.lpp.

¹³¹ Spānijas kriminālkodekss. Grām: Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 86.lpp.

kriminālkodeksa 1.panta pirmā daļa nosaka, ka „nav sodāma darbība vai bezdarbība, kura netiek uzskatīta par noziegumu vai pārkāpumu saskaņā ar likumu, kas izdots līdz tās izdarīšanai”. Spānijas kriminālkodeksa 10.pants savukārt paredz, ka „par noziegumiem vai pārkāpumiem atzīstama ar likumu sodāma ar nodomu vai aiz neuzmanības izdarīta darbība vai bezdarbība”.¹³² Kā redzams, tad šāda likuma norma tikai sniedz visai koncentrētu nodarījuma objektīvās un subjektīvās puses aprakstu, paredzot divas iespējamās subjektīvās attieksmes formas - nodomu un neuzmanību. Tajā pat laikā šīs subjektīvās attieksmes formas nekādā veidā netiek saistītas ar vainas jēdzienu.

Līdzīgi kā iepriekš analizētie Austrijas un Dānijas kriminālkodeksi, arī Spānijas kriminālkodekss (12.pants) paredz, ka „aiz neuzmanības izdarīta darbība vai bezdarbība sodāma tikai likumā speciāli paredzētos gadījumos”.¹³³

Beļģijas kriminālkodeksa¹³⁴ vispārīgajā daļā arī netiek lietots vainas jēdziens. Taču Beļģijas kriminālkodeksā, atšķirībā no citiem iepriekš minētajiem, vispārīgajā daļā arī netiek sniegts nekāds skaidrojums par subjektīvās attieksmes formām, netiek skaidroti nodoma un neuzmanības jēdzieni. Jāatzīmē gan, ka Beļģijas kriminālkodeksa vispārīgā daļa satur ziņā ir salīdzinoši nabadzīga (izņemot jautājumus par sodiem un to klasifikāciju, kas ir visai izvērsti aplūkoti), ko, savukārt, kompensē salīdzinoši izvērstās sevišķās daļas normas, kurās atrodamas arī norādes uz nodomu un neuzmanību konkrētos nodarījumu sastāvos.

Līdzīgi Beļģijai, arī Nīderlandes kriminālkodeksa¹³⁵ vispārīgajā daļā netiek aplūkotas subjektīvās puses pazīmes un netiek nedz izmantots, nedz arī skaidrots vainas jēdziens, taču uz vainas formām atrodamas norādes šā likuma sevišķās daļas pantos.

Igaunijas Republikā pieeja vainas jautājumam ir ievērojami atšķirīga no Latvijas Republikas un Lietuvas Republikas, kas tiks aplūkota vēlāk. Proti, Igaunijas Sodu kodeksā¹³⁶ zināmā mērā ir pārņemta Vācijas Federatīvās Republikas krimināltiesības pazīstamā pieeja vainas jautājumam. Ar apzīmējumu „vaina” Igaunijā vairs netiek apzīmēta tikai personas subjektīvā attieksme. Igaunijas Sodu kodeksa 2.nodaļas (Vainojams nodarījums) 1.nodalījums (Vainojama nodarījuma sastāvs) apraksta nodarījuma sastāva pazīmes un ievieš to sadalījumu, bet šajā nodaļā nodoms un neuzmanība netiek identificēti ar vainas jēdzienu.

---

¹³² Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 87.lpp.

¹³³ Turpat, 88.lpp.

¹³⁴ Beļģijas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 149.lpp.

¹³⁵ Nīderlandes kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 347.lpp.

¹³⁶ Sodu kodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 353.lpp.

Līdzīgi kā daudzās citās valstīs, arī Igaunijas Sodu kodeksā ir noteikts, ka „kā noziegums sodāms tikai tīši izdarīts nodarījums, ja šajā kodeksā nav paredzēts sods par nodarījumu, kas izdarīts aiz neuzmanības”¹³⁷.

Igaunijas Sodu kodeksā ir arī risināts jautājums par vainas formu saliktos nodarījumos: 15.panta otrajā daļā iekļauts noteikums, ka noziegums izdarīts tīši gadījumos, ja tas atbilst vainojama nodarījuma sastāvam, kurš attiecībā uz nodarījumu paredz nodomu, bet attiecībā uz vissmagākajām sekām uzskata par pietiekamu neuzmanību.¹³⁸

Atšķirībā no mūsu valsts Krimināllikuma, Igaunijas Sodu kodeksā tiek atzīta triju nodoma veidu pastāvēšana. 16.pants nosaka, ka „par nodomu tiek atzīts iepriekšējs nodoms, tiešs un netiešs nodoms. Nodarījums tiek atzīts par izdarītu ar iepriekšēju nodomu, ja persona izvirza sev par mērķi realizēt vainojama nodarījuma sastāvam atbilstošus apstākļus, apzinās to iestāšanos vai vismaz uzskata to par iespējamu. (...) Persona tiek atzīta par izdarījušu nodarījumu ar tiešu nodomu, ja tā apzinās, ka realizē vainojama nodarījuma sastāvam atbilstošu apstākli un vēlas vai vismaz apzināti pieļauj to. Persona tiek atzīta par izdarījušu nodarījumu ar netiešu nodomu, ja viņa uzskata par iespējamu vainojama nodarījuma sastāvam atbilstoša apstākļa iestāšanos un pieļauj to.”

Neuzmanības reglamentācija Igaunijas sodu kodeksā, kurā tiek nošķirti divi neuzmanības veidi - vieglprātība un nevērība, ir visai līdzīga Latvijas krimināltiesībās pazīstamajiem neuzmanības veidiem.

Taču, kā jau iepriekš norādīts, no Igaunijas Sodu kodeksa nebūt neizriet, ka subjektīvās attieksmes formas būtu identificējamās ar vainas jēdzienu. Sodu kodeksa 2.nodaļa, kas nes virsrakstu „Vainojams nodarījums”, satur pavisam trīs nodaļumus: vainojama nodarījuma sastāvs, prettiesiskuma izslēgšana, vaina. 1.nodaļumā (vainojama nodarījuma sastāvs) aprakstītas visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, darbība un bezdarbība (12.panta otrā daļa, 13.pants), subjektīvā attieksme un tās formas (15.-19.pants), nodarījuma subjekti, dalība un līdzdalība (20.-24.pants), nodarījuma mēģinājums (25.-26.pants).

Savukārt vainas princips ir ietverts šīs nodaļas 3.nodaļumā (vainā). Sodu kodeksa 32.pants (Vainas princips) nosaka, ka „persona var tikt sodīta par prettiesisku nodarījumu tikai gadījumā, ja viņa ir vainīga šī nodarījuma izdarīšanā. Persona tiek atzīta par vainīgu nodarījuma izdarīšanā, ja viņa ir deliktspējīga un nav šajā nodaļā paredzēto apstākļu, kas izslēdz vainu.”

Personas deliktspējas jautājumi ir risināti Sodu kodeksa 33.-36.pantā, kas ietver dažādas nodarījuma subjekta pazīmes (vecums, pieskaitāmība, ierobežota pieskaitāmība, reibuma stāvoklis). Pie apstākļiem, kas izslēdz vainu, šajā nodaļā ir reglamentēti šādi gadījumi: maldīšanās attiecībā uz nodarījuma nepieļaujamību (39.pants), atteikšanās no vainojama nodarījuma mēģinājuma (40., 43.pants).

---

¹³⁷ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 358.lpp.

¹³⁸ Turpat, 25.lpp.

Līdz ar to ir konstatējams, ka Igaunijas Republikas Sodu kodeksā vainas jēdziens vairs netiek aplūkots kā nodarījuma sastāva subjektīvā pazīme, bet gan kā slēdziens par iespējamību (un šķēršļu neesamību) personai piemērot krimināltiesiskas sekas.

Kā būs redzams no sekojošā īsā ieskata par Vācijas krimināltiesībās lietoto vainas jēdzienu un tā saturu, tad var pieņemt, ka Igaunijas likumdevējs, radot jauno Sodu kodeksu, ir visai ietekmējies no Vācijas krimināltiesībām.

Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodeksa¹³⁹ 15.pants nosaka, ka „sodāma tikai tīša darbība, ja likums tieši neparedz sodu par neuzmanīgu darbību”. Kā redzams, tad šo divu personas subjektīvās attieksmes formu saturs likumā atklāts netiek. Taču ir ņemamas vērā Vācijas īpatnības vainas jēdziena pielietojumā, kas lielā mērā izriet arī no Vācijas krimināltiesību doktrīnā šobrīd pieņemtās izpratnes par noziedzīga nodarījuma sastāvu vispār. Proti, saskaņā ar Vācijas krimināltiesību doktrīnu, katra noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas process tiek veikts kā trīspakāpju tests, no kurienes tas arī ir guvis apzīmējumu kā „noziedzīga nodarījuma trīspakāpju struktūra” (*dreistufiger Verbrechenaufbau*). Šī trīspakāpju nodarījuma struktūra tiek veidota šādi:

- nodarījuma sastāvs (*tatbestand*), ko veido nodarījuma objektīvās pazīmes (*objektiver Tatbestand*) un subjektīvās pazīmes (*Subjektiver Tatbestand*);
- pretlikumība (*Rechtswidrigkeit*)¹⁴⁰, ar ko apzīmē rīcības pretējību likumam un kriminālatbildību izslēdzošu apstākļu neesamību;
- vaina (*schuld*), kas apzīmē iespēju personu vainot un apstākļu, kas varētu būt par pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, neesamību.¹⁴¹

Pirmā no šīs trīspakāpju nodarījuma struktūras sastāvdaļām, t.i., nodarījuma sastāvs (*Tatbestand*) lielā mērā atbilst Latvijas krimināltiesībās pazīstamajam nodarījuma sastāvam, kas iedalās objektīvajās pazīmēs un subjektīvajās pazīmēs, kā arī atbilst vispārējo tiesību loka valstīs pazīstamajam nodarījuma sastāva iedalījumam „*actus reus*” un „*mens rea*” pazīmēs. Taču pretlikumība (*Rechtswidrigkeit*) Vācijā netiek ņemta vērā kā objektīvās puses (*Objectiver Tatbestand*) pazīme, bet gan tiek vērtēta kā patstāvīga pazīme, kas pastāv paralēli nodarījuma sastāvam, tā objektīvajām un subjektīvajām pazīmēm. Nodarījuma subjektīvā puse (*subjektiver Tatbestand*) ir attiecināma vienīgi uz nodomu un tā veidiem. Neuzmanība kā subjektīvās attieksmes forma parasti tiek attiecināta uz trešo

¹³⁹ Tröndle H., Fischer T. Strafrechtsgesetzbuch und Nebengesetze. 51.aufgabe. München: Verlag C.H.Beck, 2003, S.106.; sk. arī Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Vācija, Šveice. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 438.lpp.

¹⁴⁰ Rechtswidrigkeit - spēkā esošās tiesības pārkāpjošs; pretējs spēkā esošajām tiesībām; likumam pretējs (Duden: Deutsches Universalwörterbuch. 5. überarbeitete Auflage. Mannheim: Dudenverlag, Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 2003, S.1285.). P.Mincs „Rechtswidrigkeit” tulkojis kā „pretlikumīgs”, sk. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 71.lpp, 150.vēre. Latviešu- vācu juridiskajā vārdnīcā “Rechtswidrig” tulkots kā “prettiesisks, pretrunā ar tiesisko kārtību”, sk.: Schaffert I., Niedre L. Latviešu- vācu juridiskā vārdnīca; Rechtswörterbuch: Deutsch- Lettisch. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 43.lpp.

¹⁴¹ The German Criminal code. A Modern English translation. Translated by M.Bohlander. Oxford / Portland, Oregon: Hart Publishing, 2008, p.6.; sk. arī: Blomsma J. Mens Rea and defences in European criminal law. Cambridge: Intersantia, 2012, p.46-47.

testa posmu - vaina (*schuld*). Subjektīvā puse neaptver arī pieskaitāmības jautājumu, kas tiek attiecināts uz vainas jēdzienu.

Slēdzienu par otro testa posmu, pretlikumību (*Rechtswidrigkeit*), parasti var izdarīt, ja sekmīgi ir piepildījies pirmais testa posms, nodarījuma sastāvs (*Tatbestandsmäßigkeit* *indiciert* *Rechtswidrigkeit*), ja vien nav saskatāmi kādi apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildības iestāšanos. Pie šādiem apstākļiem var tikt pieskaitīta nepieciešamā aizstāvēšanās, galējā nepieciešamība, noziedzīgas pavēles izpildīšana, aizturēšana, radot personai kaitējumu, u.tml.

Izdarot slēdzienu par šā testa otro jautājumu (pretlikumīgumu), var tikt konstatēta personas vainojamība (*schuld*), ja vien nav saskatāmi apstākļi, kas var būt par pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Kā šādus apstākļus, kas var būt par pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, potenciāli var izmantot personas nepieskaitāmību, pazeminātu atbildību, nodarījuma izdarīšanu spaidu ietekmē, pārmērīgu paš aizsardzību, nodarījuma izdarīšanu provokācijas rezultātā, u.c.¹⁴² Personas vecums saskaņā ar Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodeksa 19.pantu rada nodarījuma subjekta nepieskaitāmību¹⁴³. Līdz ar to personas vecums Vācijā netiek vērtēts kā nodarījuma subjekta pazīme, bet gan personas mazgadība tiek ņemta vērā kā pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, jo nav konstatējama personas „vainojamība”.

Kā redzams no iepriekš sniegtā pārskata, subjektīvās puses pazīmju apzīmēšanai vainas jēdziens izmantots netiek. Vācijā vainas jēdzienam ir piešķirta cita nozīme, ar to drīzāk apzīmējot gala slēdzienu par personas sodāmības iespējamību.

2) ASV un arī citu vispārējo tiesību loka valstu krimināltiesību zinātnē savukārt tiek lietota pavisam cita terminoloģija noziedzīga nodarījuma psiholoģiskā elementa apzīmēšanai.

ASV krimināltiesību teorijā nodarījuma sastāvu veido divas galvenās nodarījuma pamatpazīmes, kuras vispārējo tiesību loka valstīs tiek dēvētas par *actus reus* un *mens rea*. Velkot paralēles ar Latvijā pazīstamajām nodarījuma sastāva pazīmēm, var secināt, ka ar *actus reus* tiek apzīmēta noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse, bet ar *mens rea* tiek apzīmēta noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse.

„*Mens rea*”, tulkojot no latīņu valodas, angļu valodā nozīmē „guilty state of mind, „guilty mind”, kas latviešu valodā savukārt saprotams kā noziedzīgs prāts, noziedzīgs nodoms, rīcības noziedzīguma apzināšanās.¹⁴⁴

Kā norādīts ASV juridisko terminu vārdnīcā, „*mens rea*” ir personas garastāvoklis¹⁴⁵, kura esamība prokuroram ir jāpierāda apsūdzības pamatošanai, attiecinot to uz apsūdzēto personu nozieguma

¹⁴² The German Criminal code. A Modern English translation. Translated by M.Bohlander. Oxford / Portland, Oregon: Hart Publishing, 2008, p.7.

¹⁴³ Tröndle H., Fischer T. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 51.aufgabe. München: Verlag C.H.Beck, 2003, S.133.

¹⁴⁴ Beļska A. Noziedzīgā nodarījuma subjektīvā puse ASV un Latvijas krimināltiesībās. Jurista vārds, 2008. 19.augusts, Nr. 31 (536), 1.lpp.

¹⁴⁵ Šāds angļu valodas apzīmējuma “state of mind” tulkojums sniegts: Angļu-latviešu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība „Jāņa Sēta”, 2000, 1061.lpp.

izdarīšanas brīdī; krimināla rakstura nodoms vai neuzmanība. „*Mens rea*” ir pirmais no diviem būtiskajiem elementiem katrā noziegumā vispārējās tiesībās, otrs elements ir „*actus reus*”. „*Mens rea*” arī tiek dēvēts par prāta elementu (*mental element* - ang.), vainīgo prātu (*guilty mind* - ang.).¹⁴⁶ Kā norādīts kādā ASV krimināltiesību rokasgrāmatā, *Mens rea* koncepcija pauž pārliecību, ka persona ir jāso da vienīgi tad, ja tā ir rīkojusies ar tikumiski nosodāmu nolūku, vienlaikus arī norādot, ka arī nolaidība vai nevērība var veidot *Mens rea*¹⁴⁷.

ASV rakstīto likumu tekstos ir atrodams latīniski izteikts krimināltiesību princips „*Actus non facit rum nisi mens sit rea*”, ar to norādot, ka „bez ļauna nolūka nevar būt ne smaga, ne arī viegla nozieguma”¹⁴⁸. Nodarījuma „psiholoģiskā daļa” (*mental part*, ang.) parasti tiek dēvēta par „*mens rea*” (*guilty mind*- grēcīgs, vainojams prāts, ang.) vai „*scienter*” (apzinātība, ang.).

Vēl 1972.gadā ASV rakstītie federālie tiesību akti krimināltiesību jomā saturēja septiņdesmit sešus dažādus terminus subjektīvās puses aprakstīšanai dažādos nodarījumu sastāvos.¹⁴⁹ Visiem šiem apzīmējumiem faktiski būtu grūti atrast tulkojumam piemērotu terminoloģiju latviešu valodā, tā kā šie apzīmējumi saturiski ir visai tuvi cits citam (piem.- *intentionally, knowingly, fraudulently, designedly, wantonly, unlawfully, feloniously, willfully, purposely, wickedly, wrongfully*, utt.).

Kā norāda ASV krimināltiesību profesors P.H.Robinsons, šis krimināltiesībās viens no centrālajiem apzīmējumiem cieš no pārsteidzoši lielas neskaidrības par tā nozīmi. Viens no šo neskaidrību avotiem rodas no diviem atšķirīgiem veidiem, kādos šis termins tiek lietots, proti, plašākā nozīmē un šaurākā nozīmē. Plašākajā nozīmē „*mens rea*” ir sinonīms vainojamam personas stāvoklim vai, precīzāk, tiem apstākļiem, kas padara personas pārkāpumu par pietiekami vainojamu, lai izpelnītos notiesāšanu par izvirzīto apsūdzību.

Šajā plašākajā nozīmē šī frāze ietver visas krimināltiesību vainojamības doktrīnas - psihiskajai attieksmei izvirzītās prasības, kā arī atvainojošos aizstāvības apstākļus, tādus kā gara slimība, psihiska brieduma trūkums, piespiešana, u.c. Plašākajā nozīmē „*mens rea*” tiek bieži izmantots vispārējās tiesībās. Tāpat tas ir izplatīts arī nejuridiskajās zinātnēs, tādās kā filozofija un psiholoģija, iespējams tāpēc, ka tas vienā frāzē ietver krimināltiesību fokusēšanos uz personisku vainīgumu. Tomēr mūsdienu ASV krimināltiesībās „*mens rea*” tiek lietots šaurākā nozīmē, kur ar „*mens rea*” apraksta personas attieksmes stāvokli vai neuzmanību, ko kopā ar to pavadošo darbību krimināltiesībās definē kā pārkāpumu. Izsakoties vēl tehniskākos terminos, pārkāpuma „*mens rea*” sastāv no tiem pārkāpuma definīcijas elementiem, kuros aprakstīta apsūdzētā attieksme pārkāpuma laikā, bet neietver atvainojošus aizstāvības apstākļus vai citas ārpus pārkāpuma definīcijas esošas doktrīnas.¹⁵⁰

ASV vispārējās tiesībās (*common law* - ang.) pamatā bija pazīstamas divas *mens rea* pamatkategorijas, vispārējais un speciālais nodoms. Ar vispārējo nodomu tiek apzīmēts personas

¹⁴⁶ Black's Law Dictionary, 8th edition. Edited by B.A.Garner. USA: Thomson West, 2004, p.1006.

¹⁴⁷ Bergman P., Berman S.J. The Criminal law handbook, know your rights, survive the system. 11th edition. Berkeley: Nolo, 2009, 256.-257.lpp.

¹⁴⁸ Lippman M. Contemporary criminal law. Concepts, cases, and controversies. California: Sage Publications, 2007, p.119.

¹⁴⁹ Ibid., p.119.

¹⁵⁰ Robinson P.H. Mens Rea. Pennsylvania: University of Pennsylvania Law School, 1999. Pieejams http://lsr.nellco.org/upenn_wps/35/ [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

nodoms izdarīt *actus reus* jeb krimināli sodāmu darbību. Speciālais nodoms savukārt aptver personas lēmumu panākt noteikta veida seku iestāšanos.¹⁵¹ Latvijas krimināltiesību izpratnē šādi divi nodoma veidi būtu nošķirami pēc nodarījuma sastāva veidiem, formāliem nodarījuma sastāviem būtu pietiekami konstatēt „vispārējo nodomu, bet materiālos nodarījuma sastāvos būtu nepieciešams konstatēt „speciālo nodomu”.

Papildus šiem diviem nodoma veidiem ASV vispārējās tiesībās ir pazīstams arī „pārnestsais nodoms” (*transferred intent* - eng.) un netiešais nodoms (*constructive intent* - eng.). Pārnestsais nodoms ir konstatējams gadījumos, kad persona ir vēlējusies nodarīt kaitējumu vienam objektam, bet faktiski nodara kaitējumu citam.¹⁵² Latvijā šādi gadījumi tiktu izskatīti kā faktiskā kļūda. Netiešais nodoms saturiski faktiski sakrīt ar Latvijā pazīstamo netiešā nodoma formulējumu.

1962. gadā ASV tiesību institūta (*American Law Institute*- eng.) izstrādātajā „Parauga kriminālkodeksā”¹⁵³ (*Model penal code* - eng.) beidzot tika noteikti četri *mens rea* veidi. Katram nodarījuma sastāvam, kas vispār satur *mens rea*¹⁵⁴, ir jāparedz kāda no šīm subjektīvās attieksmes formām. Šīs četras subjektīvās attieksmes formas sakārtotas, sākot ar vissmagāko, un tās ir: nolūks (*purposely* - eng.), apzināšanās (*knowingly* - eng.), pārgalvība (*recklessly* - eng.) un nevērība (*negligently*- eng.),¹⁵⁵ kas caurmērā atbilst Latvijas krimināltiesībās pazīstamajām četriem subjektīvās attieksmes veidiem.

Šo terminu legālo skaidrojumu sniedz arī ASV „Parauga kriminālkodeksa” 2.02. panta (Vainas noteikšanas vispārīgie principi) otrā daļa:

Vainas formas

(a) *Nolūks*

Personas rīcībai saistībā ar noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvo pazīmi ir bijis nolūks, ja:

- (i) šī pazīme ietver personas darbības vai bezdarbības raksturu vai sekas, persona ir apzināti pieļāvusi šāda rakstura darbību vai bezdarbību, vai šo seku iestāšanos; un
- (ii) šī pazīme ietver blakus apstākļus, persona ir apzinājusies šo apstākļu esamību vai persona ir ticējusi vai cerējusi, ka šādi apstākļi pastāv.

(b) *Apzināšanās*

Personas rīcībai saistībā ar noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvo pazīmi ir bijusi apzināšanās, ja:

- (i) šī pazīme ietver personas darbības vai bezdarbības raksturu vai blakus apstākļus, persona ir apzinājusies savas darbības vai bezdarbības raksturu vai šādu apstākļu esamību; un

¹⁵¹ Lippman M. Contemporary criminal law. Concepts, cases, and controversies. California: Sage Publications, 2007, p. 120.

¹⁵² Ibid., p.121.

¹⁵³ Model penal code. Grām: Dubber M.D. Criminal law: Model Penal Code. New York: Foundation Press, 2002.

¹⁵⁴ ASV pastāv arī nodarījuma sastāvi, kas vispār neparedz subjektīvās puses elementa nepieciešamību. Šādu atbildības veidu dēvē par stingro atbildību (*strict liability*- eng.), kas detalizētāk tiks aplūkota pētījuma 4. nodaļā.

¹⁵⁵ Lippman M. Contemporary criminal law. Concepts, cases, and controversies. California: Sage Publications, 2007, p. 121.

(ii) šī pazīme ietver personas darbības vai bezdarbības radītās sekas, persona ir apzinājusies, ka tās darbība vai bezdarbība gandrīz noteikti radīs šādas sekas.

(c) *Pārgalvība*

Saistībā ar noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvo pazīmi persona ir rīkojusies pārgalvīgi, ja persona apzināti nav ievērojusi būtisku un neattaisnojamu sastāva objektīvās pazīmes esamības iespēju vai iespēju, ka tā radīsies personas darbības vai bezdarbības rezultātā. Šai iespējai ir tāds raksturs un pakāpe, ka, ņemot vērā personas darbības vai bezdarbības raksturu un nodomu, un tai zināmos apstākļus, šīs iespējas neievērošana ir rupja novirze no uzvedības standarta, kuru šādā situācijā ņemtu vērā persona, kas ievēro likumu.

(d) *Nevērība*

Saistībā ar noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvo pazīmi persona ir rīkojusies aiz nevērības, ja persona nav paredzējusi būtisku un neattaisnojamu sastāva objektīvās pazīmes esamības iespēju vai iespēju, ka tā radīsies personas darbības vai bezdarbības rezultātā. Šai iespējai ir tāds raksturs un pakāpe, ka personas nespēja to paredzēt, ņemot vērā personas darbības vai bezdarbības raksturu un nodomu, un tai zināmos apstākļus, ir rupja novirze no piesardzības standarta, kuru šādā situācijā ievērotu saprātīga persona.¹⁵⁶

Līdzīgi arī Lielbritānijas krimināltiesībās subjektīvās puses raksturošanai tiek izmantots *mens rea* apzīmējums. Literatūrā norādīts, ka *mens rea* būtību veido princips, saskaņā ar kuru kriminālatbildība var tikt piemērota tikai tām personām, kuras ir pietiekami zinošas par savu rīcību un par sekām, kas var iestāties šīs rīcības rezultātā, par kurām pietiekami ticami var secināt, ka šīs personas izvēlējas savu rīcību un tās sekas. Šī pieeja ir balstīta uz personu autonomijas principu, saskaņā ar kuru indivīdi tiek uzskatīti kā autonomas personas ar vispārīgu spēju starp dažādiem savas rīcības modeļiem izdarīt izvēli, un sakarā ar šo personām piemītošo autonomiju savas izvēles izdarīšanā persona var tikt saukta pie atbildības, tikai pamatojoties uz šīs izvēles izdarīšanu.¹⁵⁷ Arī Lielbritānijas krimināltiesībās ir pazīstamas četras *mens rea* izpausmes formas - nolūks, apzinātība, pārgalvība un nevērība.¹⁵⁸ Lielbritānijas Lordu Palāta, kas līdz 2009.gada oktobrim veica arī augstākās tiesu instances funkcijas, savā judikatūrā tika stabili uzskatījusi, ka *mens rea* elementa esamība ir prezumējama jebkurā kriminālnodarījumā, piemēram, spriedumā lietā Sweet v. Parsley norādot, ka gadsimtiem ilgi ir eksistējusi prezumpcija, ka Parlaments nav domājis padarīt par noziedzniekiem personas, kuras nav vainojamas par to, ko tās izdarījušas. Tas nozīmē, ka ik reizi, kad likuma paragrāfs klusē jautājumā par *mens rea*, darbojas prezumpcija, ka, lai nodrošinātu parlamenta gribas realizēšanu, mums šī norma ir jālasa piemēroti *mens rea* prasību realizēšanai.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Dubber M.D. Criminal law: Model Penal Code. New York: Foundation Press, 2002, p.303.-304.

¹⁵⁷ Ashworth A. Principles of criminal law. 4th edition. New York: Oxford University press, 2003, p.158.

¹⁵⁸ Ibid.,173.

¹⁵⁹ Chan W., Simester A.P. Four functions of mens rea. Cambridge Law Journal, July 2011, No 70 (2), p.381.

3) Vēl citas valstis, nesniedzot vainas legālo definīciju, savos krimināllikumos norāda uz to, ka par vainīgu ir atzīstama persona, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi ar nodomu vai aiz neuzmanības (piem., Kazahstānas Republikas kriminālkodeksa 19.pants¹⁶⁰, Ķīnas Tautas Republikas kriminālkodeksa 16.pants).¹⁶¹

Faktiski pie šīs grupas pieder arī mūsu valsts Krimināllikums, kura 8.pants sniedz šādu norādi uz vainas jēdziena saturu.

Līdzīgi arī Lietuvas Republikas kriminālkodeksa¹⁶² 14.pants nes nosaukumu „Vainas formas”, un šajā pantā norādīts, ka „par vainīgu noziegumā vai kriminālpārkāpumā atzīstama tikai tāda persona, kas šo nodarījumu izdarījusi tiši vai aiz neuzmanības”. Līdzīgi kā Latvijā, arī Lietuvas kriminālkodeksā ir sniegtas nodoma un neuzmanības legālās definīcijas. Lietuvas kriminālkodeksa 15.pants apraksta nodomu un divus tā veidus - tiešs un netiešs nodoms, kā robežu norādot personas attieksmi pret seku iestāšanos - ja tieša nodoma gadījumā persona vēlas seku iestāšanos, tad netieša nodoma gadījumā persona paredz seku iestāšanos un, kaut arī nav vēlējusies šo seku iestāšanos, tomēr apzināti pieļāvusi šīs sekas. Lietuvas kriminālkodeksa 16.pants, savukārt, definē neuzmanību un divus tās veidus - noziedzīgu nevērību un noziedzīgu pašpaļāvību.¹⁶³

Pie šīs grupas pieskaitāms arī Šveices kriminālkodekss¹⁶⁴, kura 2.sadaļas (Sodāmība) 3.nodaļa ir veltīta vainas jautājumiem, nošķirot nodomu un neuzmanību kā divas subjektīvās attieksmes formas. Vainas jēdziena attiecināmība uz šīm subjektīvās attieksme formām izriet no nodaļas virsraksta un ne vairāk, jo šajā nodaļā ietvertajos trīs pantos turpmāk vainas jēdziens lietots vairs netiek.

4) Tikai nedaudzu valstu krimināllikumi (galvenokārt post sociālistisko valstu, kas agrāk ietilpa PSRS sastāvā) satur legālo vainas definīciju.

Tā, piemēram, Baltkrievijas Republikas kriminālkodeksa¹⁶⁵ 21.panta pirmā daļa definē vainu kā „personas psihisko attieksmi pret izdarāmo sabiedriski bīstamo darbību, kas izpaužas nodoma vai neuzmanības formā”. Līdzīgu, bet mazliet pilnīgāku vainas definīciju sniedz Ukrainas kriminālkodeksa¹⁶⁶ 24.pants: „Par vainu ir atzīstama personas psihiskā attieksme pret izdarāmo darbību

¹⁶⁰ Уголовный кодекс Республики Казахстан. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

¹⁶¹ Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

¹⁶² Lietuvas Republikas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 248.lpp.

¹⁶³ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 23.-26.lpp.

¹⁶⁴ Šveices kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 340.lpp.; sk. arī Уголовный кодекс Швейцарии. Москва: Зерцало-М, 2001, с.9.

¹⁶⁵ Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск: Амалфея, 2004., plašāk.sk.: Примаченок А.А. Уголовное право Республики Беларусь. Общая часть. 6-е изд. Минск: Молодежное, 2009, с.50-53.

¹⁶⁶ Уголовный Закон України. Grām: Коржанський М.Й. Уголовний Закон України (наукова модель). Дніпропетровск: Юрид.акад. М-ва внутр.справ, 2004, с. 29., sk. arī: Уголовный кодекс Украины. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

vai bezdarbību, kas ir paredzēta šajā Kriminālkodeksā, un tās sekām, kas izpaužas nodoma vai neuzmanības formā”.

Krievijas krimināltiesību zinātnieku vidū nav konstatējama vienprātība jautājumā par to, kādā no šīm grupām būtu ierindojams Krievijas Federācijas kriminālkodekss un tajā sniegtais vainas apzīmējums. Proti, Krievijas Federācijas kriminālkodeksa 5.nodaļas (Vaina) 24.pantā (Vainas formas) ir noteikts, ka „par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir atzīstama persona, kura ir veikusi nodarījumu tīši vai aiz neuzmanības”. Tā, piemēram, V.Luņejevs Krievijas Federācijas kriminālkodeksa komentāros ir norādījis, ka Krievijas kriminālkodekss gan satur vainas jēdzienu, taču nesniedz tā legālo skaidrojumu.¹⁶⁷ Savukārt A.Rarogs norāda, ka Krievijas kriminālkodekss šajā ziņā esot ierindojams līdzās Ukrainas un Baltkrievijas kriminālkodeksiem, kuri satur precīzu legālo vainas definīciju¹⁶⁸, kam gan nevarētu pievienoties, jo Krievijas Federācijas kriminālkodeksa 24.pants faktiski līdzīgi kā mūsu valsts Krimināllikuma 8.pants, tikai sniedz norādi uz nodomu un neuzmanību kā vainas formām, bet nesniedz precīzu vainas jēdziena legālo definīciju, kā tas ir iepriekšminētajos Baltkrievijas Republikas kriminālkodeksa 21.panta pirmajā daļā un Ukrainas kriminālkodeksa 23.pantā.

Rezumējot šo īso apskatu par vainas jēdziena vietu dažu ārvalstu krimināltiesību avotos, nākas secināt, ka kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs vainas jēdziena identificēšana ar personas subjektīvo attieksmi un tās formām lielākoties nav pazīstama. Arī mūsu kaimiņvalsts Igaunija, 2001.gada 6.jūnijā pieņemot jauno Sodū kodeksu, vainas izpratnes jautājumā ir pievienojusies to valstu grupai, kurās vainas apzīmējums netiek lietots kā nodomu un neuzmanību aptverošs jēdziens. Kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu krimināltiesību avotos vainas jēdziens vai nu vispār netiek lietots, vai arī ar vainu tiek apzīmēta personas tiesāšanas iespēja, galējais slēdziens par kriminālsoda piemērošanas iespējamību. Šajā sakarībā jānorāda, ka šo valstu, piemēram, Vācijas, krimināltiesību avotus un krimināltiesību teorijas atziņas ir visai sarežģīti izmantot, pētot un skaidrojot Latvijas krimināltiesību jēdzienus, jo šo valstu krimināltiesībās vismaz attiecībā uz vainas jautājumiem nav vērojama līdzīga jēdzienu izpratne (piem. vainas, nodarījuma sastāva, u.c.).

Vainas jēdziena attiecināšana uz personas psihisko attieksmi un tās formām lielākoties ir sastopama valstīs, kuras iekļāvās vai arī joprojām iekļaujas sociālistiskajā tiesību sistēmā. Neskatoties uz to, ka Latvijas tiesību sistēma, sākot no neatkarības atgūšanas, ir uzņēmusi kursu no sociālistiskās tiesību sistēmas uz kontinentālās Eiropas tiesību sistēmu, jāsecina, ka krimināltiesībās attiecībā uz vainas jēdziena izpratni nekādas būtiskas izmaiņas notikušas nav, neskatoties uz to, ka Latvija bija pirmā no Baltijas valstīm, kurā tika pieņemts jauns Krimināllikums (1998.gada 17.jūnijā). Domājams, ka nebūtu pārdroši apgalvot, ka Latvijas krimināltiesībās ir vērā ņemama Krievijas krimināltiesību doktrīnas ietekme. Lielākoties Krievijas krimināltiesību zinātnieku pētījumi par vainas jautājumiem

---

¹⁶⁷ Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2000, с. 91.-92.

¹⁶⁸ Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.64.

visai tiešā veidā ir attiecināmi arī uz mūsu valsts krimināltiesībām un tie viegli var tikt analizēti kā Latvijas, tā arī Krievijas krimināltiesību kontekstā.

No tā arī izriet secinājums par to, ka tradīcijai Latvijas krimināltiesībās ir visai liela nozīme. Katrā ziņā tā ir pārāka pār Latvijas tiesību sistēmas vispārējo virzību kontinentālās Eiropas tiesību loka virzienā, kas pats par sevi nav nedz labi, nedz arī slikti. Tajā pat laikā, ja atskatās uz 1933.gada Sodū likumu, tad visticamāk, ka tajā būs saskatāma lielāka tuvība kontinentālās Eiropas tiesību sistēmai, iespējams, Vācijas krimināltiesību doktrīnai.

2. VAINAS FORMAS

2.1. Vainas formu vispārējs raksturojums

Šī nodaļa ir jāsāk ar atrunu, ka jautājums par vainas formām šeit tiks aplūkots, pamatojoties uz Latvijas krimināltiesību doktrīnā aprobēto un valdošo viedokli par to, ka nodoms un neuzmanība ir divas vainas formas un faktiski veido vainas jēdziena saturu, tā kā netiek atzīts, ka vainas apzīmējumā ietilptu vēl citas pazīmes ārpus nodoma un neuzmanības.

Kā jau iepriekš tika norādīts, Latvijas krimināltiesībās vainas jēdzienu saturiski piepilda divas personas subjektīvās attieksmes formas - nodoms vai neuzmanība. Citām subjektīvajām pazīmēm, kas ietilpst noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvajā pusē (t.i.- motīvs, mērķis, emocijas) nav vietas vainas jēdzienā, tās pastāv kā nodarījuma subjektīvās puses fakultatīvās pazīmes blakus subjektīvās puses pamatpazīmei - vainai. Respektīvi, vaina ir noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pamatpazīme, taču, kā norāda U.Krastiņš, pilnīgi to neatklāj, jo vaina neaptver tos personas iekšējos dzinuļus, kas mudinājuši viņu izdarīt nodarījumu, kā arī nepietiekami atklāj to, ko vainīgais gribējis sasniegt, izdarot konkrētu noziedzīgu nodarījumu. Šo vainīgā psihiskās attieksmes pusi atklāj nodarījuma motīvs un mērķis.¹⁶⁹

Normatīvi vainas formas arī ir nosauktas Krimināllikuma 8.panta pirmajā daļā, ar to arī sniedzot vainas formu legālo definīciju.

Vainas forma (personas psihiskās attieksmes forma) ir obligāti konstatējama un precīzi identificējama pazīme katra noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas procesā. Ir virkne noziedzīgu nodarījumu sastāvu, kurus vienu no otra atšķir tikai šī personas subjektīvā attieksme pret objektīvās puses pazīmēm, jo visas pārējās nodarījuma sastāva pazīmes šiem sastāviem ir identiskas. Šeit var tikt minēti sekojoši piemēri.

- Krimināllikuma 94.pants paredz atbildību par valsts noslēpuma apzinātu izpaušanu (Par ziņu, kuras ir valsts noslēpums, apzinātu izpaušanu, ja to izdarījusi persona, kam šīs ziņas uzticētas vai kļuvušas zināmas sakarā ar dienestu vai darbu, turklāt šim nodarījumam nav spiegošanas pazīmju). No Krimināllikuma 94.panta normas dispozīcijas konstatējams, ka vainas forma šā noziedzīgā nodarījuma sastāvā ir paredzēta tikai nodoma formā. Savukārt, šim pašam subjektam, izdarot tās pašas darbības aiz neuzmanības, kriminālatbildība iestātos saskaņā ar Krimināllikuma 95.pantu par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības (Par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības vai tādu dokumentu nozaudēšanu, kuri satur valsts noslēpumu, kā arī tādu priekšmetu nozaudēšanu, ziņas par kuriem ir valsts noslēpums, ko izdarījusi persona, kurai ziņas, dokumenti vai priekšmeti bijuši uzticēti, ja dokumenti vai

---

¹⁶⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007, 41.lpp.

priekšmeti nozaudēti, pārkāpjot valsts noslēpuma aizsardzības noteikumus, un ja ar to radīts būtisks kaitējums).¹⁷⁰

- Krimināllikuma 116.pants paredz atbildību par slepkavību, proti, par citas personas tīšu prettiesisku nonāvēšanu. Kā secināms no šīs normas dispozīcijas, slepkavību iespējams izdarīt tikai ar nodomu, t.i., noziedzīga nodarījuma subjektīvajā pusē obligāti ir jākonstatē vainas forma - nodoms. Savukārt Krimināllikuma 123.pants paredz atbildības iestāšanos par personas nonāvēšanu aiz neuzmanības. Šajos nodarījuma sastāvos vienīgā atšķirība ir tikai vainas formā.
- Krimināllikuma 125.panta pirmā daļa paredz atbildību par tīša smaga miesas bojājuma nodarīšanu, savukārt, Krimināllikuma 126.panta pirmā daļa paredz atbildību par tīša vidēja smaguma miesas bojājuma nodarīšanu. Taču, ja šie smagie vai vidēja smaguma miesas bojājumi personai tiek nodarīti nevis ar nodomu (tīši), bet gan aiz neuzmanības, kriminālatbildība iestājas saskaņā ar Krimināllikuma 131.panta noteikumiem, kas nosaka atbildību par smaga vai vidēja smaguma miesas bojājuma nodarīšanu aiz neuzmanības.

Šajā sakarībā ir tikai loģiski, ka vainas formas konstatēšanas nepieciešamību nosaka arī jau iepriekš aplūkotā Kriminālprocesa likuma 527.panta (Notiesājoša sprieduma aprakstošā daļa un motīvu daļa) pirmā daļa, kas paredz, ka „notiesājoša sprieduma aprakstošajā daļā sniedz pierādītā noziedzīga nodarījuma aprakstu un juridisko kvalifikāciju, minot tā izdarīšanas laiku, vietu, izdarīšanas veidu, apsūdzētā vainas formu, motīvus un šā nodarījuma sekas”.

Vainas formai ir visai daudzveidīga tiesiska nozīme.

Pirmkārt, vainas forma nosaka robežu, kas nošķir noziedzīgu rīcību no krimināltiesiski nesodāmas. Vispirmām kārtām tas attiecas uz nodarījumiem, kuri saskaņā ar Krimināllikumu ir sodāmi tikai tad, ja tie izdarīti tīši. Piemēram, Krimināllikuma 130.pants paredz atbildību par tīšu viegla miesas bojājuma nodarīšanu. Gadījumos, kad viegli miesas bojājumi ir nodarīti aiz neuzmanības, likumdevējs nav paredzējis kriminālatbildības iestāšanos.

Otrkārt, vainas forma izšķir noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju gadījumos, kad likumdevējs ir diferencējis kriminālatbildību par sabiedrībai kaitīgu rīcību, kas ir analogiska pēc objektīvajām pazīmēm, bet kas ir atšķirīga pēc subjektīvās puses pazīmēm, t.i., pēc vainas formas. Piemēram, jau minētais Krimināllikuma 116.pants paredz kriminālatbildības iestāšanos par slepkavību, t.i., citas personas tīšu prettiesisku nonāvēšanu, savukārt Krimināllikuma 123.pants paredz kriminālatbildību par nonāvēšanu aiz neuzmanības, kas no objektīvās puses ir identisks nodarījums slepkavībai, bet kuru no slepkavības atšķir vainas forma.

Treškārt, vainas forma ir viens no kritērijiem noziedzīga nodarījuma smaguma pakāpes noteikšanai. Proti, Krimināllikuma 7.panta trešā daļa nosaka, ka mazāk smags noziegums ir vai nu tīšs nodarījums, par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par diviem gadiem, bet ne ilgāku par pieciem gadiem, kā arī nodarījums, kurš izdarīts aiz neuzmanības, un par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par diviem gadiem, bet ne ilgāku par desmit gadiem.

---

¹⁷⁰ Precizitātes labad jānorāda, ka Krimināllikuma 95.pantā, atšķirībā no Krimināllikuma 94.panta noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajā pusē ir paredzēta arī seku iestāšanās - t.i., būtisks kaitējums.

Savukārt Krimināllikuma 7.panta ceturtdā daļa nosaka, ka smags noziegums ir vai nu tīšs nodarījums, par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem, bet ne ilgāku par desmit gadiem, kā arī nodarījums, kurš izdarīts aiz neuzmanības, un par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par desmit gadiem. Respektīvi, vadoties no Krimināllikuma 7.panta ir secināms, ka aiz neuzmanības izdarītie noziegumi pie jebkuriem apstākļiem nav klasificējami kā sevišķi smagi noziegumi. Šai klasifikācijai, savukārt, ir būtiska nozīme dažādu krimināltiesisku jautājumu risināšanā, gan lemjot jautājumu par nosacītas notiesāšanas iespējamību (KL 55.panta vienpadsmitā daļa), gan jautājumā par kriminālatbildības noilgumu (KL 56.pants), gan lemjot jautājumu par nosacītu atbrīvošanu no kriminālatbildības (KL 58¹.pants), gan lemjot jautājumu par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda (KL 61.pants).

Ceturtkārt, vainas forma ir viens no kritērijiem, nosakot brīvības atņemšanas soda izciešanas nosacījumus. Proti, Latvijas Sodū izpildes kodekss¹⁷¹ brīvības atņemšanas soda izciešanai ir paredzējis trīs dažādu tipu cietumus - slēgtu, daļēji slēgtu un atklātā tipa. Vainas forma ir viens no kritērijiem, kas ņemams vērā, nosakot, kāda tipa cietumā notiesātajam jāuzsāk brīvības atņemšanas soda izciešana. Tā Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁵panta pirmajā daļā ir paredzēts, ka „daļēji slēgtajā cietumā sodu izcieš 1) sievietes par tīša nodarījuma izdarīšanu, 2) vīrieši par tīša mazāk smaga nozieguma izdarīšanu, 3) notiesātie par kriminālpārkāpuma vai mazāk smaga nozieguma aiz neuzmanības izdarīšanu, 4) notiesātie par mazāk smaga nozieguma aiz neuzmanības izdarīšanu, ja piespriesta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem”. Savukārt Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁶ panta pirmās daļas 2.punktā ir paredzēts, ka „atklātajā cietumā sodu izcieš notiesātie par mazāk smaga nozieguma izdarīšanu aiz neuzmanības, ja viņi agrāk nav izcietuši sodu brīvības atņemšanas iestādē un brīvības atņemšana piespriesta uz laiku, ne ilgāku par pieciem gadiem”.

Piektkārt, vairāku krimināltiesību institūtu pielietojums ir saistāms tikai ar vainu nodoma formā. Tas attiektos, piemēram, uz sagatavošanās un mēģinājuma stadiju. Proti, nodarījumos, kas izdarīti aiz neuzmanības nedz sagatavošanās, nedz arī mēģinājuma stadija nav iespējama. Tāpat tas būtu attiecināms uz dalību un līdzdalību, kas arī nav iespējama noziedzīgos nodarījumos, kas izdarīti aiz neuzmanības. Proti, Krimināllikuma 19.pants (dalība) nosaka, ka par dalību (līdzizdarīšanu) uzskatāma apzināta noziedzīga darbība, ar kuru tīšu noziedzīgu nodarījumu kopīgi, to apzinoties, tieši izdarījušas divas vai vairākas personas (tas ir, grupa). Savukārt Krimināllikuma 20.panta (Līdzdalība) pirmā daļa nosaka, ka par līdzdalību uzskatāma apzināta darbība vai bezdarbība, ar kuru persona (līdzdalībnieks) kopīgi ar citu personu (izdarītāju) piedalījusies tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet pati nav bijusi tā tiešā izdarītāja.

Sestkārt, noziedzīgos nodarījumos, kuru subjektīvā puse satur vainu nodoma formā, ir iespējamās subjektīvās puses fakultatīvās pazīmes, proti, motīvs un mērķis. Savukārt noziedzīgos

---

¹⁷¹ Latvijas Sodū izpildes kodekss: LR likums. Ziņotājs, 1971. 1.janvāris, Nr.1. Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 29.12.2011. pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

nodarījumos, kas izdarīti aiz neuzmanības, šādas subjektīvās puses fakultatīvās pazīmes nav iespējamas.¹⁷²

Pie jautājuma par vainas formu nozīmi var pieminēt, ka Krievijas krimināltiesību teorijā ir izteikti arī priekšlikumi par abpusējas vainas jēdziena ieviešanu, kam būtu piešķirama nozīme pie soda noteikšanas. Tā, piemēram, šādu priekšlikumu ir izvirzījusi O.Kanašina, norādot, ka ar abpusējo vainu krimināltiesībās būtu jāsaprot tāda divu vai vairāku noziedzīga nodarījuma izdarītāju psihiskā attieksme, kad, iztrūkstot dalības vai līdzdalības pazīmēm, katrs no viņiem tīši vai aiz neuzmanības ir izdarījuši noziedzīgu nodarījumu, vadoties katrs no saviem motīviem un mērķiem. Tiek atzīmēts, ka abpusēja vaina neveido kādu jaunu vainas formu, bet tā ir ņemama vērā tikai pie soda noteikšanas. Par abpusēju vainu esot pamats runāt tikai gadījumos, kad noziedzīga nodarījuma izdarītāji savas noziedzīgās darbības ir vērsuši viens pret otru. Tiek piedāvātas šādas abpusējas vainas pazīmes: 1) tā saucamo cietušo rīcībai ir jābūt prettiesiskai, 2) abas nodarījumā iesaistītās personas vienlaikus ir gan cietušie, gan arī nodarījuma izdarītāji, 3) nepieciešama cēloņsakarība starp abu personu prettiesiskajām darbībām un šo darbību rezultātā vienam vai abiem nodarītajām sekām.¹⁷³ Jānorāda, ka šāds priekšlikums par abpusējas vainas jēdziena ieviešanu nešķiet pamatots nedz ar kādām krimināltiesību teorijas atziņām, nedz arī ar kādu faktisku tiesību piemērošanas prakses nepieciešamību. Autora ieskatā, pie soda noteikšanas cietušā prettiesiskā rīcība var tikt ņemta vērā kā atbildību mīkstinošs apstāklis saskaņā ar Krimināllikuma 47.panta pirmās daļas 7.punktu (noziedzīgais nodarījums izdarīts cietušā prettiesiskas un amorālas uzvedības ietekmē). Turklāt gadījumos, kad arī paša cietušā rīcība satur kāda noziedzīga nodarījuma pazīmes, viņu par to ir iespējams saukt pie kriminālatbildības atsevišķā kriminālprocesā.

Aplūkojot vispārējos jautājumu par vainas formām, var izdalīt arī tādu pazīmi kā vainas apjoms. Kā izriet arī no Krimināllikuma 8.panta otrās daļas, tad likumdevējs ir uzlicis par pienākumu konstatēt noteiktu vainas formu attiecībā pret visām noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmēm (iepriekš pētījumā jau tika piedāvāts šajā sakarībā ieviest atbildības principa jēdzienu). Šis objektīvo pazīmju loks un tā plašums tad arī nosaka katrā gadījumā nepieciešami konstatējamo vainas apjomu. Proti, noziedzīgos nodarījumos ar formālu sastāvu, kad Krimināllikuma Sevišķās daļas panta dispozīcijā ir norāde tikai uz vienu objektīvās puses pazīmi (darbību vai bezdarbību), saskaņā ar Krimināllikuma 8.panta otro daļu arī vainas formu ir nepieciešams konstatēt tikai attiecībā uz šo vienu objektīvās puses pazīmi. Noziedzīgos nodarījumos ar materiālu noziedzīga nodarījuma sastāvu, savukārt, ir nepieciešamība konstatēt noteiktu subjektīvās attieksmes formu ne tikai pret darbību vai bezdarbību, bet arī pret sekām, t.i., nodarījuma kvalifikācijai obligāti konstatējamo subjektīvo pazīmju loks ir plašāks.

Kā pamatoti norāda U.Krašņiņš, šādā gadījumā noziedzīga nodarījuma kvalifikācija un taisnīga likumam atbilstoša soda noteikšana vainīgajam par izdarīto nodarījumu ir visciešākā saistībā un atkarībā

¹⁷² Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.68.-69.

¹⁷³ Канашина О.А. Установление взаимной вины как способ противодействия преступности. Противодействие преступности: уголовно-правовые, криминологические и уголовно-процессуальные аспекты. Материалы III Российского конгресса уголовного права. Ответственный редактор В.С.Комиссаров. Москва: Проспект, 2008, с.46.

no vainīgā subjektīvās attieksmes pret viņa realizēto prettiesisko darbību vai bezdarbību un tās kaitīgajām sekām nodoma vai neuzmanības formā.¹⁷⁴

Vēl plašāk personas subjektīvo attieksmi ir nepieciešams konstatēt tādos noziedzīgu nodarījumu sastāvos, kuru objektīvā puse satur kādas kvalificējošās pazīmes (piem.- speciālas cietušā pazīmes, laiks, vieta, nodarījuma izdarīšanas veids, u.c.). Šādos gadījumos ir nepieciešamība personas subjektīvās attieksmes noteiktu formu konstatēt arī attiecībā uz šīm īpašajām objektīvās puses pazīmēm. Piemēram, gadījumā, ja tiek izlemts jautājums par Krimināllikuma 117.panta 1.punkta (par slepkavību, ja noslepkavota sieviete, vainīgajam apzinoties, ka viņa ir grūtniecības stāvoklī) piemērošanu, ir obligāti nepieciešams konstatēt, ka vainīgā persona ir apzinājusies šo cietušo raksturojošās īpašās pazīmes (grūtniecības stāvoklis) pastāvēšanu. Iztrūkstot šai apzinātībai attiecībā uz šo īpašo cietušo raksturojošo pazīmi, nevar tikt veikta nodarījuma kvalifikācija saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 1.punktu, jo būs nepietiekams „vainas apjoms”.

Atbilstoši Krimināllikuma 8.panta pirmajai daļai tiek nošķirtas divas vainas formas - nodoms un neuzmanība. Turpmākie Krimināllikuma panti (9. un 10.pants) definē arī šo divu vainas formu veidus, proti, nodomam Krimināllikuma 9.pants paredz divus veidus - tiešs nodoms un netiešs nodoms. Savukārt neuzmanībai Krimināllikuma 10.pants arī paredz divus veidus - noziedzīga nevērība un noziedzīga pašpaļāvība. Uzreiz jāatzīmē, ka šis ir tikai normatīvi noteiktais personas subjektīvās attieksmes iedalījums. Krimināltiesību teorijā ir pazīstami arī citi nodoma un neuzmanības iedalījuma veidi, kas turpmāk tiks aplūkoti atsevišķās nodaļās.

Vainas formu nosaka divu personas psiholoģisko elementu (apziņa un griba) savstarpējās attiecības, kas arī veido vainas saturu, t.i., pēc savas intensitātes un noteiktības atšķirīgi intelektuālie un gribas procesi nodarījuma subjekta apziņā. Tādējādi vainas forma norāda uz noteiktu intelektuālo un gribas procesu mijiedarbības veidu ar objektīvajiem apstākļiem, kas veido konkrētā noziedzīgā nodarījuma juridisko raksturojumu.¹⁷⁵

Krievijas krimināltiesību zinātnieki norāda, ka vainas formas veido likumā noteiktas intelektuālo un gribas momentu kombinācijas, kas liecina par vainīgās personas attieksmi pret viņas izdarīto darbību (bezdarbību) un tās sekām.¹⁷⁶

Vainas formu veidojošie intelektuālie un gribas momenti tika aplūkoti jau šā pētījuma 1.2.2.nodaļā, līdz ar to šeit tie paplašināti iztirzāti netiks.

Kas tad katrā noziedzīga nodarījuma sastāvā nosaka nodarījuma kvalifikācijai nepieciešamo vainas formu? Pastāv visai pamatots viedoklis, ka vainas formu katrā noziedzīga nodarījuma sastāvā ir noteicis likumdevējs, sniedzot uz to norādi Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijās.¹⁷⁷ Katrā gadījumā tā tam būtu jābūt. Bet vai mūsu valsts Krimināllikuma Sevišķās daļas normas ik reizi sniedz

¹⁷⁴ Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2003. 3.jūnijs, Nr.21 (279), 1.lpp.

¹⁷⁵ Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 67.

¹⁷⁶ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.306.

¹⁷⁷ Ibid., с.307.

precīzas norādes par vainas formu katra nodarījuma sastāvā? Izpētot Krimināllikuma Sevišķo daļu, var nonākt pie secinājuma, ka likumdevējs dažādi ir sniedzis norādes uz vainas formām. Šajā sakarībā Krimināllikuma Sevišķās daļas normas var iedalīt vairākās kategorijās.

Pirmkārt, var izšķirt tās Krimināllikuma Sevišķās daļas normas, kuras visai tieši un burtiski satur norādes uz kādu no vainas formām. Kā tipiskus piemērus šeit var nosaukt Krimināllikuma 116.pantu (slepkavība - citas personas tīša prettiesiska nonāvēšana), 123.pants (nonāvēšana aiz neuzmanības), 185.pants (mantas tīša iznīcināšana vai bojāšana), 186.pants (mantas iznīcināšana vai bojāšana aiz neuzmanības). Parasti šādu normu dispozīcijās ir ietverti tādi apzīmējumi kā „tīšs”, „apzināts”, „aiz neuzmanības”, „nolaidīgi”, no kuriem nekļūdīgi ir iespējams konstatēt likumdevēja gribu attiecībā uz šo nodarījumu sastāva subjektīvās puses pamatpazīmes veidu.

Otrkārt, var nodalīt tās Krimināllikuma Sevišķās daļas normas, no kuru dispozīciju satura izriet (vai būtu jāizriet) secinājumiem par kādu no vainas formām. Piemēram, šeit var minēt Krimināllikuma 175.pantu (zādzība - par svešas kustamas mantas slepenu vai atklātu nolaušanu), 177.pantu (krāpšana - par svešas mantas vai tiesību uz šādu mantu iegūšanu, ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos vai ar viltu). No šo normu dispozīcijām ar loģikas palīdzību ir konstatējama likumdevēja griba šo nodarījumu sastāvos noteikt to vai citu vainas formu. Taču gadījumos, kad Krimināllikuma Sevišķās daļas normas nesatur tiešas norādes uz vainas formu, krimināltiesību piemērošanas praksē var rasties strīdi un domstarpības šajā jautājumā. Pārsvārā šādi strīdi būtu iespējami attiecībā uz normām ar tā saucamajām blanketajām dispozīcijām, proti, Krimināllikuma pantiem, kas paredz atbildību par kādu noteikumu, kas ietverti citā normatīvajā aktā, pārkāpšanu (piemēram, medību vai zvejas sfērā, būvniecībā, tirdzniecībā).

Neapšaubāmi, būtu vēlama maksimāli precīza nodarījumu sastāvu formulēšana Krimināllikumā, lai izvairītos no nevajadzīgām diskusijām un normu dažādas piemērošanas prakses. Nepieciešamība pēc šādas precizitātes izriet arī no Krimināllikuma 1.pantā ietvertā likumības principa. Piemēram, Krievijas (un PSRS) krimināltiesību praksē, piemērojot 1960.gada kriminālkodeksu, tika konstatēts, ka precīzas normatīvas reglamentācijas par vainas formu nodarījumu sastāvos neesamība noveda pie tā, ka krimināltiesību teorijā parādījās dažādi viedokļi šajos jautājumos, kas neizbēgami atslogojās arī krimināltiesību piemērošanas praksē.¹⁷⁸

Šeit vietā būtu jautājums, vai šo precizitāti vainas formu noteikšanā nodarījumu sastāvos var panākt, tikai katrā Sevišķās daļas normā ietverot norādi uz nodomu vai neuzmanību, vai arī ir iespējams dot kādu plašāk pielietojamu skaidrojumu likuma vispārīgajā daļā. Raugoties uz citu valstu pieredzi, var pieņemt, ka pareizāks būtu otrais variants.

Krimināllikums Latvijā ir viens no tiem retajiem krimināltiesību avotiem, kas līdz šim nesatur norādi uz nodomu kā „galveno” vainas formu. Iepriekš veiktajā apskatā par vainas jēdzienu citu valstu krimināltiesībās, tika minēta virkne valstu, kuru krimināllikumi satur normu, kas nosaka, ka sodāmi ir tikai ar nodomu izdarīti noziedzīgi nodarījumi, ja vien likumā īpaši nav noteikts, ka kāda rīcība ir sodāma arī par tās izdarīšanu vai neizdarīšanu aiz neuzmanības. Šādas normas ietveršana arī

---

¹⁷⁸ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.307.

Krimināllikumā ieviestu lielāku skaidrību tā Sevišķās daļas normu interpretēšanā un piemērošanā. Proti, gadījumos, kad Krimināllikuma Sevišķās daļas norma nesaturētu konkrētu norādi uz izdarīšanu „aiz neuzmanības” vai „aiz nolaidības”, būtu secināma likumdevēja griba šajā normā paredzētajā nodarījuma sastāvā noteikt vainu tikai nodoma formā. Arī U.Krastiņš ir izteicis atbalstu šādai nostājai, norādot, ka „šajā sakarā ir pamats atzinīgi vērtēt Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 24.pantu, kurā skaidri norādīts, ka darbība, izdarīta aiz neuzmanības, ir atzīstama par noziedzīgu tikai tajā gadījumā, kad tas ir īpaši paredzēts attiecīgajā Kriminālkodeksa sevišķās daļas pantā”.¹⁷⁹

Arī 1933.gada Sodu likuma 46.pantā bija noteikts, ka „smagi noziegumi sodāmi tikai tad, ja tie izdarīti tīši. Noziegumi sodāmi, ja tie izdarīti tīši, bet ja tie izdarīti aiz neuzmanības, tikai likumā sevišķi norādītos gadījumos. Pārkāpumi sodāmi nevien tad, ja tie izdarīti tīši, bet arī tad, ja tie izdarīti aiz neuzmanības, izņemot likumā sevišķi norādītus gadījumus.”¹⁸⁰

Arī tiesu praksē var atrast gadījumus, kad nepietiekami skaidri formulēta vainas forma Krimināllikuma Sevišķās daļas normas dispozīcijā, rada pretrunīgi vērtējamus tiesu nolēmumus. Šādas tiesu prakses detalizētāks apskats tiks veikts šī pētījuma 3.2.1.nodaļā, aplūkojot likumdevēja sniegtās norādes uz vainas formām Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijās un ar šo jautājumu saistīto problemātiku. Arī dažādas un pretrunīgas tiesu prakses kontekstā šķiet lietderīgi tomēr apsvērt iespēju Krimināllikuma Vispārīgajā daļā noteikt neuzmanību kā vainas formu, kas pieļaujama tikai īpašos Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzētos gadījumos.

Izvērtējot Krimināllikuma Vispārīgās daļas struktūru, var piedāvāt grozīt likuma 8.panta pirmo daļu, izsakot to sekojošā redakcijā:

„Par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir atzīstama tikai persona, kas to izdarījusi ar nodomu (tīši). Šā likuma sevišķajā daļā paredzētajos gadījumos par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir atzīstama arī persona, kas to izdarījusi aiz neuzmanības.”

Jānorāda, ka mūsu valsts Krimināllikumā normatīvā līmenī nav reglamentēts arī jautājums par noziedzīgiem nodarījumiem ar jauktām vainas formām. Proti, tie ir gadījumi, kad no Krimināllikuma Sevišķās daļas normas dispozīcijas izriet, ka personas psihiskā attieksme pret dažādām objektīvās puses pazīmēm var būt atšķirīga (piem., darbība ir veikta ar nodomu, bet sekas šīs darbības rezultātā iestājas aiz neuzmanības). Šis jautājums ir atstāts tikai krimināltiesību doktrīnas ziņā. Vairākās citās valstīs (piem., Igaunijas Republikā, Krievijas Federācijā) šādi gadījumi ir arī normatīvi reglamentēti. Šā pētījuma ietvaros noziedzīgu nodarījumu ar jauktu vainas formu apskatam tiks veltīta atsevišķa nodaļa.

¹⁷⁹ Крастиныш У. Субъективная сторона в структуре сложных единичных преступлений. Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники. Материалы III международной научно - практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им.М.В.Ломоносова 29-30 мая 2003. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2004, с.419; sk. arī Krastiņš U. Vaina komplicētos noziedzīgos nodarījumos. Jurista Vārds, 2010. 11.maijs, Nr.19 (614), 13.lpp.

¹⁸⁰ Sodu likums: LR likums. Likumu un Ministru kabineta Ziņotājs. 7.burtnīca. Rīga, 1933, 170.lpp.

2.2. Nodoms un tā veidi

Reglamentācija Krimināllikumā.

Krimināllikuma 9.pants sniedz nodoma un tā divu veidu normatīvu definīciju, nosakot, ka „noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja persona, kas to izdarījusi, ir paredzējusi nodarījuma sekas un vēlējusies tās (tiešs nodoms) vai, kaut arī šīs sekas nav vēlējusies, tomēr apzināti pieļāvusi to iestāšanos (netiešs nodoms)”.

Tātad normatīvā nodoma definīcija paredz divus šīs vainas formas veidus - tiešs nodoms un netiešs nodoms.

Uzreiz jāmin, ka Krimināllikuma Sevišķās daļas normas nevienā gadījumā tieši nediferencē atbildību atkarībā no nodoma veida. Līdz ar to varētu izdarīt secinājumu, ka nodarījuma kvalifikāciju faktiski neietekmē nodoma veids. Nekur likumā arī nav teikts, ka šāds apstāklis būtu ņemams vērā pie soda noteikšanas. Līdz ar to varētu pieņemt, ka faktiski vienīgais likumdevēja mērķis, radot šādus divus nodoma veidus, ir bijis ar nodoma jēdzienu aptvert arī tos gadījumus, kad personas griba attiecībā pret nodarījuma seku iestāšanos nav tik noteikta kā tieša nodoma gadījumā, tajā pat laikā neparedzot nekādas atšķirīgas krimināltiesiskas sekas.

Tomēr noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā ir virkne gadījumu, kad pareizai nodoma veida noteikšanai ir piešķirama tiesiska nozīme.

Pirmkārt, tie ir gadījumi, kad Krimināllikuma Sevišķās daļas normas dispozīcijā likumdevējs ir iekļāvis arī norādi uz nolūku kā subjektīvās puses pazīmi. Kā piemērus šeit var minēt Krimināllikuma 117.panta 8.punktu (slepkavība, ja tā izdarīta nolūkā slēpt citu noziedzīgu nodarījumu vai atvieglot tā izdarīšanu) 117.panta 9.punktu (par slepkavību, ja tā izdarīta mantkārīgā nolūkā), 165.panta pirmo daļu (par tādas personas izmantošanu iedzīvošanās nolūkā, kura nodarbojas ar prostitūciju). Šādus noziedzīgus nodarījumus, kuros subjektīvo pusi blakus nodomam raksturo arī motīvs un mērķis (nolūks), ir iespējams izdarīt tikai ar tiešu nodomu, par ko tieši liecina nolūka pastāvēšana, kas, savukārt, norāda uz motīva esamību un uz sekojoša mērķa izvirzīšanu. Kā norādījis U.Krastiņš, tā kā netieša nodoma gadījumā vainīgais nevēlas kaitīgo seku iestāšanos, tad motīvs un mērķis kā noziedzīgā nodarījuma subjektīvās puses pazīme nepastāv nodarījumos, kurus realizē ar netiešu nodomu¹⁸¹. Līdz ar to šādu noziedzīgu nodarījumu, kuru subjektīvajā pusē likumdevējs ir iekļāvis nolūku, motīvu vai mērķi, kvalifikācijai obligāti ir nepieciešams konstatēt tikai tiešu nodomu, jo netieša nodoma gadījumā nolūka, motīva un mērķa pastāvēšana ir izslēgta. Tajā pat laikā jānorāda, ka visos gadījumos, kad subjektam faktiski ir bijis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas motīvs un mērķis, noziedzīgais nodarījums vienmēr būs izdarīts tikai ar tiešu nodomu, arī gadījumos, kad šis motīvs un mērķis nebūs tieši paredzēts attiecīgajā Krimināllikuma Sevišķās daļas normas dispozīcijā. Tā, piemēram, lielāko daļu noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu (piem., Krimināllikuma 175.pants (zādzība), 176.pants (laupīšana), 177.pants (krāpšana), 179.pants (piesavināšanās)) ir iespējams izdarīt tikai ar mantkārīgu nolūku, lai arī šo normu

¹⁸¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2003, 56.lpp.

dispozīcijās nav iekļauta norāde uz nolūku kā uz subjektīvās puses pazīmi. Līdz ar to visos šajos noziedzīgo nodarījumu sastāvos vainīgās personas rīcībai ir bijis mantkārīgs motīvs un ir bijis izvirzīts mērķis - svešas mantas iegūšana, kas tieši norāda uz tieša nodoma pastāvēšanu šādu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, proti, subjekts, izdarot šos noziedzīgos nodarījumus, ir tieši vēlējis seku iestāšanos. Tādējādi pareizs ir secinājums, ka tādus noziedzīgus nodarījumus, kas vērsti uz konkrēta mērķa sasniegšanu, neatkarīgi no tā, vai mērķis ir vai nav ietverts noziedzīga nodarījuma sastāvā kā obligāta pazīme, iespējams izdarīt tikai ar tiešu nodomu.¹⁸² Līdzīgus secinājumus var arī izdarīt attiecībā uz Krimināllikuma 195.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu (Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija). Proti, šo noziedzīgo nodarījumu persona izdara ar tiešu nodomu nolūkā legalizēt noziedzīgi iegūtos līdzekļus. Nolūks legalizēt līdzekļus nozīmē, ka personai ir mērķis radīt ilūziju, ka legalizējamie finanšu līdzekļi ir iegūti likumīgi. Tieši šā mērķa esamība ļauj norobežot šo noziedzīgo nodarījumu no noziedzīgā kārtā iegūtā patērēšanas, kas nav krimināli sodāma.¹⁸³

Otrkārt, formālos un nošķeltos noziedzīgu nodarījuma sastāvos vainīgā psihiskā attieksme pret nodarījumu var izpausties tikai tieša nodoma veidā, bet netiešs nodoms raksturīgs tikai noziedzīgiem nodarījumiem ar materiālu sastāvu.¹⁸⁴ Personas psihiskā attieksme pret viņas darbību vai bezdarbību, kas noziedzīgo nodarījumu formālajos sastāvos ir nodarījuma objektīvās puses pazīme, var izpausties vienīgi tieša nodoma veidā, jo nav iespējams, ka persona apzināti izdara kādu darbību, nevēloties to darīt.¹⁸⁵ Piemēram, Krimināllikuma 183.pantā izspiešana ir aprakstīta kā nošķelts noziedzīgs nodarījums, kurā objektīvā puse izpaužas kā pieprasījums bez tiesiska pamata atdot mantu vai tiesības uz mantu vai izdarīt kādas mantiska rakstura darbības, piedraudot ar vardarbību cietušajam vai viņa tuviniekiem, piedraudot izpaust apkaunojošas ziņas par cietušo vai viņa tuviniekiem, piedraudot iznīcināt viņu mantu vai radīt viņiem citu būtisku kaitējumu. Tā kā šāda noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas procesā sekām un subjekta attieksmei pret šīm sekām nav tiesiskas nozīmes, tad ir vērtējama tikai subjekta attieksme pret pašu darbību¹⁸⁶. Un šādas aprakstītās darbības ir iespējams veikt tikai ar tiešu nodomu, proti, apzinoties šo darbību nozīmi un tieši vēloties šo darbību veikšanu. Ņemot vērā, ka netieša nodoma gadījumā gribas elements izpaužas vai nu kā nevēlēšanās, vai nu kā vienaldzība, tad ir skaidrs, ka šādas darbības, kas veido noziedzīgā nodarījuma - izspiešanas, sastāva objektīvo pusi, nav iespējams izdarīt, tās nevēloties vai pret tām attiecoties vienaldzīgi, bet tās ir iespējams izdarīt, tikai tieši vēloties to izdarīšanu, t.i., tikai ar tiešu nodomu. Arī ievērojamais Krievijas krimināltiesību zinātnieks N.Tagancevs (*H.C. Таганцев*) ir norādījis, ka šādu norobežošanu nosaka šīs vainas formas būtība. Tur, kur noziegumu veido pati darbība vai bezdarbība, vainīgā persona,

¹⁸² Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 100.lpp.

¹⁸³ Judins A. Kriminālatbildība par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Jurista Vārds, 2008. 22.janvāris, Nr.3 (508), 1.lpp.

¹⁸⁴ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 59.lpp.

¹⁸⁵ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 99.lpp.

¹⁸⁶ Šajā aspektā tieši izpaužas Krimināllikuma 9.pantā sniegtās nodoma legālās definīcijas trūkumi, jo tajā ir ietverta tikai norāde uz psihisko attieksmi pret sekām. Tādējādi nodoma legālajā definīcijā ietverta tieša un netieša nodoma pazīmju attiecināšana uz formāliem noziedzīgu nodarījumu sastāviem ir veicama sistēmiskas interpretācijas ceļā. Plašāk par šo problēmu skat.šīs nodaļas turpinājumā.

apzinoties, ka tā dara kaut ko noziedzīgu, ar to pašu arī vēlas šo noziedzīgo rīcību (..), tādējādi vienmēr likumu pārkāpjot ar tiešu nodomu. Tādēļ netieša nodoma pielietojamība arī ir ierobežota ar tiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kuriem ir nepieciešama likumā paredzēto seku iestāšanās.¹⁸⁷

Treškārt, sagatavošanos noziedzīgam nodarījumam un arī noziedzīga nodarījuma mēģinājumu ir iespējams izdarīt tikai ar tiešu nodomu.¹⁸⁸ Uz to norāda arī Krimināllikuma 15.pantā sniegtās noziedzīga nodarījuma stadiju definīcijas. Proti, šā panta trešajā daļā sagatavošanās noziedzīgam nodarījumam ir raksturota kā līdzekļu vai rīku sameklēšana vai pielāgošana vai citāda tīša labvēlīgu apstākļu radīšana tīša nozieguma izdarīšanai. Savukārt, šā panta ceturta daļa raksturo noziedzīga nodarījuma mēģinājumu kā apzinātu darbību (bezdarbību), kas tieši vērsta uz tīšu nozieguma izdarīšanu. Sagatavošanās un mēģinājuma legālās definīcijas norāda uz to, ka šādas darbības ir iespējams veikt, tikai pastāvot tiešam nodomam, jo personas rīcība ir vērsta uz noteikta mērķa sasniegšanu. Tā kā noziegumos, kas izdarīti ar netiešu nodomu, nevar būt sagatavošanās un mēģinājuma stadijas, tad persona atbild par faktiski izraisītajām sekām, ja to nodarīšana ir krimināli sodāma.¹⁸⁹ Arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmumā Nr.1 „Par krimināllikuma piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām”¹⁹⁰ 2.punktā ir sniegts viedoklis par to, ka slepkavības mēģinājumu var izdarīt tikai ar tiešu nodomu, tas ir, gadījumos, kad vainīgā darbības liecina par to, ka viņš paredzējis nāves iestāšanos un vēlējis to, bet noziegums nav izdarīts līdz galam no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ.

Ceturkārt, no tiešā nodoma satura un tā realizācijas pakāpes atkarīga jautājuma izlemšana par to, vai noziedzīgs nodarījums ir pabeigts vai nepabeigts¹⁹¹. Proti, gadījumos, kad tiešs nodoms ir bijis vērsts uz kādu smagāku seku radīšanu vai aptvēra kādas kvalificējošās pazīmes, kas ietilpst nodarījuma sastāva objektīvajā pusē (piem., liels apmērs, kaitīgas sekas u.c.), bet no subjekta gribas neatkarīgu iemeslu dēļ faktiski tika nodarīts mazāks kaitējums, persona ir saucama pie kriminālatbildības par mēģinājumu izdarīt to noziedzīgo nodarījumu, uz kura izdarīšanu bija vērsts šīs personas tiešais nodoms. Tā, piemēram, ja personai ir bijis nodoms izdarīt zādzību, bet ir bijis vienalga, kādā vērtībā manta tiks nozagta, persona būs saucama pie kriminālatbildības par zādzību tādā apmērā, kādā faktiski būs nodarīts zaudējums. Savukārt, ja personai ir bijis tiešs nodoms nozagt mantu lielā apmērā, bet no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ ir izdevies tikai nozagt mantu, kuras vērtība nepārsniedz piecdesmit minimālo mēnešalgu apmēru, tad persona būs saucama pie kriminālatbildības saskaņā ar Krimināllikuma 175.panta ceturto daļu par zādzības, ja tā izdarīta lielā apmērā, mēģinājumu. Šāda nostāja atbalstīta arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 2001.gada 14.decembra lēmumā Nr.

¹⁸⁷ Таганцев Н.С. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. С.- Петербург: Государственная типография, 1904, с.94.

¹⁸⁸ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 59.lpp., sk. arī: Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 101.lpp.

¹⁸⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2003, 55.lpp.

¹⁹⁰ Par krimināllikuma piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: LR Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 20.lpp.

¹⁹¹ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 62.lpp.

3 „Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupīšanu”¹⁹². Līdzīgs piemērs ir atrodams arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1993.gada 21.jūnija lēmumā Nr.7 „Par tiesu praksi kukuļošanas lietās”¹⁹³, kura 11.punktā ir skaidrots, ka, ja kukulis lielā apmērā tiek saņemts tikai daļēji no kukuļdevēja vai kukuļņēmēja gribas neatkarīgu iemeslu dēļ, nodarījums kvalificējams kā kukuļņemšanas mēģinājums lielā apmērā. Arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1997.gada 2.jūnija lēmumā Nr.5 „Par tiesu praksi krimināllietās par neatļautām darbībām ar ieročiem, munīciju, sprāgstvielām un speciālajiem līdzekļiem”¹⁹⁴ 4.punktā ir skaidrots, ka, ja persona, izdarot sprāgstvielu, ieroču, munīcijas, gāzes pistoļu (revolveru) vai to patronu zādzību, izkrāpšanu vai piesavināšanos, kļūdaini uzskatījusi tos par lietošanai derīgiem, tad tā saucama pie kriminālatbildības par šo priekšmetu zādzības mēģinājumu.

Piektkārt, no nodoma veida atsevišķos gadījumos atkarīga tās vai citas kvalificējošās pazīmes inkriminēšana vainīgajam¹⁹⁵. Proti, ir vairāki noziedzīgu nodarījumu kvalificētie sastāvi, kuros ietvertās kvalificējošās pazīmes vainīgā persona var apzināties tikai tieša nodoma pastāvēšanas gadījumā. Salīdzināšanai var izmantot Krimināllikuma 117.pantā paredzētos dažādos slepkavības kvalificētos sastāvus. Piemēram, kvalificējot slepkavību saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 1.punktu (noslepkavota sieviete, vainīgajam apzinoties, ka viņa ir grūtniecības stāvoklī) vai 12.punktu (noslepkavots nepilngadīgais), nebūs izšķirošas nozīmes jautājumam par to, vai pret šo kvalificējošo pazīmi, kas raksturo cietušo, subjekta psihiskā attieksme būs izpaudusies tieša nodoma vai netieša nodoma veidā. Proti, ir pietiekami konstatēt, ka subjekts ar pietiekamu ticamību ir apzinājies sievietes grūtniecību vai cietušā nepilngadību, un nebūs izšķiroši, vai gribas moments attiecībā pret šo pazīmi norādīs uz tieša nodoma pastāvēšanu, vai arī uz netiešu nodomu (piem., vainīgajai personai ir bijusi vienaldzīga attieksme pret šo pazīmi). Piemēram, LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta savā 2008.gada 31.janvāra spriedumā ir norādījusi, ka „pirmās instances tiesa pamatoti ir atzinusi, ka V.K. noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā ir uzskatījis, ka V.B. ir grūtniecības stāvoklī. To apliecina gan paša V.K. paskaidrojumi pirmstiesas izmeklēšanā, gan arī liecinieces, ātrās medicīniskās palīdzības mediķes S.S. liecības. Lieciniece norādīja, ka V.K. lūdzis viņu noteikt, vai mirusī V.B. ir grūtniecības stāvoklī”¹⁹⁶. No šādiem tiesas secinājumiem izriet, ka nodarījuma kvalifikācijai saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 1.punktu ir pietiekami ar apsūdzētā pieņēmumu par to, ka cietusī varētu būt grūtniecības stāvoklī, par ko liecina viņa lūgums par šā fakta noskaidrošanu ātrās medicīniskās palīdzības mediķei.

¹⁹² Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupīšanu: LR Augstākās tiesas plēnuma 2001.gada 14.decembra lēmums Nr.3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 79.lpp.

¹⁹³ Par tiesu praksi kukuļošanas lietās: LR Augstākās tiesas plēnuma 1993.gada 21.jūnija lēmums Nr.7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 40.lpp.

¹⁹⁴ Par tiesu praksi krimināllietās par neatļautām darbībām ar ieročiem, munīciju, sprāgstvielām un speciālajiem līdzekļiem: LR Augstākās tiesas plēnuma 1997.gada 2.jūnija lēmums Nr.5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 55.lpp.

¹⁹⁵ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 63.lpp.

¹⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr.PAK-259, krimināllieta Nr.1090058101.

Citādāk ir gadījumos, ja tiek veikta kvalifikācija saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 8.punktu (slepkavība izdarīta nolūkā slēpt citu noziedzīgu nodarījumu vai atvieglot tā izdarīšanu), vai 9.punktu (slepkavība mantkārīgā nolūkā). Tā kā abos šajos gadījumos likumdevējs ir norādījis uz vainīgās personas nolūku kā kvalificējošo pazīmi, tad šādus noziedzīgus nodarījumus ir iespējams izdarīt tikai ar tiešu nodomu, apzinoties šo apstākļu pastāvēšanu un tieši vēloties rīkoties šādā veidā un sasniegt uzstādīto noziedzīgo mērķi. Pret šīm pazīmēm subjektīvā attieksme netieša nodoma veidā nav iespējama.

Līdz ar to ir vietā secinājums, ka sākotnējais priekšstats par to, ka nodoma veidam kvalifikācijas procesā būtiska nozīme nav piešķirama, ir maldīgs. Gluži pretēji, nodoma veidam noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā var būt būtiska nozīme, kas praktiski var gūt savu izpausmi vismaz piecos iepriekš aprakstītajos veidos.

N.Tagancevs savulaik ir norādījis, ka „bez apzināšanās vaina nodoma formā pieprasa arī noziedzīgi virzītu gribu, kas arī veido galveno šīs vainas formas momentu, tā kā gribēt vai pat tikai kaut ko pieļaut ir iespējams, tikai apzinoties vēlamu”¹⁹⁷. Pievēršoties nodoma legālās definīcijas izpētei jākonstatē, ka Krimināllikuma 9.pantā arī visai skaidri var saskatīt likumdevēja norādes uz šīs vainas formas saturu veidojošajām pazīmēm, proti, intelektuālo un gribas momentu.

Proti, tieša nodoma gadījumā likumdevējs pieprasa konstatēt:

- 1) personas apzināšanos attiecībā uz nodarījuma sekām (paredzēt tās) - intelektuālais moments;
- 2) uz seku iestāšanos vērstu personas vēlēšanos - gribas moments.

Netieša nodoma saturu savukārt likumdevējs ir noteicis šādu:

- 1) personas apzināšanos attiecībā uz nodarījuma sekām (paredzēt tās) - intelektuālais moments (tāds pats kā attiecībā uz tiešo nodomu);
- 2) sekas nevēlas, tomēr apzināti pieļauj to iestāšanos - gribas moments (atšķirīgs no tiešā nodoma).

Cik precīza ir šāda legālā nodoma definīcija? Iespējams, ka šeit vietā būtu kritika par šādas nodoma legālās definīcijas esošo konstrukciju.

Šāda likumā ietverta nodoma definīcija ir orientēta un faktiski attiecināma tikai uz nodarījumiem ar materiālu nodarījuma sastāvu, tā kā gan intelektuālais, gan arī gribas elements šajā definīcijā tiek attiecināts tikai uz nodarījuma rezultātā radītajām sekām. Taču Krimināllikuma Sevišķā daļa satur virkni normu, kas paredz formālus noziedzīgu nodarījumu sastāvus, proti, tāds, kuru objektīvā puse neaptver nodarījuma sekas un kuru subjektīvā puse ir paredzēta nodoma formā. Kā piemērus šeit var minēt lielāko daļu (gan ne visus) nodarījumu sastāvus, kas ietverti nodaļās „Noziegumi pret valsti”, „Noziedzīgi nodarījumi pret jurisdikciju”, ar kukuļošanu saistītie noziedzīgie nodarījumi u.c.

Atbilstoši Krimināllikuma 8.panta otrajai daļai, kas plašāk tika aplūkota šā pētījuma 1.2.1.nodaļā, nepieciešamība konstatēt personas psihisko attieksmi, t.i., gan intelektuālo, gan gribas momentu, ir attiecībā pret visām nodarījuma sastāva objektīvajām pazīmēm. Tādējādi formālos

---

¹⁹⁷ Таганцев Н.С. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. С.- Петербургъ: Государственная типография, 1904, с.93.

sastāvos, kad nodarījuma sastāva objektīvā puse aptver tikai darbību vai bezdarbību, bet neaptver sekas, Krimināllikuma 8.panta otrā daļa neprasa psihiskās attieksmes konstatēšanu attiecībā pret nodarījuma sekām. Sekas vispār šādos gadījumos iziet ārpus nodarījuma sastāva un līdz ar to, krimināltiesību interešu loka vispār. Tā kā sekas noziedzīgos nodarījumos ar formālu nodarījuma sastāvu atrodas ārpus nodarījuma objektīvās puses, tad šīs sekas (pat ja tādas pastāvētu) no juridiskā viedokļa nevar būt nedz par intelektuālā, nedz arī par gribas momenta objektu.

Turklāt, pat ja formāla noziedzīga nodarījuma rezultātā kādas sekas ir iestājušās, krimināltiesības par tām neinteresējas, nepiešķir tām tiesisku nozīmi un tādējādi nerada nepieciešamību konstatēt jebkādas pazīmes un arī jebkādu subjektīvo attieksmi attiecībā uz šīm sekām. Līdz ar to var nonākt pie secinājuma, ka Krimināllikuma 9.panta normā sniegtā nodoma definīcija ir nepilnīga, jo faktiski neaptver noziedzīgus nodarījumus ar formālu nodarījuma sastāvu.

Šeit būtu vietā atzīmēt, ka, lai arī katram noziedzīgajam nodarījumam piemīt kādas sociāli kaitīgas sekas, jo pretējā gadījumā nodarījumu nebūtu pamata kriminalizēt, tomēr likumdevējs nav piešķīris tiesisku nozīmi personas subjektīvai attieksmei pret kādām abstraktām sekām, kādas piemīt ikvienam noziedzīgam nodarījumam, bet gan vienīgi pret tām, kuras ir īpaši noteiktas Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijās kā nodarījuma sastāva objektīvās puses obligāta pazīme. Ir pamats apgalvojumam, ka katrs noziedzīgs nodarījums rada kaut kādas sekas, kaut vai negatīvi iedarbojas uz nodarījuma objektiem (vispārējo, grupas, tiešo), nodarot kaut kādām noteiktām interesēm kaitējumu. Taču maz ticams, ka Krimināllikuma 9.pants pieprasītu attieksmes konstatēšanu pret abstraktām sekām. Pirmkārt, šādas sekas pārsvarā gadījumu var būt tik „netveramas” un grūti konstatējamas, ka praktiski tās var nebūt iespējams vispār identificēt un saistīt ar konkrēto nodarījumu. Tā, piemēram, valsts amatpersona, kas pieņem kukuli, varbūt arī grauj valsts institūciju prestižu un mazina uzticēšanos valsts varai, taču katrā gadījumā nebūs iespējams konstatēt, vai tieši konkrētais gadījums vispār ir izmainījis sabiedrības uzticēšanos, ja tā tāpat jau ir zemā līmenī. Otrkārt, valsts amatpersonas nodoms, izdarot šādu nodarījumu, jau visbiežāk būs saistīts tikai un vienīgi ar iedzīvošanos, nevis ar kaitējuma nodarīšanu valsts pārvaldes iestāžu prestižam. Un treškārt, Krimināllikuma 320.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu (kukuļņemšana) sastāvs vispār neparedz nekādu seku iestāšanos, līdz ar ko jebkādas šādas rīcības sekas, pat ja tādas eksistētu, iziet ārpus nodarījuma sastāva. Tādējādi arī Krimināllikuma 8.panta otrā daļa neuzliek par pienākumu nodarījuma kvalifikācijas procesā konstatēt jebkādu personas subjektīvo attieksmi (apzināšanos un gribu) attiecībā pret tādām sekām. Līdz ar to viedoklis par seku pastāvēšanu un tiesisko nozīmi ikkatra nodarījuma rezultātā būtu vērtējams kritiski. Kā norādījis Krievijas krimināltiesību zinātnieks V.Nersesjans (*B.A. Нерсесян*), tad „likumā sniegtais nodoma un neuzmanības formulējums, ja to interpretētu burtiski, ir attiecināts tikai uz materiāliem nodarījumu sastāviem, jo attiecībā uz visiem vainas veidiem, no tieša nodoma līdz pat neuzmanībai, likums runā tikai par vainīgā attieksmi pret sabiedriski bīstamajām sekām. Savukārt ievērojams skaits nodarījumu sastāvu pēc savas konstrukcijas ir formāli, jo to objektīvajā pusē likumdevējs nav iekļāvis jebkādas sekas kā obligātu objektīvās puses pazīmi. Šajā sakarībā krimināltiesību teorija un krimināltiesību piemērošanas prakse ir spiesta mākslīgi sašaurināt likumdevēja sniegtās vainas formu

definīcijas attiecībā uz formāliem nodarījumu sastāviem. Šeit ir acīmredzama kolīzija starp legālo vainas formu definīciju attiecībā uz formāliem nodarījumu sastāviem un teoriju, un praksi.”¹⁹⁸

Krimināllikuma 9.panta spēkā esošās redakcijas sakarā var izvirzīt apgalvojumu par vēl vienu nepilnību šajā likuma normā, kas arī pamatojas šīs normas nesaskaņotībā gan ar Krimināllikuma 8.panta otro daļu, gan arī ar krimināltiesību teorijas atziņām. Proti, ja iepriekš tika izvirzīts apgalvojums, ka šī norma ir visai nosacīti attiecināma (vai precīzāk - nav vispār attiecināma) uz nodarījumiem ar formālu nodarījuma sastāvu, tad, turpinot šo analīzi, būtu konsekventi arī izdarīt secinājumu par to, ka šī norma nepilnīgi aptver nodarījumus arī ar materiāliem nodarījumu sastāviem.

Proti, gan materiālos, gan arī formālos nodarījumu sastāvos objektīvās puses obligāta un nekad neiztrūkstoša pazīme ir rīcība (darbība vai bezdarbība). Gan Krimināllikuma 8.panta otrā daļa, gan arī krimināltiesību zinātnes atziņas likuma piemērotajiem uzliek par pienākumu konstatēt personas psihisko attieksmi pret visām nodarījuma objektīvās puses pazīmēm, kas ikkatra noziedzīga nodarījuma, kā ar materiālu, tā arī ar formālu sastāvu, gadījumā nozīmē arī psihiskās attieksmes konstatēšanu pret savu rīcību (darbību vai bezdarbību). Taču pretēji tam, Krimināllikuma 9.pants, aprakstot nodomu un tā konstatēšanai nepieciešamās intelektuālās un gribas pazīmes īpatnības, vispār nenorāda, ka būtu piešķirama kāda nozīme šīm intelektuālajām un gribas pazīmēm attiecībā pret personas rīcību (darbību vai bezdarbību), kaut arī tām ir būtiska nozīme nodarījumu ar materiālu sastāvu kvalifikācijas procesā.

Arī tiesu praksē ir novērojami gadījumi, kad netiek konsekventi izpildītas Krimināllikuma 8.panta otrās daļas prasības attiecībā uz subjektīvās attieksmes konstatēšanu pret visām nodarījuma objektīvajām pazīmēm. Kā piemēru šeit var minēt tiesu praksi par Krimināllikuma 260.panta piemērošanu, proti, par ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu. Kā savā publikācijā norādījusi L.Saukāne, tad, izpētot tiesu praksi krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem pret ceļu satiksmes drošību, tika konstatēts, ka tiesas, noskaidrojot notikuma apstākļus un kvalificējot nodarījumu, atsevišķi nenorāda noziedzīga nodarījuma vainas formu, kā arī tiesas konstatē tikai ceļu satiksmes vai transportlīdzekļa ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanas faktu, neanalizējot, vai noteikumi pārkāpti ar nodomu vai aiz neuzmanības¹⁹⁹. Tādējādi faktiski tiek pārkāptas gan Krimināllikuma 8.panta otrās daļas prasības, gan arī Kriminālprocesa likuma 527.panta pirmās daļas prasības par notiesājoša sprieduma aprakstošās daļas saturu. Tomēr, no otras puses, tiesai arī nav pamata vērtēt apsūdzētās personas subjektīvo attieksmi pret savu darbību vai bezdarbību, jo Krimināllikuma 9.pantā sniegtais nodoma formulējums, tāpat kā 10.pantā sniegtais neuzmanības formulējums tiesisku nozīmi piešķir tikai personas psihiskajai attieksmei pret sekām. Tādējādi attieksme pret darbību vai bezdarbību pati par sevi it kā paliek ārpus vērtējamo apstākļu loka, kas nekādā ziņā nevar tikt pozitīvi vērtēts.

¹⁹⁸ Нерсесян В.А. Формы вины: критерии разграничения. Уголовное право: стратегия развития в XXI веке. Сборник материалов третьей Международной научно-практической конференции. Ответственный редактор А.И.Парог. Москва: МГЮА, 2006, с.85.

¹⁹⁹ Saukāne L. Vaina noziedzīgos nodarījumos pret ceļu satiksmes drošību. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2007, Nr.2 (39), 16.lpp.

Arī V.Liholaja savā 2008.gadā veiktajā „Pētījumā par atsevišķu Krimināllikuma pantu piemērošanas problēmām (noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību”²⁰⁰ ir norādījusi, ka daudzos pētījumā analizētajos tiesu nolēmumos vainīgā psihiskā attieksme pret pašu satiksmes noteikumu pārkāpšanas faktu netiek vērtēta. Kā šajā pētījumā arī norāda V.Liholaja, krimināltiesību teorijā un tiesu praksē ir nostiprināts viedoklis, ka, neatkarīgi no tā, vai ceļu satiksmes noteikumi vai transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumi ir pārkāpti tīši vai aiz neuzmanības, ja kaitīgās sekas iestājušās neuzmanības dēļ, noziedzīgais nodarījums kopumā atzīstams par izdarītu aiz neuzmanības.²⁰¹ U.Krastiņš savukārt ir norādījis, ka “tā kā personas darbība vai bezdarbība ir viņa gribas apzināta izpausme, tad subjektīvā attieksme pret to var būt tikai tīša.”²⁰²

Iepazīšanās ar citu valstu pieredzi šajā jomā parāda, ka ir arī citāds regulējums aplūkojamā jautājuma kontekstā. Tā visai detalizēts regulējums rodams Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodeksā²⁰³, kura 315.c paragrāfā atbildība diferencēta atkarībā no transportlīdzekļa vadītāja psihiskās attieksmes pret savu nodarījumu, kā arī paragrāfa pirmajā daļā norādīti tie ceļu kustības drošības noteikumi, kuru pārkāpšana vērtējama kā rupjš pārkāpums - neievēro cita tiesības braukt pirmajam; pieļauj apdzīšanas noteikumu pārkāpumu vai kādā citādā veidā pārkāpj vadīšanas noteikumus apdzīšanas laikā; pārkāpj gājēju pāreju šķērsošanas noteikumus; pārkāpj braukšanas ātrumu ceļa posmos ar samazinātu redzamību, krustojumos, ielās, kas robežojas ar ceļu un dzelzceļa pārbrauktuvēm; neievēro braukšanas pa labo pusi noteikumus posmos ar samazinātu ātrumu; izdara pagriezienus uz autobāņiem vai ielām autotransportam vai brauc pretējā virzienā, vai mēģina to darīt; no pietiekama attāluma nepamana transportlīdzekļus, kas pienācīgā veidā sāk apstāties, vai stāvošus transportlīdzekļus, lai gan to prasa kustības drošība. Tepat ietverta norāde arī uz tādas personas atbildību, kura vada transportlīdzekli, lai gan tā sakarā ar alkoholisko dzērienu vai citu apreibinošu vielu lietošanu, savu psihisko vai fizisko trūkumu dēļ nav spējīga droši vadīt transportlīdzekli. Atbildība par transportlīdzekļu kustības un ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu atkarībā no tā, vai šie noteikumi pārkāpti tīši vai aiz neuzmanības, diferencēta Igaunijas Sodu kodeksa²⁰⁴ 422. un 423.pantā, Polijas Republikas kriminālkodeksa²⁰⁵ 173. un 174.pantā.²⁰⁶ Ņemot vērā iepriekš norādīto, arī Latvijas

²⁰⁰ Liholaja V. Pētījums par atsevišķu Krimināllikuma pantu piemērošanas problēmām (noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību). Pieejams: www.tm.gov.lv [aplūkots 2010.gada 1.aprīlī].

²⁰¹ Skat.: Hamkova D. Kāda ir kriminālatbildība par satiksmes noteikumu pārkāpšanu. Jurista Vārds, 2004. 2.marts, Nr.8 (313), 13.lpp.; Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2003. 3.jūnijs, Nr.21 (279), 1.lpp.; Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 474.lpp.; Saukāne L. Vaina noziedzīgos nodarījumos pret ceļu satiksmes drošību. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2007, Nr.2 (39), 16.-20.lpp.; Коробеев А.И. Транспортные преступления. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.135; Тяжкова И.М. Неосторожные преступления с использованием источников повышенной опасности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.132.

²⁰² Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Jurista Vārds, 2011. 19.jūlijs, Nr.29 (676), 4.lpp.

²⁰³ Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 557.lpp.

²⁰⁴ Sodu kodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 462.-463.lpp.

²⁰⁵ Уголовный кодекс Республики Польша. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

²⁰⁶ Liholaja V. Pētījums par atsevišķu Krimināllikuma pantu piemērošanas problēmām (noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību). Pieejams: www.tm.gov.lv [aplūkots 2010.gada 1.aprīlī].

krimināltiesībās ir tikusi gan apšaubīta pastāvošā prakse un arī normatīvais regulējums, kas pie nodarījuma kvalifikācijas nepiešķir tiesisku nozīmi personas subjektīvajai attieksmei pret savu rīcību šāda veida nodarījumos pret satiksmes drošību²⁰⁷, gan arī ir izteikts piedāvājums diferencēt atbildību par ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu atkarībā no vainīgā subjektīvās attieksmes pret nodarījumu, kā arī ņemot vērā pārkāpto noteikumu raksturu, tas ir, izdalot pārkāpumus, kas atzīti par rupjiem.²⁰⁸ Un šādi priekšlikumi ir vērtējami pozitīvi. Bet, respektējot arī šos priekšlikumus, būtu konsekventi arī pievērsties Krimināllikuma 9.pantā ietvertās nodoma legālās definīcijas tālākajai attīstībai, ietverot nodoma definīcijā kādu norādi uz personas psihisko attieksmi pret savu rīcību.

Jebkurā gadījumā šāda neprecizitāte un likuma iekšējā pretruna starp Krimināllikuma 8.panta otro daļu un 9.pantu nav vēlama. Šīs nodaļas noslēgumā pēc krimināltiesību doktrīnas apskata jautājumā par nodomu tiks mēģināts piedāvāt precizēt Krimināllikuma 9.panta redakciju, saskaņojot to gan ar Krimināllikuma 8.panta otro daļu, gan arī ar krimināltiesību teorijas atziņām.

Krimināltiesību teorijas atziņas jautājumā par nodomu.

Mūsu valsts Krimināllikuma komentāros ir norādīts, ka Krimināllikums atzīst divus nodoma veidus: tiešu nodomu un netiešu nodomu, kas atšķiras tikai pēc gribas izpausmes attiecībā pret darbību vai bezdarbību un kaitīgajām sekām. Ir pazīstami un krimināltiesību teorijā tiek lietoti arī šo divu nodoma veidu latīniskie termini- *dolus directus* (tiešs nodoms) un *dolus eventualis* (netiešs nodoms).

Tieša nodoma gadījumā vainīgais vēlas seku iestāšanos, bet, pastāvot netiešam nodomam, savas darbības vai bezdarbības kaitīgās sekas viņš nevēlas, taču apzināti tās pieļauj.²⁰⁹ Šāds nodoma apraksts, lai arī pareizs, tomēr ir nepilnīgs, tāpat kā pats analizējamais Krimināllikuma 9.pants, jo neatsedz būtisku aspektu - personas izpratni par savu rīcību un gribu šo rīcību realizēt.

1933.gada Sodu likuma 46.pants attiecībā uz nodomu noteica, ka „noziedzīgs nodarījums uzskatāms par tīšu jeb nodomātu nevien tad, kad vainīgais gribējis to izdarīt, bet arī tad, kad viņš apzināti pielaidis tās sekas, kuras nosaka šī nodarījuma noziedzīgumu.”

Pirmās neatkarīgās Latvijas valsts izcilākais krimināltiesību zinātnieks Pauls Mincs attiecībā par nodomu ir rakstījis: „Lai pieskaitītu personai kādu noziedzīgu faktu par nodomātu (tīšu) vainu, vajadzīgs, lai minētā personā attiecībā uz doto faktu būtu konkretizējusies abstrakta pieskaitāmības formula, t.i., lai šī persona tiešām būtu sapratusi darāmā raksturu un nozīmi, un lai gan varējusi šinī gadījumā vadīt savu rīcību saskaņā ar tiesību abstraktām pavēlēm, bet īstenībā darbojusies tām pretī bez attaisnojošiem pamatiem.”²¹⁰

²⁰⁷ Krastiņš U. Vaina ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2003. 3.jūnijs, Nr.21 (279), 1.lpp.; Saukāne L. Vaina noziedzīgos nodarījumos pret ceļu satiksmes drošību. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2007, Nr.2 (39), 16.-20.lpp.

²⁰⁸ Liholaja V. Pētījums par atsevišķu Krimināllikuma pantu piemērošanas problēmām (noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību). Pieejams: www.tm.gov.lv [aplūkots 2010.gada 1.aprīlī].

²⁰⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007, 53.lpp.

²¹⁰ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 108.lpp.

Par nodoma intelektuālo pusi P.Mincs raksta, ka „noziedzniekam nepieciešams skaidrs priekšstats par to, ko viņš dara un ar ko tādām darbām jābeidzas, citiem vārdiem, vajadzīgs, lai viņam būtu skaidrs priekšstats par reālo īstenību. Starp īstenību un viņas atspoguļojumu cilvēka priekšstatā reti kad ir pilnīga identitāte. Atkarībā no vispārējās mūsu apziņas spējas nepilnības var būt runa tikai par lielāku līdzību starp vienu un otru. Taisni tādā gadījumā pieņemts runāt par „zināšanu”.”²¹¹

Katru noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts ar tiešu nodomu, nosaka noteikts motīvs, kurš vienmēr radies pirms tā, jo nodoms rodas un nostiprinās motīva ietekmē un motīvs virza personas gribu uz noziedzīgā rezultāta sasniegšanu. (..) Tā kā netieša nodoma gadījumā vainīgais nevēlas kaitīgo seku iestāšanos, tad motīvs un mērķis kā noziedzīga nodarījuma pazīme nepastāv nodarījumos, kurus realizē ar netiešu nodomu.²¹² Baltkrievijas krimināltiesību teorijā gan ir arī atrodams viedoklis par to, ka motīvs varot būt raksturīgs gan ar nodomu, gan arī aiz neuzmanības izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem²¹³, tomēr šāds viedoklis būtu vērtējams kritiski, jo motīva esamība drīzāk izslēdz vainas pastāvēšanu neuzmanības formā.

Nodoma gribas elementa veidošanās var tikt aplūkota kā sekojošu psiholoģiskās darbības etapu kopums:

- 1) noteiktas vajadzības rašanās;
- 2) radusies vajadzība pārvēršas personas virzībā uz noteiktu rīcību (rodas motīvs);
- 3) mērķa uzstādīšana, kura sasniegšana tiešā veidā apmierinās radušos vajadzību (rodas mērķis);
- 4) vēlēšanās rašanās sasniegt uzstādīto mērķi ar izvēlētajā rīcības palīdzību.²¹⁴

Netiešs nodoms saistāms tikai ar materiāliem noziedzīga nodarījuma sastāvjiem, jo vienīgi šim nodoma veidam ir raksturīga kaitīgo seku apzināta pieļaušana. Tā var izpausties arī tādā veidā, ka persona izturas vienaldzīgi pret savas darbības vai bezdarbības kaitīgajām sekām.²¹⁵

Tā kā sagatavošanās nozieguma izdarīšanai rada labvēlīgus apstākļus tā realizēšanai, bet nozieguma mēģinājums ir tīša darbība, kas jau tieši vērsta uz noziedzīgā rezultāta sasniegšanu, tad personas griba izpaužas kā vēlēšanās to sasniegt, tāpēc sagatavošanās noziegumam un nozieguma mēģinājums ir iespējams vienīgi nodarījumos, kurus izdara ar tiešu nodomu. (..) Tā kā noziegumos, kas izdarīti ar netiešu nodomu, nevar būt sagatavošanās un mēģinājuma stadijas, tad persona atbild par faktiski izraisītām sekām, ja to nodarīšana ir krimināli sodāma.²¹⁶

²¹¹ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 108.lpp.

²¹² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007, 56.lpp.

²¹³ Плетенева Д.А. Мотив как квалифицирующий признак состава преступления. Проблемы совершенствования правовых средств и механизмов противодействия преступности в современном обществе. Материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 13-14.окт. 2006 г. Минск: БГУ, 2007, с.35.

²¹⁴ Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.84.

²¹⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 47.lpp., līdzīgi arī: Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 164.lpp.

²¹⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007, 55.lpp.

Piekrītot visām augstāk citētajām krimināltiesību teorijā paustajām atziņām, nevar nepamanīt, ka neviena no tām neaplūko gadījumus, kad ar nodomu tiek realizēts formāla noziedzīga nodarījuma sastāvs. Kā jau iepriekš norādīts, tad likumā un arī Latvijas krimināltiesību teorijā sniegtais nodoma formulējums ir orientēts tikai uz noziedzīgiem nodarījumiem ar materiālu nodarījuma sastāvu, līdz ar ko tas būtu uzskatāms par nepilnīgu.

Būtu jāsecina, ka, izdarot noziedzīgu nodarījumu ar formālu nodarījuma sastāvu, nodoma gribas elements vienmēr būs virzīts uz pašu rīcību, darbības vai bezdarbības realizēšanu, kas paredzēta Krimināllikuma Sevišķās daļas normas dispozīcijā kā nodarījuma sastāva objektīvās puses pamatpazīme, līdz ar ko formālos nodarījuma sastāvos nodoms ir iespējams tikai kā tiešs. Proti, tiešu un netiešu nodomu savstarpēji atšķir tikai attieksme pret sekām. Tā kā formālos nodarījumu sastāvos sekas nav iekļautas vispār, tad attiecībā uz šādiem nodarījumiem arī nevar izpausties nekāda vienaldzība pret tām.

Piemēram, Baltkrievijas Republikas kriminālkodeksā²¹⁷ šis jautājums ir atrisināts arī normatīvā līmenī. Proti, tā 24.panta otrajā daļā ir noteikts, ka „noziedzīgos, kuru esamībai nav nepieciešama sabiedriski bīstamu seku iestāšanās, vainas forma ir nosakāma pēc personas attieksmes pret savu sabiedriski bīstamo rīcību”. Citiem vārdiem, par gribas objektu formālos nodarījuma sastāvos ir uzskatāma tikai pati nodarījuma objektīvajā pusē paredzētā darbība vai bezdarbība, kas var tikt realizēta tikai ar tiešu nodomu.

Bez tam, kā jau iepriekš norādīts, tieši un mehāniski piemērojot Krimināllikuma 9.pantā sniegto nodoma formulējumu, vainas saturs un apjoms atklāšanā var nonākt pie kļūdaina secinājuma par to, ka arī noziedzīgos nodarījumos ar materiālu nodarījuma sastāvu nodomam attiecībā pret rīcību nebūtu tiesiskas nozīmes. Tālāk jau var arī nonākt pie nepareiza secinājuma par to, ka nodarījumos ar materiālu nodarījuma sastāvu personas attieksme pret savu rīcību ir iespējama jebkādā formā. Acīmredzot, arī no šī viedokļa nodoma formulējumam ir nepieciešamas korekcijas, jo pretējā gadījumā mehāniska šīs likuma normas piemērošana var arī novest pie acīmredzami kļūdainiem rezultātiem. Nodaļas noslēgumā tiks mēģināts izteikt arī kādus priekšlikumus šajā sakarībā.

Jautājums par to, vai personas nodomam (tā intelektuālajai pusei) būtu jāaptver ne tikai nodarījuma objektīvās pazīmes, bet arī kādas subjektīvās pazīmes (piemēram, vai personai ir jāapzinās, ka viņa ir kāda nodarījuma speciālais subjekts), Latvijas krimināltiesību teorijā nav ticis īpaši aplūkots. Taču jādomā, ka šāda prasība neizriet nedz no likuma, nedz arī no loģikas viedokļa. Pirmkārt jau, Krimināllikuma 8.panta otrā daļa nepieprasa psihiskās attieksmes konstatēšanu pret jebkādam subjektīvajām pazīmēm. Strīdīgāks varētu izrādīties gadījums, kad noziedzīga nodarījuma sastāvā ir paredzēts speciālais noziedzīgā nodarījuma subjekts. Proti, vai ir tiesiska nozīme šā subjekta intelektuālajai attieksmei pret pazīmēm, kas viņu padara par īpašo subjektu, respektīvi, vai personai ir jāapzinās šādu īpašo pazīmju esamība un vai tam ir tiesiska nozīme nodarījumu kvalifikācijas procesā? Krievijas krimināltiesību zinātnē ir izteikts viedoklis, ka gadījumos ar speciālajiem noziedzīgu

---

²¹⁷ Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск: Амалфея, 2001.

nodarījumu subjektiem vainīgās personas nodoma intelektuālajai pusei nebūtu jāaptver šī noziedzīgā nodarījuma speciālā subjekta pazīmes kā tādas, bet gan būtu jāaptver šim speciālajam subjektam īpaši piemītošo pienākumu pārkāpšanas fakts, kas arī nosaka pašas prettiesiskās rīcības specifiskās īpašības.²¹⁸ Tādējādi personas intelektuālajai attieksmei pret savām, kā nodarījuma subjekta, īpašajām pazīmēm nebūtu piešķirta tiesiska nozīme, bet šāda nozīme tiek piešķirta personas intelektuālajai attieksmei attiecībā pret pašu prettiesisko rīcību, kas tad arī aptver īpašajam subjektam piemītošo pienākumu pārkāpšanu.

Jautājums par to, vai personas psihiskajai attieksmei ir jāaptver arī rīcības prettiesiskums, t.i., juridiskais novērtējums, ir aplūkojams kontekstā ar tādu krimināltiesību institūtu kā juridiskā kļūda, kam vēlāk tiks veltīta atsevišķa nodaļa.

Pievēršoties netiešu nodomu raksturojošām pazīmēm, kas to atšķir no tieša nodoma, var izdalīt un atsevišķi analizēt vismaz trīs pazīmes. Pirmkārt, nodarījuma seku paredzēšana un šo seku iestāšanās ticamības pakāpe. Otrkārt, nevēlēšanās attiecībā uz seku iestāšanos. Un treškārt, seku iestāšanās apzināta pieļaušana.

1) Par nodarījuma seku paredzēšanu.

Seku paredzēšana ir vērtējama kā nodomā ietilpstošā intelektuālā (apzināšanās) momenta izpausme. Kā izriet no Krimināllikuma 9.panta formulējuma, arī pastāvot netiešam nodomam, persona ir paredzējusi nodarījuma sekas (tāpat kā tieša nodoma gadījumā), tikai atšķirībā no tieša nodoma, nav tās vēlējusies, bet ir apzināti pieļāvusi to iestāšanos. Kā norādījis A.Rarogs, krimināltiesību teorijā attiecībā uz nodarījuma seku paredzēšanu netieša nodoma gadījumos var pastāvēt divi uzskati. Proti, ka persona, kura rīkojas ar netiešu nodomu, paredz vai nu seku iestāšanās neizbēgamību, vai arī to iestāšanās iespējamību. Vai arī, ka seku iestāšanās apzināta pieļaušana psiholoģiski var tikt saistīta tikai ar personas apzināšanos par seku iestāšanās iespējamību.²¹⁹ Analizējot šos uzskatus, drīzāk būtu jāpievienojas otrajam no tiem, kas faktiski seku neizbēgamības paredzēšanu saista tikai un vienīgi ar tiešu nodomu. Nav ticams, ka persona psiholoģiski nevēlas seku iestāšanos, bet to tikai pieļauj, ja tā labi saprot šo seku iestāšanās neizbēgamību. Proti, šādā gadījumā loģiski nevar tikt konstatēta seku nevēlēšanās kā obligāta netiešu nodomu raksturojoša pazīme. Gadījumos, kad subjekts vēlas veikt kādu noziedzīgu rīcību, labi apzinoties, ka šai rīcībai būs neizbēgamas un neatņemamas sekas, faktiski šīs personas gribas izpausme aptver gan pašu rīcību, gan arī tās rezultātā paredzamās neizbēgamās sekas. Tādējādi būtu pareizi secināt, ka nodoma intelektuālā puse (apzināšanās) netieša nodoma gadījumā varētu aptvert tikai seku iestāšanās iespējamību, bet ne neizbēgamību. Saprotams arī, ka katrā gadījumā ir jāveic individuāla izvērtēšana jautājumā par to, vai rīcības sekas varēja tikt uzskatītas kā neizbēgamas vai tikai kā iespējamās. Pie šādas izvērtēšanas nozīme būtu gan nodarījuma objektīvajiem apstākļiem (piemēram, izdarīšanas paņēmienam), gan arī subjekta personīgajām īpašībām.

²¹⁸ Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 80.

²¹⁹ Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 94.

Salīdzināšanai var norādīt, ka materiālos nodarījumu sastāvos, kas ir realizējami ar tiešu nodomu, apzinātībai attiecībā uz seku neizbēgamību vai tikai iespējamību, tiesiskas nozīmes nav. Šeit izšķirošs ir fakts, ka persona vispār ir apzinājusies, ka tās rīcības rezultātā sekas var iestāties (neatkarīgi no to iestāšanās ticamības pakāpes) un, kas būtiskāk, ir vēlējusies šo seku sasniegšanu. Piemēram, persona, kura grib izdarīt slepkavību, izšauj uz savu upuri no ļoti liela attāluma, vēlas sava upura nāves iestāšanos, lai gan pieļauj, ka viņa iecerētās sekas var arī neiestāties šāviena neprecizitātes dēļ. Taču šāds nodarījums vienalga tiek izdarīts ar tiešu nodomu, kas seku neiestāšanās gadījumā var tikt vērtēts kā ar tiešu nodomu izdarīta noziedzīga nodarījuma mēģinājums.

2) Par nevēlēšanos attiecībā uz seku iestāšanos.

To var uzskatīt par netiešu nodomu galveno raksturojošo pazīmi, kas to vistiešāk atšķir no tieša nodoma, proti, kā izpaužas personas nevēlēšanās attiecībā uz seku iestāšanos, kas tomēr apzināti tiek pieļautas. Vispirms jau jāatzīmē, ka pati šī pazīme, kas raksturo netiešu nodomu, norāda uz šādas nodoma formas iespējamību tikai nodarījumos ar materiālu nodarījuma sastāvu. Tādējādi būtu konstatējams, ka šāda nevēlēšanās attiecībā uz seku iestāšanos ir vērtējama kā nodomā ietilpstošā gribas elementa specifiska izpausme.

Netieša nodoma formulējumā ietverto apzīmējumu par seku nevēlēšanos nebūtu pareizi uztvert kā nodarījuma subjekta negatīvu attieksmi pret viņa rīcības rezultātā radīto kaitējumu vai kā aktīvu šo seku nevēlēšanos. Gluži pretēji, subjekta attieksme pret šīm sekām ir pozitīva, subjekta griba šīs sekas uzskata par pieņemamām, kaut subjektam nav tiešas ieinteresētības tieši šo kaitīgo seku sasniegšanā, tomēr viņš apzināti pieļauj to iestāšanos, tādējādi izrādot savu piekrišanu šādu seku radīšanai. Var teikt, ka kaitīgās sekas ir „cena”, kuru nodarījuma subjekts ir gatavs „maksāt” sava mērķa sasniegšanai. Turklāt subjekta emocijām attiecībā pret šīm sekām, piemēram, žēlums pret cietušo, nav tiesiskas nozīmes, jo viņš ir izvēlējies šo iespējamo seku pieļaušanu.

3) Par seku apzinātu pieļaušanu.

Uz seku apzinātu pieļaušanu ir attiecināms gan intelektuālais, gan arī gribas moments. Proti, apzinātība norāda uz personas intelektuālo darbību, persona saprot, ka viņas rīcības rezultātā var iestāties kaitīgās sekas. Savukārt šo seku iestāšanās pieļaušana vairāk ir saistīta ar personas gribas izpausmi jeb nevēlēšanos rīkoties citādi, tā, lai šīs sekas neiestātos.

Seku apzināta pieļaušana nozīmē, ka persona ar savas gribas ietekmētu rīcību virzās uz savu galveno noziedzīgā nodarījuma mērķi un apzināti pieļauj savas rīcības rezultātā cēloniskās sakarības rašanos starp šo rīcību un iepriekš paredzētajām iespējamajām kaitīgajām sekām.

Lai arī Krimināllikuma normā par to nekas nav teikts, krimināltiesību teorijā tiek akceptēta arī nostāja, ka netieša nodoma gadījumos gribas moments var izpausties ne tikai kā seku apzināta pieļaušana, bet arī kā vienaldzība pret seku iestāšanos. Taču pēc sava satura abas šīs kategorijas ir visai tuvas. Vienaldzība šajā gadījumā nevar nozīmēt to, ka personai nav vispār nekādas attieksmes pret sekām. Ja persona seku iespējamību apzinās, tad viņai arī ir kaut kāda attieksme pret šīm sekām.

Vienaldzīgas attieksmes gadījumā subjekts tāpat paredz seku iestāšanās iespēju un tajā pat laikā nenotiek nekāda viņa gribas praktiska izpausme, kas būtu vērsta uz šo kaitīgo seku neiestāšanos. Tādējādi nodarījuma subjekta vienaldzībai pret iespējamo seku iestāšanos nav būtiskas tiesiskas nozīmes nodarījumu kvalifikācijas procesā, jo, gan pie vienaldzīgas attieksmes pret sekām, gan arī pie seku iestāšanās apzinātas pieļaušanas personas intelektuālais un gribas moments praktiski neatšķiras. Abos šajos gadījumos subjekts gan apzinās kaitīgo seku iestāšanās iespējamību, gan arī nevirza savu gribu citādas (nekaitīgas) rīcības virzienā.

Atbilstoši Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā ietvertajam „atbilstības principam”, nodoma struktūru shematiski varētu attēlot šādi:

	Rīcība		Cēloņsakarība, sekas	
	Intelektuālais moments	Gribas moments	Intelektuālais moments	Gribas moments
Tiešs nodoms				
Formālos sastāvos	Apzinās rīcības nozīmi	Vēlas veikt rīcību	Nav tiesiskas nozīmes	Nav tiesiskas nozīmes
Materiālos sastāvos	Apzinās rīcības nozīmi	Vēlas veikt rīcību	Apzinās seku iestāšanās iespējamību	Vēlas seku iestāšanos
Netiešs nodoms				
Formālos sastāvos	-	-	-	-
Materiālos sastāvos	Apzinās rīcības nozīmi	Vēlas veikt rīcību	Apzinās seku iestāšanās iespējamību	Nevēlas seku iestāšanos, bet apzināti to pieļauj

Kā formālos, tā arī materiālos nodarījumu sastāvos, kuru objektīvajā pusē Krimināllikuma Sevišķās daļas norma paredz arī kādas obligātas papildpazīmes, saskaņā ar Krimināllikuma 8.panta otro daļu ir nepieciešams konstatēt arī personas psihisko attieksmi pret šīm papildpazīmēm. Iztrūkstot nodarījumu izdarījušās personas zināšanām par šo papildpazīmju pastāvēšanu, nevar arī kvalificēt šīs personas rīcību pēc konkrētā krimināllikuma panta, kas paredz šādu objektīvo pazīmju pastāvēšanu. Piemēram, Krimināllikuma 172.pants paredz kriminālatbildību par nepilngadīgā iesaistīšanu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Ja persona, kas šo nepilngadīgo ir iesaistījusi noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, neapzinājās iesaistāmās personas nepilngadības faktu, personu nevarēs saukt pie kriminālatbildības par šo noziedzīgo nodarījumu.

Krievijas Federācijas kriminālkodeksa komentāros attiecībā uz nodomu un tā veidiem ir norādīts, ka tiešs nodoms iekļauj sevī trīs savstarpēji saistītas pazīmes:

- 1) personas apzināšanās par savas darbības vai bezdarbības sabiedriski bīstamo raksturu,
- 2) sabiedriski bīstamo seku iestāšanās iespējamības vai neizbēgamības paredzēšana,
- 3) vēlēšanās, lai šīs sekas iestātos.

Arī netiešs nodoms satur trīs pazīmes:

- 1) personas apzināšanās par savas darbības vai bezdarbības sabiedriski bīstamo raksturu,

- 2) sabiedriski bīstamo sekū iestāšanās iespējamības paredzēšana,
- 3) nevēlēšanās, bet apzināta šo sekū iestāšanās pieļaušana vai arī vienaldzīga attieksme pret šīm sekām.²²⁰

Nodarījuma sabiedriskā bīstamība kopš mūsu valsts Krimināllikuma stāšanās spēkā 1999.gada 1.aprīlī vairs Latvijas krimināltiesībās netiek dēvēta par noziedzīga nodarījuma pazīmi. Šīs pazīmes vietā ir stājusies pazīme - kaitīgums. U.Krastiņa ieskatā nodarījuma kaitīgums ir svarīgākā kriminālatbildības pamata īpašība un izpaužas tajā apstākļī, ka lielā mērā apdraud valsts, sabiedrības un atsevišķu personu visnozīmīgākās intereses.²²¹ Līdz ar to augstāk minētās nodoma pazīmes, kādas tās tiek izmantotas Krievijas krimināltiesību zinātnē, (vismaz pirmā no tām) nav tiešā veidā attiecināmas uz Latvijas krimināltiesībām. Taču interesantais jautājums par noziedzīgā nodarījuma kaitīgumu vai sabiedrisko bīstamību ir nelielas atkāpes vērts.

Šajā sakarībā savu viedokli aktīvi ir paudis U.Krastiņš, nodarījuma kaitīgumu liekot sabiedriskās bīstamības vietā. U.Krastiņš norāda, ka tāds jēdziens kā bīstamība noteiktā pakāpē ir katrai prettiesiskai darbībai vai bezdarbības aktam - tāpat ne tikai kriminālsodāmam nodarījumam. Sabiedriskā bīstamība ir pārāk plašs un nenoteikts vērtējuma jēdziens, tāpēc grūti individualizējams saistībā ar konkrētu noziedzīgu nodarījumu. Nodarījuma kaitīgums, kas sabiedriskās bīstamības vietā tiek likts noziedzīga nodarījuma pazīmju skaitā, ir reālāk uztverama pazīme, jo tas balstās uz konkrētām sekām reālajā vidē. Tāpat norādīts, ka sabiedriskā bīstamība kā nozieguma pazīme nāk no padomju krimināltiesībām. Tā saglabājusies, piemēram, Krievijas Federācijas, Ukrainas, Baltkrievijas krimināllikumos un krimināltiesību teorijā. Savukārt, Rietumeiropas krimināllikumi un krimināltiesību teorija nemin sabiedrisko bīstamību kā nozieguma pazīmi.²²² U.Krastiņš arī norādījis, ka personas psihiskā darbība ietver arī savas darbības vai bezdarbības kaitīguma apzināšanos. Tas nozīmē, ka vainīgais saprot, ka ar savu darbību vai bezdarbību viņš apdraud fizisko vai juridisko personu likumiskas intereses.²²³

Latvijas krimināltiesību zinātnē ir bijusi vērojama arī kritiska attieksme pret šo nostāju. Tā, piemēram, A.Loskutovs un A.Judins ir norādījuši, ka atteikšanās no sabiedriskās bīstamības kā kriminālnodarījuma pazīmes visnotaļ vienkāršo noziedzīga nodarījuma jēdzienu. Atbilstoši Krimināllikumā īstenotajai koncepcijai noziedzīga nodarījuma pamatpazīmes ir pretlikumība un sodāmība, turklāt skaidri uzskatāma sodāmības centrālā vieta. Noziedzīga nodarījuma jēdziena nepamatota modifikācija Krimināllikumā liek domāt, ka rīcība kļūst par noziedzīgu vienīgi pēc likumdevēja gribas, proti, personu dažādu uzvedības formu kriminalizāciju un dekriminalizāciju nosaka tikai leģislatīva patvaļā.²²⁴ M.Blūma šajā sakarā tika uzsvērusi, ka no likumdevēja gribas ir atkarīga

²²⁰ Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2000, с.95.

²²¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 23.lpp., sk. arī: Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 7.lpp.

²²² Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2003. 30.septembris, Nr.35 (293), 8.lpp.

²²³ Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Jurista Vārds, 2011. 19.jūlijs, Nr.29 (676), 4.lpp.

²²⁴ Loskutovs A., Judins A. Vai noziedzīgs nodarījums ir bīstams, un cik bīstams. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 30.janvāris, Nr.1 (194), 20.lpp.

tikai sabiedrisko bīstamu nodarījumu atzīšana par noziegumiem, līdz to secinot, ka prettiesiskums ir tikai nodarījuma sabiedriskās bīstamības juridiska izteiksme, proti, likums, nosakot nodarījuma prettiesiskumu, juridiski fiksē šā nodarījuma sabiedrisko bīstamību²²⁵.

R.Dombrovskis, savukārt, ir paudis viedokli, ka, ja kaitīgums ir svarīgākā noziedzīga nodarījuma īpašība, tad kāpēc tā nav ietverta noziedzīga nodarījuma definīcijā, vai otrādi: ja šāda noziedzīga nodarījuma īpašība nav minēta Krimināllikumā, kāpēc šādu īpašību vajadzētu minēt mācību grāmatā?²²⁶ Tomēr, neskatoties uz to, R.Dombrovskis izdara visnotaļ pareizu un atbalstāmu secinājumu, ka noziedzīga nodarījuma sabiedriskā bīstamība ir viena no neatņemamām noziedzīga nodarījuma pazīmēm un termina „kaitīgums” lietošana termina „sabiedriskā bīstamība” vietā ir precīzāks, tas jau sen iegājis zinātniskajā aprītē un stabili ieņēmis vietu krimināltiesību zinātnes kategorijālajā aparātā.²²⁷

V.Liholaja šajā sakarā paudusi viedokli, ka kaitīgums ir noziedzīga nodarījuma materiālais aspekts, kura apzīmēšanai Rietumu doktrīnā lieto no dabiskajām tiesībām atvasināto principu *malum in se* (ļaunums pats par sevi) un no pozitīvajām tiesībām atvasināto *mala prohibition* (aizliegts ļaunums), aptverot ar to visus nodarījumus, kurus krimināllikumā iekļāvis likumdevējs. Iestrādājot krimināltiesību teorijā noziedzīga nodarījuma jēdzienā šo pazīmi, noziedzīga nodarījuma definīcija iegūst materiāli - formālas definīcijas iezīmes, kura tās pamatotības gadījumā būtu ietverama arī noziedzīga nodarījuma legālajā definīcijā.²²⁸

Šādu dažādu viedokļu izvērtēšanai jautājumā par noziedzīgu nodarījumu raksturojošajām pazīmēm šā pētījuma kontekstā ir zināma nozīme saistībā ar uzstādījumu par nepieciešamību precizēt nodoma un neuzmanības definīcijas. Autora ieskatā ir iespējams pievienoties augstāk minētajam R.Dombrovskā viedoklim tiktāl, ka apzīmējuma „kaitīgums” lietošana apzīmējuma „sabiedriskā bīstamība” vietā jau ir ticis aprobēts krimināltiesību zinātnē, līdz ar to nav lielas nepieciešamības šajā ziņā kaut ko mainīt. Tajā pat laikā nevar noliegt, ka katram noziedzīgam nodarījumam piemīt gan zināms kaitīgums, kas noziedzīgos nodarījumos ar materiālu nodarījuma sastāvu ir uzskatāmāks, bet nodarījumos ar formālu nodarījuma sastāvu ir vairāk abstrakts, gan arī zināma sabiedriskā bīstamība, kas turklāt ir augstāka nekā citu veidu tiesībpārkāpumos (civiltiesiskos, disciplināros, administratīvos). Tomēr šos apsvērumus par nodarījuma kaitīgumu un bīstamību būtu pietiekami atstāt krimināltiesību teorijas ziņā, neiestrādājot Krimināllikuma normās šādu noziedzīga nodarījuma pazīmi, kā tas ir vērojams arī šobrīd spēkā esošā Krimināllikuma 1.panta pirmajā daļā un 6.panta pirmajā daļā. Autora ieskatā, ir pietiekami, ja noziedzīga nodarījuma normatīvā definīcija satur Krimināllikuma 6.panta pirmajā daļā paredzētās trīs noziedzīgā nodarījuma pazīmes: 1) prettiesiskums - tas nozīmē, ka par noziedzīgu nodarījumu atzīstama tikai tāda darbība vai bezdarbība, kas paredzēta Krimināllikumā, 2)

²²⁵ Blūma M. Nozieguma jēdziens un tā pazīmes padomju krimināltiesībās. Rīga: Pēteru Stučkas LVU Redakcijas un izdevniecības daļa, 1972, 49.lpp., 60.lpp.

²²⁶ Dombrovskis R. Kriminālistikas teorētiskie pamati. Rīga: Biznesa augstskola “Turība”, 2003, 60.lpp.

²²⁷ Turpat, 60.lpp.

²²⁸ Liholaja V. Noziegums. Latvijas Universitātes raksti. 703.sējums. Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006, 44.lpp.

vaina - tā izpaužas nodoma (tīši) vai neuzmanības formā, 3) sodāmība - par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu draud kriminālsods atbilstoši Krimināllikuma Sevišķās daļas attiecīgā pantā vai panta daļā (punktā) paredzētajai sankcijai.²²⁹

Var arī uzskatīt, ka nav būtiskas nepieciešamības šajā noziedzīga nodarījuma definīcijā sniegt norādi uz vainu, jo vainas jēdziens tā šaurākajā nozīmē ietilpst noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvajā pusē kā tās pamatpazīme, līdz ar to jau norāde uz prettiesiskumu pati par sevi ietver norādi uz darbības pretējību Krimināllikumam, visu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju klātesamību, līdz ar to arī norādi uz vainu.

Līdzīgi arī Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodeksā noziedzīga nodarījuma jēdziens ir formulēts šaurāk nekā mūsu valsts Krimināllikumā, nav norādes uz vainīgā subjektīvo attieksmi pret nodarījumu. Vācijas Krimināllikuma 1.§ nosaka, ka nodarījums var tikt sodīts tikai tad, ja sodāmība bijusi ar likumu noteikta iepriekš²³⁰. 11.§ 5.punktā teikts, ka prettiesisks nodarījums ir tikai tāds, ar kuru tiek realizēts krimināllikumā paredzētais nodarījuma sastāvs.²³¹

No iepriekš minētā var izdarīt secinājumu, ka faktiski noziedzīgo nodarījumu normatīvā līmenī pietiekami un izsmeļoši raksturotu divas pazīmes - prettiesiskums un sodāmība. Prettiesiskumu precīzi izsaka arī princips *nullum crimen sine lege* (nav nozieguma bez likuma, noziedzīga ir tikai tāda rīcība, kas paredzēta likumā). Sodāmības pazīmi, savukārt, izsaka princips *nullum crimen sine poena* (nav nozieguma bez soda, noziedzīga ir tikai tāda rīcība, par kuru paredzēts sods). Savukārt princips *nullum crimen sine culpa* (nav nozieguma bez vainas) faktiski jau tiek aptverts ar prettiesiskuma pazīmi, līdz ar ko vainu vismaz normatīvā līmenī nebūtu nepieciešams izcelt kā īpašu noziedzīga nodarījuma pazīmi.

Jautājumā par to, vai tādu būtisku pazīmju kā „sabiedriskā bīstamība” un „kaitīgums” neietveršana noziedzīga nodarījuma legālajā definīcijā nenorāda uz to, ka rīcība kļūst par noziedzīgu vienīgi pēc likumdevēja gribas, proti, personu dažādu uzvedības formu kriminalizāciju un dekriminalizāciju nosaka tikai leģislatīva patvaļā²³², kā par to bažījās A.Judins un A.Loskutovs, var secināt, ka šādam uztraukumam nav pamata. Kā noziedzīgā nodarījuma definīcija un tajā ietvertās pazīmes, tā arī Krimināllikums vispār tiek adresētas visiem un ikvienam, lai katrs varētu uzzināt un noskaidrot, kādas darbības tad ir aizliegtas ar kriminālsoda piedraudējumu, un lai būtu skaidras un precīzas normatīvas vadlīnijas kriminālsodu piemērošanā gan likuma piemērotājiem, gan arī likuma piemērošanas adresātiem. Un pašā Krimināllikumā nav nepieciešams ietvert kādas vadlīnijas likumdevējam, kas tam atgādinātu par to, ka šajā likumā ir ietverti tikai paši bīstamākie un/vai paši kaitīgākie nodarījumi, kas atgādinātu par kādas mērauklas pastāvēšanu tās vai citas rīcības kriminalizēšanai vai dekriminalizēšanai. Ir pilnīgi pietiekami, ja šī atziņa ir skaidri un nepārprotami

²²⁹ Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2003. 30.septembris, Nr.35 (293), 8.lpp.

²³⁰ Tröndle H., Fischer T. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 51.aufgabe. München: Verlag C.H.Beck, 2003, S.9. Sk.arī: Уголовный кодекс ФРГ. Москва: Зерцало-М, 2001, с.9.

²³¹ Ibid., 62.lpp.

²³² Loskutovs A., Judins A. Vai noziedzīgs nodarījums ir bīstams, un cik bīstams. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2001. 30.janvāris, Nr.1 (194), 20.lpp.

nostiprinājusies krimināltiesību doktrīnā, kas tādējādi arī var tikt ņemta vērā Krimināllikuma turpmākajā pilnveidē un pielāgošanā mainīgajām sabiedrības vajadzībām.

Šeit gan ir vietā norādīt, ka 11.Saeimas likumprojektā Nr.9/Lp11 "Grozījumi Krimināllikumā", kas otrajā lasījumā tika pieņemti 2012.gada 11.oktobrī, ir ietverts arī priekšlikums papildināt Krimināllikuma 6.panta pirmo daļu pēc vārda "izdarīts" ar vārdu "kaitīgs"²³³, tādējādi kaitīgumu tomēr ietverot Krimināllikumā nostiprinātajā noziedzīga nodarījuma jēdzienā. Likumprojekta anotācijā šāds priekšlikums tiek pamatots visai lakoniski, vien norādot, ka kaitīgums ir viena no noziedzīga nodarījuma pazīmēm²³⁴. Iepriekš minēto apsvērumu dēļ šī pētījuma autors atļaujas šo likumdošanas iniciatīvu tomēr vērtēt kritiski. Var pat pieļaut, ka Krimināllikuma 6.panta pirmajā daļā iekļauta norāde uz kaitīgumu kā noziedzīga nodarījuma pazīmi, varētu izraisīt nevajadzīgas diskusijas par šīs pazīmes konstatēšanas iespējamības pakāpi dažādos noziedzīgos nodarījumos. Līdz ar to autora ieskatā, ja Krimināllikums ir domāts piemērošanai, nevis dažkārt terminoloģiski mainīgu teorijas atziņu nostiprināšanai, tad Krimināllikuma 6.pantā būtu pietiekami norādīt tikai uz noziedzīga nodarījuma prettiesiskumu un sodāmību, kas ir reāli konstatējamas un pārbaudāmas pazīmes un kas nepārprotami nodrošina atbilstību arī likumības principam.

Noslēdzot šo jautājumu, vēl tikai neliela piebilde par terminoloģiju. Proti, vai prettiesiskums un pretlikumīgums ir pēc satura identī apzīmējumi? Un vai likumam pretēja rīcība ir prettiesiska vai pretlikumīga? Tas faktiski ir jautājums par jēdzienu „likums” un „tiesības” savstarpējām attiecībām. Taču, atļaujoties neiedziļināties šajos tiesību filosofijas jautājumos, var uzskatīt, ka mūsu valsts krimināltiesību doktrīna tradicionāli ar jēdzienu „prettiesiskums” saprot noziedzīga nodarījuma neatbilstību likuma prasībām²³⁵. Lai gan nevar noliegt, ka šis terminoloģijas jautājums varētu arī būt atsevišķa pētījuma vērts.

Reducējot šo apskatu par noziedzīga nodarījuma pazīmēm uz jautājumu par tīšu vainu, nodomu, var secināt, ka visdrīzāk nebūtu pareizi nodoma intelektuālo pusi (apzināšanos) attiecināt uz rīcības kaitīgumu vai bīstamību, kā tas bija norādīts iepriekš citētajā Krievijas Federācijas kriminālkodeksa komentārā, bet gan tikai un vienīgi uz rīcības prettiesiskumu un sodāmību. Tieši rīcības prettiesiskums un sodāmība ir tie apstākļi, kas nodarījuma izdarītājam būtu jāapzinās. Arī modelējot kādas praktiskas situācijas, ir maz ticams, ka persona, kas, piemēram, saņem vai nodod kukuli, īpaši nodarbinātu savu prātu ar jautājumu par to, cik šāda rīcība ir vai nav kaitīga vai sabiedriski bīstama. Jo īpaši tīšos noziedzīgos nodarījumos ar formālu nodarījuma sastāvu šāda prāta darbība attiecībā uz tādu abstraktu jēdzienu kā „kaitīgums” vai „bīstamība” apzināšanos un izvērtēšanu, visticamāk parasti nenotiek. Un tā jebkurā gadījumā nebūs nedz konstatējama, nedz arī praktiski pierādāma. Tajā pat laikā rīcības prettiesiskuma un sodāmības apzināšanās ir objektīvi konstatējamas

²³³ Grozījumi Krimināllikumā: LR 11.Saeimas likumprojekts Nr.9/LP11, otrajā lasījumā pieņemtā likumprojekta redakcija. Pieejams: titania.saeima.lv [aplūkots 09.11.2012.].

²³⁴ 11.Saeimas likumprojekta Nr.9/LP11 "Grozījumi Krimināllikumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: titania.saeima.lv [aplūkots 09.11.2012.].

²³⁵ Loskutovs A., Judins A. Vai noziedzīgs nodarījums ir bīstams, un cik bīstams. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 30.janvāris, Nr.1 (194), 20.lpp.

pažīmes, īpaši ņemot vērā to, ka arī likuma nezināšana no atbildības neatbrīvo. Tādējādi, nodoma definīcijā, aprakstot personas intelektuālo un gribas darbību attiecībā uz savu rīcību, visprecīzāk būtu norādīt, ka persona ir apzinājusies savas rīcības prettiesiskumu un vēlējusies tā rīkoties. Šāda tēze tiks arī izmantota šīs nodaļas noslēgumā, modelējot un sniedzot precīzāku nodoma definīciju.

Atgriežoties pie nodomu veidu apskata dažādās ārvalstīs, var pievērsties Vācijas krimināltiesībām. Vācijas krimināltiesībās ir paredzēti trīs nodoma veidi. Klauss Rokšins norāda, ka vispārēji atzīti ir trīs dažādi nodoma veidi: nolūks (pirmās pakāpes *dolus directus*), tiešais nodoms (otrās pakāpes *dolus directus*) un nosacītais nodoms (*dolus eventualis*). Īsi rezumējot, nolūka jēdziens ir saistīts ar mērķi, uz kuru tiecas vainīgā persona; tiešais nodoms ietver visas sekas, uz kurām vainīgā persona gan netiecas, bet kuras tā var droši paredzēt; savukārt, tas, kurš darbojas ar nosacītu nodomu, netiecas uz konkrētu rezultātu un neparedz to droši, bet gan tikai kā iespējamu, taču gadījumā, ja rezultāts ir, tad vainīgā persona to pieņem. (..) Lai vienvēidīgi raksturotu visus trīs nodoma veidus, nodomu parasti apzīmē kā visu nodarījuma sastāva apstākļu „zināšanu un vēlēšanos”. Turklāt intelektuālie („zināšana”) un gribas („vēlēšanās”) savstarpējo attiecību priekšnoteikumi tiek veidoti dažādi.

No zināšanu viedokļa nolūkam pietiek pat ar nelielu rezultāta īstenošanas iespēju, piemēram, šāviens no liela attāluma. Tā kā vainīgā persona tiecas uz rezultātu, „vēlēšanās” ir spēcīgi izteikta, un, ja šāviens trāpa mērķī, tad ir runa par pabeigtu plānotu rīcību. Turpretim tiešajam nodomam „zināšana” ir tik eksakta, cik vien tas ir iespējams. Ja atentāta izdarītājs skaidri zina, ka bumba, kas uzspridzinās viņa upuri, nogalinās arī apkārt esošās personas, viņu nāvi var uzskatīt par „gribētu”, un, lai gan tas nav bijis mērķis, vēlēšanās moments ir mazāk izteikts nekā nodomam. Visbeidzot *dolus eventualis* gadījumā attiecības starp zināšanu un vēlēšanos ir strīdīgas pašos pamatos, īpaši jautājumā par nosacīta nodoma precīzu nošķiršanu no apzinātas neuzmanības. Katrā ziņā no nodoma tas atšķiras ar to, ka vainīgā persona netiecas uz rezultātu – tāvad vēlēšanās aspekts ir mazāk izteikts; tai pašā laikā attiecībā uz *dolus directus* arī zināšanas par rezultāta īstenošanu ir daudz vājākas. Sarūkot intelektuālajiem, kā arī voluntārajiem elementiem, tiek samazināta nodoma substance, kas *dolus eventualis* pietuvina robežgadījumiem un gandrīz vairs neatšķir no apzinātas neuzmanības.²³⁶ Visai sarežģītais jautājums par netieša nodoma un noziedzīgas pašpaļāvības nošķiršanas kritērijiem tiks aplūkots turpmāk, kopā ar noziedzīgas pašpaļāvības apskatu.

Var atzīmēt, ka arī Igaunijas Sodu kodeksa 16.pants (nodoms) paredz trīs nodoma veidus - iepriekšējs nodoms, tiešs nodoms un netiešs nodoms. Šāds iedalījums visumā atbilst augstāk aplūkotajiem Vācijas krimināltiesībās pazīstamajiem nodoma veidiem. Turklāt ar apzīmējumu „iepriekšējs nodoms” Igaunijas krimināltiesībās netiek vis norādīts uz šā nodoma rašanās laiku, bet gan uz mērķi, uz ko nodoms virzīts. Proti, Sodu kodeksa 16.panta otrā daļa nosaka, ka „nodarījums tiek

---

²³⁶ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4.Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.436.- 437.

atzīts par izdarītu ar iepriekšēju nodomu, ja persona izvirza sev par mērķi realizēt vainojama nodarījuma sastāvam atbilstošus apstākļus, apzinās to iestāšanos vai vismaz uzskata to par iespējamu²³⁷.

Bez Krimināllikuma 9.pantā normatīvi sniegtā nodoma iedalījuma tiešajā un netiešajā nodomā, krimināltiesību teorijā ir pazīstami arī citi nodoma iedalījuma veidi, kas ir radīti pēc dažādiem kritērijiem un kas normatīvi nav reglamentēti.

Atkarībā no tā, kad radies nodoms izdarīt noziedzīgu nodarījumu, var izdalīt iepriekšēju nodomu un piepeši radušos nodomu. Savukārt atkarībā no tā, cik konkrēti persona paredzējusi kaitīgās sekas, izšķir noteiktu un nenoteiktu nodomu.

Iepriekšējam nodomam raksturīgs tas, ka nesakrīt nodoma rašanās brīdis ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laiku. Piepeši radies nodoms raksturīgs ar to, ka nodoms izdarīt noziedzīgu nodarījumu personai radies pēkšņi un tūlīt arī ticis realizēts.

Tiešs noteikts nodoms ir konkretizēts. Šādam nodomam raksturīgs tas, ka vainīgais precīzi paredz, kādas sekas var izraisīt viņa darbība vai bezdarbība, un cenšas šīs sekas sasniegt. Noteikts nodoms savukārt dalās vienkārši noteiktā un alternatīvi noteiktā.

Vienkārši noteikts nodoms ir tajos gadījumos, kad persona paredz un vēlas vienu noteiktu kaitīgu rezultātu (piem., smagus miesas bojājumus), ko izraisīs viņa darbība vai bezdarbība.

Alternatīvi noteikts nodoms raksturīgs ar to, ka persona paredz divas vai vairākas kaitīgas sekas, katra no tām viņas apziņā ir konkretizēta un visas šīs sekas viņai ir vienlīdz vēlamas, taču noziedzīgā mērķa realizēšanai pietiek ar vienu seku sasniegšanu.

Nenoteikts nodoms ir nekonkretizēts nodoms. Šim nodoma veidam raksturīgs tas, ka persona paredz, kādas sekas vispār var izraisīt konkrētā darbība vai bezdarbība, bet viņas apziņā tās nav konkretizētas. Piemēram, persona izmanto rīku, ar kuru cietušajam var nodarīt dažāda smaguma miesas bojājumus.²³⁸ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija savā 2002.gada 13.jūnija spriedumā²³⁹, lemjot par apsūdzētā A.K. notiesāšanu par Krimināllikuma 125.panta trešajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ir norādījusi, ka „krimināllietu tiesu kolēģija atzīst, ka naža dūriena laikā attiecībā pret cietušo A.K. nodoms bija nekonkrēts, un šajā gadījumā viņam jāatbild, kā to pareizi konstatējusi arī pirmās instances tiesa, par faktiski nodarītajiem miesas bojājumiem, un šajā gadījumā - par smagas pakāpes miesas bojājumu nodarīšanu, kas A.K. neuzmanības dēļ bija par iemeslu cietušā nāvei”.

---

²³⁷ Sodu kodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 359.lpp.

²³⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 169.-170.lpp.

²³⁹ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2002.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.KA02-137/02, krimināllietā Nr.1260044501.

Priekšlikums par Krimināllikuma 9.panta izmaiņām.

Apkopojot šajā nodaļā izklāstītos apsvērumus un ņemot vērā izdarītos secinājumus, var mēģināt izvirzīt priekšlikumu veikt izmaiņas Krimināllikuma 9.pantā paredzētajā nodoma un tā veidu legālajā definīcijā.

Pozitīvu viedokli par nepieciešamību izstrādāt jaunu Krimināllikuma 9.panta redakciju ir izteicis arī U.Krastiņš²⁴⁰, norādot, ka, lai izvairītos no neskaidrības minētajā pantā, ir jāformulē atsevišķi vainīgā psihiskā attieksme tieša nodoma veidā pret nodarījumu, kas atbilst nodarījumam ar formālo sastāvu.

Izstrādājot tieša nodoma definīciju, tajā būtu iekļaujama norāde par personas psihisko attieksmi gan pret savu darbību vai bezdarbību, gan arī pret radītajām sekām, tādējādi aptverot kā noziedzīgus nodarījumus ar formālu sastāvu, tā arī nodarījumus ar materiālu sastāvu. Savukārt, izstrādājot netieša nodoma definīciju, nav nepieciešamības ar to aptvert arī noziedzīgus nodarījumus ar formālu nodarījuma sastāvu, jo, kā jau iepriekš tika konstatēts, noziedzīgus nodarījumus ar formālu nodarījuma sastāvu nav iespējams izdarīt ar netiešu nodomu, bet gan tikai ar tiešu nodomu. Kā zināma veida pozitīvs piemērs šādas definīcijas tapšanā, ir izmantots arī Lietuvas Republikas kriminālkodekss un tā 15.pantā sniegtā tīšā nozieguma un kriminālpārkāpuma definīcija, kas visumā atbilst iepriekš aprakstītajām prasībām. Ar 11.Saeimas likumprojektā “Grozījumi Krimināllikumā” (Nr.9/LP11)²⁴¹ ir paredzēts grozīt Krimināllikuma 9.panta redakciju. Var atzīmēt, ka šajā pētījumā piedāvātā Krimināllikumā 9.panta redakcija no augšminētā likumprojekta priekšlikuma atšķiras tikai ar dažām nebūtiskām redakcionālām atšķirībām.

Lai nodoma un tā veidu definīcija iespējami precīzi aptvertu gan personas gribas momentu, gan arī intelektuālo momentu, un būtu attiecināma kā uz formāliem, tā arī uz materiāliem noziedzīgu nodarījumu sastāviem, var piedāvāt izteikt šo normu šādā redakcijā:

„9.pants. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana ar nodomu (tīši).

- (1) Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja tas ir izdarīts ar tiešu vai ar netiešu nodomu.
- (2) Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar tiešu nodomu, ja persona, kas to izdarījusi, apzinājās savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu un vēlējās tā rīkoties, kā arī šajā likumā paredzētajos gadījumos apzinājās kaitīgo seku iestāšanās iespējamību un vēlējās šo seku iestāšanos.
- (3) Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar netiešu nodomu, ja persona apzinājās savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu, apzinājās kaitīgo seku iestāšanās iespējamību un, kaut arī šīs sekas nav vēlējusies, tomēr apzināti pieļāvusi to iestāšanos.”

²⁴⁰ Krastiņš U. Vaina kā obligāts kriminālatbildības nosacījums. Jurista vārds, 2008. 2.decembris, Nr.45 (540), 1.lpp.

²⁴¹ Grozījumi Krimināllikumā: LR 11.Saeimas likumprojekts Nr.9/LP11, otrajā lasījumā pieņemtā likumprojekta redakcija. Pieejams: titania.saeima.lv [aplūkots 09.11.2012.].

2.3. Neuzmanība un tās veidi

Reglamentācija Krimināllikumā.

Krimināllikuma 10.panta pirmā daļa sniedz neuzmanības un divu tās veidu normatīvu definīciju, nosakot, ka „noziedzīgais nodarījums atzīstams par izdarītu aiz neuzmanības, ja persona, kas to izdarījusi, ir paredzējusi savas darbības vai bezdarbības seku iestāšanās iespēju, tomēr vieglprātīgi paļāvusies, ka tās varēs novērst (noziedzīga pašpaļāvība), vai arī nav paredzējusi šādu seku iestāšanās iespēju, kaut gan pēc nodarījuma konkrētajiem apstākļiem tai vajadzēja un tā varēja tās paredzēt (noziedzīga nevērība).”.

Tātad nodoma normatīvā definīcija paredz divus šīs vainas formas veidus - noziedzīga nevērība un noziedzīga pašpaļāvība.

Uzreiz jāmin, ka Krimināllikuma Sevišķās daļas normas nevienā gadījumā nediferencē atbildību atkarībā no neuzmanības veida. Līdz ar to nodarījuma kvalifikāciju faktiski neizšķir neuzmanības veids. Nekur likumā arī nav teikts, ka neuzmanības veidam būtu nozīme pie soda noteikšanas.

Citētajā likuma normā attiecībā uz noziedzīgu pašpaļāvību, līdzīgi kā attiecībā uz nodomu, arī visai skaidri var saskatīt likumdevēja norādes uz šīs vainas formas saturu veidojošajām pazīmēm, proti, intelektuālo un gribas pazīmi. Tieši šīs pazīmes un to saturs ir tie kritēriji, kas vispirms nodomu nošķir no neuzmanības, un kas arī savstarpēji nošķir noziedzīgu nevērību no noziedzīgas pašpaļāvības.

Proti, noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā likumdevējs pieprasa konstatēt:

- 1) personas apzināšanos attiecībā uz nodarījuma sekām (paredzēt tās) - intelektuālais moments;
- 2) personas vieglprātīga paļaušanās, ka sekas varēs novērst - gribas moments.

Noziedzīgas nevērības saturu, savukārt, likumdevējs ir veidojis pavisam citādu. Proti, pastāvot noziedzīgai nevērībai, persona neparedz savas rīcības kaitīgās sekas, līdz ar ko intelektuālais moments šo subjektīvās attieksmes formu neraksturo vispār, vai precīzāk būtu teikt, raksturo to ar savu klāt neesamību. Līdz ar to arī nepastāv nekāda attieksme pret sekām, jo tādas netiek paredzētas. Tādējādi izpaliek arī gribas momenta klātesamība. Attiecībā uz noziedzīgu nevērību likumdevējs ir pieprasījis konstatēt divus cita veida kritērijus, objektīvo un subjektīvo, kuri abi ir jākonstatē, lai atzītu šā neuzmanības veida pastāvēšanu.

- 1) Objektīvais kritērijs nozīmē, ka personai jāievēro savas profesijas, dienesta, specialitātes vai nodarbošanās piesardzības noteikumi, kuru ievērošana tiek prasīta nolūkā nepieļaut kaitīgo seku iestāšanos. Tāpat katrai personai jāievēro visa veida piesardzība, ko uzliek tiesību, morāles un sadzīves normas.
- 2) Subjektīvais kritērijs vērtējams, ievērojot to, vai konkrētā persona pēc savām personiskajām īpašībām, kvalifikācijas, konkrētajiem apstākļiem, situācijas, kurā nodarījums izdarīts, varēja paredzēt savas darbības vai bezdarbības kaitīgās sekas.²⁴²

²⁴² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001., 50.lpp.

Līdzīgi kā aprakstot nodomu, arī neuzmanības un tās veidu legālās definīcijas likumdevējs ir orientējis tikai uz nodarījumiem ar materiālu nodarījuma sastāvu, tā kā arī šajās definīcijās tiek sniegtas norādes tikai uz personas attieksmi pret nodarījuma kaitīgajām sekām, neko neminot par attieksmi pret darbību vai bezdarbību. Iepriekšējā nodaļā nodoma legālajai definīcijai tika veltīta kritika sakarā ar to, ka šī Krimināllikuma 9.pantā sniegtā definīcija faktiski neaptver noziedzīgus nodarījumus ar formālu nodarījuma sastāvu. Attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti aiz neuzmanības, un pašas neuzmanības legālo definīciju šāda rakstura problēma nepastāv. Kaut arī neuzmanības definīcija ir orientēta tikai uz noziedzīgiem nodarījumiem ar materiālu nodarījuma sastāvu, jāsecina, ka Krimināllikums nesatur noziedzīgus nodarījumus ar formālu nodarījuma sastāvu, kuru subjektīvajā pusē būtu paredzēta personas psihiskā attieksme neuzmanības formā.

Tajā pat laikā Krimināllikuma 8.panta otrā daļa nosaka nepieciešamību konstatēt personas psihisko attieksmi, t.i., gan intelektuālo, gan gribas momentu, attiecībā pret visām nodarījuma sastāva objektīvajām pazīmēm. Līdz ar to ir pamats izdarīt secinājumu par to, ka Krimināllikuma 10.pantā ietvertā neuzmanības un tās veidu definīcija nepilnīgi aptver nodarījumus ar materiāliem nodarījumu sastāviem, jo nesniedz nekādas norādes par personas intelektuālajiem un gribas procesiem attiecībā pret darbību vai bezdarbību, kas kā objektīvās puses obligāta pazīme ir sastopama visos noziedzīgajos nodarījumos, kas izdarīti aiz neuzmanības.

Jautājums par to, vai šajā sakarībā būtu nepieciešama neuzmanības definīcijas precizēšana, aplūkojams vienlaikus ar jautājumu par noziedzīgu nodarījumu sastāviem, kas subjektīvajā pusē paredz divas dažādas psihiskās attieksmes formas. Ir saprotams, ka nav iespējams noziedzīga nodarījuma sastāvs ar divām vainas formām, kurā personas attieksme pret rīcību būtu neuzmanīga, bet pret sekām - tīša. Līdz ar to nodarījumi ar divām vainas formām var pastāvēt tikai gadījumos, kad personas attieksme pret darbību vai bezdarbību ir izpaudusies tieša vai netieša nodoma veidā, bet attiecībā pret sekām - kādā no neuzmanības veidiem.

Pie šādas Krimināllikuma 10.panta pirmās daļas konstrukcijas likumdevējs faktiski nav piešķīris nekādu tiesisku nozīmi personas attieksmei pret rīcību, bet tikai pret sekām. Līdz ar to, vadoties no šīs likuma normas, ir izdarāms secinājums par to, ka noziedzīgos nodarījumos ar divām vainas formām noteicošā ir personas psihiskā attieksme tieši pret viņas izraisītajām kaitīgajām sekām, kas tad ir konstatējama neuzmanības formā (tuvāk jautājums par noziedzīgiem nodarījumiem ar divām vainas formām tiks aplūkots 3.2.3. nodaļā).

Līdz ar to izvirzāmi divi jautājumi: 1) vai Krimināllikuma 10.panta pirmajā daļā sniegtā neuzmanības definīcija atrodas zināmā pretrunā ar Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā nostiprināto atbilstības principu; 2) vai personas attieksmei pret savu rīcību vispār ir tiesiska nozīme aiz neuzmanības izdarītu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā?

Atšķirībā no iepriekš paustā viedokļa par zināmu pretrunu pastāvēšanu attiecībā uz nodoma legālo definīciju, jautājumā par neuzmanības definīciju var izdarīt pretēju secinājumu, proti, ka neuzmanības legālā definīcija, neaptverot personas psihisko attieksmi pret savu darbību vai bezdarbību, nav pretrunā ar atbilstības principu, kas prasa subjektīvās attieksmes konstatēšanu pret visām

nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmēm. Pamatojums šādam viedoklim ir rodams apstākļi, ka likumdevējs materiālos nodarījumu sastāvos, kas izdarīti aiz neuzmanības, faktiski nepiešķir nodarījuma kvalifikācijas veikšanā izšķirošu lomu personas attieksmei pret rīcību, bet gan tikai pret sekām. Šo pamatojumu var ilustrēt ar šādu piemēru. Kāda persona, atrodoties alkohola reibuma stāvoklī, izraisa ceļu satiksmes negadījumu, kura rezultātā iestājusies cietušās personas nāve. Pastāvot šādiem notikuma faktiskajiem apstākļiem, kvalifikācijas procesā nozīme ir personas attieksmei pret sekām. Ja persona šīs sekas paredzēja un vēlējās to iestāšanos vai apzināti pieļāva to iestāšanos, tīši uzbraucot gājējam, šīs darbības būs uzskatāmas par tīšu noziedzīgu nodarījumu un kvalificējamās saskaņā ar Krimināllikuma 116.pantu (slepkavība). Savukārt, ja šī persona šādu seku iestāšanos tikai pieļāva kā teorētiski iespējamu, bet paļāvās, ka varēs vadīt automašīnu pietiekami droši un prasmīgi, lai šādas sekas neiestātos, tad šīs darbības būs uzskatāmas par noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības un kvalificējamās saskaņā ar Krimināllikuma 260.panta trešo daļu par ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu, ja tā izraisījusi cilvēka nāvi un izdarīta alkohola ietekmē.

I.Tjažkova (*И.М. Тяжковой*) ir norādījusi, ka Krievijas krimināltiesību teorijā jautājumā par personas intelektuālo attieksmi pret rīcību noziedzīgas pašpaļāvības gadījumos ir saskatāmas vismaz trīs atšķirīgas pieejas. Ir pazīstams viedoklis, ka pie šī neuzmanības veida persona neapzinās savas rīcības bīstamību un iespējamo kaitīgumu. Tāpat ir pazīstams arī gluži pretējs apgalvojums, ka persona apzinās savas rīcības bīstamo raksturu. Līdzās arī pastāv viedoklis, ka, tā kā likumdevējs noziedzīgas pašpaļāvības definīcijā nav iekļāvis subjekta intelektuālo attieksmi pret savu darbību vai bezdarbību, tad šim jautājumam vispār neesot krimināltiesiskas nozīmes.²⁴³ Trešais viedoklis varētu būt pamatotākais no minētajiem. Proti, noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā persona var vai nu apzināties lietas faktiskos apstākļus (piemēram, autovadītājs apzināti pārsniedz braukšanas ātrumu, paļaujoties uz savu pieredzi), vai pat var tos precīzi neapzināties (piemēram, autovadītājs šķērso krustojumu, nepamanot sarkano luksofora signālu). Kā vienā, tā otrā gadījumā, ja nav iestājušās nekādas sekas, autovadītājs būs saucams pie administratīvās atbildības, bet seku iestāšanās gadījumā - pie kriminālatbildības saskaņā ar Krimināllikuma 260.panta pirmo vai otro daļu. Līdz ar ko ir izdarāms secinājums par to, ka kaitīguma sliekšnis, ar kuru likumdevējs ir uzskatījis par nepieciešamu paredzēt kriminālatbildības noteikšanu neuzmanīgas rīcības gadījumā, ir noteikts, tikai iestājoties noteikta veida, parasti visai smagām sekām. Līdz ar to, pie šobrīd spēkā esošā tiesiskā regulējuma, personas attieksmei pret savu rīcību nav piešķirama patstāvīga tiesiska nozīme nodarījumu kvalifikācijas procesā, šos apstākļus var ņemt vērā tikai pie soda individualizācijas.

Šajā sakarā nevar neminēt, ka Latvijas krimināltiesībās jau ir novērota arī zināma kritika tam, ka nodarījumos, kuros sekas iestājušās aiz neuzmanības, bez tiesiska novērtējuma faktiski paliek personas attieksme pret savu rīcību.

Kā jau iepriekš tika norādīts, U.Krastiņš uzskata, ka personas darbība vai bezdarbība ir viņa gribas apzināta izpausme, un pret šo darbību vai bezdarbību var pastāvēt tikai tīša subjektīvā

---

²⁴³ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.327.

attieksme.²⁴⁴ Tomēr šāda nostāja var izrādīties diskutabla, tā kā krimināltiesību kontekstā nav pamata aplūkot jebkādu personas darbību vai bezdarbību, bet gan tikai darbību vai bezdarbību, kas var radīt likuma pārkāpumu. Nevarētu būt domstarpību par to, ka garīgi vesela persona vada un kontrolē savu rīcību, tāpēc jebkura darbība vai bezdarbība tiek veikta apzināti. Tomēr jebkura apzināta darbība, piemēram, automašīnas vadīšana, pati par sevi neveido noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvo pusi. Nodarījuma sastāva objektīvo pusi varētu veidot tikai automašīnas vadīšana, pārkāpjot ceļu satiksmes noteikumus, ko persona var pārkāpt kā tīši, tā arī aiz neuzmanības. Arī jau iepriekš pieminētā V.Liholajas „Pētījuma par atsevišķu Krimināllikuma pantu piemērošanas problēmām (noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību)” secinājumu daļā ir pausts uzskats, ka „ņemot vērā to, ka KL 260.pantā norādītos noteikumus var pārkāpt gan apzināti, gan aiz neuzmanības, tas var tikt vērtēts kā rupja noteikumu pārkāpšana un kā nodarījums, kas nesatur tādu pazīmi, apspriežams jautājums par kriminālatbildības diferencēšanu atkarībā no vainīgā subjektīvās attieksmes pret pašu nodarījumu, kā arī ievērojot pārkāpto noteikumu raksturu, proti, izdalot pārkāpumus, kas atzīstami par rupjiem (...)”²⁴⁵, sekojoši piedāvājot šo tēzi ietvert arī Krimināllikuma 260.panta trešās daļas dispozīcijā. Šāda nostāja būtu atbalstāma. Tomēr ņemams vērā, ka tādā gadījumā Krimināllikuma Sevišķajā daļā beidzot parādītos norma, kas precīzi piešķirtu tiesisku nozīmi personas subjektīvajai attieksmei pret savu rīcību noziedzīgam nodarījumam, pret kura sekām vaina var izpausties tikai neuzmanības formā. Un pie šādiem apstākļiem būtu konsekventi arī Krimināllikuma 10.panta pirmajā daļā, tālāk attīstot neuzmanības legālo definīciju, ietvert kādu norādi uz personas subjektīvo attieksmi arī pret savu rīcību.

Kādēļ nodarījumi aiz neuzmanības ir sodāmi.

Latvijas krimināltiesību teorija, tāpat kā mūsu valsts Krimināllikums, izšķir divus neuzmanības veidus - noziedzīgu nevērību un noziedzīgu pašpaļāvību.

Kā norādījis P.Mincs, aiz „noziedzīgas vienaldzības (*dolus eventualis*) robežām sākas neuzmanības lauks, t.i., kaitējuma izdarīšana vai nostādīšana briesmās, ja pie tam neizbēgamo vai ticamo seku neparedzēšana nav atvainojama”.²⁴⁶

Vispirms vietā būtu noskaidrot, kādēļ noziedzīgi nodarījumi, kas izdarīti aiz neuzmanības, vispār ir sodāmi. Šādu problemātiku ir aplūkojis arī P.Mincs, kurš norādījis, ka “pieejot šim jautājumam no „gadījuma” („casus”, ar ko krimināltiesībās saprot nesodāmu neuzmanību, gadījumus, kad nav personas vainas) viedokļa, jāsaduras ar nepārvaramu grūtību. Kāpēc, var jautāt, tiešām jāsoda tas, kura neuzmanība ir saistīta ar zināmu rezultātu, ja pēdējais ir gadījumveidīgs, bet cits, kurš rīkojies tikpat neuzmanīgi, bet bez tāda rezultāta, paliks nesodīts vai saņems vieglāku sodu?”²⁴⁷

Kā piemēru šeit var minēt neuzmanīgu automašīnas vadīšanu, kuras rezultātā, pie identiskas autovadītāja subjektīvās attieksmes, var nenotikt nekas, bet var arī notikt ceļu satiksmes negadījums,

²⁴⁴ Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Jurista Vārds, 2011. 19.jūlijs, Nr.29 (676), 4.lpp.

²⁴⁵ Liholaja V. Pētījums par atsevišķu Krimināllikuma pantu piemērošanas problēmām (noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību). Pieejams: www.tm.gov.lv [aplūkots 2010.gada 1.aprīlī].

²⁴⁶ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 108.lpp.

²⁴⁷ Turpat, 118.lpp.

kurā cietušajam iestājas vidēja smaguma miesas bojājumi vai arī iestājas letālas sekas. Pie nemainīgas autovadītāja subjektīvās attieksmes krimināltiesiskās sekas visos trijos gadījumos būs ievērojami atšķirīgas.

Lieta ir tā, raksta P.Mincs, „ka norādītais rezultāts nebūt nav gadījumveidīgs, un šim jautājumam jāpieiet pavisam citādi. Sodāma vienmēr noziedzīga darbība, kura nemainīgi sastādās no diviem elementiem: subjektīvā un objektīvā. Pēdējais izpaužas kā vai nu kaitējuma izdarīšanā, vai nostādīšanā briesmās. Kā viena, tā otra var būt ar nodomu, pie kam pirmo soda stingrāk, otro vieglāk. To mēs nosaucām par noziedzīgas darbības pamatformu. Bet, paplašinot krimināli sodāmo nodarījumu aploku, tiesības rada, līdzās nodomātai kaitējuma izdarīšanai vai nostādīšanai briesmās, pat kaitējuma izdarīšanu vai nostādīšanu briesmās aiz neuzmanības, kā mazāk intensīvu noziedzības kategoriju. Pie nodoma vainīgais paredzēja sekas, pie neuzmanības viņš tās varēja paredzēt, bet kā vienā tā otrā gadījumā runa ir vai nu par neizbēgamām, vai par ticamām sekām, bet ne par sekām, kuras ir tikai iespējamās, t.i.- nejaušas. (..) Tā pieejot šim jautājumam, pati par sevi atkrīt doma par netaisnību, kuru it kā izdara, kad, piem., par neuzmanīgu braukšanu ar cilvēku upuriem soda stingrāk nekā par ātru braukšanu bez tādiem upuriem.”²⁴⁸

Šādu nostāju ilustrē arī, piemēram, kādā Liepājas tiesas 2007.gada 4.janvāra spriedumā²⁴⁹, ar kuru S.V. tika notiesāts par Krimināllikuma 260.panta trešajā daļā un 262.panta otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu, ietvertā atziņa, ka „(..) nav pamata runāt par negadījumu, bet gan, vērtējot apsūdzētā personību, par likumsakarīgu rīcību, kas novedusi pie smagām sekām (..)”.

Par netieša nodoma un noziedzīgas pašpaļāvības nošķiršanu.

Iespējams, visprecīzāk noziedzīgas pašpaļāvības juridiskā daba un raksturojošās pazīmes ir aplūkojamas tieši salīdzinošā aspektā ar netiešu nodomu.

Savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēja ir noziedzīgas pašpaļāvības intelektuālā izpausme, bet vieglprātīga paļaušanās uz to, ka kaitīgās sekas varēs novērst, gribas izpausme. Pēc intelektuālās izpausmes noziedzīgai pašpaļāvībai ir zināma līdzība ar netiešu nodomu. Tomēr atšķirībā no netieša nodoma kaitīgo seku paredzēšana pašpaļāvības gadījumā izpaužas abstraktā veidā.²⁵⁰ M.Blūma Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāros ir norādījusi, ka šīm abām vainas formām intelektuālais moments ir ļoti tuvs, tomēr pilnīgi nesakrīt. Persona, kas izdara noziegumu ar netiešu nodomu, paredz sabiedriski bīstamo seku iestāšanās iespēju konkrētā situācijā un tāpēc apzinās savas darbības vai bezdarbības sabiedriski bīstamo raksturu. Turpretim noziegumos, kas izdarīti aiz noziedzīgas pašpaļāvības, persona paredz savas darbības vai bezdarbības sabiedriski bīstamo seku iestāšanās abstraktu iespēju, paredz tādu seku iestāšanās iespēju līdzīgās situācijās, bet ir vairāk vai

²⁴⁸ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 118.lpp.

²⁴⁹ Liepājas tiesas 2007.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.K20-0074/07, krimināllieta Nr.11260047606.

²⁵⁰ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 106.lpp.

mazāk pārliecināta, ka konkrētajā situācijā sekas neiestāsies, tāpēc parasti neapzinās vai nepilnā mērā apzinās savas darbības vai bezdarbības sabiedrisko bīstamību.²⁵¹

Krievijas krimināltiesību literatūrā norādīts, ka ar savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku paredzēšanu noziedzīga nevērība iegūst līdzību ar netiešu nodomu, bet tajā pat laikā tieši šī pazīme to atšķir no noziedzīgas nevērības.²⁵² N.Tagancevs jautājumā par noziedzīgas nevērības raksturu ir norādījis, ka „cerībai novērst kaitīgās sekas ir jābūt vieglprātīgai, šajā apstākļī arī izpaužas šīs vainas formas noziedzīgā būtība. (...) Robeža starp netiešu nodomu un noziedzīgu pašpaļāvību var tikt noteikta tikai katrā konkrētā gadījumā, tomēr, lai konstatētu netiešu nodomu, ir nepieciešams, lai vainīgais būtu pieļāvis kaitīgo seku iestāšanās iespējamību un attiecies pret tām vienaldzīgi, bet, lai konstatētu noziedzīgu pašpaļāvību, ir jākonstatē, ka vainīgais ir paļāvis, ka šīs sekas viņš novērsīs ar paša rīcību vai arī pateicoties kādiem citiem labvēlīgiem apstākļiem”²⁵³.

Vācijas krimināltiesību zinātnieks Klauss Roksins ir norādījis, ka jautājums par to, kā var konstatēt nosacītu (netiešu) nodomu un kā to nošķirt no apzinātas neuzmanības (noziedzīgas pašpaļāvības), ir ne tikai praktiski ļoti svarīgs, bet ir arī viens no krimināltiesību grūtākajiem un strīdīgākajiem jautājumiem.²⁵⁴

Latvijas krimināltiesību mācību grāmatās norādīts, ka galvenā noziedzīgas pašpaļāvības atšķirība no netieša nodoma saskatāma gribas izpausmē. Ja netieša nodoma gadījumā persona pieļauj kaitīgo seku iestāšanos, tad noziedzīgas pašpaļāvības reizē seku iestāšanās netiek pieļauta. Proti, noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā personas apziņa un griba nav vienaldzīgas pret viņas darbības vai bezdarbības iespējamajām sekām. Apziņa ir vērsta uz to, lai darbības vai bezdarbības kaitīgās sekas novērstu.²⁵⁵

Tādējādi personas intelektuālā darbība, kaitīgo seku paredzēšana noziedzīgas pašpaļāvības gadījumos ir atšķirīga no tās paredzēšanas, kāda ir novērojama netieša nodoma gadījumos. Ja, pastāvot netiešam nodomam, persona paredz seku iestāšanās reālu iespēju, tad noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā seku iestāšanās iespēja tiek saskatīta kā abstrakta, nevis konkrēta un saistīta ar personas rīcību.²⁵⁶ Proti, subjekts saprot, ka principā šāda rīcība var izraisīt kaitīgas sekas, bet, kļūdaini novērtējot kādus objektīvus apstākļus, persona šādu seku reālu varbūtību savā apziņā neattiecinā uz sevi un konkrēto gadījumu, pašpaļāvīgi un kļūdaini ticot vai nu kādām savām spējām, vai kādiem apkārtējiem faktoriem.

Raksturojot netieša nodoma un noziedzīgas pašpaļāvības atšķirības, var minēt piemēru, kas šajā jautājumā Vācijas krimināltiesībās ir bijis diskusiju priekšmets. Personas K un J gribēja aplaupīt

²⁵¹ ²⁵¹ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Autoru kolektīvs J.Dzenīša un A.Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 51.-52.lpp.

²⁵² Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.328.

²⁵³ Таганцев Н.С. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. С.-Петербург: Государственная типография, 1904, с. 97.

²⁵⁴ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4.Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.445.

²⁵⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 49.lpp.

²⁵⁶ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.328.

personu M. Viņi vienojās, ka ar ādas siksnu žņausgs viņu tik ilgi, kamēr M zaudēs samaņu, un tad K un J paņems M mantas. Tā kā viņi apzinājās, ka žņaugšanas rezultātā personai M var iestāties nāve, no kā viņi labprātāk gribēja izvairīties, viņi nolēma, ka iesitīs M pa galvu ar smilšu maisu, lai viņu apdullinātu. Rīcības izpildes laikā smilšu maiss pārplīsa un sākās kautiņš. Tad K un J ķērās pie siksnas, ko viņi drošības labad tomēr bija paņēmuši līdzī. Viņi apmeta M ap kaklu cilpu un vilka to aiz abiem galiem, līdz M vairs nekustējās. Pēc tam viņi paņēma M mantas. Beigās viņi sāka šaubīties, vai M vēl ir dzīvs. Viņi mēģināja M atdzīvināt, bet veltīgi.

Vai tā ir nosacīta tīša nogalināšana un tātad slepkavība vai arī nonāvēšana aiz neuzmanības?

Lai atbildētu uz šo jautājumu, jāatceras nodoma un neuzmanības materiālā atšķirība, proti, ka nodoms ir „plāna īstenošana”, bet apzināta neuzmanība ir tikai „vieglprātība”. Ja pamatojas uz šo viedokli, tad var secināt, ka šeit ir runa par robežgadījumu, kuru (vēl) var pieskaitīt nosacītam (netiešam) nodomam, jo vainīgās personas nerīkojās bezrūpīgi un neapdomīgi. Viņi skaidri saprata, ka viņu rīcības dēļ, iespējams, var iestāties personas M nāve, un tieši tāpēc viņi sākumā no šā plāna atteicās. Vēlāk, kad otrais plāns neizdevās un viņi atgriezās pie pirmā plāna, viņi apzināti pieļāva personas M nāvi, lai cik nepatīkams viņiem šis fakts arī nebūtu. Upura iespējamo nāvi viņi pieņēma par plāna sastāvdaļu un tātad to „vēlējās”.

Tāds nodalījums ir visai pragmatisks, jo tas vislabāk atbilst ievērojamajai sodāmības apjoma atšķirībai starp nosacītu (netiešu) nodomu un apzinātu neuzmanību (t.i., noziedzīgu pašpaļāvību). Tas, kurš, apzinoties nodarījuma sastāva īstenošanas iespējamību, neatsakās no plāna īstenošanas, tas apzināti, kaut arī tikai kā iespēju un bieži pretēji savām cerībām, ka spēs no tā izvairīties, ir izšķiries rīkoties pret aizsargātajām tiesiskajām interesēm, kas attiecas uz konkrēto nodarījuma sastāvu. Šī “izšķiršanās par iespējamu tiesisko interešu aizskaršanu” ir tā, kas nosacīto (netiešo) nodomu tā negatīvajā nozīme nošķir no apzinātas neuzmanības (noziedzīgas pašpaļāvības) un par kuru tiek piespriests bargāks sods. Ja kāds, neņemot vērā līdzbraucēja brīdinājumus, riskantā veidā veic apdzīšanu un izraisa avāriju, tad avārija nav tīšas, bet gan apzinātas, neuzmanīgas rīcības rezultāts, kaut arī vainīgā persona – tāpat kā gadījumā ar ādas siksnu – zināja par iespējamām sekām un par tām pat tika brīdināta. Tomēr atšķirība ir apstākļi, ka autobraucējs tādā situācijā, neatkarīgi no riska apziņas parasti tic, ka viņa braukšanas māka palīdzēs no negadījuma izvairīties; pretējā gadījumā, apzinoties, ka viņš pats būtu savas rīcības pirmais upuris, viņš no tādas rīcības atturētos. Ticība, ka viss beigsies labi, ir vairāk nekā nepamatota cerība, un tāpēc to nevar klasificēt kā izšķiršanos nostāties pret tiesiskajām interesēm.²⁵⁷

Var teikt, ka nosacīts (netiešs) nodoms izpaužas, kad vainīgā persona nopietni rēķinās ar nodarījuma sastāva īstenošanas iespēju, tomēr mērķa vārdā rīkojas tālāk un līdz ar to samierinās ar iespējamu delikta īstenošanu un to akceptē neatkarīgi no tā, vai īstenošana ir vēlama vai nevēlama. Turpretim apzināti neuzmanīgi rīkojas tas, kurš gan apzinās rezultāta iestāšanās iespēju, taču neuztver to nopietni un līdz ar to neņem to vērā, bet gan vieglprātīgi tic, ka nodarījuma sastāva rezultāta nebūs. Turklāt šeit ir jānošķir „ticība” no „cerības”. Tas, kurš ir pārliecināts par savām spējām pārvaldīt

²⁵⁷ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4.Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.446.-447.

situāciju, kaut arī viņš šīs spējas bieži vien pārvērtē, delikta iestāšanos neuztver nopietni un tāpēc nerīkojas tīši. Taču tas, kurš delikta iestāšanās iespēju uztver nopietni un netic, ka viss būs labi, vēl joprojām var cerēt, ka viņam laimēsies un nekas nenotiks. Tāda cerība, vienlaikus pastāvot iespējai „atkarībā no kaut kā“, neizslēdz nodoma esamību.²⁵⁸ Taču šādai pozīcijai, kas izvirza „ticības” un „cerības” kritērijus netieša nodoma un noziedzīgas pašpaļāvības nošķiršanai, var arī zināmā mērā oponentēt. Ņemams vērā, ka tajos ir saskatāma pārāk maza atšķirība, lai pamatotu vērtības atšķirības starp nodomu un neuzmanību, vēl jo vairāk tāpēc, ka runa ir par psiholoģiski nepierādāmiem vai grūti pierādāmiem personas noskaņojumiem.

Aplūkojot šos norobežošanas jautājumus, var rasties viedoklis, ka par netiešu nodomu raksturojošu personas izšķiršanos par „ar krimināllikumu aizsargātu interešu aizskaršanu” vai par riska „uztveršanu nopietni” nevarētu būt runa gadījumos, kad šai personai rezultāts ir pilnīgi vienaldzīgs. Var šķist, ka šādā gadījumā personai trūkst jebkāda psihiskā attieksme pret nodarījuma sekām. Tomēr šāds pieņēmums būtu nepareizs. Personai, kura apzinās rezultāta iestāšanās iespējamību, un kurai šāda rezultāta iestāšanās vai neiestāšanās ir pilnīgi vienaldzīga, tajā pat laikā faktiski arī vienlīdz pieņemama ir gan tā iestāšanās, gan neiestāšanās. Un šāda nostāja jau pati par sevi ietver personas izšķiršanos par iespējamu ar krimināllikumu aizsargāto tiesisko interešu aizskaršanu. Ar „izšķiršanos” šeit nav domāts pārdomāts gribas akts kā personas lēmums. Tas, kurš rēķinās ar nodarījuma sastāva iestāšanās iespējamību, bet tomēr no plānotā neatsakās, ar savu rīcību ir izšķīries nostāties pret ar krimināltiesībām aizsargātām interesēm. Līdz ar to šādā gadījumā personas attieksme tomēr ir vērtējama kā netiešs nodoms, nevis kā noziedzīga pašpaļāvība.

Nevar arī aizmirst, ka netieša nodoma un noziedzīgas pašpaļāvības (faktiski tāpat kā nodoma un nevērības vispār) nošķiršanu nevar veikt, pamatojoties tikai uz psiholoģiskiem kritērijiem neatkarīgi no tā, vai tie attiecas uz noteiktām zināšanu vai gribas formām, jo runa tomēr ir par šo dažādo personas psiholoģisko attieksmju normatīvu iedalījumu. Krimināllikums par vērtēšanas un nošķiršanas pamatu ir izvirzījis intelektuālās (apzināšanās) un gribas pazīmes, kas ir tīri psiholoģiskas kategorijas. Tomēr par personas psiholoģisko procesu vērtēšanas pamatu uzskata un arī praksē izmanto tikai objektīvās norises kopējo virzību un pazīmes, uzstādot jautājumu, vai, ņemot vērā notikuma apstākļus, iespējami vainīgās personas izturēšanos var izskaidrot tā, lai secinātu, ka vainīgā persona ir nostājusies pret tiesiskajām interesēm, kuras aizsargā Krimināllikums, vai arī ir pamats uzskatīt, ka šī persona ir ticējusi laimīgam iznākamam. Katrā gadījumā personas psihiskā attieksme ir jāizsecina ar netiešu pierādījumu palīdzību, jo tiešu un ticamu pierādījumu gūšana par personas psihiskās darbības procesiem visbiežāk nebūs iespējama. Arī vairākos tiesu prakses apkopojumos²⁵⁹ ir ticis norādīts, ka, noskaidrojot vainīgā nodoma saturu, jāpamatojas uz izdarītā noziedzīgā nodarījuma apstākļu kopumu, īpaši ņemot vērā nodarījuma izdarīšanas veidu un rīkus, vainīgā noziedzīgo darbību pārtraukšanas iemeslu un viņa rīcību pēc

²⁵⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4.Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.447.

²⁵⁹ Tiesu prakse krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar tīšu smagu miesas bojājumu nodarīšanu: tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2003. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī]; sk. arī: Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants): tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2009/2010. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, kā arī izvērtējot vainīgā un cietušā iepriekšējo izturēšanos, viņu attiecības pirms nodarījuma izdarīšanas un citus apstākļus, kas var liecināt par vainīgā nodomu. Faktiski šeit ir pamats runāt par atgriezenisko saiti starp personas subjektīvo attieksmi un nodarījuma objektīvajām izpausmēm. Vispirms personas intelektuālā un gribas darbība noved pie rīcības, un, tikai rūpīgi izvērtējot šīs rīcības izpausmes, ir iespējams nonākt pie secinājumiem par personas subjektīvo attieksmi.

Ir saprotams, ka tas, kurš otram no maza attāluma izdara šāvieni galvā, nevar aizbildināties ar noziedzīgu pašpaļāvību, apgalvojot, ka viņš ir ticējis, ka darbības rezultātā sekas neiestāsies vai ka viņš tās varēs novērst. Turpretim, ja kādas personas bīstamā braukšanas maniere ir par iemeslu ceļu satiksmes negadījumam, tad parasti to uzskatīs par noziedzīgu pašpaļāvību (paļāvību uz savām autovadītāja spējām) un nekonstatēs personas izšķiršanos nostāties pret ar krimināltiesībām aizsargāto tiesisko labumu. Taču minētie piemēri ir visai tipiski un „melnbalti”. Dažādās praktiskās dzīves situācijās likuma piemērotāju priekšā nonāk arī daudz strīdīgāki notikumi, kas ir tuvi netieša nodoma un noziedzīgas pašpaļāvības robežšķirtnei, jeb atrodas „pelēkajā zonā”.

Vairums Vācijas krimināltiesību zinātnieku šajā sakarā uzskata, ka pareizais ceļš vienvēidīgas tiesību piemērošanas prakses un vienotas izpratnes nodrošināšanai šajā sarežģītajā noziedzīgās pašpaļāvības un netieša nodoma nošķiršanas nodrošināšanai, ir tipoloģizētu piemēru vai pazīmju, arī netiešo pierādījumu veidu izstrādāšana.

Apjomīga un atzīta tipisku gadījumu, kā arī ticamu netiešo pierādījumu izstrāde vēl ir jāveic, taču mēģinājumi to darīt ir bijuši jau sen. Piemēram, jau 1978.gadā Detlefs Krauss (*Krauss*) uzsvēra, ka nodoma un neuzmanības nošķiršana „pirmām kārtām, ir nevis psihiska fakta psiholoģiskas pārņemšanas problēma, bet gan normatīvu tipu veidošana attiecībā uz sociāli sodāmu uzvedību”²⁶⁰. Šīnemans (*Schünemann*) ar nodoma un neuzmanības kritērijiem saprot „nevis precīzi aprakstāmu apziņas fenomenu, bet gan kopējo apstākļu netiešus, vispārējus vērtējumus”²⁶¹. No tādas pamatnostājas viedokļa viņš mēģina izstrādāt atsevišķu nodoma un neuzmanības tipu raksturīgās īpašības. U. Šrots (*Schroth*) *dolus eventualis* noteikšanai piedāvā izstrādāt savstarpēji izslēdzošus indikatorus un pretindikatorus²⁶². Arī Vācijas Federālā Augstākā tiesa nodoma un neuzmanības norobežošanā arvien vairāk sliecas balstīties uz „visu to objektīvo un subjektīvo apstākļu kopainu, kuri attiecas uz noziedzīgo nodarījumu”²⁶³.

Var minēt vairākus no šādiem tipoloģizētiem piemēriem vai atsevišķām indikācijām, kas var kalpot par piemēru un pamatu vienvēidīgai netieša nodoma un noziedzīgas pašpaļāvības nošķiršanai. Piemēram, apstākļi, ka vainīgā persona ar savu rīcību visvairāk apdraud pati sevi, liecina tikai par

²⁶⁰ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4.Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.451.

²⁶¹ B.Schünemann. Vom philologischen zum typologischen Vorsatzbegriff. Hirsch-FS, 1999, S.363, 367, 372. Citēts pēc: Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4.Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.451.

²⁶² Schroth U. Der Begriff des "Begriffes" dolus eventualis: eine Auseinandersetzung mit der Vorsatzkonzeption von Lothar Philipps. Gerechtigkeitswissenschaft - Kolloquium aus Anlass des 70. Geburtstages von Lothar Philipps. Berlin: Berliner Wiss.-Verl., 2005. Citēts pēc: Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4.Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 451.

²⁶³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4.Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.451.

vieglprātību (noziedzīga pašpaļāvība). No otras puses, ja vainīgajai personai ir motīvs rezultātu akceptēt, piemēram, kā griba par katru cenu piesavināties upura mantas gadījumā ar ādas siksnu, kas tika pieminēts iepriekš, tas ir izšķirošais netiešais pierādījums, lai atzītu *dolus eventualis* pastāvēšanu. Tad arī konsekventi būtu atzīt, ka par vainīgās personas neuzmanību liecina motīva neesamība rezultāta akceptēšanai.

Krievijas krimināltiesībām veltītā literatūrā arī ir norādīts, ka kvalifikācijas procesā, izvērtējot jautājumu par to, vai personai bija pietiekams pamats uzskatīt, ka apstākļi, uz kuriem tā nepamatoti paļāvās, patiešām varēs kalpot seku novēršanai, ir ņemami vērā kā objektīvie, tā arī subjektīvie faktori. Subjektīvie faktori šajā sakarībā ir attiecināmi uz tādiem apstākļiem kā personas vecums, pieredze, profesija, izglītības līmenis. Šo apstākļu izvērtēšana var palīdzēt atbildēt uz jautājumu, vai konkrētā persona pie konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem varēja pietiekami pareizi novērtēt sev piemītošo īpašību un apkārtējo faktoru nepietiekamību rīcības kaitīgo seku novēršanai vai nepieļaušanai.²⁶⁴

Noziedzīgas nevērības īpatnības.

Noziedzīgas nevērības juridiskā konstrukcija ievērojami atšķiras kā no nodoma un tā veidu, tā arī no noziedzīgas pašpaļāvības uzbūves. Proti, visus trīs pārējos Krimināllikumā pazīstamos subjektīvās attieksmes veidus raksturo un to saturu veido tādu psiholoģisku kategoriju kā „izpratne” un „griba” dažādi veidi un to kombinācijas. Attiecībā uz noziedzīgas nevērības raksturošanu šādi jēdzieni izmantoti vairs netiek, kas to būtiski atšķir no visām pārējām subjektīvās attieksmes formām. Proti, subjekts nav pat paredzējis kaitīgo seku iestāšanās iespējamību, t.i., iztrūkst intelektuālais moments. Līdz ar to arī nav iespējama nekāda gribas izpausme attiecībā pret sekām.

Jautājumā par to, vai attiecībā uz noziedzīgu nevērību vispār ir identificējamās un aplūkojamās intelektuālās un gribas pazīmes, var pastāvēt vairāki pretēji viedokļi. A.Rarogs uzskata, ka noziedzīgas nevērības gadījumos intelektuālie un gribas momenti izpaliek vispār, t.i., tie izpaužas kā klāt neesoši, negatīvi.²⁶⁵ I.Tjažkova savukārt norāda, ka, ja noziedzīgas nevērības gadījumos nevar saskatīt un identificēt intelektuālo un gribas pazīmi, tad būtu jāatzīst, ka šāda psihiskās attieksmes forma nevar arī ietilpt vainas jēdzienā. Tāpēc par pareizāku būtu jāuzskata viedoklis, saskaņā ar kuru par noziedzīgas nevērības intelektuālo momentu tiktu atzīta savas rīcības kaitīgo seku neparedzēšana, vienlaikus pastāvot objektīvai iespējai tās paredzēt. Pamatojot šo viedokli, tiek arī norādīts, ka šis intelektuālais elements taču norāda uz personas zināšanu apjomu (apzināšanos) par kaut kādām parādībām, pienākumiem, īpašībām. Šo zināšanu nepilnīgs apjoms vai objektīva šo zināšanu neesamība tāpat būtu iekļaujama intelektuālā elementa saturā. Pie šādas nostājas noziedzīgas nevērības gribas elements savukārt raksturo personas gribas procesus attiecībā pret darbību vai bezdarbību, kā arī vienlaikus šāds gribas elements nepastāv attiecībā pret iespējamo kaitīgo seku novēršanu.²⁶⁶

²⁶⁴ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.329.

²⁶⁵ Уголовное право России. Общая часть. Под ред. А.И.Рарога. Москва: Эксмо, 2007, с.143.

²⁶⁶ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.329.

Par pamatotāku būtu uzskatāms pirmais no abiem šiem viedokļiem. Arī analizējot gan vainas, gan neuzmanības legālās definīcijas (Krimināllikuma 8. un 10.pantu), nevar nonākt pie secinājuma, ka attiecībā uz noziedzīgu nevērību likumdevējs būtu piešķīris kādu tiesisku nozīmi intelektuālajam un gribas elementiem. Vienīgā īpašība, kādu likumdevējs pieprasa konstatēt attiecībā uz šiem elementiem noziedzīgas nevērības gadījumā, ir to neesamība.

Gribas procesi ir pakārtoti intelektuālajiem. Persona nevar gribēt vai negribēt seku iestāšanos, ja tā vispār neparedz šādu seku iestāšanās varbūtību. Parādoties intelektuālajam (vai pēc tam gribas) momentam, vairs nevar runāt par noziedzīgu nevērību, bet ir konstatējama kāda cita vainas forma. Gribas momenta iztrūkums izpaužas tādējādi, ka nenotiek personas apzināta gribas kontrole pār to personas uzvedību, kas noved pie kaitīgajām sekām.

Kā jau iepriekš norādīts, noziedzīgas nevērības saturu veido cita veida pazīmes, objektīvā pazīme - vajadzēja paredzēt, un subjektīvā pazīme - varēja paredzēt. Taču arī abas šīs pazīmes un to saturs norāda uz to, ka personas intelektuālā darbība nebija pietiekami intensīva, lai gan varēja tāda būt, kas arī noveda pie šīs „neapzināšanās”. Tādējādi būtu pareizs secinājums, ka noziedzīgas nevērības gadījumā ir konstatējama

- 1) intelektuālās pazīmes (apzināšanās) klāt neesamība, kas jau pats par sevi izslēdz arī gribas pazīmes klātesamību;
- 2) objektīvā iespēja apzināties seku iespējamību;
- 3) subjektīva iespēja apzināties seku iespējamību.

Kriminālatbildības iestāšanās par kaitējuma nodarīšanu aiz noziedzīgas nevērības ir paredzēta tāpēc, ka persona, pastāvot reālai iespējai paredzēt savas rīcības kaitīgās sekas, nenodarbina savus garīgos spēkus tik daudz, lai sniegtu pareizu vērtējumu savai darbībai vai bezdarbībai un tās rezultātiem, līdz ar ko ir pamats runāt par nepieciešamās uzmanības un piesardzības trūkumu. Ja persona būtu pozitīvi izpildījusi otrās un trešās pazīmes „prasības”, t.i.- būtu apzinājusies seku iespējamību, kas objektīvi un subjektīvi tai bija iespējams, tad šāda apzināšanās arī izslēgtu pirmās „negatīvās” pazīmes pastāvēšanu.

Tuvāk pievērsoties noziedzīgu nevērību raksturojošajai objektīvajai un subjektīvajai pazīmei, var sniegt šo pazīmju precīzāku raksturojumu.

Noziedzīgas nevērības objektīvajam kritērijam visbiežāk piemīt tīri normatīvs raksturs, kas paredz normatīvi uzliktu personas pienākumu paredzēt savas rīcības sekas. Šāds pienākums var būt balstīts uz likumu, amata statusu vai aprakstu, tehniskiem noteikumiem, personas attiecībām ar citām personām. Nepastāvot pienākumam paredzēt savas uzvedības sekas, nevar arī iestāties personas atbildība par faktiski radīto kaitējumu.²⁶⁷

Nosakot noziedzīgās nevērības esamību personas uzvedībā, objektīvais kritērijs ir izmantojams tikai tiktāl, lai noskaidrotu, kā šai personai vajadzēja uzvesties konkrētajos apstākļos. Savukārt secinājumu par to, vai persona pie konkrētajiem apstākļiem varēja paredzēt savas uzvedības kaitīgās

---

²⁶⁷ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.332.

sekas, līdz ar ko arī varēja izdarīt izvēli par cita veida rīcību, ir iespējama, tikai izvērtējot subjektīvo kritēriju.

Izvērtējot subjektīvo kritēriju, jau ir meklējama atbilde uz jautājumu, vai konkrētā persona pie noteiktajiem apstākļiem varēja apzināties savas uzvedības iespējamās kaitīgas sekas. Pie šādas izvērtēšanas svarīgi ir ņemt vērā nevis kāda „vidējā statistiskā” vai „vidējā saprātīgā” cilvēka intelektuālo procesu iespējas, bet gan tieši konkrētā nodarījuma subjekta individuālās īpatnības noteiktajos faktiskajos apstākļos. Pie šādām personas īpašībām var tikt pieskaitīta personas garīgo spēju atpalcība (gan tikai tāda, kas nerada personas nepieskaitāmību; pretējā gadījumā nebūs nodarījuma subjekta, līdz ar ko subjektīvās puses jautājumi nebūs aktuāli), fiziska saslimšana, fizisko vai garīgo spēku izsīkums sakarā ar pārmērīgu darba slodzi, nepietiekama pieredze specialitātē, u.tml.

Krievijas krimināltiesību teorijā A.Plotņikovs ir norādījis, ka esot nepieņemami noziedzīgas nevērtības gadījumos personas psihisko attieksmi mēģināt saskatīt šīs personas iespējā paredzēt savas rīcības sekas, jo tas nozīmētu personas reālās psihiskās attieksmes sajaukšanu ar personas iespējamo psihisko attieksmi, nozīmētu iespējamā un reālā sajaukšanu²⁶⁸. Šādam viedoklim nebūtu vērts pievienoties, ņemot vērā, ka tajā netiek ņemta vērā un nošķirta objektīvā un subjektīvā iespēja personai apzināties seku iestāšanās iespējamību. Turklāt, gadījumos, kad personas reālā psihiskā attieksme pret sekām paredzētu seku iestāšanos, nebūtu vairs pamata runāt par noziedzīgu nevērtību, bet gan par noziedzīgu pašpaļāvību.

Ja noziedzīga pašpaļāvība, robežojoties ar netiešu nodomu, rada zināmas teorētiskas un praktiskas nošķiršanas problēmas, tad noziedzīgas pašpaļāvības nošķiršanai no noziedzīgas nevērtības kā no otras robežojošās subjektīvās attieksmes formas īpašu teorētisku vai praktisku problēmu nav.

Sarežģītāks ir jautājums par noziedzīgās nevērtības nošķiršanu no „gadījuma”, jeb „kāzusa”, t.i., tādām situācijām, kad persona, kas ar savu uzvedību ir radījusi kādas kaitīgas sekas un aizskārusi ar krimināltiesībām aizsargātas tiesiskās intereses, neparedzēja un tai arī nevajadzēja paredzēt šādu seku iestāšanās iespējamību, kas savukārt nerada kriminālatbildību. Kriminālatbildības iestāšanās par kaitējuma nodarīšanu ir izslēgta, ja nav konstatējam viena vai abu noziedzīgu nevērtību raksturojošo kritēriju (objektīvā un subjektīvā) esamība. Plašāk šie gadījumi tiks analizēti šā pētījuma 2.4.nodaļā.

2.4. Kaitējuma nodarīšana bez vainas

Krimināllikuma 10.panta otrā daļa nosaka galējo (zemāko) subjektīvās attieksmes robežu, aiz kuras vairs neiestājas kriminālatbildība: „Šajā likumā paredzētais nodarījums nav krimināli sodāms, ja persona neparedzēja, tai nevajadzēja un tā nevarēja paredzēt savas darbības vai bezdarbības seku iestāšanās iespēju.” Lai arī šī norma ietilpst likuma pantā, kas nes virsrakstu, „noziedzīga nodarījuma izdarīšana aiz neuzmanības”, pēc būtības tā nevis raksturo pašu neuzmanību vai tās formu, bet gan

---

²⁶⁸ Плотников А.И. Принцип вины и его реализация в уголовном законодательстве. Пять лет действия УК РФ: Итоги и перспективы. Материалы II Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 30-31 мая 2002. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2003, с.131.

nosaka zemāko subjektīvās attieksmes robežu, no subjektīvās puses norobežojot krimināli sodāmu personas attieksmi no nesodāmas. Tā kā šis nesodāmības „lauks” robežojas tieši ar zemāko (vieglāko, nekaitīgāko) no visām subjektīvās attieksmes formām, t.i., noziedzīgu nevērību, tad norobežošanai izmantoti tie paši termini un kritēriji, kas noziedzīgas nevērības raksturošanai. Tikai, ja noziedzīgas nevērības gadījumos ir jākonstatē pozitīva abu šo pazīmju (objektīvās un subjektīvās) klātesamība, tad attiecībā uz „kāzusiem” ir konstatējams kaut vai vienas šīs pazīmes iztrūkums.

Šajā sakarībā Krimināllikuma 10.panta otrajā daļā par nepareizu var uzskatīt saikļa „un” lietojumu, kas it kā norāda uz to, ka, lai atzītu „kāzusa” gadījumu, ir nepieciešams vienlaikus konstatēt gan to, ka persona nevarēja paredzēt, gan arī to, ka tai nevajadzēja paredzēt kaitīgo seku iestāšanās iespējamību. Taču šāda nostāja nebūtu pareiza un nesaskanētu ar noziedzīgās nevērības robežām. Proti, noziedzīga nevērība nebūs konstatējama, piemēram, gadījumos, kad personai bija objektīvs pienākums paredzēt kaitīgo seku iestāšanās iespējamību, bet subjektīvi pie konkrētiem apstākļiem šī persona tās arī varēja neparedzēt. Līdz ar to šis „gadījums” nebūs krimināli sodāms, jo tiks konstatēta objektīvā pazīme, bet netiks konstatēta subjektīvā pazīme. Taču Krimināllikuma 10.panta otrajā daļā sniegtā „gadījuma” definīcija arī šo situāciju neaptver, norādot, ka „personai nevajadzēja un tā nevarēja paredzēt savas darbības vai bezdarbības seku iestāšanās iespēju”.

Lai noziedzīgas nevērības un „gadījuma” robeža precīzi sakristu, būtu nepieciešams Krimināllikuma 10.panta otrajā daļā saikli „un” aizstāt ar saikli „vai”, kas tādējādi pareizi norādītu uz to, ka par „gadījumu” ir uzskatāmas arī tās situācijas, kurās personas subjektīvajā attieksmē iztrūkst kaut vai viens no noziedzīgu nevērību veidojošajiem elementiem.

Tajā pat laikā ir valstis, kurās ne katrā gadījumā aiz noziedzīgas nevērības zemākā sliekšņa sākas krimināli nesodāmas uzvedības lauks. Ir virkne valstu, kas tomēr ir paredzējušas kriminālatbildības iestāšanos arī šādos gadījumos. Šādu atbildības veidu angļu valodā mēdz dēvēt par „strict liability”, kas latviešu valodā varētu nozīmēt „stingrā atbildība”. Šim atbildības veidam šajā pētījumā arī tiks veltīta atsevišķa nodaļa.

Neuzmanības un kāzusa nošķiršanas sakarā kļūdaina atziņa ir pausta Krāslavas rajona tiesas 2008.gada 6.februāra spriedumā²⁶⁹. Tiesa, lemjot par apsūdzētā Ž.K. notiesāšanu saskaņā ar Krimināllikuma 260.panta otro daļu par Ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu, kā rezultātā cietušajam nodarīti vidēja smaguma miesas bojājumi, kā arī izraisīta otra cietušā nāve, sprieduma motīvu daļā ir ietvērusi iekšēji pretrunīgu norādi, ka „(..) noziedzīgais nodarījums izdarīts aiz neuzmanības, jo neviens jau nevēlas šādas sekas, kuras nevarēja paredzēt (..)”. Ir saprotams, ka gadījumā, ja tiesa uzskata, ka nodarījums ir izdarīts aiz neuzmanības, tad nav iespējams secinājums par to, ka nodarījuma sekas nevarēja paredzēt. Savukārt, ja tiesa ir nonākusi pie secinājuma, ka nodarījuma sekas nebija paredzamas, tad saskaņā ar Krimināllikuma 10.panta otro daļu šāds nodarījuma nav sodāms un nav pamata konstatēt subjektīvo pusi neuzmanības formā. Līdzīgus apšaubāmus secinājumus ir izdarījusi arī Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa 2010.gada 15.janvāra spriedumā²⁷⁰, kurā, vērtējot subjektīvo pusi,

²⁶⁹ Krāslavas rajona tiesas 2008.gada 6.februāra spriedums lietā Nr.K18-34/06, krimināllieta Nr.11240028207.

²⁷⁰ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas spriedums lietā Nr.K27-0054/10/4, krimināllieta Nr.11087140408.

tiesa norādījusi, ka “R.B. darbībās ir subjektīvā puse- neuzmanība, kura izpaudusies kā noziedzīga pašpaļāvība un nevērība. R.B. neparedzēja cietušā nāves vai miesas bojājumu nodarīšanu un arī nevarēja paredzēt, tāpēc tas vērtējams kā nejaušas nonāvēšanas gadījums.” Līdzīgs pretrunīgs subjektīvās puses vērtējums atrodams arī Jūrmalas pilsētas tiesas 2011.gada 25.janvāra spriedumā²⁷¹, kurā tiesa secinājusi, ka “noziedzīgais nodarījums ir atzīstams par izdarītu aiz noziedzīgas nevērības, jo L.K. nevajadzēja paredzēt kaitīgo sek- t.i. cietušā D.B.nāves iestāšanos (..)”. Visos minētajos gadījumos šādi iekšēji pretrunīgi secinājumi tiesai gan nav bijuši par šķērslī atzīt apsūdzētos par vainīgiem noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 123.panta pirmajā daļā.

Kolumbijas universitātes profesors G.Flečers (*George P. Fletcher*) ir norādījis, ka noziedzīga nevērība ir vērtējama kā neattaisnota riska uzņemšanās. Šis vērtējums veicams pēc formulas: paredzami izdevumi pret paredzamo labumu. Paredzami izdevumi šeit tiek saprasti kā iespējamais kaitējums, kāds var iestāties uzņemtā riska rezultātā, izvērtējot šo iespējamā kaitējuma raksturu kopsakarā ar šāda kaitējuma iestāšanās iespējamību, riska pakāpi. Ja paredzamais labums acīmredzami atsver paredzamos izdevumus, risks esot vērtējams kā saprātīgs un attaisnojams.²⁷² Tiek piedāvāts nošķirt nevērības gadījumus no krimināli nesodāmiem negadījumiem, par pamatu ņemot neattaisnota riska uzņemšanās faktoru. Šādam viedoklim, vismaz no Latvijas krimināltiesību viedokļa, nevar pievienoties, jo katra riska apzināšana un izvērtēšana norādītu tikai uz to, ka persona savas rīcības sekas ir paredzējusi, kas, savukārt, izslēdz iespēju uz šādu situāciju attiecināt Krimināllikuma 10.panta otro daļu.

---

²⁷¹ Jūrmalas pilsētas tiesas 2011. gada 25. janvāra spriedums lietā Nr.K17-0004-11, krimināllieta Nr.11410057807.

²⁷² Fletcher G.P. Basic concepts of criminal law. New York: Oxford University Press, 1998, p.115.

3. VAINAS NOZĪME NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU KVALIFIKĀCIJAS PROCESĀ

Pētot vainas jēdzienu, tā izpratni un tās formas, nedrīkstētu nepievērst uzmanību arī šīs subjektīvās puses pazīmes nozīmei noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā. Varētu pat uzskatīt, ka tieši kvalifikācijas procesā vaina un tās formas rod savu izpausmi un praktisko pielietojumu, tā kā noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas process ir vistiešākajā veidā saistīts ar krimināltiesību normu praktisko piemērošanu. Kvalifikācijas procesā izpaužas arī vainas divējādās izpratnes pielietojums. Vispirms, veicot noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju noskaidrošanu, cita starpā ir konstatējama personas vaina tās šaurākajā izpratnē (kā noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvās puses pamatpazīme), un visbeidzot, noslēdzot kvalifikācijas loģisko procesu, tiek izdarīts slēdziens par personas vainu (vainīgumu) šā jēdziena plašākajā nozīmē, proti, ka ir pamats personas saukšanai pie kriminālatbildības un sodīšanai.

Šajā nodaļā tiks analizēta pati noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas izpratne gan Latvijas, gan arī vairāku ārvalstu krimināltiesībās, pieskaroties arī tādiem jautājumiem kā kvalifikācijas jēdziens, posmi, noteikumi un veidi. Uzreiz gan jāpiebilst, ka kvalifikācijas jēdziena teorētiskie aspekti ir visai plašs temats, kas ir patstāvīga pētījuma vērts, un šajā darbā šie jautājumi tiks aplūkoti visai konspektīvi, tomēr arī veltot zināmu kritiku šobrīd Latvijas krimināltiesībās lietotajai nodarījumu kvalifikācijas izpratnei. Tāpat autors pievērsīsies vainas formu nozīmei noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā, kā arī dažādiem specifiskiem vainas un subjektīvās puses jautājumiem, kam ir nozīme, veicot noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju.

3.1. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas izpratne

Kad persona izdara noziedzīgu nodarījumu, ik reizi rodas jaunas noteiktas tiesiskas attiecības, kuru saturu veido, no vienas puses, valsts tiesības piemērot vainīgajai personai kriminālsodu, bet, no otras puses, vainīgās personas pienākums šo kriminālsodu izciest. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana ir tas juridiski nozīmīgais fakts, kas rada šādu tiesisko attiecību, bet šo tiesisko attiecību izbeidz vai nu vainīgās personas kriminālsoda izciešana, vai arī tās atbrīvošana no kriminālatbildības vai soda²⁷³. Šādas tiesiskās attiecības starp valsti un indivīdu likumīgu norisi nodrošina pareizi veikts krimināltiesību normu piemērošanas process, kurā nozīmīgu vietu ieņem arī noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija.

Kvalifikācijas jēdziens ir cēlies no latīņu valodas vārdiem *qualis*, ar ko apzīmē kvalitāti, un *facere*, kas nozīmē „darīt”. Sekojoši šī saliktena jēga norāda uz nosakāmā objekta kvalitatīvu raksturojumu. Krimināltiesībās par šādu objektu uzskatāma personas rīcība, kurai piemīt noziedzīga nodarījuma pazīmes.²⁷⁴

²⁷³ Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2001, с.7.

²⁷⁴ Есаков Г.А., Рарог А.И., Чучаев А.И. Настольная книга судьи по уголовным делам. Москва: Проспект, 2008, с.3. ISBN: 978-5-482-01939-9.

3.1.1. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas jēdziena izpratne krimināltiesību teorijā

Iepazīstoties ar Latvijas krimināltiesību zinātnieku darbiem, var nākt pie secinājuma, ka noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas izpratne nav tas krimināltiesību teorijas jautājums, kas līdz šim Latvijā būtu raisījis īpašas diskusijas.

Apjomīgākais pētījums mūsdienā Latvijas krimināltiesībās par noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas jautājumiem ir V.Liholajas „Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse”²⁷⁵, kas pirmo reizi izdots 2003.gadā, bet 2007.gadā tika izdots šā pētījuma otrais papildinātais izdevums. Šajā pētījumā visplašāk ir aplūkoti ar noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju saistīti jēdzieni. Kvalifikācijas izpratnes jautājumiem vairākos savos darbos ir pievērsies arī U.Krastiņš, piemēram, „Noziedzīgs nodarījums”²⁷⁶ „Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa”²⁷⁷, kā arī „Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums”²⁷⁸.

U.Krastiņš ir sniedzis noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas definīciju „kā pilnīgas atbilstības konstatēšanu starp nodarījuma faktiskajām pazīmēm un Krimināllikuma normā paredzētā konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm”.²⁷⁹

V.Liholaja nodarījuma kvalifikāciju ir definējusi kā procesu, kura gaitā konkrētas situācijas pazīmes tiek salīdzinātas ar Krimināllikumā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm un kura rezultātā tiek izdarīts secinājums par to pilnīgu atbilstību un sakritību, fiksējot to attiecīgajā kriminālprocesuālajā dokumentā.²⁸⁰ Kā redzams, tad no šīs pēdējās definīcijas uzskatāmāk izriet kvalifikācijas divējādā izpratne, proti - kvalifikācijas kā procesa un kvalifikācijas kā rezultāta nošķiršana.²⁸¹ Savukārt definīcijā ietvertā norāde uz kvalifikācijas rezultāta ietveršanu kriminālprocesuālajā dokumentā, iespējams, nepamatoti sašaurina nodarījumu kvalifikācijas pielietojumu, reducējot to tikai uz oficiālo noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju, bet nepiešķirot nozīmi doktrinālajai kvalifikācijai.

Proti, juridiskajā literatūrā noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju, ko konkrētā krimināllietā izdara valsts amatpersonas, kuras valsts uz to īpaši pilnvarojusi (procesa virzītāji) dēvē par oficiālo (legālo) noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Oficiālā noziedzīga nodarījuma kvalifikācija ietver sevī arī

²⁷⁵ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007.

²⁷⁶ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.

²⁷⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. I. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007.

²⁷⁸ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.

²⁷⁹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 26.lpp., līdzīgi arī: Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 85.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. I. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007, 35.lpp.

²⁸⁰ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 11.lpp.

²⁸¹ Par šādu divējādu kvalifikācijas izpratni skat arī: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 11.lpp.; sk arī: Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2001, с.5.; Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. 2-е изд. Москва: Центр ЮрИнфоР, 2003, с.18; Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1976, с.7.

nodarījuma kvalifikācijas procesuālo nostiprinājumu atbilstošā dokumentā, kā tas paredzēts kriminālprocesuālajā likumā.²⁸² Kā pareizi norāda V.Liholaja, šā veida kvalifikācijai ir tiesiska nozīme, jo tā tiek fiksēta oficiālos dokumentos un rada noteiktas juridiskas sekas - kalpo par pamatu kriminālvajāšanas uzsākšanai, saukšanai pie kriminālatbildības, nodošanai tiesai, notiesājoša sprieduma taisīšanai, utt.²⁸³ Faktiski jau tieši oficiālā noziedzīga nodarījuma kvalifikācija ir krimināltiesību piemērošanas praktiskā izpausme.

Savukārt, noziedzīga nodarījuma juridisko novērtējumu (kvalifikāciju), ko atbilstoši Krimināllikuma normām izdara atsevišķas personas (tiesību zinātnieki, žurnālu un citu izdevumu rakstu, mācību grāmatu autori, Krimināllikuma komentētāji, studenti, kuri pētī atsevišķas krimināllietas vai atklātībai kļuvušus zināmus noziedzīgus nodarījumus u.c.), dēvē par neoficiālo (doktrinālo) noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju.²⁸⁴ Šeit gan būtu vietā precizēt, ka, iespējams, nebūtu vēlams likt vienādības zīmi starp neoficiālo kvalifikāciju un doktrinālo kvalifikāciju, bet drīzāk doktrinālā kvalifikācija varētu tikt uzskatīta par vienu no neoficiālās kvalifikācijas veidiem. Kā norādījis A.Rarogs, tad par neoficiālās kvalifikācijas veidiem būtu uzskatāma

- zinātniskā (jeb doktrinālā) kvalifikācija, kuru veic pasniedzēji un studenti mācību procesa ietvaros, zinātnieki mācību grāmatās un Kriminālkodeksa komentāros, rakstos un monogrāfijās,
- procesuālā kvalifikācija, kuru veic kriminālprocesa dalībnieki, kuri nav valsts varas pārstāvji un kas rīkojas savā vārdā un interesēs (apsūdzētais, aizstāvis, cietušais, u.c.),
- sadzīviskā, kuru veic personas, kas var nebūt juristi, bet kas interesējas pār kādu kriminālprocesu²⁸⁵.

Ir pamats uzskatīt, ka nodarījuma kvalifikācijas rezultāta ietveršana kādā procesuālajā dokumentā ir attiecināma tikai uz oficiālo nodarījuma kvalifikāciju. Doktrinālās nodarījuma kvalifikācijas gadījumā nodarījuma kvalifikācijas jēdziens tāpat aptver gan kvalifikācijas procesu, gan arī kvalifikācijas rezultātu, tomēr šī rezultāta fiksēšana nenotiek kādā kriminālprocesuālajā dokumentā.

Kā izriet no augstāk pieminētajām noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas definīcijām, tad tieši noziedzīga nodarījuma sastāvs ir kvalifikācijas juridiskais pamats. Līdz ar to jautājums par nodarījumu kvalifikācijas izpratni nav skatāms atrauti no jautājuma par nodarījuma sastāvu. Kā norādījis U.Krastiņš, tad faktisko pazīmju kopums, kas raksturo reālajā dzīvē notikušo noziedzīgo nodarījumu, ir

---

²⁸² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 87.lpp.; sk. arī: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007, 36.lpp.

²⁸³ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 18.lpp.

²⁸⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 88.lpp.; sk. arī: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007, 36.lpp.

²⁸⁵ Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.20.

nodarījuma kvalifikācijas faktiskais (materiālais) pamats. Savukārt noziedzīga nodarījuma sastāvs ir noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas juridiskais pamats.²⁸⁶

Iepazīstot Krievijas Federācijas krimināltiesību zinātnieku pētījumus par noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas jautājumiem, var pieņemt, ka šāda Latvijas krimināltiesībās vispārpieņemtā kvalifikācijas izpratne ir radusies Krievijas Federācijas krimināltiesību doktrīnas ietekmē vai, ticamāk, ir pārņemta kā mantojums no sociālistiskās tiesību sistēmas, kurā kā Latvija, tā arī Krievija salīdzinoši nesenā pagātnē iekļāvās ilgāku laiku.

Līdzīgas nodarījumu kvalifikācijas definīcijas ir sastopamas arī Krievijas krimināltiesību zinātnē. Vienus no plašākajiem un Krievijas krimināltiesību zinātnē autoritatīvākajiem pētījumiem par nodarījumu kvalifikāciju ir veicis akadēmiķis V.Kudrjavcevs (*В.Н. Кудрявцев*). Tā V.Kudrjavcevs ir definējis noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju kā „pilnīgas atbilstības noteikšanu starp izdarītā nodarījuma pazīmēm un noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, kuras paredzētas krimināltiesību normās, un šīs atbilstības juridisku fiksēšanu”²⁸⁷. Faktiski šāda V.Kudrjavceva sniegtā nodarījuma kvalifikācijas definīcija ir kā atskaites punkts daudziem citiem autoriem, kuri vai nu šai definīcijai pievienojas, vai arī savus jaunievedumus salīdzina ar to vai pretnostata tai.

Šādu V.Kudrjavceva pieeju ir pilnībā atbalstījis arī B.Kurinovs (*Б.А. Куринов*), sniedzot faktiski identisku kvalifikācijas definīciju²⁸⁸. Šo kvalifikācijas definīciju atbalsta arī jaunāko laiku Krievijas Federācijas krimināltiesību mācību grāmatu autori, tādi kā I.Kozachenko (*И.Я. Козаченко*)²⁸⁹, A.Ignatovs (*А.Н. Игнатов*)²⁹⁰, A.Naumovs (*А.В. Наумов*)²⁹¹.

L.Gauhmanis (*Л.Д. Гаухман*) savukārt, lai arī ir norādījis, ka V.Kudrjavceva sniegtā kvalifikācijas definīcija ir uzskatāma par vispāratzītu Krievijas krimināltiesībās²⁹², tomēr velta tai arī kritiskas piezīmes, rezultātā izvirzot savu kvalifikācijas definīciju, kurā papildus V.Kudrjavceva sniegtajai, tiek ietverta norāde arī uz nepieciešamību konstatēt faktisko darbību atbilstību ne vien Krimināllikuma normām, bet arī citiem likumiem un normatīvajiem aktiem, uz kuriem ir atsauces KF kriminālkodeksa sevišķās daļas blanketajās normās²⁹³.

Šādai norādei par citu normatīvo aktu izmantošanu kvalifikācijas procesā blanketo krimināltiesību normu piemērošanas gadījumos tomēr nevar piekrist, lai arī šajos gadījumos šī cita tiesību avota normas, uz kuru atsauci sniedz krimināllikuma Sevišķās daļas blanketās normas, ir obligāti

²⁸⁶ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 27.lpp.; sk. arī: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 86.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007, 35.-36.lpp.

²⁸⁷ Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2001, с.5.

²⁸⁸ Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1976, с.7.

²⁸⁹ Уголовное право. Общая часть: учебник. Отв.ред. И.Я.Козаченко. 4-е изд. Москва: Норма, 2008, с.198.

²⁹⁰ Уголовное право России: учебник. Т.1.: Общая часть. 2-е изд. Под ред. А.Н.Игнатова, Ю.А.Красикова. Москва: Норма, 2008, с.111.

²⁹¹ Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекции, т.1. Общая часть. 4-е изд. Москва: Волтерс Клувер, 2008, с.297.

²⁹² Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. 2-е изд. Москва: Центр ЮрИнфоР, 2003, с.13.

²⁹³ Ibid., с.18.

izvērtējamās kopsakarā ar konkrētā notikuma kādiem faktiskajiem apstākļiem, lai konstatētu kādas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes pastāvēšanu. Piemēram, lai konstatētu, ka ir izdarīts kāds noziedzīgs nodarījums šaujamoču un munīcijas aprites jomā (Krimināllikuma 233.-237.pants), nav iespējams veikt šādu nodarījumu kvalifikāciju, objektīvās puses un nodarījuma priekšmeta pazīmju noskaidrošanai neizmantojot citus normatīvos aktus, kas reglamentē šaujamoču un munīcijas definīciju, nosaka kārtību šādu priekšmetu iegādei, glabāšanai, pārvadāšanai un realizācijai. Tādējādi šie normatīvie akti it kā tieši „piedalās” nodarījuma kvalifikācijas procesā, palīdzot noskaidrot kādas nodarījuma sastāva pazīmes esamību vai neesamību notikušajā notikumā.

Tomēr, veicot noziedzīgo nodarījumu kvalifikāciju saskaņā ar blanketajām krimināllikuma normām, visas bez izņēmuma noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmes, kas tieši arī veido kvalifikācijas juridisko pamatu, izriet tikai un vienīgi no konkrētās krimināltiesību normas, nevis no kāda cita normatīvā akta. Cits jautājums, ka konkrēts šo krimināltiesību normu saturs zināmā mērā ir atkarīgs no citu normatīvo aktu satura, līdz ar to gadījumos ar blanketo krimināltiesību normu dispozīcijām citiem normatīvajiem aktiem ir loma kādas krimināltiesību normā paredzētas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes konkretizēšanā. Taču tas nekādā ziņā nenozīmē, ka citu tiesību nozaru tiesību normās varētu formulēt kādu nodarījumu sastāvu pazīmes. Tāpat tas nenorāda arī uz nepieciešamību sniegt atsauces uz šādām normām pie noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas.²⁹⁴

Nevar gan noliegt, ka, veicot noziedzīgu nodarījumu legālo kvalifikāciju, blanketu normu piemērošanas gadījumos ir nepieciešamas norādes uz šiem citu nozaru normatīvajiem aktiem, tomēr šīs norādes ir nepieciešamas nevis pašai kvalifikācijai, bet gan tās pamatošanai, līdz ar to šīs norādes ir ietveramas procesuālā dokumenta (lēmuma, sprieduma) aprakstošajā vai motīvu daļā kā pierādījums un pamatojums kādas noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmes pastāvēšanai. Tomēr kriminālprocesuālā dokumenta (piem., sprieduma) rezolutīvajā daļā, kurā tad arī tiek ietverts nodarījuma kvalifikācijas rezultāts, ir nepieciešama norāde tikai uz attiecīgu Krimināllikuma pantu, panta daļu vai punktu, kā to arī paredz, piemēram, Kriminālprocesa likuma 528.panta pirmās daļas 1.punkts.

Līdzīgu nostāju atbalstījis arī Krievijas krimināltiesību zinātnieks N.Pikurovs (*Н.И. Пикуров*), norādot, ka „citu tiesību nozaru normatīvo aktu priekšraksti neveido patstāvīgu pamatu kriminālatbildībai (...). Šo publiski tiesisko attiecību saturu, pat gadījumos, ja tiek piemērotas normas, kas satur blanketu dispozīciju, nosaka tikai krimināltiesības. No tā izdarāms secinājums, ka, neskatoties uz dažādu tiesību nozaru normu subsidiāru piemērošanu kvalifikācijas procesā, šo normu piemērošanai jebkurā gadījumā piešķirams tikai palīggraksturs un šo normu piemērošana ir pakārtota krimināltiesību normu piemērošanai.”²⁹⁵ Minētais autors tāpat paudis viedokli, ka „citu tiesību nozaru normas pašas par sevi nesatur noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, bet vienīgi detalizē blanketās pazīmes, uz kurām ir sniegtas norādes krimināltiesību normās. Par nodarījuma sastāva pazīmi, kas veido saikni starp personas

²⁹⁴ Парог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.18-19.

²⁹⁵ Пикуров Н.И. Применение неуголовно-правовых норм при квалификации преступлений. Уголовное право: стратегия развития в XXI веке. Сборник материалов третьей Международной научно-практической конференции. Ответственный редактор А.И.Парог. Москва: МГЮА, 2006, с.35.

rīcību un krimināltiesību normu, ir uzskatāmas tikai šā pirmā līmeņa pazīmes, kas tieši izriet no krimināltiesību normas satura. Turpmākā šādas pazīmes sadalīšana daļās ar ārpus krimināltiesību nozares esošu normu palīdzību ļauj konstatēt dažādu otrā līmeņa pazīmju (apakšpazīmju) saturu, tomēr tās nekādā veidā neatspoguļojas nodarījuma kvalifikācijā kopumā. (..) Tādējādi to nodarījumu kvalifikācijai, kurus aprakstošā krimināltiesību norma satur blanketo dispozīciju, ir jāaptver divu veidu juridiskie slēdzieni: blanketo pazīmju juridiskā satura noskaidrošana, atsaucoties uz citu tiesību nozaru normām, un tam sekojošais arī kopējais slēdziens par visu faktisko pazīmju atbilstību tiesību normā ietvertajām noteiktajām un arī blanketajām pazīmēm”²⁹⁶

Nedaudz vienkāršotu kvalifikācijas definīciju, atbalstot V.Kudrjavceva izstrādāto kvalifikācijas izpratni, ir sniegusi arī N.Kuzņecova (*Н.Ф. Кузнецова*), norādot, ka kvalifikācija - tā ir atbilstības konstatēšana starp sabiedriski bīstamas rīcības sastāvu un krimināltiesību normas sastāvu²⁹⁷. Šādas definīcijas kritikai īsumā var norādīt, ka apšaubāma ir kvalifikācijas juridiskā pamata identificēšana ar krimināltiesību normas sastāvu, tā kā neviena krimināltiesību norma (ne Vispārīgās, ne arī Sevišķās daļas) pati par sevi nesatur neviena noziedzīga nodarījuma sastāva pilnīgu aprakstu. Noziedzīga nodarījuma sastāvu kā juridisku konstrukciju ir iespējams noskaidrot, kopsakarā izmantojot gan Krimināllikuma Vispārīgās daļas (piem., par vispārīgā subjekta pazīmēm, vainas formu raksturojumu, noziedzīga nodarījuma stadiju, dalības un līdzdalības formas, u.c.), gan Sevišķās daļas (piem., objekts, objektīvā puse, speciālā subjekta pazīmes u.c.) normas. Līdz ar to, arī veidojot noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas definīciju, precīzāk būtu nodarījuma faktiskos apstākļus salīdzināt ar noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, nevis ar kādu krimināltiesību normu. Tiesa, pēc tam, kad ir veikta šī salīdzināšana ar noziedzīga nodarījuma sastāvu, ir absolūti nepieciešams noteikt arī to Krimināllikuma Sevišķās daļas normu, kas paredz kriminālatbildības iestāšanos par šāda sastāva noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Izvērstāku nodarījumu kvalifikācijas definīciju ir sniegusi V.Saveljeva (*В.С.Савельева*), norādot, ka nodarījuma kvalifikācija nozīmē izlemt, zem kādas no spēkā esošajām krimināltiesību normām ir pakārtojama rīcība, par kuru ir ierosināta krimināllieta un tiek veikta kriminālā tiesvedība, sniegt šai rīcībai juridisku novērtējumu no kriminālkodeksa viedokļa, maksimāli precīzi norādot attiecīgajā kriminālprocesuālajā dokumentā (lēmums par krimināllietas ierosināšanu, lēmums par saukšanu pie kriminālatbildības, tiesas spriedums, u.c.) kādā tieši pantā, panta daļā, punktā vai apakšpunktā ir nostiprināta piemērojamā norma.²⁹⁸ Šādu definīciju var neuzskatīt par īpaši veiksmīgu. Vispirms jau par pareizu, bet lieku var uzskatīt norādi uz piemērojamās normas spēkā esamību, kas ir pietiekami pašsaprotami. Šajā definīcijā liela vērtība tiek veltīta kvalifikācijas kā rezultāta

²⁹⁶ Пикуров Н.И. Формула квалификации преступлений с бланкетными признаками состава. Противодействие преступности: уголовно-правовые, криминологические и уголовно-процессуальные аспекты. Материалы III Российского конгресса уголовного права. Ответственный редактор В.С.Комиссаров. Москва: Проспект, 2008, с.107.; sk. arī: Пикуров Н.И. Комментарий к судебной практике квалификации преступлений на примере норм с бланкетными диспозициями. Москва: Издательство Юрайт, 2009, с.12-13.

²⁹⁷ Кузнецова Н.Ф. Проблемы квалификации преступлений. Лекции по спецкурсу “Основы квалификации преступлений”. Москва: ИД Городец, 2007, с.18; līdzīgi arī Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.182.-183.

²⁹⁸ Савельева В.С. Основы квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2008, с.5-6.

kriminālprocesuālam noformējumam, taču tajā pat laikā šī definīcija vispār nepiemin kvalifikācijas procesu un tā attiecības ar nodarījuma sastāvu kā kvalifikācijas juridisko pamatu.

Apkopojot dažādus viedokļus par noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas izpratni, var pieņemt, ka ar kvalifikācijas definīciju būtu vēlams aptvert

- 1) norādi par kvalifikācijas divējādo dabu - kvalifikāciju kā procesu un kvalifikāciju kā šā procesa rezultātu (slēdzienu),
- 2) kvalifikācijas procesā ietverot notikuma faktisko pazīmju (juridiski nozīmīgo apstākļu) salīdzināšanu ar visām noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm,
- 3) kvalifikācijas rezultātā norādot šo notikuma faktisko pazīmju pilnīgu atbilstību kāda noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm.

Tādējādi faktiski arī iepriekš citētā V.Liholajas sniegtā noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas definīcija ir uzskatāma par piemērotu šo kvalifikācijai būtiskāko pazīmju aprakstīšanai.

Tomēr ir arī jānorāda, ka šādi definēta noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija pilnībā neaptver krimināltiesību normu piemērošanas procesu, kas gan tajā pat laikā nav arī vērtējams kā šādas nodarījuma kvalifikācijas definīcijas trūkums. Proti, ne analizētajos Latvijas krimināltiesību, ne arī Krievijas krimināltiesību teorijas avotos netiek apšaubīta kvalifikācijas divējādā daba - kvalifikācija kā process un kvalifikācija kā rezultāts. Tāpat nepastāv strīds par noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšanas nepieciešamību notikuma faktiskajās pazīmēs (kvalifikācijas process) un šī procesa rezultātā izdarītā slēdziena juridisku fiksēšanu kriminālprocesuālos dokumentos (kvalifikācija kā rezultāts oficiālās kvalifikācijas gadījumos). Taču problēma slēpjas tajā apstākļi, ka starp kvalifikācijas procesu, ciktāl tas tiek identificēts ar nodarījuma sastāva pazīmju noskaidrošanu, un kvalifikācijas rezultātu, ciktāl tas, savukārt, tiek identificēts ar kvalifikācijas rezultāta nostiprināšanu kriminālprocesuālā dokumentā, pastāv vērā ņemama plaisa.

Tā kā par kvalifikācijas rezultātu visai pamatoti tiek uzskatīts kvalifikācijas veicēja (amatpersonas) slēdziens par kādu faktisko apstākļu krimināltiesisko novērtējumu un šī slēdziena nostiprināšana kriminālprocesuālā dokumentā, tad būtu loģiski un secīgi konstatēt, ka šādi noslēdzas krimināltiesību normu piemērošanas process, katru reizi atbilstoši konkrētajai kriminālprocesa stadijai. It īpaši lēmumā par personas saukšanu pie kriminālatbildības un tiesu nolēmumos katrs procesa virzītājs sniedz savu galējo slēdzienu par krimināltiesību normu piemērojamību attiecībā uz izmeklēto notikumu. Un līdz šim pārsvarā šis krimināltiesību normu piemērošanas process tika aprobežots tikai ar noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšanu notikuma faktiskajās pazīmēs. Taču ar noziedzīga nodarījuma sastāva četru pazīmju konstatēšanu vien ir par maz, lai izdarītu šos galējos slēdzienus par nodarījuma kvalifikāciju. Starp noziedzīga nodarījuma sastāva četru pazīmju konstatēšanu notikuma faktiskajos apstākļos un juridiska slēdziena par kvalifikāciju ietveršanu kriminālprocesuālā dokumentā ir veicama vēl virkne darbību, kas nepieciešama kvalifikācijas pareizības pārbaudei. Proti, personas vainas un citu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju klātesamība kāda notikuma faktiskajās pazīmēs vēl nav pietiekama šā notikuma atzīšanai par noziedzīgu nodarījumu un kādas personas vainīguma (iespējas saukšanai pie kriminālatbildības un kriminālsoda piemērošanai) konstatēšanai.

Kādu apstākļu pārbaude tad krimināltiesību normu piemērošanas procesā ir palikusi ārpus šobrīd aprobētās noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas izpratnes? Galvenokārt, šeit var izdalīt trīs jautājumu grupas. Pirmkārt, tas ir jautājums par apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību, esamības vai neesamības pārbaudi. Otrkārt, tas ir jautājums par tādu apstākļu esamību, kas ir vai var būt par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības un soda. Un treškārt, tie ir apstākļi, kas ņemami vērā pie kriminālsoda noteikšanas. Neviena no šo apstākļu grupām netiek ietverta noziedzīga nodarījuma sastāva jēdzienā, līdz ar ko tie arī nebūtu atzīstami par noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas juridisko pamatu. Jākonstatē, ka šādu apstākļu grupu vērtējumam līdz šim vispār netika iedalīta noteikta vieta noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā un šie jautājumi ir palikuši ārpus tās, lai arī bez šo jautājumu izvērtēšanas nav iespējams nonākt pie pareizas kvalifikācijas (kā rezultāta). Kā vēlāk tiks analizēts, diskutabls varētu būt jautājums par apstākļiem, kas ņemami vērā pie soda noteikšanas un to attiecināmību uz noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas procesu. Taču šobrīd īsumā tiks izvērtēta katras šīs jautājumu grupas ietekme uz noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju (kā rezultātu).

Proti, procesa virzītājs, izdarot secinājumu par noziedzīga nodarījuma sastāva četru pazīmju atbilstību izmeklētā notikuma faktiskajām pazīmēm, vēl nevar izdarīt slēdzienu par šā notikuma noziedzīgumu. Var pastāvēt kādi Krimināllikuma Vispārīgās daļas 3.nodaļā (28.-34.pants) paredzētie apstākļi, kas nosaka situācijas, kad personai nav pienākums atbildēt par tādu rīcību, kam piemīt noziedzīga nodarījuma pazīmes, bet valstij nav tiesību personu vajāt par izdarīto.²⁹⁹ Kā norādījis A.Judins, tad vispārāzīts ir fakts, ka visi kriminālatbildību izslēdzošie apstākļi izslēdz pretlikumību³⁰⁰. M.Blūma gan tika norādījusi, ka šādu apstākļu pastāvēšana “izslēdz no paša sākuma nozieguma sastāvu”³⁰¹, tomēr šāds uzskats būtu vērtējams kritiski. Drīzāk ir pamats pievienoties nostājam, ka pie šādu apstākļu pastāvēšanas, lai arī notikuma faktiskajās pazīmēs ir konstatējamas visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, tomēr personas rīcība tiek atzīta par tiesisku un neviena Krimināllikuma Sevišķās daļas norma un tās sekas attiecībā uz personu nav piemērojamas. Tātad pie šādu apstākļu pastāvēšanas persona nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Personas rīcība tikai ārēji atbilst noziedzīgam nodarījumam. Tā īstenota interešu kolīzijas situācijā, lai sasniegtu sociāli derīgu mērķi.³⁰² Līdz ar to, pēc tam, kad nodarījuma kvalifikācijas procesā ir konstatēta nodarījuma faktisko pazīmju pilnīga atbilstība kāda noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, turpmāk ir nepieciešams pārbaudīt, vai šis nodarījums ir pretlikumīgs. Nodarījuma pretlikumīguma konstatēšanu nepieļauj apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību, pastāvēšana nodarījuma faktiskajās pazīmēs. Ja šādi apstākļi nodarījuma faktiskajās pazīmēs ir konstatējami un tie atbilst attiecīgajās Krimināllikuma Vispārīgās daļas normās sniegtajam aprakstam, tad ir pamats šos apstākļus kvalificēt kā apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību, līdz ar ko nodarījums nav atzīstams par pretlikumīgu.

---

²⁹⁹ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 11.lpp.

³⁰⁰ Turpat, 31.lpp.

³⁰¹ Blūma M. Apstākļi, kas izslēdz nodarījuma sabiedrisko bīstamību un prettiesiskumu. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts Universitāte, 1976, 7.lpp.

³⁰² Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 38.lpp.

Tāpat pēc tam, kad ir tikusi konstatēta notikuma faktisko pazīmju pilnīga atbilstība noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, kā arī ir konstatēts, ka uz šo notikumu nav attiecināms neviens no apstākļiem, kas izslēgtu kriminālatbildību, ir nepieciešams pārbaudīt, vai nepastāv apstākļi, kas ir vai var būt par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības. Pie šādiem apstākļiem Krimināllikuma VI nodaļā pieskaitīts:

- 1) kriminālatbildības noilgums (56.pants),
- 2) tādi noziedzīgi nodarījumi, kuriem gan ir šajā likumā paredzētā nodarījuma pazīmes, bet ar kuru nav radīts tāds kaitējums, lai vajadzētu piespriest kriminālsodu (58.panta pirmā daļa);
- 3) izlīguma noslēgšana ar cietušo kriminālpārkāpuma vai mazāk smaga nozieguma gadījumā (58.panta otrā daļa);
- 4) palīdzība citas personas smaga vai sevišķi smaga nozieguma atklāšanā, kas ir smagāks vai bīstamāks par šīs personas izdarīto noziedzīgo nodarījumu (58.panta trešā daļa);
- 5) citos Krimināllikuma Sevišķajā daļā īpaši paredzētajos gadījumos (58.panta ceturrtā daļa). Pie šādiem gadījumiem var pieskaitīt Krimināllikuma 235.pantā (personas atbrīvošana no kriminālatbildības par šaujamo ieroču, šaujamo ieroču munīcijas, lielas enerģijas pneimatiskā ieroču, sprāgstvielas vai spridzināšanas ietaises izgatavošanu, iegādāšanos, nēsāšanu un glabāšanu un par gāzes pistoles (revolvera) un tās munīcijas izgatavošanu) 254.pantā (personas atbrīvošana no kriminālatbildības par narkotisko un psihotropo vielu iegādāšanos, glabāšanu, pārvadāšanu un pārsūtīšanu), 303.pantā (personas, kuras neatbild par atteikšanos dot liecību), 324.pantā (kukuļdevēja un kukuļdošanas starpnieka atbrīvošana no kriminālatbildības) noteiktos gadījumus.
- 6) nav ievērotas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. (58.panta piektā daļa).

Pie šādu apstākļu pastāvēšanas ir pamats konstatēt, ka persona gan ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kuram ir visas nodarījuma sastāva pazīmes, tomēr Krimināllikuma normas ir paredzējušas nelabvēlīgo juridisko seku novēršanu šai personai, atzīstot soda piemērošanu par nelietderīgu vai nehumānu. Faktiski šādu apstākļu esamība neizslēdz nodarījuma prettiesiskumu un pretlikumību, bet izslēdz (vai var izslēgt) tikai tā sodāmību. Šajā sakarā arī jāatzīmē, ka Krimināllikuma 56.pantā un 58.panta ceturtajā daļā paredzētie apstākļi ir imperatīvi noteikts pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, savukārt Krimināllikuma 58.panta pirmās, otrās³⁰³, trešās un piektās daļas piemērošana katram konkrētajam gadījumam ir atstāta procesa virzītāja izvērtēšanai.

---

³⁰³ Personas atbrīvošanu no kriminālatbildības, ja ir noslēgts izlīgums ar cietušo vai viņa pārstāvi, Krimināllikuma 58.panta otrās daļas formulējums liek pieskaitīt pie tādiem pamatiem personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, kas ir atstāts procesa virzītāja izvērtēšanai, uz ko norāda šajā likuma normā lietotais apzīmējums "var atbrīvot no kriminālatbildības". Savukārt Kriminālprocesa likuma 377.panta 9.punkts, definējot kriminālprocesu nepieļaujošus apstākļus, imperatīvi paredz, ka kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts process ir jāizbeidz, ja noticis cietušā un aizdomās turētā vai apsūdzētā izlīgums tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz cietušās personas pieteikuma pamata. Līdz ar to šīs kategorijas krimināllietās izlīgums ir imperatīvs pamats kriminālprocesa izbeigšanai.

Un visbeidzot, ja tiek konstatēts, ka notikuma faktiskajās pazīmēs ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, ka nav konstatējami nedz apstākļi, kas izslēgtu kriminālatbildību, nedz arī apstākļi, kas būtu par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības un soda, līdz ar ko persona ir saucama pie kriminālatbildības un sodāma ar kriminālsodu, ir nepieciešams juridiski fiksēt un krimināltiesību normu piemērošanas procesā izvērtēt arī apstākļus, kas ir ņemami vērā pie soda noteikšanas. Krimināllikuma 46.pants paredz, ka pie soda noteikšanas ņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus.

Domājams, ka visu šādu apstākļu konstatēšanu nav pamata atstāt ārpus krimināltiesību normu piemērošanas loģiskās shēmas. Taču jautājums vēl ir par to, vai pareizāk būtu arī šādu apstākļu konstatēšanu mēģināt iekļaut noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas jēdzienā vai uzskatīt, ka kvalifikācijas priekšmets ir tikai noziedzīga nodarījuma sastāvs un tā pazīmju konstatēšana, bet visa pārējā tiesību normu piemērošanas loģiskā darbība ir pakārtojama zem cita jēdziena, piemēram, apzīmējot to kā krimināltiesību normu piemērošanas procesu, kurā kvalifikācija ieņemtu centrālo vietu vai būtu pirmā secīgi veicamā darbība, bet visu pārējo tiesību normu piemērošanai būtisko apstākļu noskaidrošana un to atbilstības pārbaude likuma prasībām būtu secīgi turpmāk veicamās darbības krimināltiesību normu piemērošanas procesā.

Piemēram, A.Rarogs ir norādījis, ka noziedzīga nodarījuma kvalifikācija nav tas pats, kas krimināltiesību normu piemērošanas process, bet kvalifikācija šajā procesā ieņem centrālo vietu.³⁰⁴

Savu viedokli par kvalifikācijas attiecībām ar krimināltiesību normu piemērošanu ir paudis arī V.Kudrjavcevs, norādot, ka apzīmējums „tiesību normas piemērošana” aptver 1) notikuma faktisko apstākļu analīzi, 2) atbilstošās likuma normas izvēli, 3) izvēlētajā likuma teksta pareizības un spēkā esamības pārbaudi, 4) likuma normas satura un jēgas noskaidrošanu, 5) likuma normas interpretēšanu, 6) lēmuma un attiecīga dokumenta pieņemšanu, kas nostiprina izdarītos secinājumus. Tomēr V.Kudrjavceva ieskatā visas šīs darbības neveido kvalifikācijas procesa saturu, bet gan tikai rada priekšnosacījumus kvalifikācijas veikšanai, kas nodrošina pareizu likuma piemērošanu. Savukārt, nodarījuma kvalifikācija aptver tikai to krimināltiesību normu piemērošanas procesa daļu, kura attiecas uz pareizo krimināltiesību normas izvēli un šīs izvēles nostiprināšanu attiecīgā kriminālprocesuālā dokumentā. Tiek norādīts, ka lietas faktisko apstākļu noskaidrošana un likuma normas satura un jēgas noskaidrošana daudzos gadījumos var vispār nenovest pie nodarījuma kvalifikācijas. Kvalifikācija ir tikai viena no formām, ar ko var noslēgties likuma normu piemērošana. Faktisko apstākļu apzināšana un likuma normas analīze var arī novest pie jebkādas kvalifikācijas izslēgšanas, piemēram, konstatējot notikuma neesamību, konstatējot apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību.

Līdz ar to V.Kudrjavceva ieskatā noziedzīga nodarījuma kvalifikācija ir tikai viens no krimināltiesību normu piemērošanas etapiem, kas sastāv no lēmuma pieņemšanas par to, kura tieši krimināltiesību norma paredz izdarīto noziedzīgo nodarījumu, un šā lēmuma nostiprināšanu procesuālā

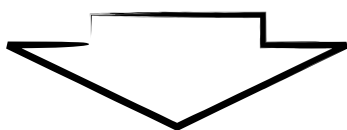
---

³⁰⁴ Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 22.

dokumentā.³⁰⁵ Faktiski V.Kudjavcevs kvalifikāciju ir norādījis kā noslēdzošo krimināltiesību normu piemērošanas procesa posmu, saistot to galvenokārt ar kvalifikācijas rezultāta ietveršanu kādā procesuālajā dokumentā. Taču šādai nostājai par kvalifikāciju kā tikai vienu no krimināltiesību normu piemērošanas procesa rezultātiem var arī oponentēt. Proti, arī tajos gadījumos, kad krimināltiesību normu piemērošanas procesā amatpersona nonāk pie secinājuma, ka personas rīcība nav sodāma (piem. sakarā ar apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību konstatēšanu, vai apstākļu, kas ir par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības konstatēšanu), šis normu piemērošanas procesa noslēgums nav iespējams, neprecizējot nodarījuma sastāvu. Līdz ar to, pirms izlemt jautājumu par krimināltiesību normu piemērošanas procesa pabeigšanu uz personu rehabilitējošiem vai nereabilitējošiem pamatiem, ir nepieciešams veikt faktisko apstākļu kvalifikāciju un tikai pēc tam, izvērtējot citus apstākļus, lemt par kriminālprocesa turpināšanu vai neturpināšanu pret konkrēto personu.

Ņemot vērā, ka kvalifikācijas apzīmējums Latvijas krimināltiesībās tradicionāli ir ticis saistīts tikai ar noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšanu, tad, domājams, ka nav praktiskas nepieciešamības mainīt nodarījuma kvalifikācijas (vai nodarījuma sastāva) izpratni. Tā vietā var piedāvāt ieviest apzīmējumu „krimināltiesību normu piemērošanas process”, kura loģiskā struktūra shematiski varētu tikt attēlota sekojoši:

1) Noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšana nodarījuma faktiskajās pazīmēs

Nekonstatējot visas nodarījuma sastāva pazīmes, secināms, ka nav noticis noziedzīgs nodarījums un persona netiek saukta pie kriminālatbildības nodarījuma sastāva trūkuma dēļ

2) Apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību, esamības pārbaude notikuma faktiskajās pazīmēs

Konstatējot šādus apstākļus, secināms, ka personas darbībās ir nodarījuma sastāva pazīmes, bet nodarījums netiek atzīts par noziedzīgu (nav pretlikumīgs) un persona netiek saukta pie kriminālatbildības tās izslēdzošā apstākļa dēļ (reabilitējošs pamats)

3) Apstākļu, kas var būt par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības un soda, esamības pārbaude notikuma faktiskajās pazīmēs

Konstatējot šādus apstākļus, secināms, ka personas darbībās ir nodarījuma sastāva pazīmes, nodarījums tiek atzīts par noziedzīgu (ir pretlikumīgs), bet netiek (vai var netikt) atzīts par sodāmu un persona netiek (vai var netikt) saukta kriminālatbildības uz nereabilitējoša pamata

4) Apstākļu, kas ņemami vērā pie soda noteikšanas, esamības pārbaude notikuma faktiskajās pazīmēs

Šādi apstākļi ņemami vērā pie soda individualizācijas gan Krimināllikuma Sevišķās daļas normas sankcijas robežās, gan arī piemērojot Krimināllikums 49. un 55.panta

³⁰⁵ Sk.: Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2001, с.13-14.

Faktiski pirmajos trijos krimināltiesību normas piemērošanas posmos tiek veikta attiecīgi nodarījuma kvalifikācijas, nodarījuma pretlikumīguma un nodarījuma sodāmības pārbaude. Lai nonāktu pie slēdziena par to, ka persona ir saucama pie kriminālatbildības un sodāma, ir nepieciešams:

- 1) pirmajā posmā (noziedzīga nodarījuma kvalifikācija) iegūt apstiprinošas atbildes par četru noziedzīga nodarījuma pazīmju konstatēšanu notikuma faktiskajās pazīmēs;
- 2) otrajā un trešajā posmā gūt negatīvas atbildes par to, ka nepastāv nedz apstākļi, kas izslēgtu kriminālatbildību, nedz arī apstākļi, kas var būt par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības.

Ar trešo krimināltiesību normu piemērošanas posmu tad arī noslēdzama personas vainīguma pārbaude. Pirmajā posmā, kad tiek veikta nodarījuma kvalifikācija, viens no izvērtējamajiem jautājumiem ir par personas subjektīvās attieksmes konstatēšanu nodoma vai neuzmanības formā, kā to paredz attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāvs. Tātad šajā krimināltiesību normu piemērošanas posmā cita starpā tiek izdarīts secinājums par vainas esamību vai neesamību personas attieksmē pret nodarījumu un tā sekām. Šajā posmā personas vainas jēdziens tiek izmantots tā šaurākajā nozīmē, balstoties uz psiholoģisko vainas izpratni. Savukārt, otrajā un trešajā posmā tiek vērtēta ne vairs tikai personas subjektīvā attieksme pret nodarījumu un tā sekām, bet gan tiesiskā iespēja personu saukt pie kriminālatbildības. Un tikai trešā posma noslēgumā ir iespējams izdarīt slēdzienu par to, ka persona ir saucama pie kriminālatbildības un sodāma, tādējādi konstatējot personas vainīgumu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā jeb konstatējot vainu (vainīgumu) tās plašākajā nozīmē.

Zināmā mērā līdzīga pieeja krimināltiesību normu piemērošanā ir pazīstama arī Vācijas krimināltiesībās, kur katra nodarījuma izvērtēšanai tiek piemērota trīspakāpju pārbaude:

- nodarījuma sastāvs (*Tatbestand*), ko veido nodarījuma objektīvās pazīmes (*objektiver Tatbestand*) un subjektīvās pazīmes (*Subjektiver Tatbestand*);
- pretlikumība (*Rechtswidrigkeit*), ar ko apzīmē rīcības pretējību likumam un kriminālatbildību izslēdzošu apstākļu neesamību;
- vaina (*Schuld*), kas apzīmē iespēju personu vainot, un apstākļu, kas varētu būt par pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, neesamību.³⁰⁶

Visai līdzīgu krimināltiesību normu piemērošanu shēmu reglamentē arī Kriminālprocesa likuma 514.pants „Tiesas apspriedē izlemjamie jautājumi”. Tajā paredzēts, ka apspriežu laikā tiesa apspriežu istabā izlemj šādus jautājumus:

- 1) vai ir noticis apsūdzētajam inkriminētais noziedzīgais nodarījums (t.i.- vai ir noticis pats notikums);
- 2) vai šajā nodarījumā ir noziedzīga nodarījuma sastāvs un kurā Krimināllikuma pantā, tā daļā vai punktā tas paredzēts (apspriežot tieši šo jautājumu, tiek veikta noziedzīga nodarījuma

---

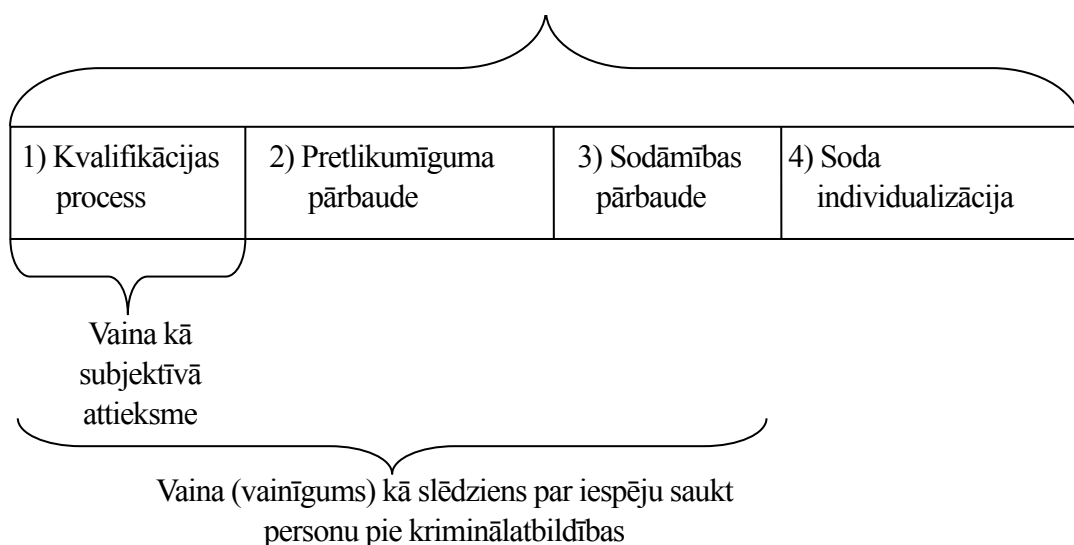
³⁰⁶ The German Criminal code. A Modern English translation. Translated by M.Bohlander. Oxford / Portland, Oregon: Hart Publishing, 2008, p.6.

kvalifikācija, t.sk. tiek izvērtēta vaina un tās forma kā noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pamatpazīme);

- 3) vai apsūdzētais ir vainīgs šajā noziedzīgajā nodarījumā (izvērtējot šo jautājumu, vaina (vainīgums) tiek skatīts tā plašākajā izpratnē, ne vairs tikai kā personas subjektīvā attieksme, bet gan kā notiesāšanas iespēja, t.sk. arī pēc nepieciešamības izvērtējot kriminālatbildību izslēdzošu apstākļu esamību vai apstākļu, kas ir par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības, esamību vai neesamību, bez šaubām, arī pierādījumu esamību);
- 4) vai apsūdzētais sodāms par šo noziedzīgo nodarījumu (izvērtējot šo jautājumu, tiek vērtēts, vai ir saskatāmi apstākļi, kas ir par pamatu personas atbrīvošanai no soda (kā kriminālatbildības sekām), bet ne no kriminālatbildības;
- 5) vai ir apstākļi, kas pastiprina vai mīkstina apsūdzētā atbildību, un kāds soda veids un mērs apsūdzētajam jāpiespriež, vai tas viņam jāizcieš (pie šo apstākļu izvērtēšanas faktiski vērtēts visu to apstākļu kopums, kāds ņemams vērā pie soda noteikšanas saskaņā ar Krimināllikuma 46.pantu, kā arī Krimināllikuma 49.panta (vieglāka soda noteikšana nekā likumā paredzētais sods) un 55.panta (nosacīta notiesāšana) piemērošanas iespējas).

Reglamentējot notiesājoša sprieduma taisīšanas pamatu, Kriminālprocesa likuma 520.panta pirmā daļa nosaka, ka „tiesa taisa notiesājošu spriedumu, ja iztiesāšanas gaitā apsūdzētā vaina noziedzīgā nodarījumā ir pierādīta”. Arī reglamentējot notiesājoša sprieduma rezolutīvo daļu, Kriminālprocesa likuma 528.panta pirmās daļas 1.punkts nosaka, ka notiesājoša sprieduma rezolutīvajā daļā norāda tiesas lēmumu par to, ka apsūdzētais atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā. Nevienā no šiem gadījumiem vainas jēdziens netiek izmantots tikai subjektīvās attieksmes raksturošanai, bet gan kā slēdziens par iespēju piemērot kriminālatbildības iestāšanos. Bet šāda slēdziena izdarīšanai ir nepieciešama gan nodarījuma sastāva esamības pārbaude, gan arī nodarījuma pretlikumīguma un sodāmības pārbaude. Līdz ar to krimināltiesību normu piemērošanas procesa un kvalifikācijas procesa savstarpējās attiecības, un vainas konstatēšanas nozīmi shematiski varētu attēlot šādi:

Krimināltiesību normu piemērošanas process

3.1.2. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesa izpratne Latvijas tiesību aktos un krimināltiesību teorijā

Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija kā process tiek veikts, balstoties uz noteiktu informācijas bāzi, un ir pakļauts noteiktām likumsakarībām, līdz ar ko šajā procesā, kas ilgst laikā, ir iespējams izdalīt atsevišķas stadijas. Jautājums par šīm kvalifikācijas stadijām (vai posmiem) krimināltiesību speciālistu vidū nav risināts vienvēidīgi.

V.Liholaja noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesu ir iedalījusi trijos posmos. Proti, pirmajā posmā sākotnēji tiek izlemts jautājums par to, vai konkrētais gadījums vispār uzskatāms par likumpārkāpumu. Ja atbilde ir pozitīva, tālāk tiek noskaidrots, kāda veida likumpārkāpums tas ir - civiltiesisks delikts, disciplinārs pārkāpums, administratīvs pārkāpums vai noziedzīgs nodarījums. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas otrajā posmā tiek apzināta to krimināltiesisko normu grupa, kurā sastopamas konkrētās situācijas pazīmes. Kvalifikācijas trešajā posmā tiek izlemts jautājums par to, kāda tieši krimināllikuma norma paredz analizējamo nodarījumu.³⁰⁷ Līdzīgi noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesu secīgos posmos ir iedalījis arī U.Krastiņš.³⁰⁸ U.Krastiņš gan ir arī norādījis, ka noziedzīga nodarījuma kvalificēšana nozīmē arī pilnīgi un vispusīgi noskaidrot izdarītā noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus³⁰⁹. Šādam viedoklim var arī oponent, jo nodarījuma faktisko apstākļu noskaidrošana nav nedz kvalifikācijas, nedz arī vispār krimināltiesību objekts. Noziedzīga nodarījuma apstākļu noskaidrošana (izzināšana) ir saistīta ar kriminālistisko darbību, bet ar noskaidroto apstākļu pierādīšanu ir saistīta kriminālprocesuālā darbība³¹⁰. Bet noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas process ir krimināltiesību piemērošanas process, kura ietvaros vairs nebūtu jānodarbojas ar notikuma apstākļu izzināšanu vai pierādīšanu, bet gan ar krimināltiesiska novērtējuma sniegšanu iepriekš jau noskaidrotiem un kriminālprocesuāli pierādītiem juridiski nozīmīgajiem apstākļiem.

Trijos etapos kvalifikācijas procesu ir iedalījis arī Krievijas krimināltiesību zinātnieks B.A.Kurinovs, tomēr viņa ieskatā šo trīs etapu saturs ir atšķirīgs. Tā, pirmajā etapā viņš piedāvā noskaidrot tiesībpārkāpuma veidu, t.i., vai konkrētais notikums ir vērtējams kā krimināllikuma pārkāpums vai kā cita veida tiesībpārkāpums. Gadījumā, ja tiek konstatēts, ka notikums ir radījis krimināllikuma pārkāpumu, iestājas kvalifikācijas otrais etaps, kurā ir noskaidrojama nodarījuma piederība pēc grupas objekta, atbilstoši Sevišķās daļas nodaļām. Sekojoši trešajā etapā tiek piedāvāts salīdzināt konstatētā konkrētā nodarījuma sastāva individuālās pazīmes.³¹¹

³⁰⁷ Plašāk skat.: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 12.-15.lpp.

³⁰⁸ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 89.lpp.

³⁰⁹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 28.lpp.

³¹⁰ Sk.: Dombrovskis R. Dažas krimināltiesisko zinātņu teorētiskās problēmas. Jurista Vārds, 2008. 12.februāris, Nr.6 (510), 3.lpp.

³¹¹ Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1976, с.67-68.

Tomēr krimināltiesību teorijā nepastāv vienprātības par to, cik un kādos posmos vai etapos būtu iedalāms nodarījumu kvalifikācijas process. Piemēram, Krievijas krimināltiesību zinātnē ir pazīstams arī kvalifikācijas iedalījums četros etapos. Pirmais nodarījuma kvalifikācijas etaps sākas ar tās krimināltiesību normas noskaidrošanu, kura satur attiecīgā nodarījuma pazīmes. Šajā etapā nepieciešams noskaidrot, vai šī norma ir spēkā, vai tā nav tikusi grozīta, vai nav stājusies spēkā šādas normas redakcija, kas būtu labvēlīgāka adresātam. Otrajā kvalifikācijas etapā tiek konstatēta nodarījuma juridiski nozīmīgo pazīmju pilnīga sakritība ar konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm. Konstatējot šo sakritību, ir pamats secināt, ka formāli ir tikusi pārkāpta kāda konkrēta Krimināllikuma norma. Trešajā etapā tiek veikta konstatētās faktisko apstākļu atbilstības noziedzīga nodarījuma sastāvam fiksēšana kriminālprocesuālā dokumentā. Taču šāda kvalifikācijas rezultāta fiksēšana būtu lieka gadījumos, kad pastāvētu kādi šķēršļi personas saukšanai pie kriminālatbildības. Tādēļ par nepieciešamu kvalifikācijas elementu šajā etapā tiek atzīta reālas iespējas personas saukšanai pie kriminālatbildības pārbaude, pievēršot uzmanību tādiem jautājumiem kā nodarījuma maznozīmīgums, apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību, pastāvēšana, labprātīga atteikšanās, atbrīvošana no kriminālatbildības. Līdz ar to, trešajā etapā tiek veikta šo apstākļu pārbaude. Un, ja šādi apstākļi, kas ir par šķēršli personas saukšanai pie kriminālatbildības, netiek konstatēti, tad var pāriet pie kvalifikācijas ceturtnā etapa, kurā jau notiek kvalifikācijas rezultāta fiksēšana kriminālprocesuālā dokumentā.³¹²

Šāds noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas etapu apraksts var tikt vērtēts kritiski vairāku apsvērumu dēļ. Piemēram, ir apšaubāms, vai nodarījuma kvalifikācijas procesu ir iespējams sākt ar kādas konkrētas krimināltiesību normas spēkā esamības pārbaudi, ja pirms tam vēl nav rasta atbilde uz jautājumiem par to, vai ar konkrēto rīcību aizsargātās intereses vispār tiek aizsargātas ar Krimināllikumu un kādam grupas objektam šīs aizsargātās intereses varētu piederēt. Faktiski jau tieši krimināltiesību normas noskaidrošanu, kura satur attiecīgā nodarījuma pazīmes, ir visa kvalifikācijas procesa mērķis un arī rezultāts. Līdz ar to šo normas noskaidrošanu nedrīkstētu izvirzīt kā kvalifikācijas procesa pirmo posmu, jo, noskaidrojot pareizo krimināltiesību normu, kvalifikācijas process arī noslēdzas. Savukārt, otrā iepriekš aprakstītā kvalifikācijas posma rezultātam faktiski būtu jānovēd pie jau pirmajā posmā izdarītā secinājuma, jo pirmajā posmā pareizi noskaidrotajai krimināltiesību normai neapšaubāmi būtu jāatbilst visām faktisko apstākļu pazīmēm. Arī jautājumā par trešo aprakstīto kvalifikācijas etapu var izvirzīt zināmu kritiku. Lai arī pareizs un neapstrīdams ir secinājums, ka pareizai krimināltiesību normu piemērošanai ir nepieciešams noskaidrot šajā trešajā posmā aprakstīto apstākļu esamību vai neesamību, tomēr šie apstākļi neietilpst noziedzīga nodarījuma sastāvā. Un, ja kvalifikācijas procesu uztver un definē kā faktisko apstākļu atbilstības konstatēšanu nodarījuma sastāvam, tad arī šo trešajā posmā izvērtējamo apstākļu noskaidrošana neietilpst kvalifikācijas procesā, bet gan krimināltiesību normu piemērošanas procesā, un ir veicama tikai pēc kvalifikācijas.

---

³¹² Есаков Г.А., Рагог А.И., Чучаев А.И. Настольная книга судьи по уголовным делам. Москва: Проспект, 2008, с. 7-8.

Līdz ar to autora ieskatā kvalifikācijas process un tā posmi būtu reducējami tikai uz notikuma faktisko apstākļu salīdzināšanu ar viena vai vairāku nodarījuma sastāvu pazīmēm, kas arī tieši atbilst pieņemtajai kvalifikācijas definīcijai un uzdevumiem.

Taču šāds kvalifikācijas process ir skatāms krimināltiesību piemērošanā izmantojamo tiesību normu, t.i., kriminālprocesuālo tiesību normu, kontekstā.

Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas jēdziens Latvijas krimināltiesībās nav aplūkots tikai tiesību teorijas līmenī, bet tāds ir atrodams arī tiesību normās, gan tikai Kriminālprocesa likumā. Salīdzināšanai var minēt, ka, piemēram, Krievijas Federācijas krimināltiesību teorijā ir atrodams viedoklis, ka noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas noteikumi ir jautājums, kas būtu risināms kriminālkodeksa vispārīgajā daļā³¹³. Savukārt, Baltkrievijas Republikas krimināltiesību teorijā ir arī norādīts uz noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas konstitucionālajiem pamatiem, atsaucoties uz Baltkrievijas Republikas konstitūcijā nostiprinātajiem likumības, vienlīdzības, nevainīguma prezumpcijas principiem.³¹⁴

Uzreiz jāatzīmē, ka Latvijā neviena Krimināllikuma norma tieši nesatur tādus apzīmējumus kā „kvalifikācija” vai „kvalifikācijas process”. Krimināllikuma Vispārīgajā daļā, runājot par kādu faktisko darbību atbilstību nodarījuma sastāvam, tiek lietoti tādi apzīmējumi kā „pie kriminālatbildības saucama un sodāma” (Krimināllikuma 1.pantā), vai „par noziedzīgu nodarījumu atzīstams” (Krimināllikuma 6.pantā). Arī noziedzīga nodarījuma sastāva jēdziens, lai arī Krimināllikuma normās tiek pieminēts (piem. Krimināllikuma 1.panta pirmā daļa, 23.panta pirmā daļa), tomēr šā krimināltiesību pamatjēdziena legālais skaidrojums netiek dots, atstājot to krimināltiesību doktrīnas ziņā, tāpat kā kvalifikācijas jēdziena skaidrojumu.

Lai arī Krimināllikums tieši nesatur ne dz noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas definīciju, ne dz arī tās jēdzienu, tomēr Krimināllikumā ir nostiprināti vispārīgie nodarījumu kvalifikācijas noteikumi (Krimināllikuma 1.panta pirmā daļa, 2.panta pirmā daļa, 5.panta pirmā un otrā daļa, u.c.), kuru ievērošana ir obligāts priekšnoteikums pareizai faktisko apstākļu atbilstības izvērtēšanai kādam konkrētam nodarījuma sastāvam.

Tajā pat laikā noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas jēdziens plaši tiek lietots Kriminālprocesa likumā, kur tas ir minēts vismaz 25 šā likuma pantos. Tieši Kriminālprocesa likuma sniegtā reglamentācija arī nosaka noziedzīgu nodarījumu „kvalifikācijas kā procesa” posmus, kā arī nosaka „kvalifikācijas kā rezultāta” kriminālprocesuālo fiksēšanas kārtību, tādējādi faktiski pilnībā reglamentējot oficiālo noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju no kriminālprocesa uzsākšanas brīža līdz galējam tiesas nolēmumam šajā kriminālprocesā.

³¹³ Идрисов Н.Т. Правила квалификации преступлений в системе уголовного права. Системность в уголовном праве. Материалы II Российского Конгресса уголовного права 31 мая – 1 июня 2007. Москва: Проспект, 2007, с.157.

³¹⁴ Марчук В.В. Конституционные основы квалификации преступлений. Конституционные основы уголовного права. Материалы I Всероссийского Конгресса по уголовному праву, посвященного 10-летию Уголовного кодекса Российской Федерации. Москва: Проспект, 2006, с.382-383.

Pirmo reizi amatpersonai ir saskare ar kāda notikuma faktiskajiem apstākļiem pie jautājuma izlemšanas par kriminālprocesa uzsākšanu. Kriminālprocesa likuma 369.panta pirmā daļa paredz, ka „kriminālprocesa uzsākšanas iemesls ir tādu ziņu iesniegšana izmeklēšanas iestādei, prokuratūrai vai tiesai (..), kuras norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (..)”. Savukārt, Kriminālprocesa likuma 370.panta pirmā daļa nosaka, ka „kriminālprocesu var uzsākt, ja pastāv reāla iespēja, ka noticis noziedzīgs nodarījums”. Šajā pirmajā iespējamā nodarījuma kvalifikācijas stadijā likums neprasa uzreiz konstatēt notikuma faktisko apstākļu atbilstību kāda noziedzīga nodarījuma sastāvam. Proti, Kriminālprocesa likuma 372.panta pirmā daļa reglamentē lēmuma par kriminālprocesa uzsākšanu saturu, paredzot šādā lēmumā ietvert ziņas par kriminālprocesa uzsākšanas iemeslu un pamatu (kas nav tas pats, kas nodarījuma kvalifikācija, tā kā kriminālprocesa uzsākšanas iemeslu un pamatu reglamentē attiecīgi Kriminālprocesa likuma 369. un 370.pants); īsu nodarījuma aprakstu, ciktāl tas uzsākšanas brīdī ir zināms; personu, pret kuru ir uzsākts šis kriminālprocess, ja tāda ir zināma; iestādi vai konkrētu personu, kurai ir uzdots šo procesu virzīt. Turklāt Kriminālprocesa likuma 372.panta otrā daļa pat pieļauj šāda lēmuma pieņemšanu rezolūcijas formā, norādot vien uzdevumu uzsākt kriminālprocesu un iestādi vai amatpersonu, kurai uzdots šo procesu vadīt. Turklāt Kriminālprocesa 373.panta otrā daļa precīzi nosaka, ka tāds apstāklis, ka iegūtās ziņas nesatur pietiekamu informāciju nodarījuma sākotnējai kvalifikācijai, nevar būt par pamatu procesa neuzsākšanai. Protams, nav arī izslēgta iespēja, ka jau pie jautājuma izlemšanas par kriminālprocesa uzsākšanu lēmumu pieņemšanai amatpersonai ir skaidra nodarījuma kvalifikācija. Uz šādu iespējamību norāda arī Kriminālprocesa likuma 372.panta otrajā prim daļā ietvertais priekšraksts, ka „(..) var atteikt kriminālprocesa uzsākšanu, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums, kuram ir noziedzīga nodarījuma pazīmes, bet ar kuru nav radīts tāds kaitējums, lai piespriestu kriminālsodu”.

Precīzi jautājumu par nodarījuma iespējamo kvalifikāciju pie kriminālprocesa uzsākšanas atrisina Kriminālprocesa likuma 398.pants, kas reglamentē noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas nozīmi izmeklēšanā un kura pirmā daļa nosaka, ka, kriminālprocesu uzsākot, izmeklējamu rīcību var kvalificēt tikai pēc piederības pie noziedzīgu nodarījumu grupas objekta.

Tādējādi var konstatēt, ka, izlemjot jautājumu par kriminālprocesa uzsākšanu vai par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, tiek veikts kāda nodarījuma kvalifikācijas procesa pirmais posms, kurā secīgi ir jāizvērtē šādi jautājumi.

- 1) Vai notikuma faktiskie apstākļi varētu norādīt uz likumpārkāpumu?
- 2) Ja ir noticis likumpārkāpums, vai ar to ir aizskartas ar Krimināllikumu aizsargātas intereses, t.i.- vai ir aizskarts noziedzīgu nodarījumu vispārējais objekts?
- 3) Ja tiek konstatēts ar Krimināllikumu aizsargātu interešu aizskārums, tad ir pamats sākotnējam secinājumam par to, ka notikuma faktiskie apstākļi varētu norādīt uz noziedzīga nodarījuma notikumu, kas, savukārt, ir pamats kriminālprocesa uzsākšanai. Bet pie šādiem apstākļiem lemjošajai amatpersonai vēl ir arī pienākums uzreiz sašaurināt iespējamo noziedzīgo nodarījumu loku, un, vadoties no sākotnējas amatpersonas rīcībā esošās informācijas, identificēt vismaz iespējamā noziedzīgā nodarījuma grupas objektu.

Tādējādi jau pie kriminālprocesa uzsākšanas notiek kāda notikuma juridiski nozīmīgo apstākļu sākotnējā apzināšana un izvērtēšana, pielīdzinot tos vispirms noziedzīga nodarījuma vispārējam objektam, tad - grupas objektam. Šādu loģisko procesu tad arī būtu pamats uzskatīt par oficiālās nodarījuma kvalifikācijas pirmo posmu. Uzsākot kriminālprocesa pirmo stadiju, pirmstiesas kriminālprocesu, obligāti netiek prasīta nodarījuma faktisko apstākļu salīdzināšana ar citām nodarījuma sastāva pazīmēm, kā tikai ar vispārējo un grupas objektu. Protams, ja amatpersonas rīcībā jau sākotnēji ir bagātīgs un visai izsmeļošs faktu klāsts (kā tas varētu būt gadījumos, kad kriminālprocess tiek veikts neatliekamības kārtībā vai kad tiek veikts saīsinātais kriminālprocess), nav arī izslēgta visu nodarījuma sastāva pazīmju konstatēšana notikuma apstākļos jau uzreiz pie kriminālprocesa uzsākšanas, taču Kriminālprocesa likums šādas obligātas prasības neizvirza, nosakot tikai zemāko kvalifikācijas precizitātes līmeni kriminālprocesa uzsākšanai.

Kā otro posmu noziedzīgu nodarījumu oficiālajā kvalifikācijā Kriminālprocesa likuma 398.panta otrā daļa paredz nodarījuma, par kuru uzsākta izmeklēšana, kvalificēšanu saskaņā ar konkrētu Krimināllikuma pantu tad, kad tam ir iegūti pietiekami pierādījumi. Par šādu nodarījuma kvalifikāciju izdarāms ieraksts kriminālprocesa reģistrā, kas tajā brīdī var būt arī vienīgais procesuālais dokuments, kas atspoguļo veiktās kvalifikācijas rezultātu. Turklāt Kriminālprocesa 398.panta trešā daļa paredz, ka personu var atzīt par aizdomās turētu, kā arī tai piemērot kādu drošības līdzekli tikai no brīža, kad izmeklējamo nodarījumu iespējams kvalificēt saskaņā ar konkrētu Krimināllikuma pantu. Šajā posmā jau ir nepieciešams notikuma faktiskos apstākļus salīdzināt ar visām Krimināllikumā paredzētajām konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm. Ar šo kvalifikācijas posmu tad arī ir veikts izmeklējamā noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas process, kas ir noslēdzies ar nodarījuma „kvalifikāciju kā rezultātu”.

Turpmākajā kriminālprocesa gaitā nodarījuma kvalifikāciju ir nepieciešams atspoguļot vēl virknē procesuālu dokumentu, kas pārsvarā ir dažādi procesa virzītāja vai citu amatpersonu, kas pilnvarotas veikt kriminālprocesu, lēmumi. Šos procesuālos dokumentus, raugoties no nodarījuma kvalifikācijas procesa viedokļa, var nosacīti iedalīt divās kategorijās: 1) dokumenti, kuros procesa virzītājs veic nodarījuma kvalifikāciju un pamato to, jeb kvalifikāciju apstiprinoši lēmumi un 2) dokumenti, kuros procesa virzītājs vai citas amatpersonas, kuras pilnvarotas veikt kriminālprocesu (piem., izmeklēšanas tiesnesis) norāda nodarījuma kvalifikāciju, bet kas nav uzskatāmi par nodarījuma kvalifikāciju apstiprinošiem lēmumiem. Turpmāk tiks aplūkoti tikai tie kriminālprocesuālie lēmumi, kādi tiek pieņemti vispārējā kārtībā veiktajos kriminālprocesos, tā kā cita veida kriminālprocesos šie procesuālie dokumenti var būt atšķirīgi (procesos par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu, privātās apsūdzības kriminālprocesos, vienkāršotajos procesos).

Pie pirmajiem kvalifikāciju apstiprinošajiem lēmumiem ir jāmin sekojoši procesuālie lēmumi (un spriedumi):

- 1) lēmums par personas atzīšanu par aizdomās turētu (nodarījuma kvalifikācijas norādīšanu paredz KPL 398¹.panta pirmās daļas 2.punkts);

- 2) lēmums par sākotnēji pieņemtā lēmuma par personas atzīšanu par aizdomās turēto grozīšanu (KPL 398¹.panta trešā daļa paredz lēmuma par personas atzīšanu par aizdomās turēto grozīšanu, ja izmeklēšanas gaitā iegūti papildus pierādījumi, no kuriem šāda nepieciešamība izriet);
- 3) lēmums par personas saukšanu pie kriminālatbildības (apsūdzība), kurā saskaņā ar KPL 405.panta pirmās daļas 3.punktu nepieciešams norādīt noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju;
- 4) lēmumi par apsūdzības grozīšanu, kuri saskaņā ar KPL 408.panta noteikumiem var tikt pieņemti divējādi - vai nu pieņemot jaunu lēmumu par personas saukšanu pie kriminālatbildības (gadījumā, ja apsūdzību nepieciešams papildināt vai grozīt), vai arī pieņemot lēmumu par kriminālvajāšanas izbeigšanu daļā (ja nav apstiprinājusies sākotnēji celtā apsūdzība);
- 5) lēmumi par apsūdzības grozīšanu iztiesāšanas laikā, kas saskaņā ar KPL 462.panta noteikumiem noteiktos gadījumos var tikt fiksēti tikai tiesas sēdes protokolā, bet noteiktos gadījumos tiek sagatavoti rakstveidā atsevišķa dokumentā formā;
- 6) pirmās instances tiesas notiesājošs spriedums, kurā saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 527.panta pirmās daļas noteikumiem aprakstošajā daļā nepieciešams norādīt nodarījuma kvalifikāciju, bet saskaņā ar 528.panta pirmās daļas 1.punktu rezolutīvajā daļā ir jānorāda konkrēta Krimināllikuma norma, pēc kuras persona tiek atzīta par vainīgu;
- 7) apelācijas instances tiesas spriedums gadījumos, ja apelācijas instancē tiek veikta nodarījuma kvalifikācijas pārvērtēšana (piem. KPL 565.panta pirmās daļas 2.punktā paredzētajos gadījumos, vai šī panta trešās daļas 1.punktā paredzētajos gadījumos);
- 8) kasācijas instances tiesas spriedums gadījumos, kad kasācijas instances tiesā spriedums tiek pārsūdzēts sakarā ar Krimināllikuma panta, tā daļas vai punkta nepareizu piemērošanu, kvalificējot noziedzīgu nodarījumu (Kriminālprocesa likuma 574.panta 2.punktā norādītais kasācijas pamats).

Visi augstāk uzskaitītie kriminālprocesuālie dokumenti katrs savā kriminālprocesa stadijā vai posmā nosaka konkrētā noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju. Kā redzams, visus šos lēmumus (izņemot gadījumā ar apsūdzības grozīšanu iztiesāšanas laikā) pieņem procesa virzītājs. Tādēļ ir pamats secinājumam, ka, sākot no brīža, kad pirmo reizi kriminālprocesa reģistrā tiek izdarīts ieraksts par izmeklējamā nodarījuma kvalifikāciju, šī kvalifikācija turpmākajā kriminālprocesa gaitā var mainīties uz pavisam astoņu dažādu procesuālu dokumentu pamata. Līdz ar to procesa virzītājam (vai apsūdzības grozīšanas iztiesāšanas gaitā gadījumā - valsts apsūdzības uzturētājam) ik reizi pieņemot kādu no šiem lēmumiem, ir nepieciešams veikt nodarījuma kvalifikācijas procesu, lai pieņemamajā procesuālajā dokumentā fiksētu kvalifikācijas rezultātu. Tādējādi viena kriminālprocesa ietvaros vairākkārtīgi notiek nodarījuma kvalifikācijas process, ik reizi salīdzinot procesa virzītājam zināmos un ar pierādījumiem apstiprinātos juridiski nozīmīgos nodarījuma faktiskos apstākļus ar Krimināllikumā aprakstītiem nodarījuma sastāviem. Un šie veikto oficiālo kvalifikāciju rezultāti viena kriminālprocesa ietvaros var būt atšķirīgi, ievērojot kriminālprocesa turpināšanas gaitā arvien iegūtu jaunu ziņu nozīmi un ietekmi uz kvalifikāciju, kā arī ievērojot dažādu amatpersonu, iespējams, atšķirīgos viedokļus par kvalifikācijas pareizību.

Bez jau iepriekš minētajiem procesuālajiem dokumentiem ir arī virkne citu kriminālprocesuālu dokumentu, kuros ir ietverams noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas rezultāts, bet kuri neatspoguļo nodarījuma kvalifikācijas procesu un kuriem nav izšķirīgas nozīmes nodarījumu kvalifikācijas noteikšanā kriminālprocesa ietvaros. Pie šādiem dokumentiem ir pieskaitāmi, piemēram, lēmumi par ierosinājumu uzsākt kriminālvajāšanu (KPL 401.panta pirmās daļas 1.punkts), lēmumi par krimināllietas nodošanu tiesai (KPL 411.panta 1.punkts), kā arī virkne citu kriminālprocesuālu dokumentu un lēmumu, kuros Kriminālprocesa likums paredz nepieciešamību norādīt noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Tomēr šāda veida dokumenti nav nodarījuma kvalifikāciju noteicoši. Proti, tajos ietvertā izmeklējamā nodarījuma kvalifikācija nedrīkstētu atšķirties no tās nodarījuma kvalifikācijas, kāda ir norādīta pēdējā pieņemtajā kvalifikāciju nosakošajā lēmumā. Bet izmeklējamā nodarījuma kvalifikācija viena kriminālprocesa ietvaros, savukārt, var tikt mainīta tikai ar augstāk minētajiem secīgi pieņemtajiem kvalifikāciju nosakošajiem lēmumiem.

Iepriekš aprakstītais kvalifikācijas process atspoguļo nodarījuma kvalifikāciju kriminālprocesa gaitā, dažādās kriminālprocesa stadijās un posmos. Konstatēts, ka faktiski viena kriminālprocesa ietvaros noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija notiek vairākkārtīgi un tā tiek atspoguļota dažādos procesuālos dokumentos. Un atkarībā no katras kriminālprocesa stadijas īpatnībām kvalifikācijas precizitāte un kriminālprocesuālajā dokumentā fiksējamais rezultāts var arī būt atšķirīgi, piem., uzsākot kriminālprocesu, izmeklējamu darbību ir nepieciešams kvalificēt tikai pēc piederības pie grupas objekta.

Taču katru reizi, kad procesa virzītājs veic nodarījuma kvalifikāciju, tiek piemērots viens un tas pats loģiskās domāšanas algoritms, kam pamatā ir izmeklējamā notikuma juridiski nozīmīgo pazīmju atbilstības konstatēšana ar kāda konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāva četrām pazīmēm. Līdz ar to, ja par pareizu uzskata viedokli, ka nedz faktisko apstākļu noskaidrošana, nedz arī krimināltiesību normas spēkā esamības, mērķa un jēgas pārbaude neietilpst kvalifikācijas loģiskajā algoritmā, bet tie ir vienīgi uzskatāmi par priekšnoteikumiem kvalifikācijas veikšanai (līdzīgi kā šaha spēles noteikumu izzināšana un apgūšana vēl nenozīmē pašu šaha spēli), tad šis kvalifikācijas loģiskais algoritms faktiski sastāv tikai no četrām nodarījuma sastāva pazīmju konstatēšanas. Proti, notikuma faktiskajos apstākļos ir identificējamas visas četras nodarījuma sastāva pazīmes, un sekojoši tās tiek salīdzinātas ar vienu vai vairākiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem, kuru pazīmes ir atrodamas Krimināllikuma Vispārīgajā un Sevišķajā daļā. Ja šādu algoritmu pieņemtu par kvalifikācijas procesā veicamo darbību, tad ir nepieciešams vai vismaz ir lietderīgi izstrādāt shēmu, pēc kuras vadīties šajā procesā, proti, kādā secībā būtu veicama notikuma faktisko apstākļu salīdzināšana ar četrām nodarījuma sastāva pazīmēm.

Krievijas krimināltiesību zinātnieki ir norādījuši, ka kvalifikācijas process būtu veicams pēc nodarījuma sastāva pazīmēm, sākot ar objektu, objektīvo pusi, subjektu un visbeidzot subjektīvo pusi.³¹⁵ Dažkārt tiek piedāvāta arī cita shēma: objekts, objektīvā puse, subjektīvā puse un subjekts. Tomēr par veiksmīgāku būtu uzskatāms pirmais variants, tā kā pirms subjektīvās puses noskaidrošanas

---

³¹⁵ Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 48.

tomēr ir nepieciešams noskaidrot subjekta vecumu, psihiskās veselības stāvokli un nepieciešamības gadījumā arī speciālā subjekta pazīmju esamību vai neesamību. Šo subjekta pazīmju noskaidrošana var būt par pamatu arī dažādiem secinājumiem attiecībā uz subjektīvo pusi. Piemēram, ja nodarījumu ir izdarījusi persona nepieskaitāmības stāvoklī, tas izslēdz nepieciešamību noskaidrot personas subjektīvo attieksmi pret nodarījumu.³¹⁶ Šādam viedoklim var pievienoties, jo šāda nodarījuma sastāva pazīmju atbilstības konstatēšana notikuma faktisko apstākļu pazīmēm šķiet loģiska un ir arī pamatota ar kriminālprocesuālajām tiesību normām. Ņemot vērā, ka tieši notikuma faktiskie apstākļi ir tie, kas veido nodarījuma objektīvo pusi, būtu loģiski vispirms identificēt juridiski nozīmīgos faktiskos apstākļus, tādējādi konstatējot objektīvās puses pazīmes. Pamatojoties uz šo informāciju par nodarījuma objektīvo pusi, tālāk ir noskaidrojams noziedzīgā nodarījuma objekts, sākotnēji grupas objekts un pēc tam tiešais objekts. Tas arī ir pamats turpmākās kvalifikācijas gaitā sašaurināt pārbaudāmo tiesību normu un nodarījumu sastāvu loku. Kad ir identificēts nodarījuma grupas un tiešais objekts, līdz ar ko iespējami piemērojamo Krimināllikuma Sevišķās daļas normu loks ir sašaurināts, precīzāk piemērojamo normu palīdzēs atrast notikuma faktisko apstākļu, kas veido nodarījuma objektīvo pusi, analīze, tā kā Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijas vienmēr satur norādi uz nodarījuma objektīvās puses pazīmēm. Kad šādā ceļā ir atlasīta viena vai vairākas Krimināllikuma Sevišķās daļas normas, ir nepieciešams izvērtēt notikuma faktiskajos apstākļos konstatētas subjekta pazīmes. Vispirms ir nepieciešams konstatēt, ka subjekts atbilst vispārīgajam kriminālatbildības subjektam izvirzāmajām prasībām, kādas tās minētas Krimināllikuma 11. un 13.pantā. Nekonstatējot šādas vispārīgajam kriminālatbildības subjektam izvirzāmās prasības, ir izdarāms secinājums par to, ka notikumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva. Bet gadījumos, ja starp iepriekš izvēlētajām Krimināllikuma Sevišķās daļas normām kāda paredz speciālo noziedzīgā nodarījuma subjektu, ir nepieciešams pārbaudīt šādam speciālajam subjektam nepieciešamo pazīmju esamību notikuma faktiskajos apstākļos. Var būt gadījumi, kad tieši speciālā subjekta pazīmes ir tās, kas norobežo vienu nodarījuma sastāvu no cita. Piemēram, kukuļņemšanas (Krimināllikuma 320.pants) un neatļautas labumu pieņemšanas (Krimināllikuma 198.pants) gadījumā šie nodarījuma sastāvi ir norobežojami galvenokārt pēc speciālo subjektu pazīmēm. Un visbeidzot, kā pēdējais kvalifikācijas procesā būtu identificējama personas subjektīvā attieksme pret objektīvās puses pazīmēm, un tā būtu salīdzināma ar iepriekšējās atlases rezultātā izvēlētajiem nodarījumu sastāviem, tādējādi panākot galējo slēdzienu par faktisko apstākļu atbilstību kādam konkrētam nodarījuma sastāvam. Tieši šajā pēdējā posmā tad arī ir konstatējama personas vaina tās šaurākajā nozīmē kā personas subjektīvā attieksme pret objektīvās puses pazīmēm. Tādējādi virzoties kvalifikācijas procesā, loģiski un secīgi var veikt pārbaudāmo Krimināllikuma Sevišķās daļas normu loka sašaurināšanu, līdz rezultātā nonākot pie viena pareizā risinājuma, kas oficiālās kvalifikācijas gadījumā tad arī tiek iekļauts konkrētajai kriminālprocesa stadijai atbilstošā kriminālprocesuālajā dokumentā. Protams, nevar izslēgt arī gadījumus, kad vēlāk pārbaudāmās nodarījuma sastāva pazīmes un pārbaudes rezultātā izdarītie secinājumi liek atgriezties atpakaļ un

---

³¹⁶ Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1976, с.70.

pārskatīt iepriekšējos secinājumus par agrāk konstatētajām nodarījuma sastāva pazīmēm. Tā, piemēram, ja ceļu satiksmes negadījuma rezultātā būs gājusi bojā persona, tad visticamāk sākotnēji nodarījums tiks kvalificēts pēc piederības pie Krimināllikuma XXI nodaļā „Noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību” ietvertā grupas objekta, un sekojoši, konstatējot aizskarto papildu tiešo objektu - cilvēka dzīvību, tiktu sākotnēji kvalificēts saskaņā ar Krimināllikuma 260.panta otro daļu. Taču var rasties situācija, kad, veicot subjektīvās puses pārbaudi, tiek konstatēts, ka personas subjektīvā attieksme pret šo papildu tiešo objektu - cilvēka dzīvību, ir izpaudusies nodoma formā. Un šādā gadījumā arī rodas nepieciešamība pārskatīt iepriekšējos secinājumus par nodarījuma grupas un tiešo objektu un pārkvalificēt šo notikumu atbilstoši kādam no Krimināllikuma XII nodaļā „Nonāvēšana” ietvertajiem nodarījumu sastāviem.

Un visbeidzot, kad ir veikta nodarījuma kvalifikācija, ir nepieciešams, turpinot krimināltiesību normu piemērošanas procesu, veikt pārbaudi par šā nodarījuma pretlikumīgumu un par tā sodāmību. Tas ir nepieciešams, lai varētu izdarīt secinājumu par personas vainu tās plašākajā nozīmē - kā vainojamību, kā sodīšanas iespēju. Un tikai gadījumos, kad ir ticis konstatēts arī nodarījuma pretlikumīgums un nav konstatēti šķēršļi nodarījuma sodāmībai, kvalifikācijas rezultāts par to, ka persona ir vainojama konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, ir ietverams attiecīgajā kriminālprocesuālajā dokumentā. Tādējādi arī kvalifikācijas procesā izpaužas vainas jēdziens tā plašākajā nozīmē.

3.1.3. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas nozīme.

Analizējot jautājumu par noziedzīgu nodarījumu pareizas kvalifikācijas nozīmi, U.Krastiņš ir norādījis, ka tā 1) izsaka konkrēta noziedzīga nodarījuma sociāli politisko novērtējumu; 2) garantē tiesvedības krimināllietā atbilstību likuma prasībām ikvienā kriminālprocesa stadijā un posmā; 3) garantē aizdomās turētā, apsūdzētā, tiesājamā un notiesātā likumīgās tiesības; 4) dod iespēju individualizēt sankcijas robežās vainīgajam sodu par konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanu; 5) palīdz izlemt jautājumu par personas atbrīvošanu no kriminālatbildības; 6) dod iespēju analizēt noziedzības struktūru un dinamiku valstī vai kādā tās reģionā.³¹⁷ Šāds pareizas kvalifikācijas dažādo nozīmju uzskaitījums gan var tikt vērtēts kā visai plašs. Proti, pareiza nodarījuma kvalifikācija pati par sevi negarantē nedz tiesvedības atbilstību likuma prasībām, nedz arī aizdomās turētā un apsūdzētā likumīgās tiesības, kas abos gadījumos ir daudz plašāku jautājumu loku aptveroši apzīmējumi, un kuros pareiza nodarījuma kvalifikācija ir tikai viens no daudzajiem aspektiem, kas piedalās tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanā. Tāpat nodarījuma kvalifikācija diez vai dod iespēju individualizēt sodu normas sankcijā paredzētajās robežās. Tiesa, pareiza nodarījuma kvalifikācija ir par pamatu pareizās piemērojamās likuma normas izvēlē, taču sodu šīs izvēlētās normas sankcijas robežās noteiks, ņemot vērā Krimināllikuma 46.panta otrās daļas noteikumus, kas paredz pie soda noteikšanas ņemt vērā

³¹⁷ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 88.lpp.

noziedzīgā nodarījuma raksturu, radīto kaitējumu, vainīgā personību, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus. Neviens no šiem apstākļiem, kādi ir ņemami vērā pie soda noteikšanas Krimināllikuma Sevišķās daļas normas sankcijas robežās, nav attiecināms uz noziedzīga nodarījuma sastāva jēdzienu un kādu no nodarījuma sastāva pazīmēm. Līdz ar to pie šobrīd Latvijas krimināltiesību teorijā aprobētās nodarījuma sastāva un nodarījuma kvalifikācijas izpratnes noziedzīga nodarījuma kvalifikācijai faktiski nav nekādas ietekmes uz soda individualizēšanu Krimināllikuma Sevišķās daļas normas sankcijas robežās.

Jāatzīmē, ka noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijai no kriminālprocesuālā viedokļa arī ir saskatāmas dažādas nozīmes. No procesa virzītāja veiktās nodarījuma oficiālās kvalifikācijas lielā mērā ir atkarīgs turpmākais izmeklēšanas virziens. Tāpat no šīs kvalifikācijas zināmā mērā ir atkarīga arī aizstāvības taktikas izvēle. Personai ir neatņemamas tiesības nekavējoties tikt informētai par izvirzīto aizdomu (vai vēlāk - celtās apsūdzības) būtību, kā to arī paredz Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta 3.daļas „a” punkta noteikumi: „Ikvienam, kas tiek apsūdzēts noziedzīgā nodarījumā, ir tiesības vismaz tikt nekavējoties, viņam saprotamā valodā un detalizēti, informētam par viņam izvirzītās apsūdzības raksturu un iemeslu”.³¹⁸ Šādas normas mērķis ir visai skaidrs - persona var efektīvi veikt savu aizstāvību, ja persona ir informēta, par ko tā tiek apsūdzēta. Pretējā gadījumā situācija var sākt līdzināties F.Kafkas „Procesam”.

3.2. Vainas formas noteikšana noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā

Vainas formas noteikšana ir viens no būtiskākajiem kvalifikācijas procesa momentiem, jo nereti tieši noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse ļauj norobežot vienu nodarījumu no otra, it īpaši gadījumos, kad pārējās sastāva pazīmes ir līdzīgas vai pat sakrīt. Saistībā ar vainas formu risinās arī jautājums par noziedzīga nodarījuma stadijām, dalību un līdzdalību.³¹⁹

Bez jau iepriekš minētās, var izcelt vēl vairākus vainas formas nozīmes izpausmes veidus. Vainas forma kvalifikācijas procesā ļauj arī norobežot noziedzīgu rīcību no krimināltiesiski nesodāmas. Proti, attiecībā uz tiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kuru sastāvos vaina ir ietverta nodoma formā, vainas konstatēšana neuzmanības formā būs nepietiekama nodarījuma kvalifikācijai un būs par pamatu secinājumam, ka notikuma faktiskajos apstākļos nav visu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju.

Krievijas krimināltiesību teorijā, piemēram, ir arī izteikts viedoklis, ka noziedzīgu nodarījumu nošķiršanai no citiem tiesībpārkāpumiem ir nepieciešams konstatēt divus elementus: krimināltiesiska aizlieguma pastāvēšana attiecībā uz noteikta veida darbību (bezdarbību) un personas vaina attiecībā uz

---

³¹⁸ Ovey C., White R. The European Convention on Human Rights. 3rd edition. New York: Oxford University press, 2002, p. 171.

³¹⁹ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 54.lpp.

šīs darbības (vai bezdarbības) izdarīšanu³²⁰. Šāds viedoklis gan būtu vērtējams kritiski, jo vainas esamība vai neesamība pati par sevi nekādā veidā nenoskaidro noziedzīgu nodarījumu no cita veida tiesībpārkāpuma, jo arī citu tiesībpārkāpumu konstatēšanai (administratīva, civiltiesiska) var būt nepieciešama personas vainas konstatācija.

Bez tam Krimināllikuma Sevišķā daļa apraksta arī virkni tādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu, kuros vaina tiek pieļauta kā nodoma, tā arī neuzmanības formā, t.i.- noziedzīgu nodarījumu sastāvi ar alternatīvu vainas formu. Varētu šķist, ka pie šādu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas vainas formai nav piešķirama vērā ņemama nozīme, jo subjektīvās puses konstatēšanai vienlīdz noderīga ir gan nodoma, gan arī neuzmanības konstatēšana. Tomēr šāds pieņēmums būtu nepareizs. Vainas formas konstatēšanai arī šādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu ar alternatīvām vainas formām kvalifikācijas procesā ir nozīme, tā kā no pareizas atbildes uz jautājumu par vainas formu ir atkarīga virkne tiesiska rakstura sekas, piemēram, tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanas gadījumā aizliegums ieņemt noteiktus amatus, brīvības atņemšanas soda izciešanas vietas un režīma noteikšana, noziedzīga nodarījuma smaguma pakāpes noteikšana, kas, savukārt, ietekmē iespējas piemērot vienkāršotās kriminālprocesa formas.

Var gan arī izvirzīt viedokli, ka vainas un vainas formas nozīme dažkārt tiek pārspīlēta, proti, to apskatot kā kaut ko pārāku pār citām nodarījuma sastāva pazīmēm. Tomēr nedrīkstētu aizmirst, ka vaina ir tikai vienas nodarījuma sastāva pazīmes, subjektīvās puses, pamatpazīme. Līdz ar to vaina (tās šaurākajā izpratnē) noziedzīga nodarījuma sastāvā ir tikpat nozīmīga kā jebkura cita nodarījuma sastāva pazīme. Protams, ka, nekonstatējot nodarījuma sastāvam atbilstošu vainas formu, kvalifikācijas rezultāts var būt negatīvs, t.i.- nodarījuma faktiskie apstākļi neatbilst nodarījuma sastāvam. Taču šāds pat rezultāts būs arī gadījumā, ja notikuma faktiskajos apstākļos nebūs konstatējamas kādas citas nodarījuma sastāva pazīmes, piem., nebūs iestājušās konkrētas sekas vai nodarījuma izdarītājs neatbilst subjektu raksturojošām pazīmēm.

3.2.1. Likumdevēja norādes uz vainas formām noziedzīga nodarījuma sastāvos.

Pirms sākt analizēt dažādu noziedzīgu nodarījumu savstarpējas nošķiršanas jautājumus, pamatojoties uz dažādām vainas formām šo noziedzīgo nodarījumu sastāvos, vispirms ir vērts pievērsties un aplūkot dažādus veidus, kādos likumdevējs Krimināllikuma Sevišķās daļas normās ir sniedzis norādes uz vainas formām šo nodarījumu sastāvos. Kā tad lai nosaka, vai tas vai cits nodarījuma sastāvs kā vainas formu paredz nodomu vai neuzmanību, vai pieļauj jebkuru no šīm vainas formām? Šā jautājuma noskaidrošanai ir iespējami vairāki ceļi. Vainas forma

- a) var tikt tieši norādīta likuma normā,

---

³²⁰ Сляров С.В. Вина как критерий разграничения преступлений и иных правонарушений. Соотношение преступлений и иных правонарушений: современные проблемы. Материалы IV Международной научно-практической конференции, посвященной 250-летию образования Московского государственного университета имени М.В.Ломоносова и состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 27-28 мая 2004. Москва: издательство "ЛексЭст", 2005, с.554.

- b) var izrietēt no likuma normā lietotās terminoloģijas,
- c) var izrietēt no likuma normā sniegtās norādes uz motīvu un mērķi, kas norāda uz nodomu kā vainas formu,
- d) var izrietēt no sistēmiskas likuma interpretācijas.³²¹

Tiešas norādes uz konkrētu vainas formu likumdevējs ir iekļāvis tikai daļā Krimināllikuma sevišķās daļas normu.

Norāde uz nodomu kā vainas formu visbiežāk Krimināllikumā ir ietverta, izmantojot apzīmējumu „tīšs”³²². Šāda norāde ir ietverta aptuveni četrdesmit piecos Krimināllikuma Sevišķās daļas pantos. Apzīmējums „tīšs” arī visprecīzāk sakrīt ar Krimināllikuma Vispārīgās daļas normās lietotajiem apzīmējumiem attiecībā uz nodomu kā vainas formu³²³. Tāpat uz nodomu kā vainas formu Krimināllikuma Sevišķās daļas normās norāda tādi apzīmējumi kā „zināt” vai „apzināties”³²⁴, kuri arī ir izmantoti salīdzinoši bieži, aptuveni četrdesmit četros Krimināllikuma Sevišķās daļas pantos.

Norādes uz neuzmanību kā vainas formu visbiežāk Krimināllikuma Sevišķās daļas normās ir ietvertas tieši³²⁵. Tāpat neuzmanības apzīmēšanai izmantots apzīmējums, kas sakrīt ar vienu no neuzmanības veidiem, proti, „nevērīgi”³²⁶. Tiešas norādes uz otru neuzmanības veidu, noziedzīgu pašpaļāvību, Krimināllikuma Sevišķajā daļā iekļautas nav.

Taču iepriekš minētie apzīmējumi, kuri tieši norāda uz vainas formu noziedzīgu nodarījumu sastāvos, nebūt nav sastopami visās Krimināllikuma Sevišķās daļas normās. Ir virkne normu, no kurām vainas formu konkrēto noziedzīgo nodarījumu sastāvos var konstatēt tikai interpretācijas ceļā.

U.Krastiņš ir paudis viedokli, ka Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijās ietvertie apzīmējumi “nolaidīgi” (KL 138. panta pirmajā daļā un 319. panta pirmajā daļā), “neapzinīgi” (KL 189., 196. panta pirmajā daļā), “nevērīgi” (KL 108., 186., 189. pantā), “neatļauti” (KL 137., 191., 194. pantā), “ļauņprātīgi” (KL 145. panta trešajā daļā, 164. panta otrajā daļā, 170., 318. pantā u.c.), “patvaļīgi” (KL 109., 110., 182. pantā u.c.), “acīmredzami” (KL 231. panta pirmajā daļā, 317. pantā) neraksturo personas psihisko attieksmi pret darbību vai pieļauto bezdarbību, bet gan ir attiecināmi uz dažādiem viņas darbības vai bezdarbības veikšanas paņēmieniem reālajā pasaulē, un tie attiecas uz konkrētā noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi³²⁷. Neapstrīdot šo U.Krastiņa viedokli, vienlaikus var arī atzīmēt, ka šie apzīmējumi katrā ziņā ir arī izmantojami vainas formas noskaidrošanai interpretācijas ceļā šajos noziedzīgu nodarījumu sastāvos.

³²¹ Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2001, с.148.

³²² Sk., piem.: Krimināllikuma 71.p, 79.p, 84.p.1.d., 106.p.2.d., 107.p.1.d., 116.p., 125.p., 126.p, 127.p, 128.p, 129.p, 130.p., 144.p., 147.p., 151.p., 157.p., 167.p., 178.p., 185.p., 187.p., 196.p., 213.p.2.d., 215.p.2.,3.d., 215.¹ p.2.d., 222.p., 240.p., 258.p., 274.p., 282.¹p., 282.²p., 284.p., 288.p.2.d., 296.p., 305.p.3.d., 306.p., 307.p., 317.p., 318.p., 319.p., 335.p., 338.p.2., 3., 4.d., 340.p., 344.p., 355.p.2.d. (Krimināllikuma redakcijā uz 01.01.2012.)

³²³ Sk., piem.: Krimināllikuma 1.p.1.d., 6.p.1.d., 8.p.1.d., 9.p. (Krimināllikuma redakcijā uz 01.01.2012.)

³²⁴ Sk., piem.: Krimināllikuma 78.p., 88¹.p., 90.p., 92.p., 94.p., 117.p.1.,2.pkt., 133.p., 133.¹p., 134.p., 141.p., 155.p., 157.p., 173.p., 177.¹p., 194.p.1.d., 194.¹p., 195.¹p., 201.p., 202.p., 205.p., 206.p., 210.p., 214.p.2.d., 231.¹p., 232.p., 243.p., 250.p., 257.p., 263.p., 272.p.2.d., 280.p.2.d., 285.¹p., 289.p., 290.p., 291.p., 292.p., 293.p., 298.p., 299.p., 300.p., 314.p., 315.p., 327.p., 328.p. (Krimināllikuma redakcijā uz 01.01.2012.)

³²⁵ Sk., piem.: Krimināllikuma 95.p., 107.p.2.d., 108.p., 123.p., 125.p.3.d., 131.p., 137.p.2.d., 138.p.1.d., 185.p.2.d., 186.p., 188.p., 288.p.1.d., 345.p. (Krimināllikuma redakcijā uz 01.01.2012.)

³²⁶ Sk., piem.: Krimināllikuma 108.p., 186.p., 189.p., 236.p. (Krimināllikuma redakcijā uz 01.01.2012.)

³²⁷ ³²⁷ Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Jurista Vārds, 2011. 19.jūlijs, Nr.29 (676), 4.lpp.

Šajos gadījumos kvalifikācijas procesā ir veicama rūpīga attiecīgā panta dispozīcijas analīze, lai konstatētu, kāds saturs iekļauts noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses intelektuālajā un gribas momentā. Šajos gadījumos ņemami vērā arī tie vainas formas noteikšanas pamatkritēriji, kuri izstrādāti krimināltiesību teorijā un praksē, risinot jautājumu par atsevišķu noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju.³²⁸

Tā, piemēram, Krimināllikuma 116.panta dispozīcijā slepkavība ir aprakstīta kā citas personas tīša prettiesiska nonāvēšana. Krimināllikuma 117. līdz 122. pantā, kuri satur slepkavības kvalificētos un privileģētos sastāvus, vairs netiek sniegts slepkavības jēdziena skaidrojums, bet to ir iespējams noskaidrot no normas, kas apraksta slepkavības pamatsastāvu, proti, no Krimināllikuma 116.panta. Līdz ar to turpmākajās likuma normās, kurās tiek lietots apzīmējums „slepkavība”, vairs nav šaubu, ka šo nodarījuma sastāvu subjektīvās puses pamatpazīme ir iespējama tikai nodoma veidā. Faktiski Krimināllikuma 117.-122.pantu var uzskatīt par atsauces normām, kuru satura noskaidrošanai ir izmantojama cita šā paša likuma norma.

Tomēr citos gadījumos vainas formu noziedzīgu nodarījumu sastāvos nākas secināt vien no dispozīcijas konteksta. Piemēram, Krimināllikuma 175.panta (zādzība) un 176.panta (laupīšana) dispozīcijas nesatur nekādas tiešas norādes uz vainas formu. Tajā pat laikā krimināltiesību teorijā un arī piemērošanas praksē viennozīmīgi tiek atzīts, ka šādus noziedzīgus nodarījumus pret īpašumu iespējams izdarīt tikai ar nodomu, tādējādi izslēdzot kriminālatbildību, piemēram, par svešas kustamas mantas iegūšanu aiz neuzmanības (pārskatīšanās dēļ, u.tml.). Tajā pat laikā Krimināllikuma 177.panta (krāpšana) pirmā daļa satur norādi uz ļaunprātīgu uzticēšanās izmantošanu vai viltu, kas, savukārt, noved pie secinājuma, ka šāda ļaunprātība vai viltus var būt tikai personas aktīvas un apzinātas, uz noteiktu mērķi virzītas rīcības rezultāts, līdz ar ko ir pamats secinājumam, ka šajā noziedzīga nodarījuma sastāvā vaina var pastāvēt tikai nodoma formā.

Starptautisko krimināltiesību normās vainas forma (nodoms, neuzmanība) parasti netiek minēta, taču jau pati starptautisko noziegumu daba norāda uz to, ka lielākā to daļa tiek izdarīta tikai tīši un ar noteiktu mērķi, kurš konkretizēts šajās normās.³²⁹ Piemēram var minēt 1973.gada 30.novembra ANO Starptautisko konvenciju par aparēda noziegumu novēršanu un sodu par to³³⁰, kuras 2.pantā ir norādīts, ka šajā konvencijā ar terminu "aparēda noziegums", kurš ietver aparēdam līdzīgu rasu segregācijas un diskriminācijas politiku un praksi, kāda tiek realizēta Dienvidāfrikā, apzīmē necilvēcīgus aktus, kas izdarīti nolūkā nodibināt un uzturēt vienas cilvēku rases grupas kundzību pār citu cilvēku rases grupu un tās sistemātisku apspiešanu. Līdzīgi arī 1948.gada 9.decembra ANO Konvencijas par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to³³¹ 2.pantā ir noteikts, ka šajā konvencijā

³²⁸ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 56.lpp.

³²⁹ Liholaja V. Starptautiskās krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 58.lpp.

³³⁰ Starptautiskā konvencija par aparēda noziegumu novēršanu un sodu par tiem. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.novembris, Nr.170 (2745); Sk. arī: Starptautiskie daudzpusējie līgumi, kuriem Latvijas Republika pievienojusies pēc 1990.gada 4.maija: Ārlietu ministrijas 1999.gada 27.jūlija informācija. Latvijas Vēstnesis, 1999. 30.jūlijs, Nr.243 (1703).

³³¹ Konvencija par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to. Latvijas Vēstnesis, 2003. 17.aprīlis, Nr.60 (2825); Sk. arī: Starptautiskie daudzpusējie līgumi, kuriem Latvijas Republika pievienojusies pēc 1990.gada 4.maija: Ārlietu ministrijas 1999.gada 27.jūlija informācija. Latvijas Vēstnesis, 1999. 30.jūlijs, Nr.243 (1703).

ar genocīdu saprotama jebkura tālāk izklāstīta darbība, kas tiek izdarīta nolūkā pilnīgi vai daļēji iznīcināt kādu nacionālu, etnisku, rasu vai reliģisku grupu kā tādu. Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtu³³² 30.pantā ir definēta psihiskā attieksme šo statūtu izpratnē: “(1) Ja vien nav noteikts citādi, persona saucama pie kriminālatbildības un tā ir sodāma par Tiesas jurisdikcijā esošu noziegumu tikai tad, ja būtiskas darbības ir veiktas ar nodomu un apzināšanos. (2) Šī panta mērķiem personai ir nodoms, ja: a) attiecībā uz nodarījumu - persona vēlas iesaistīties nodarījuma veikšanā; b) attiecībā uz sekām - persona vēlas izraisīt šīs sekas vai apzinās, ka tās iestāsies notikumu normālas attīstības gaitā. (3) Šī panta mērķiem, "apzināšanās" nozīmē saprašanu, ka eksistē apstākļi vai notikumu normālas attīstības gaitā radīsies sekas. "Zināt" un "apzināti" ir skaidrojami attiecīgi.” Tomēr vairumā gadījumu starptautisko krimināltiesību normatīvie dokumenti nesatur precīzas prasības nodarījuma subjektīvā elementa identificēšanai. Bez tam, starptautiskajās krimināltiesībās nav vispārpieņemtu definīciju dažādām subjektīvās attieksmes formām, un iepriekš minētais Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtu 30.pants šajā ziņā ir vienīgais izņēmums³³³.

Krimināltiesību teorijā šobrīd nav ieviestas kādas noteiktas formulas vainas formas konstatēšanai nodarījuma sastāvos, un šis jautājums ir risināms krimināltiesību teorijas un piemērošanas prakses ietvaros. Tajā pat laikā var norādīt, ka tiesu prakse Latvijā dažkārt uzrāda zināmas problēmas vainas formas identificēšanai Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijās.

Piemēram šeit var minēt Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2005.gada 13.maija spriedumu³³⁴, ar kuru apsūdzētā G.Š. atzīta par vainīgu un notiesāta saskaņā ar Krimināllikuma 309.panta trešo daļu, bet attaisnota apsūdzībā sakarā ar Krimināllikuma 253¹.panta pirmo daļu un 253².panta otro daļas. Apsūdzētās G.Š. faktiskās darbības spriedumā aprakstītas sekojoši: „2004.gada 25.novembrī, ap plkst.12-tiem, G.Š., atrodies Centrālcietuma ēkā, Rīgā, M.Matīsa ielā 3, būdama brīdināta par draudošo atbildību, nodeva kopā ar pienesumu Centrālcietumā ieslodzījumā esošai notiesātai personai G.V. 1,1894.g. sevišķi bīstamu, izžāvētu, daļēji saplacinātu narkotisko vielu kanabiss (marihuānu) un 46 tabletes ar kopējo svaru 4,3401 g., kas saturēja 0,46 gramus, tas ir nelielā apmērā, psihotropo vielu - hordiazepoksītu.” Par šādām savām darbībām G.Š. tika apsūdzēta saskaņā ar Krimināllikuma 15.panta ceturto daļu un 309.panta trešo daļu (par narkotisko vielu nodošanas mēģinājumu personām, kuras ievietotas ieslodzījuma vietās), Krimināllikuma 253¹.panta pirmo daļu (par narkotisko vielu neatļautu iegādāšanos, glabāšanu, pārvadāšanu realizācijas nolūkā) un 253².panta otro daļu (par psihotropo vielu neatļautu realizēšanu nelielā apmērā). Spriedumā, atreferējot apsūdzētās G.Š. liecības, ir norādīts, ka G.Š. sevi par vainīgu ir atzinusi. Viņai pazīstama persona V. palūdzis apsūdzēto doties uz Centrālcietumu un nodot pienesumu viņa paņīdam. Uzticoties V., apsūdzētā piekritusi izpildīt viņa

³³² Romas starptautiskās krimināltiesas statūti. Latvijas Vēstnesis, 2002. 28.jūnijs, Nr.97 (2672). Sk.arī: Par 1998.gada 17.jūlija Romas Starptautiskās krimināltiesas Statūtiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 28.jūnijs, Nr.97 (2672); Par Starptautiskās krimināltiesas statūtu spēkā stāšanos: Ārlietu ministrijas 2002.gada 17.oktobra dienesta informācija Nr. 40/1042-8493. Latvijas Vēstnesis, 2002. 24.oktobris, Nr.154 (2729).

³³³ Cassese A. International Criminal Law. New York: Oxford University Press, 2003, p.159.

³³⁴ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2005.gada 13.maija spriedums lietā K04-417-05/23, krimināllieta Nr. 11088197304.

lūgumu. V. iedevis apsūdzētajai maisīņu ar pienesumu un zīmīti, kurā norādīti pienesumā iekļautie priekšmeti un apcietinātās personas dati. Apsūdzētā Centrālcietumā uzrakstījusi iesniegumu, norādot pēc zīmītes pienesumā esošos priekšmetus un ierakstot pienesuma saņēmēju, tāpat norādījusi arī savus personas datus. Apsūdzētā izlasījusi iesnieguma veidlapu un parakstījusi par atbildību saskaņā ar Krimināllikuma 309.pantu. Viņa apzinājusies savas darbības, uzņēmusies atbildību, taču, uzticoties V., nav pārbaudījusi, tieši kādas mantas atrodas pienesumā. Apsūdzētā nodevusi pienesumu iepriekš nepārlicinoties, vai pienesums nesatur aizliegtus priekšmetus vai vielas. Apsūdzētā atzīst, ka pirms pienesuma nodošanas viņai bija jāpārbauda tā saturs un jāpārlicinās, ka tajā neatrodas aizliegtas vielas un priekšmeti. Tiesa šīs liecības ir novērtējusi kā ticamas, un atzinusi apsūdzēto G.Š. par vainīgu Krimināllikuma 309.panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma mēģinājuma izdarīšanā. Vienlaikus tiesa ir lēmusi attaisnot G.Š. viņai celtajā apsūdzībā saskaņā ar Krimināllikuma 253¹.panta pirmo daļu un 253².panta otro daļu, jo ir uzskatījusi, ka „lietā nav pierādījumi, kas apliecinātu, ka tiesājamā iepriekš būtu zinājusi, ka pienesumā, kuru viņa nodeva Centrālcietumā, bija paslēptas narkotiskās un psihotropās vielas. Apsūdzētais nav pierādījis, ka tiesājamās rīcību noteica nolūks neatļauti realizēt narkotiskās un psihotropās vielas”.

Šeit būtu vietā norādīt, ka neviena no trijām Krimināllikuma normām, kas bija ietvertas apsūdzībā, nesatur nekādu norādi uz konkrētu vainas formu. Attiecībā uz Krimināllikuma 253¹.panta pirmās daļas un 253².panta otrās daļas piemērošanu tiesa ir pareizi uzskatījusi, ka nodarījuma kvalifikācijai ir nepieciešams konstatēt vainu nodoma formā. Tiesa šo apsūdzētās nodomu nekonstatēja un pamatoti uzskatīja apsūdzību šajā daļā par nepierādītu. Tomēr pie šādiem apstākļiem nav saprotams, kādu tad vainas formu tiesa būtu konstatējusi, notiesājot G.Š. saskaņā ar Krimināllikuma 309.panta trešo daļu. Spriedums nesatur nekādas norādes par tiesas konstatēto vainas formu, līdz ar ko var pieņemt, ka, nekonstatējot G.Š. apzināšanos par to, ka viņas atnestajā pienesumā atrodas narkotiskās un psihotropās vielas, tiesa varbūt varētu konstatēt viņas vainu neuzmanības formā, uzskatot to par pietiekamu kvalifikācijai saskaņā ar Krimināllikuma 309.panta trešo daļu. Taču, izvērtējot Krimināllikuma 309.panta trešās daļas dispozīciju, rodas šaubas, vai likumdevējs ir gribējis paredzēt šāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iespējamību aiz neuzmanības. Ņemams vērā arī tas apstāklis, ka G.Š. tika apsūdzēta un notiesāta par šā nodarījuma mēģinājumu, bet nozieguma mēģinājumu no subjektīvās puses raksturo tikai tiešs nodoms³³⁵, kā tas arī tieši izriet no Krimināllikuma 15.panta ceturtajā daļā sniegtās šīs nodarījuma stadijas legālās definīcijas. Pie šādiem apstākļiem ir pamats secinājumam, ka tiesa tika pieņēmusi iekšēji pretrunīgu spriedumu, kļūdaini interpretējot Krimināllikuma 309.panta trešajā daļā ietvertā noziedzīgā nodarījuma sastāva vainas formu.

---

³³⁵ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 88.lpp.

Līdzīgi Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģija tika lēmusi arī savā 2006.gada 3.aprīļa spriedumā³³⁶ un 2006.gada 22.jūnija spriedumā³³⁷, kas pieņemti pēc faktiskajiem apstākļiem līdzīgās lietās, arī abos šajos gadījumos apsūdzētās personas notiesājot par Krimināllikuma 309.panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma mēģinājumu, bet attaisnojot par Krimināllikuma 253¹.panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu.

Savukārt, citā krimināllietā, kas tika izskatīta visās trijās tiesu instancēs³³⁸, tiesa tika precīzi analizējusi to pašu iepriekš minēto Krimināllikuma normu sastāvu, attiecīgi nonākot pie citiem secinājumiem kā iepriekš aplūkotojās prakses piemēros.

LR Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palāta savā 2006.gada 14.novembra spriedumā lietā Nr.PAK-244 tika atzinusi, ka nav pierādīts, ka apsūdzētie V.O. un D.J. būtu rīkojušies ar tiešu nodomu, t.i., ka viņi apzinājās, ka neatļauti iegādājas, glabā un pārvadā realizācijas nolūkā narkotiskās un psihotropās vielas, kā arī izdara sagatavošanos narkotisko un psihotropo vielu neatļautai nodošanai personām, kuras ievietotas iepriekšējā apcietinājumā. Tādējādi Kriminālietu tiesu palāta atzinusi, ka Krimināllikums neparedz atbildības iestāšanos par apsūdzētajiem inkriminēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu aiz neuzmanības vai netieša nodoma veidā, līdz ar to uzskatot, ka V.O. un D.J. darbībās trūkst viņiem inkriminēto noziedzīgo nodarījumu sastāva, jo viņu darbībās nav konstatēta un nav pierādīta šo nodarījumu subjektīvā puse - tiešs nodoms. Ar LR Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 2007.gada 13.marta lēmumu lietā Nr.SKK-121 iepriekšminētais apelācijas instances tiesas nolēmums atstāts negrozīts, lēmumā vēlreiz norādot, ka Krimināllikuma 309.panta trešajā daļā paredzēto noziegumu var izdarīt tikai ar tiešu nodomu, t.i., vainīgajai personai apzinoties, ka tā nodod apcietinājumā esošai personai narkotiskās vai psihotropās vielas. Arī Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2006.gada 2.novembra spriedumā lietā Nr.K04-421-06/5³³⁹ tiesa līdzīgi ir norādījusi, ka „(..) Krimināllikuma 253¹.panta pirmajā daļā un 309.panta trešajā daļā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem no subjektīvās puses raksturīgs tiešs nodoms - darbību prettiesiskā rakstura apzināšanās un vēlēšanās tā rīkoties. Izvērtējot lietā esošos pierādījumus, tiesas kolēģija nonāk pie secinājuma, ka M.P. gadījumā nav konstatēts viens no obligātiem noziedzīga nodarījuma sastāva elementiem - subjektīvā puse, un, proti, nav iegūti pierādījumi tam, ka M.P. bija nodoms izdarīt viņai inkriminētās neatļautās darbības ar psihotropo vielu un viņa apzināti tās izdarīja.”

Tajā pat laikā, izvērtējot noziedzīgo nodarījumu subjektu psihisko attieksmi, apzināšanos attiecībā uz kādām nodarījuma objektīvās puses pazīmēm, tiesu praksē ir novērojama arī atšķirīga nostāja no iepriekš aplūkotā prakses piemēra. Proti, 2006.gadā veiktajā tiesu prakses apkopojumā “Tiesu prakse lietās par nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem”,

³³⁶ Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2006.gada 3.aprīļa spriedums lietā Nr. K/04-277/06-4, krimināllieta Nr. 11088063805.

³³⁷ Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2006.gada 22.jūnija spriedums lietā Nr. K04-215-06/3, krimināllieta Nr. 11095139604.

³³⁸ Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2005.gada 10.oktobra spriedums lietā Nr. K/04-399/05-4, krimināllieta Nr.11810014604; LR Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2006.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.PAK-244, LR Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 2007.gada 13.marta lēmums lietā Nr.SKK-121.

³³⁹ Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2006.gada 2.novembra spriedums lietā Nr. K04-421-06/5, krimināllieta Nr.11088093405.

kas apstiprināts ar Senāta Krimināllietu departamenta tiesnešu un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu kopsēdes 2006.gada 5.decembra lēmumu, šī lēmuma 2.punktā, attiecībā uz Krimināllikuma 193.panta otrās daļa piemērošanu izskaidrots, ka “cietušā mantas un maksāšanas līdzekļu vai finanšu instrumentu vienlaicīga nolaupīšana kvalificējama pēc noziedzīgu nodarījumu kopības gadījumos, ja vainīgajam bijis tiešs konkretizēts nodoms nolaupīt gan svešu mantu, gan maksāšanas līdzekli vai finanšu instrumentu vai arī bijis tiešs nekonkretizēts nodoms nolaupīt svešu mantu vispār”³⁴⁰. Tādējādi Augstākā tiesa ar šo savu skaidrojumu ir norādījusi uz tieša, bet nekonkretizēta nodoma pastāvēšanas iespēju. Sekojot šai nostādnei, kādu faktisko apstākļu apzināšanās būtu konstatējama gan tad, kad ir pastāvējusi nodarījuma subjekta zināšana par šo apstākļu pastāvēšanu, gan arī tad, kad subjekts šādu apstākļu pastāvēšanu ir apzināti pieļāvis.

Secināms, ka šāda dažāda un diskutabla tiesu prakse tikai norāda uz nepieciešamību Krimināllikuma Vispārīgajā daļā noteikt neuzmanību kā vainas formu, kas pieļaujama tikai īpašos Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzētos gadījumos, par ko priekšlikums jau tika izteikts šī pētījuma 2.1.nodaļā.

3.2.2. Vainas formu un to veidu noteikšana materiālos un formālos noziedzīgu nodarījumu sastāvos

Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā, risinot jautājumu par vainas formu, ir ņemams vērā, ka vainas formas konstatēšana noziedzīgiem nodarījumiem ar materiālu sastāvu būtiski atšķiras no vainas formas konstatēšanas nodarījumiem ar formālu vai nošķeltu sastāvu.

Proti, noziedzīgu nodarījumu ar formālu vai nošķeltu nodarījuma sastāvu objektīvajā pusē ietilpst tikai kaitīgā darbība vai bezdarbība, bet neietilpst nodarījuma sekas. Līdz ar to, arī ievērojot Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā ietvertu atbilstības principu, šādu formālu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā ir nepieciešams tikai noskaidrot subjekta attieksmi pret savu rīcību, bet ne pret sekām, jo sekas (pat jā tādās būtu iestājušās) ir ārpus noziedzīga nodarījuma sastāva un personas attieksmei pret tām arī netiek piešķirta tiesiska nozīme pie nodarījuma kvalifikācijas. Tā, piemēram, Krimināllikuma 183.panta pirmā daļa paredz kriminālatbildības iestāšanos par pieprasījuma izteikšanu bez tiesiska pamata atdot mantu vai tiesības uz mantu vai izdarīt kādas mantiska rakstura darbības, piedraudot ar vardarbību cietušajiem vai viņa tuviniekiem, piedraudot izpaust apkaunojošas ziņas par cietušo vai viņa tuviniekiem, piedraudot iznīcināt viņa mantu vai radīt viņiem citu būtisku kaitējumu (izspiešana). No šīs likuma normas dispozīcijas izriet, ka nodarījuma objektīvo pusi veido tikai 1) prettiesiskā pieprasījuma izteikšana, 2) draudu izteikšana. Šī likuma norma nepiešķir tiesiskas sekas tam, vai prettiesiskais pieprasījums tika vai netika apmierināts un vai nodarījuma subjekts saņēma vai nesaņēma prettiesiski pieprasīto mantu vai tiesības uz mantu. Tāpat tiesiskas sekas netiek piešķirtas arī tam apstāklim, vai izteiktie draudi tika vai netika realizēti un vai cietušo veselībai, īpašumam, godam un

³⁴⁰ Tiesu prakse lietās par nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem: tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2006. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

cieņai tika nodarīts kāds kaitējums. Līdz ar to tiesiski nozīmīgas ir tikai šīs darbības, nevis to esošās vai iespējamās sekas. Nosakot šā nodarījuma subjekta vainas formu, ir nepieciešams tikai noskaidrot subjekta attieksmi pret šo savu rīcību, bet ne pret tās radītajām vai iespējamajām sekām. Secināms, ka noziedzīgos nodarījumos ar formālu sastāvu vainas forma ir nosakāma pēc subjekta psihiskās attieksmes pret savu darbību vai bezdarbību.

Savukārt noziedzīgu nodarījumu ar materiālu nodarījuma sastāvu objektīvajā pusē ietilpst ne tikai kaitīgā darbība vai bezdarbība, bet arī tās rezultātā radītās nodarījuma sekas un cēloņsakarība starp darbību vai bezdarbību un šīm sekām. Līdz ar to, arī ievērojot Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā ietvertu atbilstības principu, noziedzīgu nodarījumu ar materiālu nodarījuma sastāvu kvalifikācijas procesā ir nepieciešams noskaidrot subjekta attieksmi gan pret savu rīcību, gan arī pret tās sekām. Tā, piemēram, Krimināllikuma 116.pants paredz kriminālatbildību par citas personas tīšu prettiesisku nonāvēšanu. Nodarījuma objektīvajā pusē ietilpst kā personas prettiesiskā darbība, kas vērsta uz dzīvības atņemšanu, tā arī sekas - personas nāve. Līdz ar to šā noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas procesā ir nepieciešams noskaidrot gan personas attieksmi pret savām darbībām, gan arī pret šo darbību rezultātā izraisītajām sekām.

Tāpat ir vērts pievērsties jautājumam par to, vai nodoma un neuzmanības veidiem ir izšķiroša vai vērā ņemama nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā.

Analizējot Krimināllikuma Sevišķās daļas normas, var konstatēt, ka faktiski neviena norma neparedz kādu konkrētu nodoma veidu, t.i., tikai tiešu vai tikai netiešu nodomu kā subjektīvās puses pamatpazīmi. Līdz ar to, no šā viedokļa raugoties, nodoma veidam nav izšķirošas nozīmes kvalifikācijas procesā, jo neatkarīgi no nodoma veida kvalifikācija paliek nemainīga. Kā norāda V.Liholaja, nodoma veids lielākoties noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju neietekmē un var tikt ņemts vērā pie soda noteikšanas.³⁴¹ Tas uzsvērts arī LR Augstākās tiesas veiktajā tiesu prakses apkopojumā "Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants)", kur kopsavilkuma 3.punktā norādīts, ka "slepkavību, kas ir tīšs noziegums, vairumā gadījumu, izņemot situāciju, kad vainīgā rīcību raksturo konkrēts, likumā norādīts nolūks, var izdarīt gan ar tiešu, gan arī ar netiešu nodomu. Un, lai arī nodoma veids ar dažiem izņēmumiem slepkavības kvalifikāciju neietekmē, tā konstatēšana var norādīt uz lielāku vai mazāku nodarījuma kaitīguma pakāpi un līdz ar to arī ietekmēt nosakāmo sodu, tāpēc tā analīze kvalifikācijas procesā ir obligāta."³⁴²

Nodoma veida vērā ņemšanu pie soda mēra noteikšanas pieļauj arī Krimināllikuma 46.panta otrajā daļā iekļautie soda noteikšanas vispārīgie principi, starp kuriem ir minēts arī izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturs, un, kā atzīts krimināltiesību teorijā, par noziedzīgā nodarījuma raksturu liecina tā izdarīšanas paņēmieni un motīvi, kvalificējošie apstākļi, u.c.³⁴³ Tomēr, tā kā pie soda noteikšanas

³⁴¹ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 59.lpp.

³⁴² Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants): tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2009/2010. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

³⁴³ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 378.lpp.

vērtējamo apstākļu apzināšana un izvērtēšana neietilpst kvalifikācijas procesā, tad var konstatēt, ka šādā aspektā nodoma veidam uz nodarījuma kvalifikāciju tiešas ietekmes nav.

Krievijas krimināltiesību teorijā gan ir arī sastopams viedoklis par to, ka nodoma forma tomēr norobežo atsevišķus noziedzīgu nodarījumu sastāvus. Piemēram, Krievijas krimināltiesību zinātnieks S.Borodins Krievijas Federācijas kriminālkodeksa 110.panta „Novešana līdz pašnāvībai” komentāros ir norādījis, ka, viņaprāt, šā noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi var veidot neuzmanība vai netiešs nodoms, bet gadījumā, ja vainīgajam ir bijis mērķis un tiešs nodoms novest cietušo līdz pašnāvībai, tad šādas darbības ir kvalificējas kā slepkavība.³⁴⁴ Šādu nostāju ir atbalstījis arī A.Naumovs.³⁴⁵ Tajā pat laikā tai nav piekrituši vairāki citi Krievijas Federācijas kriminālkodeksa komentāru autori, norādot, ka novešanu līdz pašnāvībai var izdarīt kā ar tiešu, tā arī ar netiešu nodomu³⁴⁶. Arī mūsu valsts Krimināllikuma komentāros ir norādīts, ka novešanas līdz pašnāvībai darbības no subjektīvās puses raksturo nodoms, bet attiecībā pret to izraisītajām sekām iespējams kā nodoms, tā arī neuzmanība³⁴⁷. Šādam viedoklim var arī pievienoties, pieņemot uzskatu, ka nedz novešanas līdz pašnāvībai, nedz arī kādā citā pabeigta noziedzīga nodarījuma sastāvā nodoma formai likumdevējs nav piešķīris izšķirošu nozīmi. Atgriežoties pie konkrētā piemēra ar novešanu līdz pašnāvībai, var atzīmēt, ka to no slepkavības vispirms jau norobežo objektīvās puses pazīme, darbība un tās raksturs.

Tajā pat laikā ir ņemamas vērā vairākas likumsakarības saistībā ar nodoma veidiem un to nozīmi dažādu nodarījumu kvalifikācijā. V.Liholaja ir norādījusi uz piecām šādām likumsakarībām:

- 1) formālos nodarījuma sastāvos vainīgā psihiskā attieksme pret nodarījumu var izpausties tikai tieša nodoma veidā, bet netiešs nodoms var būt raksturīgs tikai noziedzīgiem nodarījumiem ar materiālu sastāvu;
- 2) sagatavošanos noziedzīgam nodarījumam un noziedzīga nodarījuma mēģinājumu var izdarīt tikai ar tiešu nodomu (par to sīkāk 3.6.nodaļā);
- 3) no tiešā nodoma satura un tā realizācijas pakāpes atkarīga jautājuma risināšana par to, vai noziedzīgs nodarījums ir pabeigts vai nepabeigts (par to sīkāk 3.6.nodaļā);
- 4) no nodoma veida atsevišķos gadījumos atkarīga tās vai citas kvalificējošās pazīmes inkriminēšana vainīgajam;
- 5) netiešs nodoms norobežojams no noziedzīgas pašpaļāvības (par to sīkāk 2.3.nodaļā).³⁴⁸

Bez augstāk minētā, var tomēr identificēt vēl vairākus gadījumus, kad nodoma veids atstāj iespaidu uz nodarījuma kvalifikāciju. Proti, runa ir par gadījumiem, kad nodoms nav bijis noteikts, t.i.-

³⁴⁴ Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2000, с. 315.

³⁴⁵ Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекции, т.1. Общая часть. 4-е изд. Москва: Волтерс Клувер, 2008, с.104.

³⁴⁶ Sk. piem.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. В.И. Радченко, А.С.Михлина. Санкт-Петербург: Питер, 2007, с.199.; sk.atī: Есаков Г.А., Парог А.И., Чучаев А.И. Настольная книга судьи по уголовным делам. Москва: Проспект, 2008, с.167.

³⁴⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007, 229.lpp.

³⁴⁸ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 59.-64.lpp.

par alternatīvi noteiktu vai nenoteiktu nodomu. Proti, ar alternatīvi noteiktu nodomu izdarīts noziedzīgs nodarījums ir kvalificējams atkarībā no faktiski radītajām sekām. Krievijas juridiskajā literatūrā ir arī izteikts viedoklis, saskaņā ar kuru noziedzīgs nodarījums, kas izdarīts ar alternatīvu nodomu, būtu kvalificējams kā mēģinājums radīt smagākās sekas no tām, kuras aptver subjekta alternatīvais nodoms.³⁴⁹ Tomēr šāds viedoklis būtu atzīstams par kļūdainu. Ņemams vērā, ka subjekta nodoms šādos gadījumos nav bijis tieši vērst uz smagāko seku izraisīšanu, bet gan ir bijis alternatīvs. Gadījumā, ja subjekts būtu vēlējies sasniegt tikai smagākās no iespējamajām savas rīcības sekām, tad nav pamata runāt par alternatīvi noteiktu nodomu, bet gan tikai par noteiktu nodomu. Līdzīgi arī nenoteikta nodoma gadījumā kvalifikācija ir veicama, par pamatu ņemot faktiski radīto kaitējumu.

Attiecībā par neuzmanības veidiem var secināt, ka Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijas nesatur norādes uz konkrētiem neuzmanības veidiem. Neuzmanība kā vienīgā iespējamā vainas forma pavisam ir minēta tikai astoņpadsmit Krimināllikuma Sevišķās daļas normās (pantos vai pantu daļās)³⁵⁰, taču nevienā no šīm normām netiek noteikts, ka šā nodarījuma subjektīvo pusi veido tikai noziedzīga nevērība vai noziedzīga pašpaļāvība. Līdz ar to arī attiecībā uz neuzmanības veidiem var izdarīt līdzīgu secinājumu kā attiecībā uz nodoma veidiem, proti, ka tie noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju nekādā veidā tieši neietekmē.

3.2.3. Vainas formas noteikšana noziedzīgiem nodarījumiem ar divām vainas formām

Vairumā gadījumu noziedzīgu nodarījumu sastāvu subjektīvā pusē paredz kādu vienu noteiktu subjektīvās attieksmes formu. Tomēr ir iespējami arī tādi noziedzīgu nodarījumu sastāvi, kas aptver ne tikai vienas noteiktas sekas, bet gan paredz divu dažādu kaitīgu seku iestāšanos. Un personas psihiskā attieksme pret šādām divām sekām var arī būt savstarpēji atšķirīga. Tāpat ir arī materiāli noziedzīgu nodarījumu sastāvi, kas paredz vai pieļauj atšķirīgu vainas formu attiecībā pret darbību (bezdarbību) un kaitīgajām sekām.

Krimināllikums normatīvā līmenī nereglamentē jautājumu par noziedzīgiem nodarījumiem ar divām vainas formām. Tajā pat laikā nevar noliegt, ka Krimināllikuma Sevišķā daļa satur vairākus šādus noziedzīgu nodarījumu sastāvus, kas sevī ietver divas dažādas subjektīvās attieksmes formas.

Pastāv vairāki viedokļi par to, ko saprast ar noziedzīgiem nodarījumiem ar divām vainas formām.

Krievijas krimināltiesību zinātnē pausts viedoklis, ka šādu noziedzīgu nodarījumu ar vairākām vainas formām var raksturot atšķirīga personas psihiskā attieksme pret darbību (bezdarbību) un pret

---

³⁴⁹ Селезнев М. Умысел как форма вины. Российская юстиция, 1997, No.3, с.11; sk. arī: Рагоз А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.162.

³⁵⁰ Krimināllikuma 95.pants, 107.panta 2.daļa, 108.panta 1. un 2.daļa, 123.panta 1. un 2.daļa, 125.panta 3.daļa, 131.pants, 137.panta 2.daļa, 138.panta 1. un 2.daļa, 185.panta 2.daļa, 186.panta 1. un 2.daļa, 188.panta 1. un 2.daļa, 288.panta 1.daļa, 345.pants. (Krimināllikuma redakcijā uz 01.01.2012.)

nodarījuma sekām. Šādas vairākas vainas formas ir iespējamas tikai materiālos noziedzīgu nodarījumu sastāvos, kuros sekas ir paredzētas kā obligāta un pastāvīga nodarījuma objektīvās puses pazīme.³⁵¹

Krievijas zinātnieks B.Kurinovs šajā jautājumā ir pievienojies P.Dageļa viedoklim³⁵², norādot, ka jauktā vainas forma, lai arī pilnībā neatbilst nodoma un neuzmanības apzīmējumam, tomēr atrodas vainojamas sabiedriski bīstamas rīcības rāmjos. Tā ir veidota no nodoma un neuzmanības pazīmju kopuma un neiziet ārpus šo pazīmju rāmjiem. Tāpēc tās eksistenci pastāvošās tiesību normas nebūt neizslēdz, un tās pastāvēšanas atzīšana nav pretrunā ar likumu.³⁵³ Līdzīgi ir uzskatījis arī Krievijas krimināltiesību zinātnieks V.Nersesjans, norādot, ka noziedzīgos nodarījumos, kas tiek izdarīti ar divām vainas formām, subjektīvo pusi veido kā nodoms, tā arī neuzmanība, jo nekādu citu vainas formu, izņemot šīs divas, krimināltiesībās nav. Un šādos noziedzīgu nodarījumu sastāvos kā nodoms, tā arī neuzmanība ir konstatējama pilnā apjomā, šīs subjektīvās attieksmes formas nesajaucas un arī viena otru nekādā veidā neaptver.³⁵⁴

Šāda veida nodarījumos dažādā subjektīvā attieksme izpaužas attiecībā pret dažādām objektīvās puses pazīmēm - darbību (bezdarbību) un sekām. Piemēram, autovadītājs ceļu satiksmes noteikumus pārkāpj tīši, taču tā rezultātā kaitīgas sekas (miesas bojājumi cietušajam) iestājas aiz autovadītāja noziedzīgās pašpaļāvības.

Krievijas krimināltiesību zinātnieku vairākums gan norāda, ka viedoklis par divu vainas formu pastāvēšanu šāda veida nodarījumu sastāvos esot bijis izplatīts pagājušā gadsimta 60.-70.gados, kad tas arī esot ticis kritizēts, līdz ar ko mūsdienā Krievijas krimināltiesību zinātne šādos nodarījumos neatzīst divu vainas formu pastāvēšanu.³⁵⁵

Ja ņemtu vērā un par pareizu atzītu šobrīd Krimināllikuma 9.pantā iekļauto nodoma definīciju un 10.pantā ietverto neuzmanības definīciju, tad šādai nostājai varētu arī daļēji pievienoties. Proti, atšķirīgas psihiskās attieksmes formas pret darbību (bezdarbību) un sekām ir iespējamas tikai materiālos nodarījumu sastāvos, kuros psihiskā attieksme pret sekām izpaužas neuzmanības formā, bet pret darbību (bezdarbību) - nodoma formā. Taču šādos noziedzīgos nodarījumos, kuros atbilstoši Krimināllikuma 9. un 10.pantā sniegtajai nodoma un neuzmanības definīcijai likumdevējs ir piešķīris tiesisku nozīmi tikai psihiskajai attieksmei pret sekām, lai atzītu šos nodarījumus par izdarītiem ar nodomu vai aiz neuzmanības, faktiski nekāda tiesiska nozīme personas attieksmei pret savu uzvedību vispār netiek piešķirta, kā tas jau iepriekš tika konstatēts nodaļās par nodoma un neuzmanības

³⁵¹ Sk.: Практический комментарий к Уголовному кодексу РФ. Под ред. Х.Д.Аликуперова и Е.Ф.Побегайло. Москва: НОРМА, 2001, с.75., sk. arī Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под. ред. В.И. Радченко, А.С.Михлина. Санкт-Петербург: Питер, 2007, с.45-46.

³⁵² Дажель П. С. Проблемы вины в советском уголовном праве. Ученые записки Дальневосточного ун-та. Вып. 21. Владивосток: ДВГУ, 1968, с.130.; Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1976, с.132.

³⁵³ Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1976, с.132.

³⁵⁴ Нерсисян В.А. Неосторожная вина: проблемы и решения. Пять лет действия УК РФ: Итоги и перспективы. Материалы II Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 30-31 мая 2002. Москва: издательство "ЛексЭст", 2003, с.228.

³⁵⁵ Sk. Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.336.-337., sk. arī: Рагоз А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 130.-131.

reglamentāciju Krimināllikumā. Tādējādi no kvalifikācijas viedokļa it kā nebūtu svarīgi, vai darbība (bezdarbība) ir izdarīta tīši vai aiz neuzmanības, un, ja personas attieksme pret sekām ir izpaudusies neuzmanības formā, nodarījums uzskatāms par izdarītu aiz neuzmanības, un nekādas divas vainas formas šāda veida nodarījums nesatur.

Tomēr, ņemot vērā iepriekš veltīto kritiku gan nodoma, gan arī neuzmanības legālajai definīcijai, norādot uz to pretrunīgumu ar Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā ietverto atbilstības principu, autors neuzskata, ka divu vainas formu pastāvēšanas noliegšana būtu pareiza un atbalstāma. Ja tiek respektēta un arī praktiski piemērota Krimināllikuma 8.panta otrā daļa, kas imperatīvi pieprasa, nosakot noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, konstatēt šīs personas psihisko attieksmi pret noziedzīgā nodarījumā objektīvajām pazīmēm, tad divu vainas formu pastāvēšana ir acīmredzama, neskatoties uz to, ka Krimināllikuma 9. un 10.pantā ietvertās nodoma un neuzmanības legālās definīcijas nesatur nekādas norādes uz personas attieksmi pret tādu noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmi kā darbība vai bezdarbība.

Šāda veida nodarījumus ar divām vainas formām raksturo šādas pazīmes:

- 1) nodarījuma rezultātā tiek izraisītas kaitīgas sekas (materiāls noziedzīga nodarījuma sastāvs);
- 2) attiecībā pret darbību vai bezdarbību ir pieļaujama vaina kā nodoma, tā arī neuzmanības formā;
- 3) attiecībā pret sekām ir pieļaujama vaina tikai neuzmanības formā;
- 4) šāda veida nodarījumi ar divām vainas formām kopumā ir pieskaitāmi pie nodarījumiem, kas izdarīti aiz neuzmanības, par pamatu ņemot subjekta attieksmi pret sekām.

Vēl pārliecinošāk divu vainas formu reālu pastāvēšanu vienā noziedzīga nodarījuma sastāvā apliecina arī cita veida saliktie noziedzīgu nodarījumu sastāvi. Proti, kā otru noziedzīga nodarījuma sastāva konstrukciju ar vairākām vainas formām var minēt arī tos noziedzīgos nodarījumus, kuru objektīvā puse satur divas dažādas sekas, pret katru no kurām personai ir atšķirīga subjektīvā attieksme. Šādā gadījumā jau ir pamats runāt par atšķirīgu personas subjektīvo attieksmi pret divām juridiski nozīmīgām objektīvās puses pazīmēm, pretēji iepriekš aplūkotajai konstrukcijai, kad darbība vai bezdarbība nebūtu uzskatāma par kvalifikācijai juridiski nozīmīgu nodarījuma sastāva pazīmi subjektīvās attieksmes pret to konstatēšanai.

Šādos nodarījuma sastāvos vienas no nodarījuma sekām būs kā nodarījuma pamatsastāva objektīvās puses pazīme, bet otru seku iestāšanās būs par pamatu nodarījuma kvalificētam sastāvam.³⁵⁶

Šāda veida noziedzīgu nodarījumu sastāvi rodas gadījumos, kad likumdevējs vienā Krimināllikuma Sevišķās daļas normā apvieno divus citkārt patstāvīgus nodarījumu sastāvus, no kuriem viens nodarījuma sastāvs subjektīvajā pusē satur tīšu subjektīvās attieksmes formu, bet otrs-neuzmanību. Minēto var ilustrēt ar šādu tipisku piemēru. Krimināllikuma 125.panta trešajā daļā paredzēta atbildība par tīša smaga miesas bojājuma nodarīšanu, kas vainīgā neuzmanības dēļ bijis par iemeslu cietušā nāvei. Šādas normas radīšanā faktiski ir apvienoti nodarījuma sastāvi, kas paredzēti

---

³⁵⁶ Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 131.

Krimināllikuma 125.panta pirmajā daļā (tīša smaga miesas bojājuma nodarīšana) un Krimināllikuma 123.panta pirmajā daļā (nonāvēšana aiz neuzmanības).

Šādos nodarījuma sastāvos ar divām subjektīvās attieksmes formām šīs vainas formas attiecībā pret nodarījuma objektīvo pusi (tieši - attiecībā pret sekām) izpaužas tādējādi, ka

- vainu nodoma formā raksturo personas subjektīvā attieksme pret tuvākajām sekām (un arī uzvedību) šāda nodarījuma pamatsastāvā,
- bet vainu neuzmanības formā raksturo personas subjektīvā attieksme pret attālinātajām sekām, kurām ir kvalificējošās pazīmes loma.

Šādos nodarījuma sastāvos pilnībā izpaužas divu vainas formu līdzāspastāvēšana. Šāda veida noziedzīgu nodarījumu sastāvu Krimināllikumā nav daudz. Tie ir nodarījumi ar kvalificētiem sastāviem, kuru pamatsastāvus veido nodarījumi ar materiālu sastāvu, bet kuros kvalificējošo pazīmi veido kādas smagākas sekas nekā paredzēts nodarījuma pamatsastāvā. Raksturīgi, ka šīs sekas, kas veido kvalificējošo pazīmi, parasti nodara kaitējumu citam tiešajam objektam (un dažkārt arī citam grupas objektam), nevis tam pašam, kuru aizsargā nodarījuma pamatsastāva norma.³⁵⁷ Tā, piemēram, Krimināllikuma 125.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma (tīšs smags miesas bojājums) tiešais objekts ir cilvēka veselība, savukārt, šā panta trešā daļa paredz pastiprinātu kriminālatbildību gadījumos, ja šo smago miesas bojājumu rezultātā ir iestājusies cietušā nāve, tādējādi skarot citu grupas un tiešo objektu - personas dzīvību. Līdzīgi arī Krimināllikuma 185.pants paredz atbildību par svešas mantas tīšu iznīcināšanu vai bojāšanu. Šā nodarījuma tiešais objekts ir mantas īpašnieka mantiskās intereses. Bet šā panta otrā daļa veido nodarījuma kvalificētu sastāvu, paredzot smagākas kriminālatbildības iestāšanos gadījumos, kad mantas bojāšanas vai iznīcināšanas procesā vainīgā neuzmanības dēļ iestājusies kādas personas nāve. Arī šo sastāvu par kvalificētu padara papildus sekas, kuras ir vērstas pret citu tiešo objektu - cilvēka dzīvību.

Kā redzams, tad šādos gadījumos subjekta attieksme pret kaitējuma nodarīšanu galvenajam tiešajam objektam (tam, kurš paredzēts nodarījuma pamatsastāvā) izpaužas nodoma formā, bet attieksme pret kaitējuma nodarīšanu papildu tiešajam objektam (tam, kas veido nodarījuma kvalificēto sastāvu) izpaužas neuzmanības formā.

Kā norādījusi Krievijas krimināltiesību zinātniece I.Tjažkova, tad šāda veida nodarījumus ar divām vainas formām raksturo šādas pazīmes:

- 1) nodarījuma rezultātā tiek izraisītas divas dažādas sekas;
- 2) attiecībā pret šīm dažādajām sekām ir atšķirīgas psihiskās attieksmes formas;
- 3) šādas divas vainas formas var pastāvēt tikai kvalificētos noziedzīgu nodarījumu sastāvos;
- 4) attieksme neuzmanības formā ir iespējama tikai pret tām sekām, kas veido nodarījuma sastāvu par kvalificētu;

---

³⁵⁷ Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.132.

5) likumdevējs nodarījumus ar divām vainas formām kopumā ir pieskaitījis pie tīšiem nodarījumiem.³⁵⁸

Veicot kvalifikāciju nodarījumu sastāviem, kas satur divas vainas formas, ir īpaši būtiski konstatēt šo divu vainas formu esamību, jo tajos nav pieļaujama nodoma esamība attiecībā uz smagākajām sekām. Vienmēr nepieciešama liela uzmanība, lai norobežotu nodarījumus, kas kvalificējami saskaņā ar Krimināllikuma 125.panta trešo daļu, no atsevišķu veidu nodarījumiem, kas paredzēti Krimināllikuma nodaļā „Nonāvēšana”. Vienmēr tādēļ, ka minētajā sastāvā divu vainas formu pastāvēšana ir obligāta. Savukārt uz Krimināllikuma 260.panta otro daļu teiktais attiecas tikai dažkārt. Piemēram, ja persona pārkāpusi Ceļu satiksmes vai transportlīdzekļa ekspluatācijas noteikumus un tā rezultātā nodarīts smags miesas bojājums, neuzmanība pret minēto noteikumu pārkāpšanu izslēdz nodoma iespējamību pret smaga miesas bojājuma nodarīšanu. Turpretī, ja konstatējama šo noteikumu tīša pārkāpšana, tad rūpīgi jāpievērš uzmanība tam, vai vainas forma pret smaga miesas bojājuma nodarīšanu ir neuzmanība.³⁵⁹ Šajā sakarībā var vēl norādīt, ka arī LR Augstākās tiesas 2003.gadā veiktajā tiesu prakses apkopojumā par tiesu praksi krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar tīšu smagu miesas bojājumu nodarīšanu³⁶⁰, ir norādīts uz virkni kļūdu un nepilnību, kādas tiesas ir pieļāvušas subjektīvās puses konstatēšanā, veicot noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju saskaņā ar Krimināllikuma 125.panta trešo daļu, kas lielākoties ir saistīti ar nepilnīgu vai pat nepareizu faktisko apstākļu izvērtēšanu. Līdzīgas tiesu prakses nepilnības ir konstatētas arī LR Augstākās tiesas 2010.gadā veiktajā tiesu prakses apkopojumā “Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants)”³⁶¹, kas norāda tikai uz to, ka septiņu gadu laikā starp šo abu tiesu prakses apkopojumu veidošanu iepriekšējās kļūdas ir tikušas atkārtotas.

Jautājumā par Krimināllikuma 125.panta trešās daļas piemērošanu var pilnībā pievienoties K.Rudzīša viedoklim par to, ka personas nodoma saturu juridiski var norobežot līdz absurdam precīzi. Taču šāds juridisks norobežojums var būt pretrunā ar realitātes vajadzībām un iezīmēm. Attiecībā, piemēram, uz Krimināllikuma 125.panta trešo daļu, kad runa ir par noziedzīgu nevērtību pret nāvi, vairākumā gadījumu šī juridiskā norobežošana ir visnotaļ diskutējama no psiholoģijas viedokļa. Parasti vainīgajam nav ne juridiskas, ne medicīniskas izglītības, tādēļ grūti iedomāties, kā persona, piemēram, ilgstoši sitot cietušo vai durot ar nazi cietušajam vēderā, var paredzēt smaga miesas bojājuma (konkretizēta nodoma gadījumā) vai jebkādu miesas bojājumu (nekonkretizēta nodoma gadījumā) nodarīšanu, bet tajā pašā laikā neparedzēt cietušā nāves iespēju. Vainīgā apziņa diez vai būs vērsta uz paredzamo seku iztēlošanos pēc smaga miesas bojājuma kritērija. Ticamāk, ka personas apziņa vispirms „risinās” jautājumu par daudz labāk pazīstamu kritēriju - vai rīcības rezultātā var iestāties nāve.

³⁵⁸ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.339.

³⁵⁹ Rudzītis K. Par divām vainas formām vienā nodarījumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista vārds”, 2001. 30.janvāris, Nr. 1 (194), 18.lpp.

³⁶⁰ Tiesu prakse krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar tīšu smagu miesas bojājumu nodarīšanu: tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2003. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

³⁶¹ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants): tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2009/2010. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

Savukārt, ja persona ar savu rīcību neparedzēs nāves iestāšanās iespēju, tad diez vai tās nodoms aptvers ko tādu, ko var atzīt par smagu miesas bojājumu.³⁶² Šādā kontekstā dažkārt diskutabla var izrādīties arī tiesu prakse. Piemēram šeit var minēt Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 12.novembra spriedumu³⁶³, ar kuru A.L. atzīts par vainīgu un notiesāts par Krimināllikuma 125.panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu. Notiesātā A.L. faktiskās darbības spriedumā tiek aprakstītas sekojoši: „starp A.L. un V.K. izcēlās strīds, kura laikā A.L. ar nodomu nodarīt cietušajam V.K. smagus miesas bojājumus, iesita viņam ne mazāk kā divas reizes ar dūri pa seju. No minētajiem sitieniem V.K. ieslīpi atkrita ar pakauša kreiso pusi pret galda virsmu, uz kura atradās sasistas pudeļu un šķīvjva lauskas. Kritiena rezultātā V.K. ieguva cirsti - grieztu brūci kakla kreisajā pusē ar skriemeļu mugurizauguma saišu bojājumu, pēc kā nokrita uz grīdas. Minētie miesas bojājumi pieskaitāmi pie smagiem miesas bojājumiem, kas bīstami dzīvībai. Šo miesas bojājumu rezultātā 1999.gada 8.augustā no smadzeņu un tā stumbra tūskas, kas attīstījusies sakarā ar smagu galvas traumu - galvaskausa pamatnes un velves lūzumu un smadzeņu sasitumu, iestājās V.K. nāve.” Šādu apsūdzētā A.L. darbību kvalifikācija saskaņā ar Krimināllikuma 125.panta trešo daļu izraisa zināmas šaubas. Šīs krimināllikuma normas dispozīcija paredz vainīgās personas subjektīvo attieksmi pret smagu miesas bojājumu nodarīšanu nodoma formā, bet pret sekām ar nāves iestāšanos - neuzmanības formā. Nav saprotams, no kādiem kritērijiem tiesa šajā gadījumā būtu vadījusies, konstatējot apsūdzētā A.L. nodomu attiecībā uz smagu miesas bojājumu nodarīšanu, ja A.L. darbības aprobežojās ar diviem sitieniem pa seju. Spriedumā aprakstītajā tiesu medicīnas ekspertīzes eksperta atzinumā vispār nav konstatēti kādi miesas bojājumi, kas būtu iestājušies tieši šo sitienu rezultātā. Eksperta atzinumā konstatēti vienīgi tie miesas bojājumi, kas cietušajam radušies, kritiena rezultātā atsities pret galda virsmu. Tiesa šajā spriedumā arī vispār nav pievērsusies subjektīvās puses konstatēšanai un analizēšanai, bet spriedumu pieņēmusi, galvenokārt pamatojoties uz eksperta secinājumiem par objektīvi konstatēto miesas bojājumu pakāpi un šo miesas bojājumu cēlonisko sakaru ar nāves iestāšanos. Taču spriedumā aprakstītie faktiskie apstākļi, radušos smago miesas bojājumu rašanās cēlonis, nebūt neliecina par to, ka apsūdzētajam A.L. nodarījuma brīdī būtu bijis tiešs vai netiešs nodoms nodarīt cietušajam smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus.

Ievēribas cienīgs ir arī kāds Krāslavas rajona tiesas 2011.gada 12.aprīļa spriedums, kurā tiesa, motivējot apsūdzētās personas notiesāšanu par Krimināllikuma 125.panta trešajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, cita starpā secinājusi to, ka “apsūdzētais nevēlējās cietušās nāvi, tādēļ viņa attieksme pret to vērtējama kā neuzmanība, jo viņš nevarēja paredzēt, ka viņa grūdienu rezultātā iestāsies M.R. nāve”³⁶⁴. Līdzīgu iekšēji pretrunīgu tiesas secinājumu satur arī Talsu rajona tiesas 2012.gada 21.maija spriedums, ar kuru apsūdzētā persona ir tikusi atzīta par vainīgu Krimināllikuma 125.panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā un kura motīvu daļā norādīts, ka

³⁶² Rudzītis K. Par divām vainas formām vienā nodarījumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista vārds”, 2001. 30.janvāris, Nr. 1 (194), 18.lpp.

³⁶³ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2002.gada 12.novembra spriedums lietā Nr. K04-405/02-15, krimināllieta Nr.1310017699.

³⁶⁴ Krāslavas rajona tiesas 2011.gada 12.aprīļa spriedums, krimināllieta Nr.11240044010.

“apsūdzētā attieksmi pret cietušā nāvi raksturo netiešs nodoms, jo N.F. nav vēlējis L.K. nāvi, lai gan, sitot ar dūrēm pa dzīvībai svarīgu orgānu - galvu, apsūdzētais apzinājās savas rīcības prettiesisko raksturu un līdz ar to smagus miesas bojājumus nodarīja tīši”³⁶⁵.

Tajā pat laikā ir atrodami arī vairāki tiesu prakses gadījumi, kad tiesa apsūdzētās personas darbības, kas visai skaidri norāda uz netiešu vai pat tiešu nodomu attiecībā pret cietušās personas nāves iestāšanos (daudzskaitlīgi sitieni, naža dūrieni), ir novērtējusi kā vērstas uz tīšu miesas bojājumu nodarīšanu, bet attiecībā pret cietušās personas nāvi, konstatējot tikai vainu neuzmanības formā³⁶⁶. Šādi prakses piemēri uzskatāmi norāda uz to, ka tiesu praksē ne vienmēr subjektīvās puses konstatēšanai tiek piešķirta pienācīga nozīme, kas būtu īpaši svarīgi gadījumos, kad tieši vainas forma ir tā pazīme, kas norobežo dažādus noziedzīgus nodarījumus.

Analizējot jautājumu par noziedzīgu nodarījumu sastāviem ar divām vainas formām, nedrīkstētu nepievērst uzmanību arī Krimināllikuma 6.panta pirmajai daļai, kas paredz, ka par noziedzīgu nodarījumu atzīstams ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīts nodarījums (...). Šajā pat kontekstā izvērtējama arī Krimināllikuma 8.panta pirmā daļa, kas paredz, ka par vainīgu noziedzīgā nodarījumā atzīstama tikai persona, kas to izdarījusi ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības. Kā, atsaucoties uz šo likuma normu, norādījis U.Krastiņš, jāievēro arī tas, ka likumdevējs prasa, lai, risinot vainas jautājumu, ikvienā noziedzīgā nodarījumā vaina tiktu konstatēta vienīgi nodoma vai neuzmanības formā. (...) Tādējādi jautājums par dubulto vainas formu noziedzīgā nodarījumā teorētiski pastāv. Tomēr noziedzīgā nodarījumā vainas formai, kā tas paredzēts Krimināllikumā, jābūt vienai, bet personas psihiskās attieksmes noskaidrošana pret noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses dažādām pazīmēm ir paņēmiens, kā nonākt pie vienotās vainas formas nodarījumā - nodoma vai neuzmanības.³⁶⁷

Autora ieskatā šo jautājumu par divu vainas formu pastāvēšanu vienā nodarījuma sastāvā būtu iespējams atrisināt, sadalot to divās daļās. Proti, atsevišķi aplūkot jautājumu par vainas formas noteikšanu attiecībā pret katru no objektīvās puses pazīmēm. Un atsevišķi aplūkot jautājumu par to, pēc kādiem kritērijiem noteikt vienu „kopējo” vai „vadošo” vainas formu šādu nodarījumu sastāvos.

Kā jau iepriekš šajā nodaļā tika norādīts, autors atbalsta viedokli par divu vainas formu pastāvēšanu vienā noziedzīga nodarījuma sastāvā. Uz divām vainas formām nepārprotami norāda vairākas Krimināllikuma sevišķās daļas normu dispozīcijas, daļa no kurām ir aplūkotas arī šajā nodaļā. Tāpat uz divu vainas formu iespējamību norāda arī Krimināllikuma 8.panta otrās daļas noteikumi, kur gan lietots apzīmējums „psihiskās attieksmes forma”. Tomēr, ņemot vērā Latvijā valdošās

³⁶⁵ Talsu rajona tiesas 2012.gada 21.marta spriedums, krimināllieta Nr.11380038611.

³⁶⁶ Sk., piem. Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2010.gada 15.septembra spriedums, krimināllieta Nr.11360027009; Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2011.gada 5.aprīļa lēmums lietā Nr.KA03-0069/11, krimināllieta Nr.11331052510; Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2012.gada 5.janvāra spriedums lietā Nr.KA05-0015-12/10, krimināllieta Nr.11280026811; Valmieras rajona tiesas 2012.gada 23.aprīļa spriedums lietā nr.K39-0291/12, krimināllieta Nr.11130122311; Ventspils tiesas 2012.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.K40-88/12, krimināllieta Nr.11151038911; Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2012.gada 23.jūlija spriedums lietā Nr.K30-0919-12/19, krimināllieta Nr.11094026512; Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2012.gada 27.augusta spriedums lietā Nr.K32-0341-12/5, krimināllieta Nr.11092017512; Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2012.gada 7.jūnija spriedums, krimināllieta Nr.11095199711.

³⁶⁷ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 157.lpp.

krimināltiesību doktrīnas nostājas, nevarētu būt šaubu par to, ka vārdu salikums „psihiskās attieksmes forma” ir lietots kā sinonīms apzīmējumam „vainas forma”. Līdz ar to ir neapstrīdami konstatējams, ka vairāki noziedzīgu nodarījumu sastāvi subjektīvajā pusē paredz divas dažādas vainas formas. Un šādu nodarījumu kvalifikācijas procesā tās abas ir nepieciešams obligāti konstatēt. Līdz ar to varētu teikt, ka šo divu vainas formu reāla pastāvēšana ir noziedzīgu nodarījumu pareizas un likumīgas kvalifikācijas jautājums, tādējādi to to nedrīkstētu ignorēt vai noliegt.

Un pavisam citas kategorijas jautājums ir par to, vai ir nepieciešams noteikt kādu „vienoto” vai „vadošo” vainas formu šādiem noziedzīgiem nodarījumiem, un, ja ir nepieciešams, tad pēc kādiem kritērijiem tas būtu darāms. Proti, šim jautājumam vairs nav tiešas saiknes ar noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju, bet gan ar citiem krimināltiesiskiem un kriminālprocesuāliem jautājumiem. Piemēram, atbilstoši Krimināllikuma 7.panta noteikumiem, noziedzīgu nodarījumu klasifikācija pēc smaguma pakāpēm ir atkarīga ne tikai no paredzētajām sankcijām, bet arī no vainas formas. Un nodarījuma smaguma pakāpei jau sekojoši būs nozīme, gan risinot virkni kriminālprocesuālu, gan ar soda izpildi saistītu jautājumu, gan arī atsevišķu krimināltiesību normu piemērošanas gadījumos (piem., Krimināllikuma 55.panta vienpadsmitā daļa, kas ierobežo nosacītas notiesāšanas pieļaujamību). Arī visi četri līdz šim Latvijā pieņemtie amnestijas likumi³⁶⁸ ir saistījuši amnestijas piemērošanu ar noziedzīgā nodarījuma smaguma pakāpi.³⁶⁹

Un šie jautājumi nevar tikt atrisināti, nekonstatējot vienu vainas formu, ar kuru noziedzīgs nodarījums ir uzskatāms par izdarītu. Tieši „ir uzskatāms” par izdarītu, nevis „ir izdarīts”, jo, kā jau iepriekš norādīts, šāda veida nodarījumi reāli ir izdarīti, pastāvot divām dažādām vainas formām, kas arī abas ir obligāti konstatējamas kvalifikācijas procesā. Un, tikai ņemot vērā nepieciešamību dažādu citu ārpus kvalifikācijas procesa pastāvošu jautājumu risināšanai noteikt kādu vienu vainas formu, šiem nodarījumiem tāda būtu jāpiešķir. Bet šāda vienas vainas formas attiecināšana un šiem nodarījuma sastāviem ir izmantojama tikai to jautājumu risināšanai, kas neskar nodarījuma kvalifikāciju un kuru risināšanai šāda vienas vainas formas nosaukšana ir nepieciešama. Taču nekādā ziņā vienas vainas formas meklējumi nodarījumu kvalifikācijas procesā tiem nodarījuma sastāviem, kuru subjektīvajā pusē faktiski vainas formas ir paredzētas divas, nebūtu pieļaujami, jo var novest pie nepareizas un nelikumīgas nodarījuma kvalifikācijas. Faktiski varētu pieņemt, ka vienas vainas formas noteikšana noziedzīgu nodarījumu sastāvos ar divām vainas formām ir vērtējama kā juridiski nepieciešama fikcija.

Šo vienu „vienoto”³⁷⁰ vainas formu tādos nodarījuma sastāvos, kas satur divas dažādas vainas formas, varētu piedāvāt nosaukt par „vadošo vainas formu”. Šāds apzīmējums būtu pietiekami precīzs, gan lai izceltu šīs vienas vainas formas izšķirošo nozīmi dažādu, ar kvalifikāciju nesaistītu jautājumu risināšanai, gan arī lai vienlaikus nenoliegtu divu vainas formu pastāvēšanu.

³⁶⁸ Par amnestiju: LR likums. Ziņotājs, 1992. 8.novembris, Nr.45, 2.pants; Par amnestiju: LR likums. Ziņotājs, 1992. 13.februāris, Nr.6, 3.un 4.pants; Amnestijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 31.marts, Nr.40 (171), 1.pants; Amnestijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 5.decembris, Nr.315/316 (1030/1031), 1.un 2.pants.

³⁶⁹ Plašāk par vainas formas nozīmi sk. 2.1.nodaļā.

³⁷⁰ Šādu apzīmējumu ir izmantojis U.Krastiņš, sk.piem.: Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 157.lpp.

Pie šādas nostājas arī nav pamata uzskatīt, ka tādējādi tiktu radīta kāda trešā vainas forma, kuru likumdevējs nemaz neesot paredzējis. Vainas formas joprojām ir un paliek tikai divas. Bet tas pats likumdevējs atsevišķos noziedzīgu nodarījumu sastāvos ir ietvēris abas šīs vainas formas vienlaikus, tādējādi nebūt neradot kādu trešo vainas formu, bet gan tikai konstruējot saliktus noziedzīgu nodarījumu sastāvus ar divām paralēli pastāvošām vainas formām. Un arī tas, ka atsevišķu tiesisku jautājumu atrisināšanai, vadoties pēc krimināltiesību teorijā noteiktiem kritērijiem, šādos nodarījumu sastāvos kā juridiska fikcija tiek izvirzīta viena vadošā vainas forma, nebūt nerada jaunu trešo vainas formu.

Nākošais jautājums ir par to, kā tad noteikt šo vadošo vainas formu nodarījumam kopumā, ja psihiskā attieksme pret dažādām objektīvās puses pazīmēm ir bijusi dažāda? Un jautājums ir arī par to, vai vadošās vainas formas noteikšanai ar vienu formulu vai priekšrakstu ir iespējams aptvert dažādus saliktos noziedzīgu nodarījumu sastāvus, kuros šīs divas vainas formas izpaužas dažādos veidos. To būtu iespējams noskaidrot, aplūkojot šos dažādu veidu saliktos noziedzīgu nodarījumu sastāvus un cenšoties atrast kopīgas iezīmes vadošās vainas formas noteikšanai tajos.

Viens no izteiktajiem piedāvājumiem šajā sakarībā ir izlemt šo jautājumu atbilstoši personas psihiskajai attieksmei pret svarīgāko apdraudējumu nodarījumā. U.Krastiņš norādījis, ka tādām ieteikumam, kaut arī tas nav universāls, var piekrist, un visumā tā veidojas arī tiesu prakse³⁷¹.

Tomēr autora ieskatā šādu formula nebūtu precīza un tā nebūtu attiecināma uz visiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem, kas satur divas vainas formas. Šāda priekšraksta pielietošanai vispirmām kārtām būtu nepieciešams noskaidrot, kas katrā gadījumā ir saprotams ar „svarīgāko apdraudējumu”. Vai svarīgākais apdraudējums vienmēr būs vērsts pret galveno tiešo objektu? Vai arī svarīgākais apdraudējums būtu jāsaista ar vissmagākajām izraisītajām sekām? Un atbildes uz šiem jautājumiem iespējamās dažādas. Visticamāk, ka par svarīgāko apdraudējumu būtu jāatzīst tas, kura izraisīšana ir saistīta ar paaugstinātas atbildības iestāšanos. Tomēr autora ieskatā, nosakot vadošo vainas formu saliktos noziedzīgu nodarījumu sastāvos, no šādas formulas izmantošanas būtu ieteicams atturēties, jo tā visos gadījumos var nesniegt pareizu un taisnīgu rezultātu.

Izvērtējot priekšlikumu par vadošās vainas formas noteikšanu, vadoties pēc personas psihiskās attieksmes pret svarīgāko apdraudējumu nodarījumā, var konstatēt, ka pēc šāda principa var tikt noteikta vadošā vainas forma tiem nodarījuma sastāviem, kuros atšķirīga subjektīvā attieksme izpaužas pret darbību (bezdarbību) un tās rezultātā radītajām kaitīgajām sekām. Protī, vadošā vainas forma šādos nodarījumos būtu nosakāma, vadoties no vainīgās personas psihiskās attieksmes pret radītajām sekām, jo tieši tās ir saistāmas ar „svarīgāko apdraudējumu”. Kā, piemēram, norādīts Krimināllikuma 260.panta komentāros, panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma (ceļu satiksmes noteikumu vai transportlīdzekļa ekspluatācijas noteikumu pārkāpšana, ja to izdarījusi persona, kas vada transportlīdzekli, un ja tās rezultātā cietušajam nodarīts viegls miesas bojājums ar veselības traucējumu

---

³⁷¹ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 158.lpp.

vai vidēja smaguma miesas bojājums³⁷²) subjektīvo pusi nosaka personas attieksme pret seku iestāšanās iespēju, un tā var būt tikai neuzmanība³⁷³. Arī tiesu praksē ir stingri nostiprinājies viedoklis, ka noziedzīgs nodarījums, kas izpaužas kā ceļu satiksmes noteikumu pārkāpums, ja tā rezultātā cietušajam nodarīti vismaz viegli miesas bojājumi, kas izraisījuši īslaicīgu veselības traucējumu, jāuzskata par izdarītu aiz neuzmanības, jo šī nodarījuma subjektīvo pusi kopumā nosaka neuzmanīga attieksme pret kaitīgajām sekām.³⁷⁴

V.Liholaja savukārt ir norādījusi, ka, ja noziedzīga nodarījuma pamatsastāvs ir konstruēts kā formāls tīšs nodarījums, vainīgā psihiskā attieksme pret sekām kā šā nodarījuma kvalificējošo pazīmi neietekmē noziedzīga nodarījuma atzīšanu par izdarītu ar nodomu, jo šajā gadījumā noteicošā ir vainīgā psihiskā attieksme pret pašu nodarījumu.³⁷⁵ Kā piemēru šeit var minēt Krimināllikuma 107.panta otro daļu, kas paredz atbildību par tīšu meža aizdedzināšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums vai ja tas vainīgā neuzmanības dēļ izraisījis cilvēka nāvi vai citas smagas sekas. Šādu gadījumu no Krimināllikuma 260.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma atšķirīgu padara tas apstākļi, ka Krimināllikuma 260.pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums arī tā pamatsastāvā ir materiāls noziedzīgs nodarījums ar atšķirīgu subjektīvo attieksmi pret darbību un sekām. Līdz ar to šo var iezīmēt kā vēl vienu principu, pēc kura var vadīties, nosakot vadošo vainas formu saliktos noziedzīgu nodarījumu sastāvos, kas satur divas vainas formas.

Tajā pat laikā neviens no diviem iepriekš aplūkotojiem principiem nesniegs pareizu atbildi par vadošo vainas formu attiecībā uz tiem saliktajiem nodarījuma sastāviem, kuros atšķirīga subjektīvā attieksme izpaužas pret divām dažādām sekām, vienas no kurām ir ietvertas noziedzīgā nodarījuma pamatsastāvā, bet citas, smagākas sekas, ir iekļautas šā nodarījuma kvalificētajā sastāvā, piemēram, Krimināllikuma 125.panta trešajā daļā paredzētajos gadījumos. Attiecībā uz šāda veida noziedzīga nodarījuma salikto sastāvu vadošās vainas formas noteikšanai katrā ziņā nebūtu izmantojams pirmais aplūkotais princips, jo svarīgākais apdraudējums šajā gadījumā ir vērsts pret cilvēka dzīvību, bet pret šo papildu tiešo objektu psihiskā attieksme izpaužas tikai neuzmanības formā. Līdz ar to varētu nonākt pie kļūdaina secinājuma par to, ka šis noziedzīgais nodarījums kopumā atzīstams par izdarītu aiz neuzmanības, līdz ar ko to uzreiz būtu jāierindo pie mazāk smagiem noziegumiem, atbilstoši Krimināllikuma 7.panta trešās daļas noteikumiem. Bet šāds rezultāts ir acīmredzami nepareizs un netaisnīgs kaut vai tādēļ, ka Krimināllikuma 125.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma pamatsastāvs ir atzīstams par smagu noziegumu. Attiecībā uz šiem gadījumiem par pamatu vadošās vainas formas

---

³⁷² Citētais KL 260.panta komentārs atbilst KL redakcijai uz komentāra tapšanas laiku, t.i., 2007.gadu. Ar 2010.gada 21.oktobra likumu (Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 10.novembris, Nr.178 (4370)) izdarītas izmaiņas KL 260.panta pirmajā daļā, kā šī noziedzīgā nodarījuma sekas norādot tikai vieglus miesas bojājumus, un vienlaikus papildinot KL 260.pantu ar 1.¹ daļu, kura attiecināta uz vidēja smaguma miesas bojājumu nodarīšanu.

³⁷³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007, 302.lpp.

³⁷⁴ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 158.lpp.

³⁷⁵ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 58.-59.lpp.; līdzīgi arī sk.: Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 159.lpp.

noteikšanai būtu izmantojama subjektīvā attieksme pret tām sekām, kas iekļautas noziedzīgā nodarījuma pamatsastāvā, kas, protams, ir tikai nodoma formā.

Līdz ar to var identificēt trīs dažādu veidu saliktus noziedzīgu nodarījumu sastāvus, kuri satur divas vainas formas un kuros vadošās vainas formas noteikšanai ir izmantojami trīs dažādi paņēmieni:

- 1) materiāliem noziedzīgā nodarījuma sastāviem, kas paredz atšķirīgu subjektīvo attieksmi pret darbību (bezdarbību) un sekām, vadošo vainas formu nosaka pēc attieksmes pret sekām (piem. Krimināllikuma 260.pants);
- 2) materiāliem noziedzīgā nodarījuma kvalificētajiem sastāviem, kas paredz atšķirīgu subjektīvo attieksmi pret darbību (bezdarbību) un sekām, gadījumos kad pamatsastāvs ir formāls, vadošo vainas formu nosaka pēc attieksmes pret rīcību, jeb faktiski pēc vainas formas pamatsastāvā (piem. Krimināllikuma 107.panta otrā daļa);
- 3) materiāliem noziedzīgā nodarījuma kvalificētajiem sastāviem, kas paredz atšķirīgu subjektīvo attieksmi pret divām dažādām sekām, vadošo vainas formu nosaka pēc attieksmes pret sekām, kādas tiek paredzētas attiecībā pret galveno tiešo objektu jeb faktiski pēc vainas formas pamatsastāvā (piem. Krimināllikuma 125.panta trešā daļa).

Atgriežoties pie iepriekš izvirzītā jautājuma par to, vai pie šādas dažādības ir iespējams izveidot kādu vienotu formulu vadošās vainas formas noteikšanai, var izvirzīt pieņēmumu, ka tas ir iespējams. Kā otrais, tā arī trešais no augšminētajiem variantiem norāda uz to, ka vadošā vainas forma būtu nosakāma, par pamatu ņemot personas subjektīvo attieksmi pret galveno tiešo objektu. Piemēram, Krimināllikuma 107.panta otrās daļas piemērošanas gadījumā vadošā vainas forma nosakāma, par pamatu ņemot psihisko attieksmi pret mežsaimniecības interesēm nodarāmo kaitējumu. Savukārt, Krimināllikuma 125.panta trešās daļas piemērošanas gadījumā vadošā vainas forma būtu nosakāma, par pamatu ņemot psihisko attieksmi pret cilvēka veselībai nodarāmo kaitējumu.

Diskutablāka var izrādīties šīs formulas pielietošana attiecībā uz pirmo no augšminētajiem gadījumiem, piemēram, attiecinot to uz Krimināllikuma 260.panta piemērošanu. Kā jau iepriekš konstatēts, tad šobrīd ir vispārpieņemts šos noziedzīgos nodarījumus uzskatīt par izdarītiem aiz neuzmanības, par pamatu ņemot psihisko attieksmi pret sekām. Bet šāda nostāja pauž arī zināmu nekonsekvenci, kaut vai samērojot to ar Krimināllikuma 107.panta otrajā daļā paredzēto nodarījuma vadošo vainas formu, par kādu tiek atzīts nodoms. Abos gadījumos kaitīgās sekas ir iestājušās aiz neuzmanības. Abos gadījumos kaitīgās sekas tiek nodarītas papildu tiešajam objektam - cilvēka dzīvībai vai veselībai. Atšķirība tikai tā, ka Krimināllikuma 107.panta otrajā daļā paredzētajā gadījumā personas attieksme pret darbību ir iespējama tikai nodoma formā (kas arī nosaka vadošo vainas formu), savukārt, Krimināllikuma 260.panta jebkurā daļā paredzētajos gadījumos personas attieksmes forma pret darbību, ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu, nav reglamentēta, tā var būt kā nodoma, tā arī neuzmanības formā. Ir saprotami un konsekventi Krimināllikuma 260.pantā izdarīto noziedzīgo nodarījumu kopumā atzīt par izdarītu aiz neuzmanības, ja personas attieksme pret darbību, ceļu satiksmes noteikumu vai transportlīdzekļa ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu, ir bijusi neuzmanīga. Bet likums pieļauj, un arī praksē var būt gadījumi, kad personas psihiskā attieksme pret šo noteikumu pārkāpšanu ir izpaudusies

tieša vai netieša nodoma formā. Un pie šādiem apstākļiem, nosakot Krimināllikuma 260.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu vadošo vainas formu, nav saskatāms nekāds pamats sniegt atšķirīgu risinājumu, kāds tas ir Krimināllikuma 107.panta otrās daļas gadījumā, proti, konstatēt, ka kopumā šāds nodarījums ir izdarīts ar nodomu. Respektīvi, Krimināllikuma 260.panta piemērošanas gadījumos vadošā vainas forma būtu nosakāma atkarībā no vainīgās personas subjektīvās attieksmes pret savu rīcību, pret noteikumu pārkāpšanu. Ja noteikumi tiek pārkāpti tīši, nodarījums kopumā atzīstams par izdarītu ar nodomu, bet, ja noteikumi tiek pārkāpti aiz neuzmanības, nodarījums arī kopumā atzīstams par izdarītu aiz neuzmanības. Šaubas par Krimināllikuma 260.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu vienveidīgu atzīšanu par izdarītiem aiz neuzmanības savās publikācijās ir izteikuši arī vairāki Latvijas krimināltiesību zinātnieki³⁷⁶. U.Krastiņš gan arī ir norādījis, ka personas darbība vai bezdarbība vienmēr ir tīša, neatkarīgi no vainas formas pret kaifīgajām sekām, kas iestājušās tās rezultātā³⁷⁷, kas, savukārt, ved pie secinājuma, ka Krimināllikuma 260.pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums vienmēr būtu kopumā atzīstams par tīši izdarītu. Tomēr šādam secinājumam var oponent, tā kā Krimināllikuma 260.pantā paredzētā noziedzīga nodarījuma izdarīšana tiek saistīta nevis ar jebkādā veidā veiktu automašīnas vadīšanu, kas pati par sevi katrā gadījumā ir tīša personas rīcība, bet gan ar automašīnas vadīšanu, pārkāpjot ceļu satiksmes noteikumus vai transportlīdzekļa ekspluatācijas noteikumus, līdz ar ko personas attieksme pret normā aprakstīto darbību tomēr var tikt diferencēta atkarībā no personas subjektīvās attieksmes pret tādu automašīnas vadīšanu, kuras gaitā noteikumi tiek pārkāpti. Tieslietu ministrijas pastāvīgajā darba grupā Krimināllikuma grozījumu izstrādei arī tika atzīts, ka Krimināllikuma 260.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu var izdarīt, gan pārkāpjot ceļu satiksmes noteikumus ļaunprātīgi, t.i., tīši (piemēram, braukšana dzērumā, sarkanās gaismas lieguma neievērošana, agresīva braukšana, u.c.), gan aiz neuzmanības (piemēram, atbilstoša braukšanas ātruma neizvēlēšanās noteiktos klimatiskos apstākļos, atbilstošas distances neievērošana, u.c.). Arī pats U.Krastiņš savās iepriekšējās publikācijās attiecībā uz Krimināllikuma 260.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma subjektīvās puses konstatēšanu ir piedāvājis nošķirt situācijas, kad noteikumi tiek pārkāpti aiz neuzmanības, no situācijas, kad noteikumi tiek pārkāpti tīši³⁷⁸.

Arī tiesu praksē ir novērojams, ka atsevišķos gadījumos tiesa ir uzsvērusi vainīgās personas tīšu un mērķtiecīgu Ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu. Piemēram, Latgales apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģija savā 2007.gada 3.decembra spriedumā³⁷⁹, attiecībā uz apsūdzētā L.L. subjektīvo attieksmi ir izdarījusi sekojošus secinājumus. „Izvērtējot L.L. faktiskās darbības saistībā ar Ceļu satiksmes noteikumos noteiktajiem aizliegumiem juridiskajās kategorijās, apelācijas instances tiesa izdara šādus secinājumus:

³⁷⁶ Sk.piem: Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2003. 3.jūnijs, Nr.21 (279), 1.lpp.; Hamkova D. Kāda ir kriminālatbildība par satiksmes noteikumu pārkāpšanu. Jurista Vārds, 2004. 2.marts, Nr.8 (313), 13.lpp.; Saukāne L. Vaina noziedzīgos nodarījumos pret ceļu satiksmes drošību. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2007, Nr.2 (39), 19.lpp.

³⁷⁷ Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Jurista Vārds, 2011. 19.jūlijs, Nr.29 (676), 4.lpp.

³⁷⁸ Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2003. 3.jūnijs, Nr.21 (279), 1.lpp.

³⁷⁹ Latgales apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2007.gada 3.decembra spriedums lietā Nr.KA03-0266/07, krimināllieta Nr.11110039706.

(..) iesaistīšanās ceļu satiksmē, apsūdzētajam apzinoties, ka atrodas alkohola ietekmē, norāda uz darbību mērķtiecību un ceļu satiksmes noteikumos noteikto aizliegumu ignorēšanu;

Automašīnas BMW vadīšana bez prasmēm un iemaņām, atrodoties alkohola ietekmē, ceļu satiksmes drošību apdraudoša braukšanas ātruma izvēle, apdzīšanas manevra izpilde liecina, ka L.L. apzināti pakļāva briesmām citus ceļu satiksmes dalībniekus un citas personas, kas netieši tika iesaistītas ceļu satiksmē (..).”

Atzīstot šādu pieeju par pareizu, var secināt, ka arī attiecībā uz šā veida saliktajiem nodarījuma sastāviem vadošo vainas formu ir iespējams noteikt, par pamatu ņemot subjektīvo attieksmi pret kaitējuma nodarīšanu galvenajam tiešajam objektam.

Rezumējot iepriekš minēto, var izvirzīt priekšlikumu par to, ka saliktos noziedzīgu nodarījumu sastāvos ar divām vainas formām, visos gadījumos vadošā vainas forma ir nosakāma, par pamatu ņemot subjektīvo attieksmi pret kaitējuma nodarīšanu galvenajam tiešajam noziedzīgā nodarījuma objektam.

U.Krastiņš, risinot jautājumu par vadošās vainas formas noteikšanu, ir izdarījis secinājumus par to, ka „gadījumos, kad prettiesiskā darbība ir izdarīta tīši, tad neatkarīgi no tā, vai vainīgās personas psihiskā attieksme pret kaitīgajām sekām izpaužas nodoma vai neuzmanības formā, nodarījumu kopumā būtu jāuzskata par izdarītu tīši. Šādu nostāju ir pamats piemērot tiem gadījumiem, kad pamatsastāvā ir paredzēta tīša noziedzīga darbība, bet kvalificētajā sastāvā ir paredzētas kaitīgas sekas, kuras tiek nodarītas aiz neuzmanības. (..) Gadījumos, kad kaitīgās sekas ir iestājušās neuzmanīgas rīcības gadījumā, vainīgā psihiskā attieksme pret šīm sekām var izpausties tikai neuzmanības formā. Nešaubīgi, ka šādos gadījumos noziedzīgo darbību ir jāatzīst par izdarītu aiz neuzmanības”.³⁸⁰ Pievienojies šādam U.Krastiņa viedoklim, vienlaikus gan var arī pieminēt, ka faktiski otrajā aprakstītajā situācijā, kad neuzmanība ir attiecināma kā uz rīcību, tā arī uz sekām, vairs netiek aplūkoti nodarījumi ar divām vainas formām.

Mūsu valsts Krimināllikuma Vispārīgajā daļā nav atrodams nekāds regulējums jautājumam par noziedzīgiem nodarījumiem ar divām vainas formām. Līdz ar to ir arī apspriežama šāda regulējuma nepieciešamība. Te der izvērtēt gan citu valstu pieeju šim jautājumam, gan arī praktisku nepieciešamību pēc šāda normatīva regulējuma.

Krievijas Federācijas kriminālkodeksa 27.pantā ir normatīvi atrisināts jautājums par divu vainas formu pastāvēšanu. Proti, šajā likuma normā apraksta atbildību par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti ar divām vainas formām: „Ja tīša nozieguma izdarīšanas rezultātā tiek izraisītas smagas sekas, kuras saskaņā ar likumu sodāmas bargāk un kuras neaptvēra personas nodoms, kriminālatbildība par tādām sekām iestājas tikai gadījumā, ja persona paredzējusi to iestāšanās iespēju, taču bez pietiekama pamata pašpārliecināti paļāvusies, ka tās varēs novērst, vai gadījumā, ja persona neparedzēja, taču tā

---

³⁸⁰ Крастиньш У. Субъективная сторона в структуре сложных единичных преступлений. Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники. Материалы III международной научно- практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им.М.В.Ломоносова 29-30 мая 2003. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2004, с.416.-417.

varēja un tai vajadzēja paredzēt šo seku iestāšanās iespēju. Kopumā tāds noziegums atzīstams par izdarītu tīši.”³⁸¹

Reglamentējot jautājumu par noziedzīgiem nodarījumiem ar divām vainas formām, Igaunijas Republikas Sodudekss 15.pantā otrajā daļā ir noteikts, ka noziegums tiek atzīts par izdarītu tīši tāpat gadījumos, ja tas atbilst vainojama nodarījuma sastāvam, kurš attiecībā uz nodarījumu paredz nodomu, bet attiecībā uz vissmagākajām sekām uzskata par pietiekamu neuzmanību.³⁸²

Kā redzams, tad abas iepriekš minētās normas aptver tikai daļu no tiem saliktajiem nodarījumu sastāviem, kas satur divas vainas formas. Līdz ar to šādas definīcijas nevarētu uzskatīt par universāli pielietojamām, tāpēc arī nav lietderīgi apspriest šāda vai līdzīga satura normu iekļaušanu mūsu valsts Krimināllikumā.

K.Rudzītis ir norādījis, ka „visumā šķiet pamatoti atzīt, ka ir nodarījumi, kas tiek izdarīti ar divām vainas formām. Atziņa gan nenozīmē, ka šajā sakarā būtu ieteicams veikt kādus grozījumus likumdošanā, jo piedāvātā teorijas izpratne izlīdzina šķietamās pretrunas krimināltiesību Vispārīgās un Sevišķās daļas kontekstā.”³⁸³

Šajā jautājumā autors pilnībā pievienojas K.Rudzīša viedoklim. Līdz šim krimināltiesību piemērošanas prakse nav uzrādījusi kādas asas problēmas šo jautājumu risināšanā. Līdz ar to nav arī praktiski nobriedusi vajadzība šobrīd šo jautājumu risināt normatīvā līmenī. Krimināltiesību nozarē pastāv virkne būtisku terminu un jautājumu, kas normatīvi nav reglamentēti un kuru skaidrojumi ir rodami vien krimināltiesību teorijā, piem., noziedzīga nodarījuma sastāva jēdziens, kvalifikācijas jēdziens u.c.. Autora ieskatā arī jautājums par divu vainas formu pastāvēšanu un kvalifikācijas īpatnībām šādiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem varētu palikt krimināltiesību teorijā risināms jautājums.

Tajā pat laikā nevar nepieminēt, ka Tieslietu ministrijas pastāvīgajā darba grupā Krimināllikuma grozījumu izstrādei 2012.gada vasarā ir apspriesta iespēja un nepieciešamība papildināt Krimināllikuma 8.pantu ar jaunu daļu, kuras redakciju tika piedāvājis U.Krastiņš: “Ja ar nodomu izdarīta nodarījuma rezultātā iestājušās kaitīgas sekas, kas saskaņā ar šo likumu sodāmas smagāk, bet kuras neaptver personas nodoms, kriminālatbildība par tādām kaitīgām sekām iestājas, ja viņa paredzējusi kaitīgo seku iestāšanās iespēju, bet vieglprātīgi paļāvusies, ka tās varēs novērst, vai arī nav paredzējusi kaitīgo seku iestāšanās iespēju, kaut gan tai vajadzēja un tā varēja tās paredzēt. Kopumā tāds noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu.” Izvērst pamatojums šādai normas redakcijai ir ticis sniegts arī publikācijās³⁸⁴. Bez šaubām, šāds likuma papildinājums ir apspriežams, tomēr šī pētījuma autors atbalsta viedokli, ka šī jautājuma reglamentācija var arī palikt likuma normās neietverta.

³⁸¹ Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва: Эксмо, 2011.

³⁸² Sodudekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 358.lpp.

³⁸³ Rudzītis K. Par divām vainas formām vienā nodarījumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista vārds”, 2001. 30.janvāris, Nr. 1 (194), 18.lpp.

³⁸⁴ Sk.piem.: Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Jurista Vārds, 2011. 19.jūlijs, Nr.29 (676), 4.lpp.

3.2.4. Juridiskās un faktiskās kļūdas ietekme uz vainu

Kā jau iepriekš vairākkārt norādīts, personas vainas formas konstatēšana ir nesaraujami saistīta ar personas subjektīvās attieksmes konstatēšanu pret nodarījuma objektīvajām pazīmēm. Taču personas izpratne par objektīvajiem apstākļiem var arī izrādīties kļūdaina. Šādi gadījumi krimināltiesībās tiek dēvēti vienkārši par kļūdu. Atkarībā no kļūdas rakstura, tai var būt dažādas juridiskas sekas.

Krimināllikums Latvijā atbildi uz jautājumu par personas psihiskās attieksmes kļūdas ietekmi uz nodarījuma kvalifikāciju nesniedz vispār. Šis jautājums ir atstāts tikai krimināltiesību teorijas ziņā.

Latvijas krimināltiesību teorijā kļūda tiek definēta kā personas nepareizs priekšstats par izdarītā noziedzīgā nodarījuma (darbības vai bezdarbības) un kaitīgo seku, kā arī cēloņsakarības faktiskajām un juridiskajām pazīmēm. Atkarībā no personas maldīšanās rakstura par konkrētā noziedzīgā nodarījuma būtiskiem apstākļiem, var būt runa par juridisko kļūdu (*error juris*) vai faktisko kļūdu (*error facti*).³⁸⁵

Krievijas krimināltiesību zinātnē P.Dageļs ir piedāvājis izvērstāku kļūdu iedalījumu:

- pēc kļūdas priekšmeta - juridiskā un faktiskā kļūda,
- pēc rašanās cēloņiem - atvainojama un neatvainojama,
- pēc nozīmības - būtiska un nebūtiska,
- pēc attaisnojamības - vainojama un nevainojama kļūda.³⁸⁶

Arī Krievijas Federācijas kriminālkodekss nesatur nedz juridiskās, nedz faktiskās kļūdas definīcijas un priekšrakstus par to ietekmi uz nodarījuma kvalifikāciju. Taču Krievijas krimināltiesību teorijā šie jautājumi tiek aplūkoti visai plaši. Arī kļūdas definīcijas tiek piedāvātas dažādas:

- kļūda ir personas, kas izdara noziedzīgu nodarījumu, nepareizs priekšstats par savu uzvedību, nodarījuma faktiskajiem apstākļiem, sekām vai rīcības prettiesiskumu;³⁸⁷
- kļūda ir personas maldīšanās attiecībā uz nodarījuma faktiskajām un juridiskajām pazīmēm;
- kļūda ir savas rīcības nepareizs novērtējums;
- kļūda ir personas maldīšanās attiecībā uz nodarījuma objektīvajām un subjektīvajām pazīmēm, kas raksturo nodarījumu prettiesiskumu;³⁸⁸
- kļūda ir personas maldīšanās attiecībā uz sabiedriski bīstamas darbības objektīvajām īpašībām, kas to raksturo kā noziedzīgu nodarījumu.³⁸⁹

Vairākās valstīs jautājums par kļūdas ietekmi uz nodarījuma kvalifikāciju ir reglamentēts normatīvi.

Piemēram, Spānijas kriminālkodeksa 14.pants raksturo vairākus kļūdu veidus:

- nepārvaramu un pārvaramu kļūdu attiecībā uz darbību, kura veido kriminālpārkāpumu,

³⁸⁵ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 112.-113.lpp.

³⁸⁶ Дажель П.С. Обстоятельства, исключаящие виновность субъекта и влияющие на форму вины. Советская юстиция, 1973, No.3, с.14-16.

³⁸⁷ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.350.

³⁸⁸ Якушин В.А. Проблемы субъективного вменения в уголовном праве. Диссертация. Москва: [Б.и.], 1998, с. 243.-244.

³⁸⁹ Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.170.

- kļūdu attiecībā uz darbību, kura kvalificē tiesībpārkāpumu,
- nepārvaramu un pārvaramu kļūdu par nodarījuma, kas veido likumpārkāpumu, prettiesiskumu, un nosaka atšķirīgas šo kļūdu sekas.

Vācijas kriminālkodeksa 16.§ reglamentē kļūdas gadījumus nodarījuma faktiskajos apstākļos, bet 17.§ apraksta „kļūdu aizliegumā”, kas būtu analogs Latvijas krimināltiesībās pazīstamajam juridiskās kļūdas apzīmējumam. Līdzīgi arī Šveices kriminālkodeksa 19.pants veltīts kļūdainam priekšstatam par lietas apstākļiem, bet 20.pants - kļūdai aizliegumā. Austrijas kriminālkodeksa 8.§ apraksta „kļūdainu priekšstatu par apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, bet 9.§ - juridiskās kļūdas gadījumus. Igaunijas Republikas Sodukodeksa 17.pants nosaka sekas par „vainojama nodarījuma sastāvam atbilstoša apstākļa nezināšanu”.

Ievērojot to, ka tomēr daudzas valstis ir atzinušas par lietderīgu šos visai sarežģītos un pat iespējami strīdīgos jautājumus par kļūdas ietekmi uz vainu un nodarījuma kvalifikāciju atrisināt, iekļaujot šo regulējumu savos krimināllikumos, iespējams, ka arī mūsu valsts Krimināllikums varētu tikt papildināts ar normām, kas reglamentētu juridiskās un faktiskās kļūdas sekas un ietekmi uz nodarījuma kvalifikāciju. Pēc detalizētāka juridiskās un faktiskās kļūdas apskata tiks piedāvātas apspriešanai šādu iespējamo normu redakcijas.

Juridiskā kļūda.

Juridiskās kļūdas vērtēšanas problemātika ir aplūkojama kontekstā ar iespējami strīdīgu jautājumu par to, vai personas intelektuālajai darbībai būtu jāaptver savas rīcības prettiesiskums. Proti, vai personai ir jāapzinās, ka tā veic ar kriminālsoda piedraudējumu aizliegtu rīcību.

Krievijas krimināltiesību zinātnieks A.Rarogs uzskata, ka juridiskajai kļūdai būtu iespējams izšķirt šādus tās veidus:

- 1) Kļūda par uzvedības prettiesiskumu. Pie šādas juridiskās kļūdas persona maldīgi uzskata savu uzvedību par prettiesisku un krimināli sodāmu, bet faktiski šī uzvedība neveido nekādu nodarījuma sastāvu. Šādā gadījumā, protams, personas uzvedība nav sodāma, jo neveidojas noziedzīga nodarījuma sastāvs.
- 2) Kļūda par uzvedības tiesiskumu. Pie šādas juridiskās kļūdas persona maldīgi uzskata savu uzvedību par likumam atbilstošu, bet faktiski realizē noziedzīga nodarījuma sastāvu. Šāda uzvedība kriminālatbildības iestāšanos neizslēdz, tā kā likuma nezināšana vēl nenozīmē, ka personai nebūtu jāapzinās savas rīcības kaitīgais raksturs.
- 3) Kļūda par nodarījuma juridiskajām sekām. Pie šādas juridiskās kļūdas personai ir nepareizs priekšstats par nodarījuma kvalifikāciju, soda veidu un mēru. Šādu jautājumu apzināšanās netiek aptverta ar vainas jēdziena saturu, tādēļ arī kļūda šādos apstākļos neizslēdz personas vainu un neietekmē kvalifikāciju.³⁹⁰

³⁹⁰ Рарог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений: практическое пособие. 2-е издание. Москва: Проспект, 2009, с.133.

Latvijas krimināltiesību zinātnē ir norādīts, ka kļūdains priekšstats par to, vai personas darbībā vai bezdarbībā ir vai nav nodarījuma sastāvs, pastāv vai nepastāv nodarījumu kvalificējoši apstākļi, neatbrīvo viņu no atbildības, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums, vai ja pastāv kvalificējoši apstākļi, jo likuma nezināšana personu neatbrīvo no atbildības.³⁹¹ Vēsturiski Latvijā šis jautājums ir ticis risināts dažādi. Soda likuma 41.pantā bija noteikts, ka, ja ar soda piedraudējumu noliegta nodarījuma izdarītājs nav neko zinājis par apstākli, kas nosaka nodarījuma noziedzīgumu vai palielina atbildību, pats nodarījums vai atbildību palielinošais apstāklis nav pieskaitāms par vainu, bet, ja nodarījuma izdarītājs ne tikai nav zinājis, bet arī nav varējis zināt par nodarītā aizliegumu, tad šāds nodarījums nav viņam par vainu pieskaitāms³⁹². Savukārt M.Blūma Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāros ir norādījusi, ka, ja persona, apzinoties savas darbības vai bezdarbības sabiedrisko bīstamību, neapzinās tās prettiesiskumu, tad šis apstāklis neizslēdz nodarījuma noziedzīgumu³⁹³. Var atzīmēt, ka arī Krievijas krimināltiesību teorijā līdz šim valda viedoklis, ka prettiesiskuma apzināšanās neietilpst nodoma saturā.³⁹⁴

Principam par likuma nezināšanu, kas neatbrīvo no atbildības, šajā kontekstā arī varētu pievienoties, gan ar atrunu, ja likumu objektīvi bija iespējams zināt.

Tajā pat laikā Spānijas kriminālkodeksa 14.panta trešā daļa nosaka, ka „nepārvarama kļūda par nodarījuma, kas veido kriminālpārkāpumu, prettiesiskumu, izslēdz personas kriminālatbildību. Ja kļūda bijusi pārvarama, sods nosakāms par vienu vai divām pakāpēm zemāk nekā paredzēts likumā³⁹⁵”. Mūsu valsts Krimināllikums šādu nosacījumu nesatur. Līdz ar to, vadoties no principa, ka likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības, personas maldībai par rīcības prettiesiskumu netiek piešķirta tiesiska nozīme.

Šādu nostāju visumā var vērtēt kā pareizu, taču tai ir iespējams velīt arī nelielu kritiku. Pirmkārt, šāda nostāja diez vai labi saskan ar psiholoģisko vainas izpratni. Ir iespējamās situācijas, kad noziedzīga nodarījuma objektīvo pusi realizējušai personai patiešām objektīvu iemeslu dēļ nav bijusi iespēja uzzināt par šādas rīcības aizliegumu ar kriminālsoda piedraudējumu. Tipiski šādi gadījumi varētu būt attiecināmi uz ārvalstniekiem, kas kā tūristi īslaicīgi ir iebraukuši citā valstī un, saprotams, nav uzreiz ķērušies pie vietējā krimināllikuma studēšanas. Var jau izvirzīt pieņēmumu, ka krimināllikums aizsargā pašas būtiskākās valsts, sabiedrības un indivīda intereses, tādēļ arī bez iepazīšanās ar katras valsts krimināllikumu katrai saprātīgi domājošai personai būtu vismaz jānojaus, kāda rīcība varētu būt atzīstama par krimināli sodāmu. Pat ja persona nezinās, kādas krimināllikuma normas dispozīciju un nesapratīs nodarījuma sastāva nozīmi, tad jebkurā gadījumā personai vajadzētu vismaz nojaust par rīcības veidiem, kas var būt aizliegti ar kriminālsoda piedraudējumu. Taču jādoma,

³⁹¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 52.lpp.

³⁹² Soda likums: LR likums. Likumu un Ministru kabineta Ziņotājs. 7.burtnīca. Rīga, 1933, 172.lpp.

³⁹³ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Autoru kolektīvs J.Dzenīša un A.Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 46.lpp.

³⁹⁴ Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 81.

³⁹⁵ Spānijas krimināllikodekss. Grām: Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas krimināllikodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 88.lpp.

ka katras valsts krimināllikumos ir kādas savas īpatnības, kuras vēsturisku vai citu iemeslu dēļ ir raksturīgas tikai tai vai citai valstij, vai noteiktam laika posmam. Un tūristiem šādas īpatnības var arī nebūt zināmas. Piemēram, ASV nav paredzētas nekādas sankcijas par valsts karoga zaimošanu, savukārt, mūsu valsts Krimināllikuma 93.pants paredz kriminālatbildības iestāšanos par šādu darbību, kuru vidusmēra ASV pilsonis visticamāk varētu arī uzskatīt tikai par kaut kādu demokrātijas izpausmi. Vēl sarežģītāka situācija varētu būt, piemēram, ar pilsoņiem no islāma valstīm, kurās dažās jomās vērtību kritēriji ir ievērojami atšķirīgi no Eiropas vai ASV. Šā pētījuma autors gan pats nav rūpīgi iepazinies ar šo islāma valstu krimināltiesību avotiem, taču pārrunās ar ārvalstu kolēģiem ir nācies uzklaut ziņas par to, ka dažās islāma valstīs ir visai bargi sodāma ne tikai sievas neuzticība vīram, bet arī televīzijas skatīšanās un kafijas dzeršana. Tāpat kādam Nīderlandes pilsonim, kas visu dzīvi pavadījis Amsterdamā, var šķist nesaprotami, kādēļ Latvijā nedrīkst savām vajadzībām iegādāties un pārnēsāt marihuānu, ko viņš savā pilsonības valstī ir darījis bez īpašiem ierobežojumiem.

Šādi piemēri nekādā ziņā netiek piesaukti, aicinot faktiski legalizēt ārvalstnieku krimināli sodāmas darbības Latvijā, par kuru prettiesiskumu mūsu valstī viņi varētu arī nezināt. Objektīvās puses darbības jebkurā gadījumā paliek nemainīgas, tāpat kā personas griba šīs darbības veikt, neatkarīgi no tā, vai subjekts apzinās vai neapzinās šo darbību prettiesiskumu. Un Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā ietvertais atbilstības princips pieprasa tikai personas psihiskās attieksmes konstatēšanu pret objektīvās puses pazīmēm, nevis pret šo pazīmju krimināltiesisko vērtējumu.

Šajā sakarā M.Leja ir pareizi secinājis, ka nodarījuma subjektīvā puse nodarījuma prettiesiskuma apzināšanos aptver tikai tad, ja pazīme „prettiesisks” ir attiecīgā nodarījuma sastāva pazīme. Tomēr arī šajos gadījumos nav nepieciešams konstatēt, lai persona apzinātos, ka nodarījums ir krimināli sodāms.³⁹⁶

Tādējādi juridiskā kļūda nekādu tiesiski nozīmīgu ietekmi uz personas vainu varētu arī neradīt. Taču katrā gadījumā minētie piemēri norāda, ka šajā jautājumā var būt arī vieta diskusijai un pretēju viedokļu paušanai.

Faktiskā kļūda.

Faktiskā kļūda ir personas nepareizs priekšstats par viņas izdarītās prettiesiskās darbības vai bezdarbības patieso raksturu, sekām un citiem apstākļiem, kas ietilpst noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajās pazīmēs.³⁹⁷

Līdz ar to faktiskās kļūdas sīkāks iedalījums ir veicams, par kritēriju izmantojot tieši tās objektīvās puses pazīmes, attiecībā pret kurām tad pastāv personas nepareizais priekšstats. Šādas objektīvās puses pazīmes būtu pats nodarījuma objekts, nodarījuma priekšmets, cietušais, līdzekļi un rīki, kā arī cēloņsakarība. U.Krastiņš ir norādījis, ka par faktiskajām kļūdām uzskatāmas šādas kļūdas:

---

³⁹⁶ Leja M. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana ar nodomu. Jurista Vārds, 2010. 13.aprīlis, Nr.15 (610), 6.lpp.

³⁹⁷ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 114.lpp..

klūda objektā (*error in obiecto*), klūda nodarījuma faktiskajos apstākļos, klūda cēloņsakarībā un klūda nodarījuma pastiprinošo apstākļu faktiskā esamībā³⁹⁸.

Atšķirībā no juridiskās klūdas, kurai Latvijas krimināltiesību zinātnē tiesiska nozīme netiek piešķirta, faktiskajai klūdai tiek konstatēta un arī teorētiski pamatota zināma ietekme uz nodarījuma kvalifikāciju.

Klūdu par nodarījuma objektu veido nepareizs personas priekšstats par nodarījuma sastāva objekta, kuram tiek nodarīts kaitējums, īpašībām. Šādos gadījumos nodarījums ir jākvalificē atbilstoši tam nodarījuma objektam, uz kura aizskaršanu bija vērsts personas nodoms, taču, tā kā šis objekts reāli nav cietis, tad šāds nodarījums ir kvalificējams kā nepabeigts noziedzīgs nodarījums, proti, tā mēģinājums, jo no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ iecerētās sekas nav iestājušās. Šāda nostāja arī atbilst Latvijas krimināltiesību teorijā pārstāvētajam viedoklim³⁹⁹. Krievijas krimināltiesībās ir arī izvirzīts viedoklis par to, ka šādā gadījumā pēc noziedzīgu nodarījumu kopības būtu atsevišķi kvalificējams arī faktiski izdarītais noziedzīgais nodarījums⁴⁰⁰, taču šāda nostāja nebūtu atbalstāma kā pretēja *ne bis in idem* (dubultās sodīšanas nepieļaujamības) principam.

No klūdas nodarījuma objektā būtu jāatšķir klūda par nodarījuma priekšmetu un klūda par cietušā personību.

Klūdas nodarījuma priekšmetā ietekme uz nodarījuma kvalifikāciju ir atkarīga tikai no tā, vai šis nodarījuma priekšmets konkrētajā gadījumā ir nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīme. Proti, ja nodarījuma priekšmets konkrētā nodarījuma sastāvā veido obligāti konstatējamu objektīvās puses pazīmi, tad šādai klūdai nodarījuma priekšmetā būs ietekme uz nodarījuma kvalifikāciju, līdzīgi kā klūdas objektā gadījumā, atkarībā no subjektīvās attieksmes satura un virzības. Savukārt, ja nodarījuma sastāva objektīvajā pusē nebūs noteikts nodarījuma priekšmets kā obligāta nodarījuma sastāva pazīme, tad arī klūdai par šāda priekšmeta īpašībām nekādas ietekmes uz nodarījuma kvalifikāciju nebūs. Klūda nodarījuma priekšmetā būtu iespējama vai nu attiecībā par kādām šā priekšmeta īpašībām (piem., narkotiskās vielas, ieroči), vai par tā vērtību (piem., lielā apmērā).

Klūda cietušajā veidojas gadījumos, kad persona vēlas nodarīt kaitējumu vienam potenciālajam cietušajam, bet faktiski nodara kaitējumu citam. Šāda veida klūdas nerada nekādu ietekmi uz nodarījuma kvalifikāciju gadījumos, ja tās neskar apstākļus, kas ir svarīgi nodarījuma kvalifikācijai, t.i., kad kādas cietušo īpaši raksturojošas pazīmes nav iekļautas nodarījuma sastāva objektīvajā pusē kā obligāta pazīme. Proti, ja nodarījuma subjekts ir nolēmis nodarīt miesas bojājumus personai A, bet klūdas pēc nodara miesas bojājumus personai B, tad šīs darbības vienlīga būs kvalificējama kā attiecīgas smaguma pakāpes miesas bojājumu nodarīšana.

³⁹⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 114.lpp.

³⁹⁹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 115.lpp.; Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 182.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007, 64.lpp.; Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 74.lpp.

⁴⁰⁰ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002, с.355.

Gadījumos, kad nodarījuma subjekta nodoms ir bijis vērsts uz kaitējuma nodarīšanu cietušajam, ko raksturo īpašas pazīmes (piem., valsts amatpersona, sieviete grūtniecības stāvoklī), bet kļūdas dēļ kaitējums tiek nodarīts citai personai, kurai nepiemīt šādas īpašā cietušā pazīmes, nodarījums ir kvalificējams, vadoties no subjekta nodoma virzības, proti, kā kaitējuma nodarīšanas mēģinājums šim speciālajam cietušajam.

Līdzīgi arī pretējā gadījumā, ja subjekts kļūdas pēc nodara kaitējumu cietušajam, kuram piemīt kādas īpašas pazīmes, kuras ietekmē nodarījuma kvalifikāciju, bet uz ko nav bijis vērsts nodarījuma subjekta nodoms un viņš arī nav apzinājies šādu pazīmju pastāvēšanu, nodarījums ir kvalificējams, vadoties pēc personas subjektīvās attieksmes satura, t.i., pie kvalifikācijas neņemot vērā šīs īpašās faktisko cietušo raksturojošās pazīmes.

Kļūda noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīku un līdzekļu izvēlē nodarījuma kvalifikāciju var ietekmēt dažādi atkarībā no šo rīku un līdzekļu noderīguma iecerētā mērķa sasniegšanai.⁴⁰¹ U.Krastiņš ir norādījis, ka šāda rakstura kļūda var veidot vairākas situācijas: 1) ja abi priekšmeti ir vienlīdz derīgi noziedzīgā rezultāta sasniegšanai, tad tas nodarījuma kvalifikāciju neietekmē; 2) ja izraudzītais līdzeklis vai priekšmets ir izrādījies efektīvāks nekā domāts, tad nodarījums jākvalificē kā izdarīts aiz neuzmanības; 3) ja persona izmanto līdzekļus vai priekšmetus, kas, viņam neapzinoties, izrādījušies nederīgi noziedzīgā rezultāta sasniegšanai, tad nodarījuma kvalificējams kā mēģinājums izdarīt iecerēto noziedzīgo nodarījumu. Savukārt, gadījumos, kad mērķa sasniegšanai izmantoti vispārnedrīgi līdzekļi (piem., buramvārdi, nekaitīgas vielas, šķidrums u.tml.) persona nav saucama pie kriminālatbildības. Šādas darbības uzskatāmas par savdabīgu nodoma atklāšanu, par ko kriminālatbildība nedraud.⁴⁰² Līdzīgs risinājums šāda veida kļūdu ietekmei uz noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju ir pazīstams arī Krievijas krimināltiesību zinātnē⁴⁰³.

Kļūda darbības vai bezdarbības raksturā izpaužas kā nepareizs priekšstats par tādu faktisko apstākļu esamību, kas veido noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvo pusi. Latvijas krimināltiesību zinātnē pastāv vienprātība jautājumā par šāda veida faktiskās kļūdas iespējamajām sekām.⁴⁰⁴ Šāda veida faktiskajai kļūdai tiek paredzētas vairākas iespējamās sekas, atkarībā no šīs kļūdas rakstura.

- 1) Ja persona kļūdaini uzskata, ka viņas rīcība ir tāda, kas reāli var izraisīt iecerētās kaitīgās sekas, bet faktiski iestājas citas sekas, tad jāatbild par nodomātā noziedzīgā nodarījuma pabeigtu mēģinājumu. Šāda veida kļūda neizslēdz personas nodoma pastāvēšanu. Kļūdas dēļ veiktās darbības neveido pabeigtu noziedzīgu nodarījumu no šīs personas neatkarīgu iemeslu dēļ. Tomēr,

⁴⁰¹ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 74.lpp.

⁴⁰² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007, 64.lpp..

⁴⁰³ Sk. piem.: Уголовное право. Общая часть: учебник. Отв.ред. И.Я.Козаченко. 4-е изд. Москва: Норма, 2008, с.305; sk.aļ: Уголовное право России: учебник. Т.1.: Общая часть. 2-е изд. Под ред. А.Н.Игнатова, Ю.А.Красикова. Москва: Норма, 2008, с.242-243.

⁴⁰⁴ Sk.piem.: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 75.-76.lpp.; Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 117.-118.lpp.; Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 184.-185.lpp.

tā kā darbības ir bijušas tieši vērstas uz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, tad tās ir kvalificējas kā nodarījuma mēģinājums.

Šādā kontekstā interesants ir arī jautājums par operatīvā eksperimenta ietekmi uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Saskaņā ar Operatīvās darbības likuma⁴⁰⁵ 15.panta pirmajā daļā sniegto definīciju „operatīvais eksperiments ir operatīvās darbības subjektu amatpersonu rīcība, kuras mērķis ir radīt noteiktus apstākļus (situāciju), lai noskaidrotu interesējošās personas un lietas vai arī noteiktu šajos apstākļos to personu, attiecībā uz kurām tiek veikta operatīvā izstrāde, rīcību vai lietu kustību un noskaidrotu personu rīcības motivāciju (subjektīvo pusi)”. Praksē visbiežāk ar šādiem operatīvajiem eksperimentiem nākas sastapties kriminālprocesos par narkotisko vielu nelegālu apripi, cilvēku tirdzniecību, kā arī par koruptīviem noziedzīgajiem nodarījumiem. Autora ieskatā operatīvā eksperimenta gadījumā persona, lai arī izdara visas nepieciešamās darbības, kādas uzskata par nepieciešamām noziedzīga nodarījuma rezultāta sasniegšanai, tomēr ar Krimināllikumu aizsargāto interešu reāls apdraudējums nenotiek, jo šo personas rīcību operatīvā eksperimenta ietvaros kontrolē operatīvās darbības subjekta amatpersonas. Līdz ar to šāda personas darbība, lai arī formāli atbilst noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm un tādēļ ir prettiesiska, tomēr nesatur reālu kaitīgumu aizsargājamajām interesēm. Kā norādījis Kurzemes apgabaltiesas tiesnesis A.Grūbe, šādā gadījumā persona ir vienkārši kļūdījies savas darbības faktiskajā raksturā, jo viņai bija nepareizs priekšstats par to personu, kurai viņa narkotisko vielu pārdevusi (..) un faktiskās kļūdas apstākļos izdarītas darbības jākvalificē kā noziedzīga nodarījuma mēģinājums⁴⁰⁶. Tiesu praksē gan ir novērota viedokļu dažādība šajā jautājumā. Piemēram, ar Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2005.gada 20.jūnija lēmumu lietā K27-354-05⁴⁰⁷ tika noraidīta pirmstiesas procesa laikā slēgtā vienošanās starp prokuroru un apsūdzēto E.K., lēmumā norādot, ka, pēc tiesas ieskata E.K. saukšanai pie kriminālatbildības par Krimināllikuma 165.¹panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu nav likumīga pamata, jo viņas nodarījumā nav šajā krimināltiesību normā paredzētā nozieguma sastāva, proti, viņas nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma objekta. S.K. un N.D. kriminālprocesā darbojušās kā operatīvās darbības subjekta amatpersonas, pildot savus dienesta pienākumus, un tās nebija reālas personas, kas labprātīgi vēlējas, lai tās tiktu nosūtītas uz ārvalsti seksuālai izmantošanai. Ņemot to vērā, tiesa atzina, ka tādējādi ar E.K. nodarījumu kaitējums reāli pastāvošām likumīgām interesēm nodarīts netika. Par šo tiesas lēmumu prokurors iesniedza blakus protestu, kuru Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija ar savu 2005.gada 6.oktobra lēmumu lietā Nr.KA04-1057/05-21⁴⁰⁸ apmierināja un pirmās instances tiesas lēmumu atcēla kā nepamatotu, norādot, ka pirmās instances tiesa sašaurināti traktējusi Krimināllikuma 165.¹panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāvu, kā arī nav ņēmusi vērā

⁴⁰⁵ Operatīvās darbības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 30.decembris, Nr.131.

⁴⁰⁶ Grūbe A. Operatīvais eksperiments un noziedzīga nodarījuma kvalifikācija. Jurista vārds, 2004. 17.oktobris, Nr.31 (336), 4.lpp.

⁴⁰⁷ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2005.gada 20.jūnija lēmums lietā K27-354-05.

⁴⁰⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijs 2005.gada 6.oktobra lēmums lietā Nr.KA04-1057/05-21.

Operatīvās darbības likuma piemērošanu.⁴⁰⁹ Šajā sakarā profesore V.Liholaja norādījusi, ka “E.K. nodarījumā konstatējamas visas Krimināllikuma 165.¹pantā ietvertās nozieguma sastāva objektīvās un subjektīvās pazīmes, kas arī bija pamats viņas atzīšanai par vainīgu minētā nozieguma izdarīšanā, neatkarīgi no tā, ka E.K. rīcība un tās motivācija tika konstatēta operatīvā eksperimenta ietvaros”⁴¹⁰. Tā kā noziedzīga nodarījuma objekta izpratne nav šā pētījuma priekšmets, tad izvērsts apskats par šo tematu netiek sniegts, tomēr autors uzskata, ka jautājums par reālu noziedzīga nodarījuma objekta apdraudējuma esamību operatīvā eksperimenta ietvaros būtu visai diskutabls.

- 2) Ja persona neapzinās, ka tās rīcība var izraisīt kaitīgās sekas, neapzinās sava nodarījuma kaitīgumu, tad personas rīcības krimināltiesiskais vērtējums būs atkarīgs no tā, vai personas psihiskajā attieksmē būs vai nebūs konstatējamas noziedzīgas nevērības pazīmes. Proti, kriminālatbildība personai iestāsies par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības, ja persona varēja paredzēt un tai vajadzēja paredzēt savas rīcības vai tās seku kaitīgumu pie nosacījuma, ka šāda veida noziedzīga nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības paredzēs Krimināllikuma Sevišķās daļas normas dispozīcija. Šādu situāciju var raksturot ar piemēru no tiesu prakses. Ar Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 1997.gada 1.decembra spriedumu O.K. un I.S. notiesāti saskaņā ar Latvijas Kriminālkodeksa 98.panta, t.i., par slepkavību, kas izdarīta šādos apstākļos: O.K., I.S., O.S. un A.K. kopīgas alkoholisko dzērienu lietošanas laikā izraisījies konflikts starp O.K. un I.S. no vienas puses un A.K. no otras puses. Abi apsūdzētie O.K. un I.S. sāka cietušajam A.K. sist ar rokām un spert ar kājām pa dažādām ķermeņa daļām. Sišana turpinājās ilgāk par 10 minūtēm. Pēc tam I.S., paņēmis no galda tukšu pudeli, iesita A.K. pa galvu. Sitienu rezultātā A.K. zaudēja samaņu un nokrita uz grīdas. Ar šādām darbībām A.K. tika nodarīti vidēja smaguma miesas bojājumi. Apsūdzībā bija norādīts, ka „konstatējuši, ka cietušais A.K. ir miris, O.K. un I.S. liķi aiznesa un no tilta iemeta Rēzeknes upē”. Taču šāds apgalvojums ir pretrunā ar tiesu medicīniskās ekspertīzes atzinumu, no kura redzams, ka cietušā A.K. nāve ir iestājusies no mehāniskās asfiksijas - noslīkšanas ūdenī. Prokurors apelācijas instances tiesā atteicās apsūdzēt O.K. un I.S. par slepkavības izdarīšanu, un lūdza nodarījumu pārkvalificēt uz Latvijas Kriminālkodeksa 106.panta pirmo daļu (tīšs vidēja smaguma miesas bojājums) un 103.pantu (nonāvēšana aiz neuzmanības). Taisot jaunu spriedumu, apelācijas instances tiesa atzinusi par pierādītu un kvalificējusi apsūdzēto O.K. un I.S. darbības atbilstoši prokurora grozītajai apsūdzībai. Pierādījumu vērtējumā konstatēts, ka tiesā apsūdzētie O.K. un I.S. liecinājuši, ka cietušais pēc sitieniem neizrādīja dzīvības pazīmes, nebijis arī pulsa, tādēļ bijuši pārliecināti, ka viņš miris, un bailēs par notikušo aiznesuši un iesvieduši cietušā liķi upē. Saskaņā ar šo vērtējumu O.K. un I.S. ir piekāvuši cietušo A.K. un nodarījuši viņam vidēja smaguma miesas bojājumus, bet pēc tam, būdami pārliecināti, ka cietušais A.K. viņu sitienu rezultātā ir miris, lai atbrīvotos no liķa, aiznesuši „liķi” un iesvieduši Rēzeknes upē,

⁴⁰⁹ Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 41.-42.lpp.

⁴¹⁰ Turpat, 43.lpp.

tādējādi faktiski nonāvējot cietušo aiz neuzmanības, proti, pieļāvuši kļūdu sava nodarījuma rakstura novērtēšanā. Kasācijas instances tiesa ar savu 1998.gada 25.jūlija lēmumu lietā Nr.SKK-225 šādu apelācijas instances tiesas spriedumu atstāja negrozītu.⁴¹¹ Līdzīgs gadījums ticis izvērtēts arī Kurzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2011.gada 2.jūnija spriedumā⁴¹², ar kuru J.N. tika notiesāts par Krimināllikuma 123.panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, bet tika attaisnots apsūdzības daļā pēc Krimināllikuma 130.panta otrās daļas sakarā ar to, ka lietā nav cietušās personas pieteikuma, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 337.panta 8.punktu. Ar LR Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2011.gada 26.oktobra lēmumu⁴¹³ augšminētais pirmās instances tiesas spriedums atstāts negrozīts.

Arī LR Augstākās tiesas 2010.gadā veiktajā tiesu prakses apkopojumā "Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants)", konstatējot analogiskas situācijas, kopsavilkuma 7.1.punktā norādīts, ka "kā slepkavības mēģinājums kvalificējams arī tāds nodarījums, kad konstatēta faktiskā kļūda cēloņsakarībā, proti, personai ir maldīgs priekšstats par cēloņsakarības patieso attīstību starp prettiesisko nodarījumu un kaitīgajām sekām. Tādi ir gadījumi, kad vainīgie, vēlēdamies cietušo tīši nonāvēt, pielietojuši, pēc viņu ieskata, nāvējošu vardarbību un, kļūdaini uzskatīdami, ka tā rezultātā cietušais ir miris, lai slēptu izdarīto noziegumu un atbrīvotos no „liķa”, vēl dzīva cietušā ķermeni iemet ūdenī, un cietušā nāve iestājas no mehāniskās asfiksijas – noslīkšanas ūdenī. Šādas faktiskās kļūdas gadījumā vainīgajam jāatbild par mēģinājumu tīši nonāvēt cietušo, proti, par slepkavības mēģinājumu un par aiz neuzmanības izraisītajām sekām – nonāvēšanu aiz neuzmanības."⁴¹⁴

Turpretī gadījumos, kad persona nevarēja un tai arī nevajadzēja paredzēt kaitīgo seku iestāšanās iespēju, tā vispār nav vainojama noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Kļūda cēloņsakarībā nozīmē to, ka personai ir nepareizs priekšstats par cēloņsakarības patieso attīstību starp prettiesisko darbību vai bezdarbību un kaitīgajām sekām.⁴¹⁵ V.Liholaja ir norādījusi, ka kļūda cēloņsakarībā kriminālatbildību ietekmēs tikai tad, ja subjektam vajadzēja paredzēt un viņš varēja paredzēt, ka konkrētā situācijā noteikti apstākļi var ietekmēt vēlamo seku iestāšanos.⁴¹⁶ Krievijas krimināltiesību zinātnē ir norādīts, ka gadījumos, kad noziedzīgās rīcības rezultātā iestājas tāds rezultāts, kādu aptvēra personas nodoms, tad kļūda cēloņsakarībā neietekmē vainas formu. Savukārt, gadījumos,

⁴¹¹ LR Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 1998.gada 25.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-225. Grām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta lēmumi. 1998. Rīga: Latvijas tiesnešu mācību centrs, 1999, 166.lpp.; sk.arī: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 76.lpp.

⁴¹² Kurzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2011.gada 2.jūnija spriedums krimināllietā Nr.11151022910.

⁴¹³ LR Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2011.gada 26.oktobra lēmums lietā Nr.PAK-533, Kriminālieta Nr. 11151022910.

⁴¹⁴ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants): tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2009/2010. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁴¹⁵ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 185.lpp.

⁴¹⁶ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 76.lpp.

kad sekas, kuras aptvēra personas nodoms, faktiski iestājas, tomēr tās nav radušās to vainīgās personas darbību rezultātā, ar kurām vainīgais gribēja šīs sekas panākt, bet gan citu šīs personas darbību rezultātā, tad šāda kļūda cēloņsakarības attīstībā rada izmaiņas nodarījuma kvalifikācijā.⁴¹⁷ Šādu situāciju var ilustrēt ar piemēru no tiesu prakses.

Ar Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2005.gada 17.februāra spriedumu A.F. atzīta par vainīgu Krimināllikuma 117.panta 2.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā un notiesāta par to. Konstatēts, ka pēc dzemdībām A.F. centās bērnu nosmacēt, ar roku aizspiežot tam muti, bet pēc tam, uzvelkot uz bērna galvas divus polietilēna maisiņus un pie kakla aizgriežot tos. Cenšoties ielikt bērnu lielākā polietilēna maisā, viņš izslīdēja A.F. no rokām un iekrita vannā, atsitoties pret to. Tā rezultātā bērnam tika nodarīti smagi, dzīvībai bīstami miesas bojājumi, kas bija tiešā cēloņsakarībā ar nāves iestāšanos. Iztiesājot krimināllietu apelācijas kārtībā, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta atzina, ka A.F. nepamatoti notiesāta par pabeigtu Krimināllikuma 117.panta 2.punktā paredzēto slepkavību, jo lietā nešaubīgi pierādīts, ka bērna nāve iestājusies no galvas traumas un konstatētās mehāniskās asfiksijas pazīmes nav cēloņsakarībā ar nāves iestāšanos. Apelācijas instances tiesa, uzskatot par pierādītu, ka A.F. rīkojās ar tiesu nodomu, jo darbības bija tieši vērstas uz bērna, apzinoties tā bezpalīdzības stāvokli, nonāvēšanu, nosmacējot to, ir izdarījusi slepkavības mēģinājumu, jo sekas - bērna nāve nav iestājušās no šīm darbībām, bet gan citu darbību rezultātā, kas vērtējamas kā nonāvēšana aiz neuzmanības noziedzīgas nevērības veidā.⁴¹⁸

Arī U.Krastiņš līdzīgi ir norādījis, ka noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju nemaina tāda kļūda cēloņsakarībā, kas neietekmē sākotnējā nodoma ievirzi un vēlamo rezultātu. Ja, turpretī, mainoties cēloņsakarībai, vainīgajam vajadzēja paredzēt un viņš varēja paredzēt tādus objektīvos apstākļus, kas ietekmē iecerētā rezultāta rašanos, tad vainīgajam jāatbild par iecerētā noziedzīgā nodarījuma mēģinājumu un arī aiz neuzmanības faktiski radītajām sekām.⁴¹⁹

Kļūda noziedzīga nodarījuma kvalificējošo apstākļu faktiskā esamībā var izpausties gan kā personas kļūdainais uzskats par kvalificējošo apstākļu pastāvēšanu gadījumos, kad šādi apstākļi reāli nepastāv, gan arī kā personas kļūdainais uzskats par šādu kvalificējošo apstākļu neesamību gadījumos, kad šādi apstākļi reāli pastāv.

Pirmajā gadījumā persona kļūdaini uzskata, ka ir izdarījusi smagāku nodarījumu nekā faktiski ir izdarīts. Pie šādiem apstākļiem personas nodarījums ir kvalificējams kā iecerētā noziedzīgā nodarījuma mēģinājums. Otrajā gadījumā persona kļūdaini uzskata, ka ir izdarīts vieglāks nodarījums nekā faktiski ir izdarīts. Šādā gadījumā nodarījuma kvalifikācijā nav pamata ietvert faktiski pastāvējušās

⁴¹⁷ Sk. Уголовное право России. Общая часть. Под ред. А.И.Парога. Москва: Эксмо, 2007, с.160., sk. arī: Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: Учебник. Изд. второе. Под ред. Л.В.Иногамовой-Хегай, А.И.Парога, А.И. Чучаева. Москва: Контракт, 2008, с.199.

⁴¹⁸ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2005.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.K02-0015-05; LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 19.septembra spriedums lietā Nr.PAK-274; sk. arī: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 77.lpp.

⁴¹⁹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 119.lpp.

kvalificējošās pazīmes. Arī LR Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmuma Nr.6 „Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka kriminālatbildību par dzimumnoziegumiem”⁴²⁰ 8.punktā ir norādīts, ka ar cietušā vecuma apzināšanos jāsaprot, ka vainīgais ir zinājis vai apzināti pieļāvis, ka izdara noziedzīgo nodarījumu pret mazgadīgo vai nepilngadīgo. Ja vainīgais maldījies cietušā faktiskajā vecumā, tā mazgadība vai nepilngadība vien nevar būt par pamatu šo kvalificējošo pazīmju inkriminēšanai. Arī LR Augstākās tiesas veiktajā tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta” (tiesu prakses apkopojums apspriests departamenta senatoru kopsēdē 2007.gada 27.septembrī)⁴²¹ norādīts, ka „neraugoties uz to, ka likumdevējs, diferencējot atbildību par dzimumnoziegumiem un par pavešanu netiklībā atkarībā no cietušās vecuma, nav norādījis uz vainīgā apzināšanos par cietušā vecumu, krimināltiesību teorijā un tiesu praksē ir viennozīmīgi pieņemts, ka vainīgā psihiskā attieksme pret cietušā vecumu ir obligāti konstatējama”.

Tā, piemēram, Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 14.aprīlī iztiesātajā lietā Nr.K05-28/05 V.S. apsūdzēts par netiklu darbību izdarīšanu ar mazgadīgo un divām nepilngadīgajām cietušajām, kvalificējot viņa nodarījumu saskaņā ar Krimināllikuma 162.panta otro daļu. Atzīstot par pierādītu, ka V.S. izdarījis viņam inkriminētās darbības, tiesa nodarījumu pamatoti pārkvalificēja uz Krimināllikuma 162.panta pirmo daļu, uzskatot, ka nedz pirmstiesas, nedz tiesas izmeklēšanā nav iegūti pierādījumi, ka apsūdzētais apzinājies, ka izdara netiklas darbības arī ar mazgadīgo. Tiesa norādīja: “Lai nodarījumu kvalificētu kā izdarītu ar mazgadīgo, jākonstatē nodarījuma subjektīvā puse, tas ir, ka vainīgā persona ir zinājusi cietušā vecumu vai apzināti pieļāvusi, ka cietušais ir mazgadīgs, tas ir, pēc cietušā ārējā izskata vai citām pazīmēm nepārprotami varēja secināt, ka cietušais ir mazgadīgs.”⁴²²

Līdzīgi arī Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija ar 2005.gada 7.oktobra spriedumu (lieta Nr.K02-0059-05) atzina B.S. par vainīgu Krimināllikuma 160.panta pirmajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanā, jo netika iegūti pietiekami pierādījumi tam, ka apsūdzētais būtu zinājis par cietušās nepilngadību, kurai nozieguma izdarīšanas brīdī līdz pilngadībai pietrūka divu mēnešu, vai ka viņam tas būtu bijis apzināti jāpieļauj.⁴²³

Kopumā izvērtējot šos dažus augstāk minētos faktiskās kļūdas veidus, var izcelt divas vadlīnijas, kas ir ņemamas vērā, izvērtējot faktiskās kļūdas ietekmi uz nodarījuma kvalifikāciju:

- 1) faktiskajai kļūdai ir ietekme uz nodarījuma kvalifikāciju tikai tad, ja tā skar kādu objektīvo pazīmi, kurai ir nozīme nodarījuma kvalifikācijas procesā;
- 2) ja faktiskā kļūda skar kādu objektīvo pazīmi, kurai ir nozīme pie nodarījuma kvalifikācijas, tad kvalifikācijai izšķiroša ir nevis subjekta faktiskā rīcība un tās rezultātā radītās sekas, bet gan

⁴²⁰ Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka kriminālatbildību par dzimumnoziegumiem: LR Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 29.lpp.

⁴²¹ Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta: tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2007. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁴²² Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2005.gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr.K05-0028/05.

⁴²³ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2005.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.K02-0059-05.

iecerētā rīcība un tās rezultātā iecerētās sekas, kuras no subjekta gribas neatkarīgu iemeslu dēļ netika sasniegtas vai arī tika pārsniegtas.

Priekšlikums Krimināllikuma papildināšanai.

Jāatzīmē, ka faktiskās kļūdas seku normatīvā reglamentācija Latvijas krimināltiesībās jau ir bijusi pazīstama, proti, šāda reglamentācija bija ietverta Sodu likuma 47.panta ceturtajā daļā, kas noteica, ka “nav sodāms mēģinājums izdarīt noziedzīgu nodarījumu, kas vērsts pret neesošu priekšmetu vai tādu priekšmetu, kas acīmredzot ir nederīgs tā veida noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, kāds bijis izdarītāja nodomā, kā arī mēģinājums izdarīt noziedzīgu nodarījumu ar acīmredzami nederīgu līdzekli, kas izvēlēts aiz galīgās muļķības vai māņticības⁴²⁴”.

Kā jau iepriekš norādīts, tad pašlaik spēkā esošais Krimināllikums nesatur normas, kas reglamentētu kvalifikācijas īpatnības juridiskās un faktiskās kļūdas gadījumos. Ņemot vērā, ka arī krimināltiesību teorijā dažādās valstīs ir pausti pretrunīgi viedokļi par kļūdas ietekmi uz nodarījuma kvalifikāciju, būtu apsverams jautājums arī par šīs krimināltiesību problēmas normatīvu risinājumu, kas vismaz nodrošinātu vienveidīgu pieeju.

Ņemot vērā Latvijas un citu valstu krimināltiesību teorijā paustos viedokļus par juridiskās un faktiskās kļūdas ietekmi, kā arī zināmā mērā ņemot par piemēru vairāku ārvalstu pieredzi, krimināllikumos ietverot šā jautājuma risinājumu, var tikt piedāvāts Krimināllikumu papildināt ar 8¹.pantu:

„Juridiskā un faktiskā kļūda.

- (1) Personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kļūdainais priekšstats par savas rīcības tiesiskumu vai krimināltiesiskajām sekām (juridiskā kļūda) noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju un soda noteikšanu neietekmē.
- (2) Personas, kura izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, kļūdainais priekšstats par viņas izdarītā noziedzīgā nodarījuma faktiskajiem apstākļiem (faktiskā kļūda) ir ņemams vērā pie noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas un soda noteikšanas. Šādā gadījumā noziedzīgais nodarījums ir kvalificējams kā tā noziedzīgā nodarījuma mēģinājums, uz kura izdarīšanu bija vērsts personas nodoms.”

---

⁴²⁴ Sodu likums: LR likums. Likumu un Ministru kabineta Ziņotājs. 7.burtnīca. Rīga, 1933, 172.lpp.

4. STINGRĀ ATBILDĪBA KRIMINĀLTIESĪBĀS

4.1. Stingrās atbildības izpratne

Latvijas krimināltiesību sistēmā jau kopš 1933.gada Sodu likuma pieņemšanas kriminālatbildība bez vainas nav tikusi atzīta. Šādu kriminālatbildību bez vainas izslēdz fundamentālais princips, ka kriminālatbildības pamatā ir personas individuālā vaina. Jāatzīmē, ka līdzīga pieeja ir vērojama lielākajā daļā kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu. Tā, piemēram, Vācijā pastāv uzskats, ka nav nepieciešamības ieviest stingrās atbildības principu, jo noziedzīgas nevērības institūts esot pilnīgi pietiekošs, lai aptvertu dažādus nodarījuma veidus, vienlaikus atvieglojot valsts iestāžu darbu.⁴²⁵ Līdzīgu ceļu ir izvēlējušās arī Austrija, Somija, Zviedrija un citas.⁴²⁶ Tomēr arī pie šiem apstākļiem vajadzētu izvairīties no pārsteidzīga un viennozīmīga vērtējuma par to, ka stingrā atbildība Latvijas krimināltiesību sistēmā ir sveša un nepieņemama. Tā, piemēram, Kriminālprocesa likumā ir iestrādātas normas, kas paredz pierādījumu nastas pārņemšanu attiecībā uz līdzekļu izcelsmes likumības pierādīšanu no valsts uz indivīdu⁴²⁷. Šādi un līdzīgi jaunievedumi var izrādīties visai tuvi kriminālatbildībai bez vainas pierādīšanas. Arī Latvijas tiesu prakse atsevišķos jautājumos liek apšaubīt personas subjektīvās attieksmes konstatēšanas faktisko nozīmi. Tāpēc arī kā viens no šīs darba sadaļas uzdevumiem tiek izvirzīts jautājums, kā šāds stingrās atbildības modelis varētu saskanēt ar Latvijas krimināltiesību tradīcijām, doktrīnu un tiesību piemērošanas praksi. Šā mērķa sasniegšanai tiek sniegts ieskats stingrās atbildības jēdziena dažādajās izpratnēs, šā tiesību institūta piemērošanas iespējās, kā arī teorētiskajā pamatojumā, kāds tas ir pazīstams valstīs, kur kriminālatbildība bez vainas konstatēšanas tiek piemērota. Tāpat tiks aplūkota šāda atbildības modeļa attiecības ar pamattiesībām, kādas izriet gan no konstitucionāla ranga normatīvajiem dokumentiem, gan arī starptautisko tiesību dokumentiem.

Šajā pētījumā kriminālatbildība bez vainas konstatēšanas („*strict liability*”) tiks dēvēta par „stingro atbildību”, kas, autoraprāt, ir pietiekami precīzs „*strict liability*” apzīmējums⁴²⁸. A.Beļska ir piedāvājusi angļu valodā lietoto apzīmējumu „*strict liability*” tulkot kā “stingri noteiktā atbildība”, norādot, ka šāds apzīmējums būtu precīzāks, jo atbildības kā pārkāpuma seku stingrums nav galvenais šā institūta elements⁴²⁹. Lai arī šim piedāvājumam pamatojums ir sniegts, tomēr šī pētījuma autors

⁴²⁵ Cole G.F, Frankowski S.J. Gertz M.G. Major criminal justice systems: a comparative survey. 2nd edition. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1978, p.115.

⁴²⁶ Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. The Implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 2. Antwerp: Interessantia, 2001.

⁴²⁷ Piemēram Kriminālprocesa likuma 335.panta otrā daļa paredz, ka „Ja netiek pierādīts pretējais, par noziedzīgi iegūtu uzskatāma manta, arī finanšu līdzekļi, kas pieder personai, kura:

- 1) ir organizētas noziedzīgas grupas dalībnieks vai atbalsta to;
- 2) pati iesaistījies teroristiskās darbībās vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta teroristiskās darbībās;
- 3) pati iesaistījies cilvēku tirdzniecībā vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta cilvēku tirdzniecībā;
- 4) pati iesaistījies noziedzīgās darbībās ar narkotiskām vai psihotropām vielām vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta šādās darbībās.”

⁴²⁸ Šā pētījuma ietvaros termins “*strict liability*”(ang.) latviešu valodā tiks tulkots kā “stingrā atbildība”, lai gan juridiskajā literatūrā šis angļu valodas termins uz latviešu valodu ir ticis tulkots dažādi- “tiešā atbildība”, “absolūtā atbildība”, “objektīvā pieskaitāmība”.

⁴²⁹ Beļska A. Stingri noteiktās atbildības institūts krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2010. 15.jūnijs, Nr.24 (619), 16.lpp.

uzskata, ka nav pamata šobrīd mainīt plašāk izmantoto un jau aprobēto apzīmējumu “stingrā atbildība”. Šeit būtu vietā arī pieminēt, ka Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija sniegusi viedokli, ka angļu valodā lietotais termins “*strict liability*” būtu tulkojams kā “atbildība neatkarīgi no vainas”⁴³⁰.

Dažkārt, runājot par kriminālatbildības modeļiem bez vainas elementa konstatēšanas, gan Latvijas, gan arī Krievijas krimināltiesību literatūrā šāds kriminālatbildības modelis tiek dēvēts kā „objektīvā pieskaitāmība”⁴³¹, jeb „*объективная вменяемость*”⁴³². Šāds apzīmējums gan visai neskaidri parāda šā tiesību institūta būtību, jo ar pieskaitāmību Latvijas (un arī Krievijas) krimināltiesībās saprot vienu no noziedzīga nodarījuma subjekta pazīmēm, kas raksturo personas spēju apzināties savu rīcību un to vadīt.

No kurienes šāds apzīmējums, „objektīvā pieskaitāmība”? Domājams, ka tā izcelsme meklējama laikā, kad Latvijā tika pieņemts 1933.gada Sodu likums. Sodu likumā vārds “pieskaitāms” tika lietots arī citā nozīmē nekā mūsdienās. Tā, piemēram, Sodu likuma 38., 39. un 40.pants satur frāzi: “Nav pieskaitāms par vainu”, kas, spriežot no šo pantu dispozīcijām, nozīmēja “nav atbildīgs”.

Attiecībā uz “objektīvo pieskaitāmību” interesantas ziņas mums var sniegt A.Krugļevska grāmata “Modernās krimināltiesību teorijas”, kas izdota 1932.gadā. Šeit, aplūkojot krimināltiesību attīstību, autors secina, ka krimināltiesības psiholoģiskās krimināltiesību teorijas iespaidā ir attīstījušās un pārgājušās no atbildības par sekām uz atbildību par vainu. Tiek norādīts, ka attīstītākos laikos krimināltiesībās tiek prasīts, lai “darītājs zinātu, ko tas dara”.⁴³³ Respektīvi tiek atzīta kriminālatbildības subjektivizācija, kas mūsdienu pasaulē nomainījusi objektīvo atbildību par sekām. Arī šis autors, aprakstot iespēju saukt pie atbildības, ir izmantojis apzīmējumu - noziedzīgo seku pieskaitāmība.⁴³⁴

Domājams, ka pirmskara laika autoru darbos arī radies objektīvās pieskaitāmības jēdziens, kas dažkārt tiek lietots vēl šodien. Tomēr būtu ņemams vērā, ka pieskaitāmības jēdziens mūsdienās tiek izprasts citādi nekā 1933.gadā.

Nav noliedzams, ka anglosakšu tiesību loka valstu krimināltiesībās stingrās atbildības (*strict liability*) princips ir pazīstams jau sen un joprojām sekmīgi tiek piemērots. Tādēļ pētījuma ietvaros ir veikta galvenokārt tieši šo valstu (ASV, Lielbritānija) krimināltiesību doktrīnu izpēte attiecībā uz aplūkojamo jautājumu, vienlaikus cenšoties vilkt paralēles ar Latvijas un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmu.

Vairākas valstis, tādas kā ASV, Anglija, Nīderlande ir paredzējušas kriminālatbildības iestāšanās iespējamību, nekonstatējot personas vainu un nepiešķirot tiesisku nozīmi personas psihiskajai

⁴³⁰ Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas Juridiskās terminoloģijas apakškomisijas no 2005. gada 19. septembra līdz 2006. gada 3. aprīlim apstiprinātie termini. Pieejams: <http://termini.lza.lv/article.php?id=195> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁴³¹ Krastiņš U. Kā vērtēt juridisko personu kriminālatbildību. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2002. 17.decembris, Nr.25 (258), 1.lpp.

⁴³² Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2000, с. 93.

⁴³³ Krugļevskis A. Modernās krimināltiesību teorijas. Rīga: Latvijas Universitātes studentu padomes grāmatnīca, 1932, 42.lpp.

⁴³⁴ Turpat, 42.lpp.

attieksmei. Atkarībā no dažādām īpatnībām šāda veida atbildība tiek dēvēta par stingro atbildību (*strict liability*), objektīvo atbildību (*objective liability*), aizstājošo atbildību (*vicarious liability*).

Kā skaidrojamas šādas atšķirības? Kādēļ Latvijā, kā arī daudzās citās Eiropas valstīs (Vācijā, Austrijā, Grieķijā, Itālijā, Portugālē, Zviedrijā⁴³⁵) stingrā atbildība krimināltiesībās tiek uzskatīta par antikonstitucionālu⁴³⁶, bet ASV un Lielbritānijā tā tiek atzīta un piemērota? Kuras ir tās tiesiskās problēmas, kādas tiek risinātas ar stingrās atbildības piemērošanu, un kādas ir šo problēmu alternatīvās risināšanas iespējas, nepiemērojot stingro atbildību?

Latvijas krimināltiesību literatūrā ir norādīts, ka vainas saistīšana nevis ar personas psihisko attieksmi pret nodarījumu, bet gan ar indivīda uzvedības ārējo novērtējumu, ir raksturīga anglosakšu tiesību loka valstu krimināltiesībās⁴³⁷. Kontinentālās Eiropas krimināltiesībām stingrās atbildības institūts ir samērā svešs, tā kā krimināltiesību doktrīnā tiek atzīta nepieciešamība konstatēt personas psihisko attieksmi pret visām noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses pazīmēm, tādējādi pilnībā realizējot vainas principu. Līdz ar to gadījumā, ja attiecībā uz kādu no objektīvās puses elementiem tiesību piemērotājam nebūs iespējams konstatēt personas psihisko attieksmi nodoma vai neuzmanības formā, personai nevarēs piemērot kriminālatbildību vainas (vai vainas pierādījumu) trūkuma dēļ.

Atsevišķi Lielbritānijas krimināltiesību speciālisti, veicot salīdzinošo analīzi, ir secinājuši, ka, lai gan teorētiskie pamati attiecībā uz vainas principa nozīmi kontinentālās Eiropas un anglosakšu tiesību sistēmām ir visai atšķirīgi, tiesību piemērošanas rezultātu sekas tomēr var uzskatīt par visai līdzīgām, īpaši ja ņem vērā arī viņuprāt salīdzinoši vienkāršoto pieeju vainas konstatēšanas jautājumiem kontinentālās Eiropas valstu kriminālprocesos.⁴³⁸

Lai aplūkotu ar stingro atbildību saistītus jautājumus, vispirms nepieciešams precizēt, kas tad īsti ar šo terminu tiks apzīmēts šā pētījuma ietvaros. Līdz šim stingrajai atbildībai Latvijas juridiskajā literatūrā pārsvarā ir sniegti visai lakoniski skaidrojumi, piemēram, kriminālatbildība bez vainas konstatēšanas⁴³⁹.

Taču anglosakšu tiesību loka valstīs, kur stingrās atbildības princips tiek plaši izmantots, līdz ar ko tiek arī veikti teorētiskie pētījumi par šo tematu, attiecībā uz šā termina saturu joprojām notiek diskusijas, tiek piedāvāti dažādi stingrās atbildības iedalījuma veidi. Ir pazīstami dažādi kriminālatbildības modeļi, kad persona var tikt saukta pie atbildības bez subjektīvās puses konstatēšanas. Stingrā atbildība ir tikai viens no tiem, lai gan plašākā izpratnē apzīmējums „stingrā atbildība” ir attiecināms uz visiem kriminālatbildības modeļiem, kuros lielākā vai mazākā mērā ir atvieglota subjektīvās attieksmes pierādīšana vai apsūdzētājs no tās tiek atbrīvots vispār.

⁴³⁵ Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. The Implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 2. Antwerp: Intersantia, 2001, p.134.-135.

⁴³⁶ Krastiņš U. Vai Krimināllikumā ir vajadzīgas antikonstitucionālas normas. Jurista Vārds, 2004. 23.marts, Nr.11 (316), 9.lpp.

⁴³⁷ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 32.lpp.

⁴³⁸ Spencer J.R., Pedain A. Approaches to strict and constructive liability in continental criminal law. Grām: Appraising strict liability. Semester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.237.

⁴³⁹ Sk.piem.: Krastiņš U. Konceptuāli par juridisko personu kriminālatbildību. Jurista Vārds, 2004. 31.augusts, Nr.33 (338), 4.lpp.; Torgāns K. Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās. Jurista Vārds, 2005. 31.maijs, Nr.20 (375), 1.lpp.

Piemēram, ASV Luiziānas Valsts Universitātes profesors S.Grīns izšķir pat sešas patstāvīgas stingrās atbildības formas vai izpausmes:

- 1) noziedzīgi nodarījumi, kas satur vismaz vienu objektīvās puses elementu, attiecībā uz kuru nav jākonstatē subjektīvā puse;
- 2) krimināltiesību normās ietverti nosacījumi, kas konkrētā situācijā liedz piemērot kādu no kriminālatbildības izslēdzamības apstākļiem⁴⁴⁰;
- 3) kriminālprocesuāli nosacījumi, kas liek personas subjektīvo attieksmi konstatēt no kādas konkrētas objektīvās pazīmes;
- 4) noziedzīgi nodarījumi, kuru kvalifikācijai ir pietiekami ar vieglāku vainas formu (*less serious form of mens rea*) nekā parasti nepieciešams attiecībā uz vairumu citu noziedzīgu nodarījumu;
- 5) noziedzīgi nodarījumi, kuru kvalifikācijai ir pietiekami konstatēt mazāku nodarījuma kaitīgumu (*harmfulness*) nekā parasti nepieciešams attiecībā uz vairumu citu noziedzīgu nodarījumu;
- 6) noziedzīgi nodarījumi, kurus raksturo zemāks prettiesiskums (*wrongfulness*) nekā parasti nepieciešams attiecībā uz vairumu citu noziedzīgu nodarījumu.⁴⁴¹

Savukārt, Oksfordas Universitātes profesors A.Ešvorts ir atzinis, ka faktiski vispareizāk šo stingrās atbildības apzīmējumu būtu attiecināt tikai uz pirmo no šiem augstāk minētajiem atbildības modeļiem.⁴⁴² Šajā sakarībā tiek piedāvāts arī atsevišķi izdalīt „tīro stingro atbildību”, kuras gadījumā nav nepieciešams konstatēt jebkādu personas subjektīvo attieksmi pret nevienu no objektīvās puses pazīmēm, pretnostatot to „parastajai stingrajai atbildībai”, kad subjektīvās attieksmes konstatēšana netiek prasīta tikai attiecībā pret kādu no objektīvās puses pazīmēm.⁴⁴³ Jāatzīmē, ka tajā pat laikā šādu „tīro stingro atbildību” vairāki autori aplūko kā „absolūtās” atbildības modeli⁴⁴⁴, kas atsevišķi arī tiks aplūkots šajā nodaļā.

Attiecībā uz otro no augšminētajiem stingrās atbildības gadījumiem, ir vērojama visai kritiska attieksme. Neskatoties uz to, ka atsevišķos gadījumos aizstāvības pusei ir liegta iespēja atsaukties uz apstākļiem, kas citkārt izslēgtu subjektīvās puses pastāvēšanu, piemēram, neapzināta apreibināšanās vai pienācīgas rūpības ievērošana, jebkurā gadījuma paliek nepieciešamība pēc personas konkrētas

---

⁴⁴⁰ Apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību (*excuses- ang.*) izpratne Lielbritānijas tiesības ir plašāka nekā Latvijas krimināltiesību sistēmā. Ar šo jēdzienu tiek aptverts arī, piemēram, nodarījuma izdarīšana piespiešanas rezultātā, kriminālatbildības vecuma nesasniegšana, nepieskaitāmība, intoksikācija pret personas gribu. Sk.,piem.: Black's Law Dictionary, 8th edition. Edited by B.A.Garner. USA: Thomson West, 2004, p.608.

⁴⁴¹ Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.2.

⁴⁴² Ashworth A. Principles of criminal law. 4th edition. New York: Oxford University press, 2003, p.164.; sk.arī: Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.2.

⁴⁴³ Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.3.; sk.arī: Simester A.P., Sullivan G.R. Criminal law: Theory and doctrine. 2nd edition. Oxford: Hart Publishing, 2003, p.167.-168.

⁴⁴⁴ Dobson P. Criminal law in a nutshell. London: Sweet & Maxwell, 1999, p.20.; sk.arī: Duff.R.A. Strict liability, Legal presumptions, and the presumption of innocence. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.125.

subjektīvās pazīmes konstatēšanas, kas pēc S.Grīna ieskata ievērojami attālina šādus gadījumus no „klasiskas” stingrās atbildības izpratnes.⁴⁴⁵

Trešā veida stingrās atbildības gadījumus raksturo likuma normas, kas uzliek par pienākumu personas nodomu konstatēt no citiem lietas apstākļiem. Protams, ka savā ziņā attiecībā uz jebkuru noziedzīgu nodarījumu personas psihiskā attieksme pret objektīvās puses pazīmēm visdrīzāk tiks konstatēta tieši no citiem apstākļiem (piem., tām pašām objektīvās puses pazīmēm), jo gadījumos, kad pārkāpējs savu vainu nav atzinis vai ir izmantojis savas tiesības neliecināt, nav citu iespēju viņa attieksmes pret nodarījumu un sekām noskaidrošanai, kā vien analizēt nodarījuma objektīvās pazīmes, kas varētu liecināt par personas nodoma vai neuzmanības pastāvēšanu. Taču šāda veida stingrās atbildības gadījumi atšķiras ar to, ka normatīvi ir nodibinātas šādas neapstrīdamas prezumpcijas, sekojot kurām, tiesību piemērotājam ir pienākums konstatēt apsūdzētā subjektīvo attieksmi no noteiktām objektīvajām pazīmēm. Tā, piemēram, Savienoto Valstu Kodeksā⁴⁴⁶ ir spēkā normas, kas nosaka, ka attiecībā uz jebkuru personu, kuras rīcībā ir narkotiskās vielas un kura atrodas tuvāk skolas teritorijai par 1000 pēdām, tiks uzskatīts, ka šai personai ir bijis nodoms realizēt narkotiskās vielas.⁴⁴⁷ Šādi kriminālprocesuāli līdzekļi, kas atvieglo apsūdzības uzturētāja pierādīšanas pienākumu attiecībā uz subjektīvās puses pazīmēm, gan neatbilst klasiskajai stingrās atbildības definīcijai, kas šajā uzskaitījumā tika aplūkota kā pirmā. Tomēr anglosakšu tiesību loka valstīs un īpaši Lielbritānijas tiesību zinātnieku un piemērotāju vidū stingrās atbildības jēdziens tiek saistīts arī ar šādām juridiskām konstrukcijām.⁴⁴⁸

Ceturtkārt, kā stingrās atbildības gadījumi tiek minēti tādi noziedzīgi nodarījumi, kuru kvalifikācijai ir pietiekami ar vieglāku vainas formu nekā vairumam noziedzīgu nodarījumu. Tipiski par šādu „atvieglotu” vainas formu tiek uzskatīta noziedzīga nevēriba (*negligence*)⁴⁴⁹, kura Latvijas krimināltiesībās ir pazīstama kā viens no neuzmanības veidiem, kas var būt par pamatu kriminālatbildībai visos noziedzīgos nodarījumos, kuros Krimināllikuma Sevišķās daļas normu dispozīcijas paredz personas vainu neuzmanības formā. Iespējams, ka nodarījumu sastāvi, kas satur noziedzīgas nevēribas pazīmes, ASV krimināltiesību teorijā ir tikuši pieskaitīti pie stingrās atbildības nodarījumiem sakarā ar vairāku tiesību zinātnieku izteiktajām šaubām par to, vai vispār ir pamats nevēribu pieskaitīt pie nodarījuma subjektīvās puses (*mens rea*) formām, jo, atšķirībā no noziedzīgas pašpaļāvības (*recklessness*), kas paredz pieļautā riska apzināšanos, nevēribas gadījumā persona šādu

⁴⁴⁵ Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.4.

⁴⁴⁶ United States Code: consolidation and codification by subject matter of the general and permanent laws of the United States. Pieejams: <http://uscode.house.gov/> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁴⁴⁷ Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.6.; sk.arī: U.S.Code, Title 21, Chapter 13, Drug Abuse Prevention Control, §841(a), §860(a). Grām: Federal Criminal code and Rules. [B.v.], West publishing company, 1997, p.1238, 1268; sk.arī United States Code: consolidation and codification by subject matter of the general and permanent laws of the United States. §841.(a) (1), §860.(a). Pieejams: <http://uscode.house.gov/> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī]; sk.arī ASV piektā apgabala apelācijas tiesas 1990.gada 15.oktobra spriedums krimināllietā Nr.89-2632 (916 F.2d 980), United States v. Crew. The Federal Reporter, Vol. 916, 2nd edition, November - October, 1990. Pieejams: <http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F2/916/> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁴⁴⁸ Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.6.

⁴⁴⁹ Ibid., p.7.

pieļauto risku varēja arī neapzināties. Sekojot šādam viedoklim, iespējamas arī nonākt pie secinājuma, ka, tā kā persona, kura rīkojas nevērīgi, neapzinās tos apstākļus, kas padara viņa rīcību par noziedzīgu, šo personu arī pilnībā nevar par to vainot. Bez tam attiecībā uz šādām personām, kuras nolaidības pēc neapzinās savas rīcības noziedzīgumu, nekādā veidā nevar darboties krimināltiesību atturošais spēks⁴⁵⁰ (t.i.- kriminālsoda ģenerālā prevencija). Acīmredzot šādu viedokļu iespaidā ASV dažkārt noziedzīgi nodarījumi, kas subjektīvajā pusē paredz nevērības konstatēšanu, tiek pieskaitīti pie stingrās atbildības gadījumiem.

Piektkārt, stingrās atbildības gadījumiem tiek pieskaitīti noziedzīgi nodarījumi, kuru kvalifikācijai ir pietiekami konstatēt mazāku nodarījuma kaitīgumu (*harmfulness*) nekā parasti nepieciešams attiecībā uz vairumu citu noziedzīgu nodarījumu. Latvijas tiesību izpratnē faktiski ar to tiktu saprasti administratīva rakstura pārkāpumi (*regulatory offences* vai *quasi criminal offences*). Tomēr jāsecina, ka atsevišķas šādas kategorijas izdalīšanai nav īsta pamata, jo tikai daļā no šiem pārkāpumiem tiesību normas pieļauj atbildības iestāšanos bez subjektīvās puses konstatēšanas, galvenokārt nodarījuma sabiedriskās labklājības jomā (*public welfare offences*). Neskatoties uz to, no terminoloģijas viedokļa dažkārt pat tiek likta vienādības zīme starp stingrās atbildības noziedzīgajiem nodarījumiem un šiem „kvazikrimināla rakstura” noziedzīgajiem nodarījumiem⁴⁵¹.

Sestkārt, par stingrās atbildības nodarījumiem var tikt uzskatīti noziedzīgi nodarījumi, kurus raksturo zemāks prettiesiskums (*wrongfulness*) nekā parasti nepieciešams attiecībā uz vairumu citu noziedzīgu nodarījumu. Prettiesiskums šajā ziņā ir nošķirams no vainas (*culpability*), kas norāda uz personas psihisko attieksmi, un arī no kaitīguma (*harmfulness*), kas norāda uz personas vai sabiedrības aizskartām interesēm. Pastāv uzskats, ka, paplašinoties krimināltiesību pielietojamībai, krimināltiesības sāka izmantot, ne vien sodot par nodarījumiem, kas satur „nenozīmīgas” vainas formas un rada nenozīmīgu kaitējumu, bet arī par nodarījumiem, kurus raksturo niecīgs prettiesiskums. Prettiesiskums šajā ziņā tiek saprasts drīzāk kā ētikas normu pārkāpums. Respektīvi, šajā kategorijā ir runa par nodarījumiem, kuri no ētikas viedokļa nebūtu bargi nosodāmi. Šajā kontekstā tiek arī lietots apzīmējums *malum prohibitum*, kas apzīmē prettiesisku rīcību, kas par tādu tiek atzīta tikai likuma iedarbības dēļ un kas tiek pretnostatīts *malum in se*, kas, savukārt, apzīmē prettiesisku rīcību, kas tāda ir arī pati par sevi, acīmredzama ētikas standartu pārkāpuma dēļ.⁴⁵² Taču jākonstatē, ka augstāk minētie apsvērumi, kādi tie tiek minēti, šāda veida *malum prohibitum* nodarījumus pieskaitot pie stingrās atbildības nodarījumiem, faktiski neko nesaka par subjektīvās puses konstatēšanas nepieciešamību. Proti, šādiem nodarījumiem subjektīvās puses konstatēšana var būt obligāta, bet var arī tāda nebūt.

⁴⁵⁰ Sk. piemēram: Duff R.A. *Intention, agency and Criminal Liability: Philosophy of Action and the Criminal Law*. Oxford: Blackwell publishing, 1990, p.156.; sk. arī: Simester A.P. *Can negligence be culpable*. Grām.: *Oxford essays in Jurisprudence: 4th series*. Horder J. (Ed.). New York: Oxford University Press, 2000, p.85.

⁴⁵¹ Green.S.J. *Six Senses of strict liability: A plea for formalism*. Grām.: *Appraising strict liability*. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.8.; sk. arī: *Black's Law Dictionary*, 8th edition. Edited by B.A.Garner. USA: Thomson West, 2004, p.1112.

⁴⁵² *Black's Law Dictionary*, 8th edition. Edited by B.A.Garner. USA: Thomson West, 2004, p.978-979.

Neskatoties uz to, *malum prohibitum* un stingrās atbildības apzīmējumi ASV tiesībās dažkārt tiek lietoti kā savstarpēji aizstājoši jēdzieni⁴⁵³.

Bez tam iespējams stingrās atbildības veidus nošķirt pēc citām pazīmēm. Tiek piedāvāts arī iedalījums, kā kritēriju izmantojot to objektīvās puses pazīmi, attiecībā uz kuru netiek prasīta subjektīvās attieksmes konstatēšana. Tādējādi tiek nošķirti sekojoši stingrās atbildības gadījumi:

1) Attiecībā uz darbību vai bezdarbību. Piemēram, automašīnas vadīšana, pārsniedzot atļauto braukšanas ātrumu, kad apsūdzības uzturētājam nav jāpierāda, ka pārkāpējs šo darbību ir izdarījis ar nodomu vai aiz neuzmanības, jo atbildība iestājas jebkurā gadījumā, ja šī darbība ir konstatēta.

2) Attiecībā uz seku elementu. Piemēram, cita noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā tiek nonāvēts cietušais (*felony murder*)⁴⁵⁴. Šādos gadījumos apsūdzības uzturētājam nav jāpierāda jebkāda apsūdzētā subjektīvā attieksme pret šādu seku iestāšanos.

3) Attiecībā uz dažādiem blakus apstākļiem. Piemēram, nepilngadīgas personas izvarošana - šādos gadījumos apsūdzības uzturētājam nav pienākums pierādīt apsūdzētā subjektīvo pusi attiecībā uz cietušās personas faktisko vecumu.⁴⁵⁵

Tāpat ir pazīstams arī stingrās atbildības iedalījums formālajā un materiālajā stingrajā atbildībā. Lai noteiktu, vai kāda krimināltiesību norma paredz stingro atbildību tās formālajā nozīmē⁴⁵⁶, ir pietiekami noskaidrot, vai šai personai var tikt piemērota konkrētā krimināltiesību norma, nekonstatējot personas subjektīvo attieksmi vismaz attiecībā uz vienu objektīvās puses elementu. Savukārt, lai noteiktu, vai krimināltiesību norma paredz materiālo stingro atbildību (stingrās atbildības plašākā izpratnē)⁴⁵⁷, ir jākonstatē, ka persona var tikt notiesāta, vispār neidentificējot vainojamu attieksmi pret savu rīcību vai tās sekām. Kā būtiskākā nodalošā pazīme starp formālo un šo plašāko stingrās atbildības jēdzienu ir tieši vainas jēdziena šaurākas vai plašākas nozīmes izmantošana⁴⁵⁸. Kā norādījis Rutgersa Universitātes (ASV, Ņūdžersija) filosofijas profesors D.Hjūsaks, saskaņā ar stingrās atbildības formālo koncepciju, lai izšķirtu, vai konkrētā likuma norma ir vai attiecināma uz stingrās atbildības gadījumu, ir pārbaudāms, vai nodarījuma izdarītājs var tikt saukts pie atbildības un notiesāts, neskatoties uz vainīguma trūkumu attiecībā pret vienu vai vairākām šā nodarījuma materiālajām (objektīvās puses) pazīmēm. Savukārt, lai šo jautājumu izšķirtu saskaņā ar materiālo stingrās atbildības koncepciju, nepieciešams konstatēt, ka par konkrētās normas pārkāpumu persona var tikt notiesāta, vispār

⁴⁵³ Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.9.; sk. arī: Vašingtonas Augstākās Tiesas 2000.gada 10.augusta spriedums lietā Nr. 67826-0 Washington V Anderson. Pieejams: <http://caselaw.findlaw.com> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁴⁵⁴ Felony murder (ang.)- slepkavība, kas tiek izdarīta cita smaga nozieguma izdarīšanas laikā. Sk.: Black's Law Dictionary, 8th edition. Edited by B.A.Garner. USA: Thomson West, 2004, p.1043.

⁴⁵⁵ Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.4.

⁴⁵⁶ Angļu valodā tās apzīmēšanai tiek izmantoti dažādi termini- formal, narrow, legal, elemental strict liability.

⁴⁵⁷ Angļu valodā tās apzīmēšanai tiek izmantoti dažādi termini- substantive, broad, moral strict liability.

⁴⁵⁸ Par vainas jēdziena šaurāku un plašāku izpratni skat. 1.3.nodaļā.

nekonstatējot personas vainojamu psihisko attieksmi.⁴⁵⁹ Līdzīgi uz formālās un materiālās stingrās atbildības nošķiršanu ir norādījis arī Stirlingas Universitātes (Apvienotā Karaliste) profesors R.Duffs.⁴⁶⁰

Turpinot aplūkot stingrās atbildības veidus, jāmin arī tāds termins kā absolūtā (*absolute*, ang.) atbildība, kas dažkārt tiek uzlūkots kā viena no stingrās atbildības izpausmēm, lai gan precīzāk būtu to vērtēt par patstāvīgu juridisku konstrukciju, kas pastāv paralēli stingrajai atbildībai.

Būtu aplami apgalvot, ka stingrās atbildības noziedzīgie nodarījumi nesatur subjektīvās puses elementu vispār. Parasti šāda veida nodarījumos subjektīvās puses elementa konstatēšana netiek prasīta attiecībā uz atsevišķiem objektīvās puses elementiem, piemēram, attiecībā uz seku apzināšanos vai attiecībā uz cietušās personas vecumu. Tikai dažos īpašos gadījumos kā atbildības iestāšanās priekšnosacījums vispār netiek izvirzīta nekāda subjektīvās puses elementa konstatēšana, tādējādi padarot atbildību par šiem nodarījumiem par "absolūtu".⁴⁶¹ Dažkārt stingrā atbildība kļūdaini tiek jaukta ar šo absolūto atbildību, kuras piemērošana izslēdz jebkādu subjektīvās puses elementa konstatēšanu⁴⁶², un ir uzskatāma par "stingrāku" atbildības formu. Šāda pieeja atspoguļo, piemēram, Kanādas krimināltiesībās pazīstamu iedalījumu, kur tiek nošķirta „stingrā atbildība”, kad apsūdzētā persona var izvairīties no kriminālatbildības, pierādot, ka subjektīvajā pusē nav konstatējama pat nolaidība vai ir ievērota pienācīgā rūpība (*due diligence*), no „absolūtās atbildības”, kad kriminālatbildība paredzēta tikai par konkrēto seku iestāšanos un vienīgā iespēja izvairīties no šādas kriminālatbildības ir personas nepieskaitāmība.⁴⁶³ Kā šādas atbildības piemērs Lielbritānijā tika minēta automašīnas vadīšana pa automaģistrāli reibumā. Lai personu notiesātu par šādu pārkāpumu, netiek prasīta subjektīvās attieksmes konstatēšana nedz attiecībā pret reibuma faktu, nedz arī attiecībā pret atrašanos uz automaģistrāles. Tāpat absolūtās atbildības apzīmējums var norādīt uz to, ka attiecībā uz konkrētu noziedzīgu nodarījumu nav pieļaujama personas vainas atspēkošana (vainas neesamības pierādīšana), kas faktiski izpaužas kā neapgājama legālā vainas prezumpcija.⁴⁶⁴

Pie atbildības veidiem, kad individuālās vainas principam netiek piešķirta būtiska nozīme, jāmin arī aizstājošā atbildība (*Vicarious liability*). Aizstājošās atbildības princips faktiski nav vis krimināltiesību, bet gan civiltiesību princips, kas pazīstams no deliktu tiesībām, kur, piemēram, darba devējam tiek piemērota atbildība par darbinieku izdarītajiem deliktiem darba procesā.⁴⁶⁵

Šāda atbildības forma tiek pieļauta tikai dažu valstu krimināltiesībās. Tā, piemēram, visprogresīvākā no Eiropas valstīm šajā jomā ir Nīderlande, kur pie šādas aizstājošās atbildības var tikt

---

⁴⁵⁹ Sk.: Husak D. *Strict Liability, Justice, and Proportionality*. Grām: *Appraising strict liability*. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.86.-87.

⁴⁶⁰ Sk.: Duff R.A. *Strict Liability, Legal Presumptions, and the Presumption of Innocence*. Grām: *Appraising strict liability*. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.126.

⁴⁶¹ Dobson P. *Criminal law in a nutshell*. London: Sweet & Maxwell, 1999, p.20.; sk.arī: Duff.R.A. *Strict liability, Legal presumptions, and the presumption of innocence*. Grām: *Appraising strict liability*. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.125.

⁴⁶² Cole G.F, Frankowski S.J. Gertz M.G. *Major criminal justice systems: a comparative survey*. 2nd edition. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1978, p.54.

⁴⁶³ Ashworth A. *Principles of criminal law*. 4th edition. New York: Oxford University press, 2003, p.165.

⁴⁶⁴ Sk. Duff.R.A. *Strict liability, legal presumptions, and the presumption of innocence*. Grām: *Appraising strict liability*. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.125.

⁴⁶⁵ Simester A.P., Sullivan G.R. *Criminal law. Theory and doctrine*. Oxford: Hart Publishing, 2000, p.235.

saukti tieši juridisko personu pārstāvji par kļūdām, ko pieļāvuši viņu pakļautībā esošie darbinieki.⁴⁶⁶ Līdzīgs atbildības modelis ir paredzēts arī atsevišķos Lielbritānijas normatīvajos aktos, piemēram, ‘Finanšu tirgus un pakalpojumu aktā 2000’ (*Financial services and markets act 2000*)⁴⁶⁷.

Taču vairumā gadījumu valstis izvairās no šāda atbildības modeļa ieviešanas savā krimināltiesību sistēmā, norādot uz to, ka šāda atbildības modeļa ieviešana ir pretrunā ar individuālās vainas principu.

Vairākās valstīs pastāv kriminālatbildības modeļi, kas var šķist radniecīgi aizstājošās atbildības modelim.

Piemēram, Zviedrijā darbojas ne mazums normu, kas pieļauj, ka viena persona (vadītājs, uzņēmējs, u.tml.) tiek sodīta par pārkāpumu, ko izdarījusi cita persona, darbinieks. Taču tiek uzsvērts, ka šeit aizstājošās atbildības modelis ir tikai šķietams. Ir uzskatāms, ka šīs personas tiek sauktas pie atbildības nevis par citu izdarītiem nodarījumiem, bet gan par nolaidību, nenovēršot savu padoto noziedzīgo rīcību.⁴⁶⁸ Tās var dēvēt par vainas prezumpcijām, saskaņā ar kurām persona ir atbildīga par nolaidību, nepietiekami uzraugot savus padotos.⁴⁶⁹

Latvijā ‘aizstājošā atbildība’ par citu personu izdarītiem tiesību pārkāpumiem, kāda tā ir pazīstama anglosakšu tiesību loka valstu krimināltiesībās, ir iespējama vienīgi civiltiesību ietvaros. Piemēram, saskaņā ar mūsu valsts Civillikuma⁴⁷⁰ 1780.pantu par zaudējumiem, ko nodarījis bērns līdz septiņu gadu vecumam, atbildīgi ir tie, kam šo bērnu bijis pienākums uzraudzīt; 1782.pants paredz darba devēja atbildību par darbinieka nodarītiem zaudējumiem trešajām personām⁴⁷¹. Krimināltiesībās kā viens no pamatprincipiem tiek saglabāts individuālās vainas princips, kas likts pamatā gan kriminālatbildības jēdzienam Krimināllikuma 1.pantā, gan arī noziedzīga nodarījuma jēdzienam Krimināllikuma 6.pantā⁴⁷².

Rezumējot augstāk minēto, jāsecina, ka arī anglosakšu tiesību loka valstīs nav skaidras vienotības par to, kuros gadījumos kriminālatbildība var tikt klasificēta kā stingrā atbildība. Taču vairumā gadījumu ar jēdzienu ‘*strict liability*’ tiek apzīmēti tie nodarījumi, par kuriem persona var tikt saukta pie kriminālatbildības un notiesāta bez subjektīvās attieksmes (nodoma, neuzmanības) pierādīšanas un konstatēšanas.⁴⁷³ Turpmākajā pētījuma gaitā jēdziens ‘stingrā atbildība’ tiks lietots tā

⁴⁶⁶ Klip A.H., Vervaele J.A.E. National report of Netherlands. Grām: Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. The Implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 2. Antwerp: Intersantia, 2001, p.661.

⁴⁶⁷ Spencer J.R. National report of the United Kingdom. Grām: Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. The Implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 2. Antwerp: Intersantia, 2001, p.880.; Financial services and markets act 2000: UK Public General Acts. Pieejams: www.legislation.gov.uk [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁴⁶⁸ Jareborg N. Essays in Criminal law. Uppsala: Iustus Förlag, 1988, p.72.; sk. arī The Swedish Penal Code. Stockholm: Regeringskansliet, Justitiedepartementet, 1999.

⁴⁶⁹ Cole G.F, Frankowski S.J. Gertz M.G. Major criminal justice systems: a comparative survey. 2nd edition. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1978, p.146.

⁴⁷⁰ Civillikums: LR likums. Grām.: Civillikums ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 07.07.2006. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2007.

⁴⁷¹ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof.K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2.izd. Rīga: Mans Īpašums, 1998, 273.-274.lpp.

⁴⁷² Sk.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķa daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999, 40.lpp.

⁴⁷³ Ashworth A. Principles of criminal law. 4th edition. NewYork: Oxford University press, 2003, p.164.

visbiežāk pieņemtajā un zināmākajā izpratnē, ar to apzīmējot krimināltiesiskās atbildības modeli, kad nodarījuma sastāva kvalifikācijai vismaz attiecībā uz vienu objektīvās puses elementu (piemēram, sekām, tiešo objektu, priekšmetu, rīku) nav nepieciešams konstatēt personas subjektīvo attieksmi jeb vainas formu.

Īpašas intereses vērts ir jautājums, vai arī Latvijas krimināltiesību sistēmā nav pazīstamas stingrajai atbildībai atbilstošas vai pielīdzināmas juridiskas konstrukcijas, kas gan par tādām netiek atzītas, nolūkā saglabāt individuālās vainas principa konsekventu piemērošanu.

Kā vienu no analizējamiem piemēriem ir vērts plašāk aplūkot jau iepriekš minēto Kriminālprocesa likuma 355.panta otro daļu, saskaņā ar kuru paredzēts, ka, ja netiek pierādīts pretējais, par noziedzīgi iegūtu uzskatāma manta, arī finanšu līdzekļi, kas pieder personai, kura:

- 1) ir organizētas noziedzīgas grupas dalībnieks vai atbalsta to;
- 2) pati iesaistījies teroristiskās darbībās vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta teroristiskās darbībās;
- 3) pati iesaistījies cilvēku tirdzniecībā vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta cilvēku tirdzniecībā;
- 4) pati iesaistījies noziedzīgās darbībās ar narkotiskām vai psihotropām vielām vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta šādās darbībās;
- 5) pati iesaistījies noziedzīgās darbībās ar viltotu naudu, valsts finanšu instrumentiem vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta šādās darbībās;
- 6) pati iesaistījies noziedzīgās darbībās, lai šķērsotu valsts robežu vai sekmētu citas personas pārvietošanu pāri valsts robežai, vai nodrošinātu citām personām iespēju nelikumīgi uzturēties Latvijas Republikā, vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta šādās darbībās;
- 7) pati iesaistījies noziedzīgās darbībās saistībā ar bērnu pornogrāfiju vai bērnu seksuālo izmantošanu vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta šādā darbībā.

Šāda pierādīšanas pienākuma pārvešana, kaut arī tikai attiecībā uz ierobežotu gadījumu loku, būtiski maina Latvijas kriminālprocesuālajās tiesībās apbēto vienu no nevainīguma prezumpcijas principa postulātiem, proti, pierādīšanas pienākums ir apsūdzētajam, apsūdzētajam nav jāpierāda savs nevainīgums. Vēl tālāk šajā normatīvajā aktā ir ieviesta attiecībā uz noziedzīgi iegūto līdzekļu konfiskācijas iespējām. Proti, Kriminālprocesa likuma 358.panta trešā daļa paredz, ka, ja vainīgajai personai uz sprieduma taisīšanas brīdi nepiederēs nedz noziedzīgi iegūtā manta, nedz tās ekvivalents citās vērtībās vai naudā, ko varētu konfiscēt, konfiskācijai tiks pakļauta:

- 1) manta, ko apsūdzētā persona pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas bez atbilstošas atlīdzības ir atsavinājusi trešajai personai;
- 2) apsūdzētās personas laulātā manta, ja vien vismaz gadu pirms noziedzīgā nodarījuma uzsākšanas nav noteikta laulāto mantas šķirtība;
- 3) citas personas manta, ja ar šo personu apsūdzētajam ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

Šāda mantas konfiscēšana kriminālprocesa ietvaros ir iespējama, neskatoties uz to, ka šīs personas, iespējams, par viņu tuvinieka noziedzīgo darbību neko pat nav zinājušas. Katrā gadījumā var

konstatēt, ka šo trešo personu subjektīvajai attieksmei pret darbību, ar kuru kāda manta noziedzīgi tikusi iegūta, nav tiesiskas nozīmes šā jautājuma izlemšanā. Faktiski šāda veida mantas konfiscēšanā var saskatīt stingrās atbildības iezīmes, atbilstoši augstāk aplūkotajām stingrās atbildības iespējamajām pazīmēm.

Bez tam, atbilstoši Kriminālprocesa likuma 355.panta otrās daļas noteikumiem, pierādīšanas pienākums par līdzekļu ieguves likumību šādos gadījumos ir pārcelts uz apsūdzēto vai arī uz trešo personu, kurai ar apsūdzēto ir kopīga saimniecība. Attiecībā uz šo Kriminālprocesa likuma normu G.Kūtris ir norādījis, ka tā rada diskusiju tikai vienā aspektā - vai ar likumu var citai personai piederošu mantu prezumēt kā noziedzīgu un cik pieļaujama ir pierādīšanas nastas pārlikšana no valsts uz indivīda pleciem (vai nav pārkāpts nevainīguma prezumpcijas princips). Tālāk G.Kūtris norāda, ka, pirmkārt, ir valstis, kur persona pat tiek sodīta ar kriminālsodu, pamatojoties uz prezumpciju. Otrkārt tiek norādīts, ka apspriežamajā normā pierādīšanas pienākums ir dalīts, proti, apsūdzības uzturētājam tomēr ir jāpierāda kādas personas saistība ar noziedzīgām darbībām, pastāvīgo attiecību pastāvēšana starp noziedzīgajās darbībās iesaistīto personu un mantas īpašnieku, kā arī mantas īpašnieka oficiāli zināmo ienākumu neatbilstību viņa mantas apjomam, savukārt mantas īpašniekam ir jāpierāda tikai savas mantas izcelsme.⁴⁷⁴ Savukārt, Ā.Meikališa un K.Strada-Rozenberga ir uzskatījušas, ka Kriminālprocesa likuma 355.panta otrās daļas realizācija var apdraudēt nevainīguma prezumpcijas principa atzišanu un respektēšanu.⁴⁷⁵ Jautājumam par pierādīšanas nastas pārņemšanu arī U.Krastiņš vēl 2001.gadā tika veltījis asu kritiku, norādot uz nopietnu pretrunu ar nevainīguma prezumpcijas principu.⁴⁷⁶ Arī A.Pundurs ir norādījis, ka mūsdienās kriminālprocesa uzdevumi ir attīstījušies un mainījušies, tuvojoties tiesiskais izpratnei par kriminālprocesa mērķiem un uzdevumiem, kad ātru un pilnīgu noziegumu atklāšanu gan joprojām vajag sasniegt, bet to nedrīkst darīt par katru cenu, tas ir, procesam ir jābūt taisnīgam un godīgam no valsts puses.⁴⁷⁷

Zīmīgi, ka arī Lielbritānijas krimināltiesībās, kur stingrās atbildības jautājums ir pazīstams un tiek pētīts ne vienu vien gadu desmitu, pierādīšanas pienākuma pārceļšana no valsts uz apsūdzēto kriminālprocesā tiek vērtēta kā viena no stingrās atbildības izpausmēm.⁴⁷⁸

Protams, ka jautājums par noziedzīgi iegūtās mantas konfiskāciju nav tas pats, kas jautājums par personas saukšanu pie kriminālatbildības. Saikšanai pie kriminālatbildības un kriminālsoda piemērošanai joprojām par pamatu ir personas individuālā vaina, kura ir jāpierāda valsts apsūdzības uzturētājam, kas no vienas puses joprojām ļauj apgalvot, ka Latvijas krimināltiesībās stingrās atbildības princips ir svešs institūts. Stingrās atbildības princips aplūkotajās situācijās netiek izmantots personas

---

⁴⁷⁴ Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. Jurista Vārds, 2007. 17.aprīlis, Nr.16 (469), 1.lpp.

⁴⁷⁵ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2006. 8.augusts, Nr.31 (536), 7.lpp.

⁴⁷⁶ Krastiņš U. Par pierādīšanas nastas pārņemšanu uz apsūdzēto. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 25.septembris, Nr.28 (221), 11.lpp.

⁴⁷⁷ Pundurs A. A.Liede un mūsdienu atziņas pierādījumu (pierādīšanas) teorijā. Jurista Vārds, 2006. 18.aprīlis, Nr.16 (521), 11.lpp.

⁴⁷⁸ Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Semester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.2.

vainošanai noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un kriminālsoda piemērošanā, bet gan vienīgi attiecībā uz blakus apstākļiem attiecībā par rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu.

Kaut arī šādā gadījumā vispār netiek lemts jautājums par konfiscējamās mantas īpašnieka krimināltiesisku vainu un nenotiek šīs personas saukšana pie kriminālatbildības, tomēr nevar noliegt, ka šādā veidā ar kriminālprocesuālu instrumentu palīdzību personai ir iespēja zaudēt savu īpašumu, neatkarīgi no šā īpašuma iegūšanas tiesiskuma. Un kaut arī šī noziedzīgās mantas konfiskācija trešajai personai Latvijas tiesībās parādās kā kriminālprocesuāls instruments, pēc būtības, attiecībā uz šo personu, materiālās sekas šādai konfiskācijai neatšķiras no sekām, kādas iestātos, piemērojot Krimināllikuma 42.pantā paredzēto mantas konfiskāciju.

Kriminālprocesa likuma 124.pants definē pierādīšanas priekšmetu krimināllietās šādi:

(1) Pierādīšanas priekšmets ir visu kriminālprocesa gaitā pierādāmo apstākļu kopums un ar tiem saistītie fakti un palīgfakti.

(2) Kriminālprocesā pierādāma noziedzīga nodarījuma sastāva esamība vai neesamība, kā arī citi Krimināllikumā un šajā likumā paredzētie apstākļi, kuriem ir nozīme konkrēto krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā.

(3) Saistītie fakti nav kriminālprocesā pierādāmie apstākļi, bet ir ar tiem saistīti un dod pamatu izdarīt secinājumu par pierādāmajiem apstākļiem.

(4) Ar palīgfaktiem tiek pamatota kāda cita pierādījuma ticamība vai neticamība, kā arī iespējamība vai neiespējamība to izmantot pierādīšanā.

(5) Pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas par to esamību vai neesamību.

No šādas pierādīšanas priekšmeta legālās definīcijas (Kriminālprocesa likuma 124.panta otrās daļas) izriet, ka jautājums par noziedzīgi iegūtās mantas statusa pierādīšanu ietilpst pierādīšanas priekšmetā tādā pat mērā kā apsūdzētās personas subjektīvā attieksme pret pašu noziedzīgo nodarījumu. Par pierādīšanas pienākumu Kriminālprocesa likuma 126.panta otrā daļa nosaka, ka pierādīšanas pienākums pirmstiesas kriminālprocesā ir procesa virzītājam, bet tiesā - apsūdzības uzturētājam. Šī procesuālā likuma norma nesatur šajā sakarībā nekādas atrunas un nenosaka nekādus izņēmumus. Līdz ar to būtu pamats secinājumam, ka Kriminālprocesa likuma 355.panta otrajā daļā paredzētie noteikumi attiecībā par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un Kriminālprocesa likuma 358.pantā paredzētā šādas mantas vai tās ekvivalenta konfiskācija pat trešajām personām, ir uzskatāmi par speciālo normu. Atbilstoši šādu kolīziju risināšanas principiem, gadījumā, ja pastāv kolīzija starp vispārējo normu (Kriminālprocesa likuma 126.panta otrā daļa) un speciālo normu (Kriminālprocesa likuma 355.panta otrā daļa), piemērojama ir speciālā norma. Tomēr jautājums, vai šajā gadījumā tiešām būtu piemērojama šī speciālā norma, nav atbildams, pamatojoties tikai uz augstāk minēto normu kolīzijas risināšanas principu. Proti, ņemot vērā tiesību normu hierarhiju, tiesību principi bauda prioritāti pār likuma normām. Nevainīguma prezumpcija ir viens no kriminālprocesa principiem, kuram turklāt ir arī

normatīvs pamats ne tikai nacionālajos tiesību aktos, bet arī starptautiskajos tiesību aktos.⁴⁷⁹ Viens no nevainīguma prezumpcijas stūrakmeņiem ir tieši pierādīšanas pienākuma uzlikšana valstij, nevis indivīdam. Līdz ar to jāsecina, ka šajā gadījumā kolīzija faktiski ir starp tiesību principu un starptautisko tiesību normu no vienas puses, un nacionālajā tiesību aktā ietvertu Saeimas izdotu tiesību normu no otras puses. Ņemot vērā, ka speciālās normas nedrīkstētu nonākt pretrunā ar fundamentāliem tiesību principiem, var konstatēt, ka Kriminālprocesa likuma 355.panta otrās daļas pirmais teikums ir pretrunā ar augstāka ranga tiesību normām, kas nacionālajām tiesām šo normu piemērošanas procesā varētu dot pietiekamu pamatu šo Kriminālprocesa likuma normu nepiemērot un tās pastāvēšanu apstrīdēt LR Satversmes tiesā.

Tāpat der arī aplūkot atbildības modeļus Latvijas administratīvajās tiesībās. Faktiski administratīvajās tiesībās jau šobrīd arī Latvijā ir saskatāmas zināmas stingrās atbildības piemērošanas iezīmes. Analizējot Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa⁴⁸⁰ normas, kurās noteikta juridisko personu atbildība, varam konstatēt, ka visos gadījumos tās cēlonis ir šīs juridiskās personas atbildīgo amatpersonu, pārstāvju vai darbinieku prettiesiska rīcība. Turklāt šiem darbiniekiem nemaz nav jābūt vadošos amatos, piemēram, par kases čeka neizsniegšanu par precī, kas apliekama ar akcīzes nodokli, šim tirdzniecības uzņēmumam uzliek naudas sodu un konfiscē visas tirdzniecības vietā esošās ar akcīzes nodokli apliekamās preces (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 155.² pants), kaut arī vaina ir konstatējama tikai pārdevēja rīcībā. Un šādus piemērus Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss satur vairumā. Izpētot šā likuma normas, pamatojoties uz kurām var tikt sodītas juridiskās personas, varam konstatēt, ka neviena no tām strikti neprasa konkrētas amatpersonas vai darbinieka noteiktas vainas formas konstatēšanu. Administratīvās atbildības piemērošanai ir pietiekami ar pārkāpuma fakta konstatāciju, vainas formas konstatēšana vai pat vainīgās personas identifikācija netiek prasīta. Piemēram, ja ir notikusi preču pārvietošana pāri muitas robežai, noslēpjot tās no muitas kontroles (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 201.¹² pants), nav būtiski konstatēt, vai tā ir bijusi autovadītāja vai pārvadājuma pasūtītāja iniciatīva, preces tiek konfiscētas un uzlikts administratīvais sods. Tāpat par izvairīšanos no nodokļu maksājumiem Valsts ieņēmumu dienests veiks uzrēķinu neatkarīgi no tā, vai nodokļi nav bijuši nomaksāti grāmatvedības kļūdas dēļ vai tādēļ, ka tos nemaksāt ir licis uzņēmuma direktors.

Kā norādījis U.Krastiņš „vainas formu, nodoma un neuzmanības, kā arī vainas formu veidu saturu atrodam abos minētajos likumos (gan Krimināllikumā, gan Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā). Ja salīdzinām vainas formu jēdzienus, tad redzam, ka vainas formas pēc satura tajos formulētas ļoti līdzīgi un būtiski ne ar ko neatšķiras. Varētu pat teikt, ka formulējumi ir saturiski

⁴⁷⁹ Sk. piem. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta 2.punktu „Ikviens, kas tiek apsūdzēts noziedzīgā nodarījumā, tiek uzskatīts par nevainīgu, kamēr viņa vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu.” Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144 (858/859); sk. arī ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 11.panta pirmo daļu „Katram cilvēkam, kuram inkriminēts noziedzīgs nodarījums, ir tiesības tikt uzskatītam par nevainīgu, kamēr viņa vaina saskaņā ar likumu nav pierādīta atklātā tiesas procesā, kurā viņam tiek nodrošinātas visas tiesības saņemt aizstāvību”. ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieejams: www.un.org [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁴⁸⁰ Latvijas administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51. Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 2012.gada 27.jūnijam. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

identiski. Tas nozīmē, ka šajās likumdevēja nošķirtajās tiesību nozarēs pieņemtajos likumos nav ievērotas atšķirības, kādas pastāv starp noziedzīga nodarījuma un administratīvā tiesībpārkāpuma būtību un saturu, ko nosaka salīdzināmo tiesībpārkāpumu kaitīguma pakāpe.⁴⁸¹

Citos normatīvajos aktos, kuros ir noteikta juridisko personu administratīvā atbildība, vainas piemērošanas risinājums ir līdzīgs. Tā, piemēram, Konkurences likumā⁴⁸² vispār nav pieminētas uzņēmumu amatpersonas kā faktiskās to vadītājas, tiek runāts vienīgi par "tirgus dalībniekiem", tāpat uzņēmumiem. Šā likuma izpratnē pārkāpēji (subjekti) ir tieši šie tirgus dalībnieki, no kuriem tad arī tiek prasīta atbildība arī soda veidā (par atsevišķiem pārkāpumiem valsts budžetā pārskaitāmais naudas sods var sasniegt pat 10% no uzņēmuma pēdējā finanšu gada apgrozījuma, kas lielām kompānijām varētu nozīmēt miljonos latu mērāmas summas). Jautājums par amatpersonu vainu šajā likumā vispār nav aizskarts. Līdzīga situācija ir vērojama arī Kredītiestāžu likumā⁴⁸³ un Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likumā⁴⁸⁴. Tā pēdējā ir noteikta sankcija- apdrošinātāja licences anulēšana par tādiem pārkāpumiem kā licences noteikumu pārkāpšana, finansiālā stāvokļa uzlabošanas plāna nepildīšana un citiem. Kur lai šādu pārkāpumu gadījumā meklē vainīgo amatpersonu? Jāatzīst, ka tādu var būt neiespējami atrast, bet tas nemaz arī netiek prasīts, amatpersonu vaina jebkurā tās formā tiek prezumēta.

Visos šajos gadījumos juridiskās personas atbildības pamatā ir fakts (darbība, sekas), nevis vaina. Kā redzams, šeit netiek runāts par vainu tās pašreizējā izpratnē, kā par psihisko attieksmi, bet gan par vainojamību, kā par iespēju vainot un sodīt par likumpārkāpumu.

Līdzīgu nostāju savā grāmatā „Administratīvās tiesības” ir paudis arī J.Načisčionis, norādot, ka „ja tiesībpārkāpumu izdara juridiska persona, tad konstatējams un pierādāms tiesībpārkāpums, kas sastāv no sekojošiem elementiem: prettiesiska rīcība, prettiesiskas rīcības rezultātā iestājušās sekas, cēloniskais sakars starp rīcību un sekām. (..) Konstatējot un pierādot minēto elementu kopumu, var secināt, ka rīcība ir vainojama un ka ir izdarīts administratīvais tiesībpārkāpums.”⁴⁸⁵

Arī U.Krastiņš ir paudis līdzīgu nostāju un atbalstījis J.Načisčioņa viedokli, norādot, ka „ir vairāk nekā skaidrs, ka juridisko personu atbildības noteikšanai vainas jautājums iepriekš iztīrītājā veidā nevar būt risināms. Galvenais šķērslis tam ir apstākļi, ka nekāda juridiskās personas psihiskā darbība nepastāv, un tāpēc par juridiskās personas vainu pat nedaudz nav pamata runāt. Pamatoti juridiskajā literatūrā tiek norādīts - ja tiesībpārkāpumu izdara juridiska persona, tad konstatējams un pierādāms tiesībpārkāpums, bet tajā netiek ietverta vaina.”⁴⁸⁶

Autors pilnībā pievienojas abiem augstāk norādītajiem viedokļiem. Tomēr līdz ar to būtu arī atzīstams, ka faktiski šāda konstrukcija ir visai pietuvināta stingrās atbildības piemērošanai.

⁴⁸¹ Krastiņš U. Konceptuāli par vainu administratīvajā tiesībā. Jurista Vārds, 2007. 5.jūnijs, Nr.23 (476), 6.lpp.

⁴⁸² Konkurences likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 23.oktobris, Nr.151 (2538).

⁴⁸³ Kredītiestāžu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 24.oktobris, Nr.163 (446).

⁴⁸⁴ Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 30.jūnijs, Nr.188/189 (1249/1250).

⁴⁸⁵ Načisčionis J. Administratīvās tiesības. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 187.lpp.

⁴⁸⁶ Krastiņš U. Konceptuāli par vainu administratīvajā tiesībā. Jurista Vārds, 2007. 5.jūnijs, Nr.23 (476), 6.lpp.

Cita starpā var atzīmēt, ka stingrās atbildības piemērošana arī nav nesavienojama ar Eiropas Savienības tiesībām.⁴⁸⁷ Piemēram, Eiropas Savienības (bij. Kopienų) tiesas 1990.gada 10.jūlija spriedumā lietā Nr.C-326/88 Anklagemyndigheden v Hansen & Soen I/S⁴⁸⁸ tiesa šādu uzskatu ir paudusi. Izskatot šo lietu, tiesa tika sniegusi interpretāciju Eiropas Padomes 1969. gada 25. marta Regulai (EEK) Nr. 543/69 par dažu sociālās jomas tiesību aktu saskaņošanu attiecībā uz autotransportu⁴⁸⁹ saistībā ar Dānijas nacionālo normatīvo aktu atbilstību šai regulai. Jautājums tika risināts saistībā ar Dānijā notiekošu kriminālprocesu pret Hansen & Soen I/S par šīs regulas 7.panta otrās daļas un 11.panta pārkāpumu. Hansen & Soen I/S bija kompānija, kas nodarbojās ar auto pārvadājumiem. Regulas 7.panta otrā daļa nosaka maksimālo laiku, cik profesionālam auto vadītājam ir pieļaujams vadīt automašīnu diennakts laikā starp regulā noteiktajiem obligātajiem atpūtas laikiem, bet 11.pants reglamentē šos atpūtas laikus. Regulas 18.panta pirmā daļa noteica dalībvalstīm pienākumu ieviest tādu nacionālo normatīvo regulējumu, kāds nepieciešams šīs regulas izpildes nodrošināšanai. Uz šī pamata Dānijas darba lietu ministrs 1981.gada 2.jūnijā izdeva ministra rīkojumu Nr.448, saskaņā ar kuru jebkuram darba devējam par augšminētās regulas 7.un 11.panta pārkāpumiem tiek piemērots naudas sods, ja vien konkrēto braucienų autovadītājs būs izpildījis darba devēja uzdevumā un interesēs, pat ja pārkāpums no dara devēja puses nebūs izdarīts ne tīši, ne aiz nolaidības. Hansen & Soen I/S bija cēlušies iebildumus, ka šādā veidā Dānijas nacionālais tiesību akts iedibina stingrās atbildības piemērošanu, kas neesot savienojama ar Eiropas Padomes 1969. gada 25. marta Regulu (EEK) Nr. 543/69. Eiropas Kopienų tiesa šajā spriedumā (§12.-14.) tika norādījusi, ka neviens punkts nekādā veidā neierobežo regulu pārkāpušo darba devēju atbildību par šo pārkāpumu, sekojoši konstatējot, ka regula nekādā veidā neierobežo krimināltiesiskas stingrās atbildības piemērošanu darba devējam uz nacionālo tiesību aktu pamata.

4.2. Pamatojums stingrās atbildības principa izmantošanai krimināltiesībās

Viens no būtiskākajiem jautājumiem, kas noskaidrojams, izvērtējot stingrās atbildības izmantošanu krimināltiesību nozarē, vai šādam tiesību institūtam ir jebkādas priekšrocības, salīdzinot ar Latvijas krimināltiesību sistēmā valdošo individuālās vainas principu. Uzreiz jānorāda, ka valstīs, kur šāds kriminālatbildības modelis ir paredzēts, tas tiek izmantots vienīgi sabiedrībai īpaši nozīmīgu interešu aizsardzībai, ekoloģiskajā jomā, preču un pakalpojumu drošības jomā, darba drošības jomā. Vairumā gadījumu šāda stingrā atbildība var tikt piemērota juridisko personu pārstāvjiem - atbildīgām amatpersonām, kuru kompetencē ietilpst noteiktas funkcijas, kas saistītas ar uzraudzību vai kontroli pār uzņēmuma darbu.

⁴⁸⁷ Klip A. European Criminal Law. An Integrative Approach. 2nd edition. Cambridge: Intersantia Publishing, 2012, p.203.

⁴⁸⁸ Eiropas Savienības (bij. Kopienų) tiesas 1990.gada 10.jūlija spriedumā lietā: C-326/88 Anklagemyndigheden v Hansen & Soen I/S.

⁴⁸⁹ Par dažu sociālās jomas tiesību aktu saskaņošanu attiecībā uz autotransportu: Eiropas Padomes 1969. gada 25. marta Regula (EEK) Nr. 543/69. Official Journal of the European Communities, 1969. 29.marts, Nr.L77/49. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

Šāda veida nodarījumi Lielbritānijā ir pazīstami turpat 150 gadus. Tiek uzskatīts, ka pirmais gadījums, kad tika piemērota stingrā atbildība, ir 1846.gada lieta Lielbritānijā, kad tabakas tirgonis tika notiesāts par tabakas tirgošanu ar dažādiem piemaisījumiem, par kuriem viņš neko neesot zinājis, jo tie bijuši atklājami vienīgi ar īpašām ķīmiskām ekspertīzēm.⁴⁹⁰

Lielbritānijā stingrā atbildība parasti tiek piemērota par dažādu regulatīva rakstura normu pārkāpšanu, piemēram, pārtikas aprites noteikumu neievērošana, u.tml. Sodi par šiem nodarījumiem parasti ir nelieli.

Otrs gadījums, kad Lielbritānijas likumdevējs ir atzinis par iespējamu piemērot stingrās atbildības principu, ir sabiedrībai īpaši bīstamu pārkāpumu novēršana, kuri var rasties, neievērojot kādus noteiktos drošības standartus. Visai bargus sodus iespējams uzlikt, piemēram, par videi kaitīgu vielu noplūdi, u.tml.⁴⁹¹ Var uzskatīt, ka stingrās atbildības doktrīna tiek uzskatīta par nepieciešamu sabiedrības interesēs, lai attīstītu augstākus drošības, tīrības un labklājības standartus, vienlaikus atvieglojot valsts iestāžu darbu.⁴⁹²

Jāatzīmē, ka šāda stingrās atbildības doktrīnas piemērošana nav viennozīmīgi vērtējama. No vienas puses, protams, nevar noliegt, ka ar to daudzos gadījumos tiek būtiski atvieglots tiesībsargājošo iestāžu darbs, atsvabinot tās no pienākuma pierādīt personas vainu nodarījumā. Faktiski šajos nodarījumos personas vaina tiek prezumēta jebkādā no tās formām, tā loģiski izriet no nodarījuma objektīvo pusi veidojošajām darbībām vai bezdarbības. Taču, no otras puses, ar šādas doktrīnas atzīšanu šaubīgā stāvoklī nonāk vairāki tradicionāli krimināltiesību pamatprincipi, piemēram, vaina kā kriminālatbildības pamats, nevainīguma prezumpcija. Šādas šaubas arī ir par iemeslu tam, kādēļ vairumā valstu šāds atbildības princips ieviests nav.

Kā jau iepriekš tika norādīts, lielākajā daļā Eiropas valstu stingrās atbildības princips netiek atzīts. Pie šādām valstīm var pieskaitīt, piemēram, Vāciju, Austriju, Somiju, Zviedriju.⁴⁹³

Arī Latvijā stingrās atbildības doktrīna atzīta netiek, par pamatu kriminālatbildībai tiek izvirzīta individuālā vaina.

Lemjot par stingrās atbildības nepieciešamību un efektivitāti, ir arī jāuzdod jautājums - vai tas palīdzēs efektīvāk cīnīties ar noziedzību? Ja tiek ņemts vērā krimināltiesību un kriminālsoda vispārpreventīvais uzdevums - atturēt sabiedrību no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, tad var nonākt pie secinājuma, ka stingrās atbildības piemērošana krimināltiesībās šo funkciju varētu nepildīt. Krimināltiesību filozofijā ir arī pazīstama personas vainas uzskatīšana par ētisku attaisnojumu kriminālsodam kā personas morālās audzināšanas līdzeklim⁴⁹⁴.

⁴⁹⁰ Simester A.P., Sullivan G.R. Criminal law. Theory and doctrine. Oxford: Hart Publishing, 2000, p.157.

⁴⁹¹ Dobson P. Criminal law in a nutshell. London: Sweet & Maxwell, 1999, p.20.

⁴⁹² Cole G.F., Frankowski S.J., Gertz M.G. Major criminal justice systems: a comparative survey. 2nd edition. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1978, p.54.

⁴⁹³ Sk.: Cole G.F., Frankowski S.J., Gertz M.G. Major criminal justice systems: a comparative survey. 2nd edition. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1978, p.115., sk. arī: Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. The Implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 2. Antwerp: Intersantia, 2001.

⁴⁹⁴ Rodogno R. Gult, anger, and retribution. Legal Theory, December 2010, No.16, Cambridge University Press, p.59.

Izdarot šādu secinājumu, tiek ņemtas vērā sekojošas atziņas: 1) cilvēki kā saprātīgas būtnes ir spējīgas izdarīt izvēli; 2) izdarot izvēli, tiek izvērtēts lielākais iespējamais gūstamais labums no šīs izvēles.⁴⁹⁵

Ja šādas stingrās kriminālatbildības galvenais mērķis ir atturēt personas no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, tad, ņemot vērā augstāk norādītās tēzes par izvēles izdarīšanu, šāds kriminālatbildības modelis nevarētu sniegt gaidītos rezultātus. Proti, vienīgi persona, kura izlemj par savu rīcību, izvēlas un rīkojas apzināti, ir spējīga izvērtēt savu izvēli, kas ir būtiskākais priekšnosacījums vispārīgās prevencijas iedarbībai. Tādējādi, sodot personu, kura nav varējusi apzināties savas izvēles sekas, var šķist, ka netiktu pildītas soda funkcijas, vispārīgā un speciālā prevencija.

Taču ir iespējams arī pretējs viedoklis. Proti, stingrās kriminālatbildības institūtam varētu piedēvēt būtiskas vispārpreventīvās īpašības. Apzinoties šādas kriminālatbildības iestāšanās iespējamību, indivīdi daudzās jomās kļūtu ievērojami uzmanīgāki, tādējādi samazinot sabiedriski kaitīgo darbību skaitu. Piemēram, ja dzimumattiecības ar sešpadsmit gadus vecumu nenasniegušu personu būtu krimināli sodāmas neatkarīgi no tā, vai persona apzinājās vai neapzinājās sava partnera patieso vecumu, var pieņemt, ka lielākā daļa šādās attiecībās neieļausies, ja vien nebūtu pārliecinājušies par partnera vecumu.⁴⁹⁶ Proti, stingrās atbildības gadījumā indivīds var tikt sodīts neatkarīgi no tā, kādu subjektīvo izvēli viņš tika izdarījis. Pie šādas nostājas vienīgā iespēja, kā izvairīties no krimināltiesiska rakstura sekām, ir zināmās jomās jebkuru darbību veikt ārkārtīgi piesardzīgi, kas kopumā novestu pie tā, ka tiktu zaudēta liela daļa personiskās brīvības. Amerikāņu tiesību filozofi Džefrijs Mērfijs un Jūlijs Kolemans stingrās atbildības sistēmai ir vilkuši paralēles ar Sofokla traģēdiju „Valdnieks Edips”, norādot, ka vienīgā iespēja, kā Edipam izvairīties no noziegumiem, ko viņš neapzināti tika pastrādājis, bija visu mūžu neiziet no mājas, nekad neceļot, nekad neprecēties, kas nozīmētu nedarīt visu to, kas padara cilvēka dzīvi dzīvošanas vērtu.⁴⁹⁷ Neapšaubāmi, šāda cena būtu pārāk augsta par visai nelielu vispārīgās prevencijas efektivitātes pieaugumu.

Taču stingrās atbildības piekritēji šādu apsvērumu nebūt nenoliedz, norādot, ka vispārēja stingrās atbildības ieviešana tiešām varētu būt sabiedrībai drīzāk traucējoša un nepamatoti indivīda brīvību ierobežojoša, taču atsevišķās jomās tās piemērošana varētu būt attaisnojama.⁴⁹⁸ Piemēram, ASV kā šāda īpaši aizsargājama joma ir atzīta sabiedrības labklājība, kas saistīta ar preču un pakalpojumu drošumu, ekoloģiju. Šīs jomas tiek atzītas par potenciāli īpaši bīstamām, turklāt šo bīstamību iespējams mazināt, pievēršot atsevišķiem jautājumiem īpašu vērību. Valsts savā krimināltiesību sistēmā var iezīmēt atsevišķas jomas, kuras uzskata par īpaši potenciāli bīstamām, ar to

⁴⁹⁵ Murphy J.G, Coleman J.L. Philosophy of law. An introduction to jurisprudence. Revised edition. San Francisco: Westview press, 1990, p.127.

⁴⁹⁶ Hart L.A. Punishment and responsibility: essays in the philosophy of law. 2nd edition. New York: Oxford University press, 2008, p.82.

⁴⁹⁷ Murphy J.G, Coleman J.L. Philosophy of law. An introduction to jurisprudence. Revised edition. San Francisco: Westview press, 1990, p.127.

⁴⁹⁸ Wasserstorm R. Strict liability in the criminal law. Stanford Law Review, July 1960, Nr.12 (4), p.731. Citēts pēc: Philosophical perspectives on punishment. Ezorsky G. (comp.). New York: State University of New York Press, 1977, p. 196.

norādot sabiedrībai, ka, uzsākot darbību šajās jomās (piemēram - ķīmiskā rūpniecība, bīstamu vielu pārvadāšana), personai ir nepieciešams ievērot īpašu rūpību, paredzot un savlaicīgi nodrošinoties pret jebkāda kaitējuma sabiedrībai nodarīšanu. Pretējā gadījumā kriminālatbildība var iestāties neatkarīgi no personas vainas pakāpes un psihiskās attieksmes pret nodarījumu un tā sekām. Līdz ar to personas, kuras vēlas šajā jomā darboties, no valsts puses ar kriminālatbildības piedraudējumu tiek brīdinātas par iespējamo kriminālatbildības iestāšanos vienīgi par kādu konkrētu seku radīšanu, tādējādi personai dodot izvēles brīvību, darboties šajā nozarē un akceptēt stingrās atbildības „režīmu” vai arī atteikties no šādas nodarbes, izvēloties kādu citu darbības sfēru, kas nav pakļauta stingrās atbildības piedraudējumam.

Kādas tad ir tās tiesiskās problēmas, kuras anglosakšu tiesību loka valstīs tiek risinātas ar stingrās atbildības palīdzību? Atbildes uz šo jautājumu būtu iespējamas daudz un dažādas. Kā būtiskākie var tikt izvirzīti šādi apsvērumi:

- 1) procesuālās ekonomijas princips, kriminālprocesa izmaksu samazināšana, kas saistīta ar procesa virzītāja pienākumu samazināšanu (nav nepieciešams iegūt pierādījumus, kas liecinātu par nodarījuma subjektīvo pusi) un darba atvieglošanu;
- 2) stingrās atbildības piemērošana atsevišķos gadījumos ļauj sagatavot kvalitatīvākus tiesu spriedumus, tā kā nav nepieciešams analizēt pierādījumu bāzi, kas būtu bijis par pamatu subjektīvās puses konstatēšanai, jo nereti personas psihiskās attieksmes formas noteikšanu ir iespējams balstīt vien uz tiesas izdarītiem pieņēmumiem;
- 3) stingrās atbildības princips tiek piemērots juridisko personu saukšanai pie kriminālatbildības, tādējādi valstij realizējot kontroli arī pār šiem tiesību subjektiem;
- 4) stingrajai atbildībai tiek piedēvēta ievērojama vispārpreventīva ietekme, proti, pakļaujot kādu jomu stingrās atbildības piemērošanai, personas, kuras šajā jomā veic jebkādas aktivitātes, ievēros īpašu piesardzību un rūpību, lai neradītu kaitīgās sekas, par kuru iestāšanos tās varētu tikt sauktas pie atbildības neatkarīgi no viņu subjektīvās attieksmes;
- 5) tiek uzskatīts, ka stingrās atbildības piemērošanas iespējamība varētu likt juridiskām personām lielāku rūpību pievērst drošības jautājumiem, attiecīgi ieguldot lielākus līdzekļus dažādu drošības pasākumu maksimālas efektivitātes nodrošināšanai⁴⁹⁹;
- 6) pārmērīgas un nesaprātīgas prasības personas saukšanai pie kriminālatbildības neveicina kriminālprocesa mērķu sasniegšanu, sabiedriskā miera un drošības nodrošināšanu un vainīgo personu saukšanu pie atbildības.

Saprotams, ka vairums no šiem argumentiem kontinentālās Eiropas valstu krimināltiesībās nevarētu tikt atzīti par pietiekami ievērojamiem, lai atteiktos no fundamentālā individuālās vainas principa.

Šādai atšķirīgai pieejai varētu saskatīt vairākus iemeslus. Taču kā viens no galvenajiem iemesliem tiek minētas tieši kriminālprocesuālās atšķirības, galvenokārt attiecībā uz pierādījumu

---

⁴⁹⁹ Simester A.P. Is strict liability always wrong. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.25.-30.

iegūšanu un vērtēšanu, kontinentālās Eiropas un arī Latvijas procesuālās normas nodrošina salīdzinoši vienkāršu personas psihiskās attieksmes konstatēšanu.

Piemēram, anglosakšu tiesību loka valstīs ievērojami lielāka nozīme tiek piešķirta personas tiesībām neliecināt pret sevi, pie tam šī tiesība arī praktiski bieži tiek izmantota⁵⁰⁰. Savukārt, Latvijā šāda nostāja, atsakoties sniegt liecības, praksē visbiežāk tiek tulkota kā personas nevēlēšanās sadarboties ar procesa virzītāju un izmeklēšanas kavēšana, kam nereti ir novērojamas arī sekas, izraugoties nepamatoti smagu drošības līdzekli vai pat soda mēru. Pie šādiem apstākļiem Latvijā visai reti personas praktiski izmanto savas tiesības neliecināt pret sevi.

Tāpat praksē nereti var novērot gadījumus, kad aizdomās turētā, apsūdzētā vai tiesājamā persona paziņo procesa virzītājam, ka tā nevēlas sniegt liecības, taču šim paziņojumam vienalga seko virkne jautājumu, uz kuriem persona, protams, var neatbildēt. Šāda procesa virzītāja rīcība anglosakšu tiesību loka valstīs tiktu novērtēta kā nepieļaujama spiediena izdarīšana un personas tiesību neliecināt pret sevi pārkāpuma mēģinājums⁵⁰¹, savukārt, Latvijas kriminālprocesā šāda rīcība varētu tikt uzlūkota vien kā pratināšanas taktika. No iepriekš minētā var secināt, ka, kaut arī personas tiesības nesniegt liecības pret sevi ir pazīstamas abu šo tiesību loku valstīs, tomēr atšķirīgas tiesību piemērošanas tradīcijas un dažādā pieeja šim principam rada arī būtiski atšķirīgas sekas attiecībā uz pierādījumu iegūšanu, proti, anglosakšu tiesību loka valstīs dažkārt praksē ir visai apgrūtināši iegūt tiešus un pārlicinošus pierādījumus par personas psihisko attieksmi pret savu darbību vai tās sekām.

Šādu atšķirīgu pieeju vainas pierādīšanas jautājumam raksturo arī, piemēram, Lielbritānijas procesuālās normas, kas liedz pierādījumu pārbaudes ietvaros tiesai sniegt ziņas par personas iepriekšējām sodāmībām. Proti, Lielbritānijā kriminālprocesā iztiesāšana norit divos posmos. Sākotnēji tiek pārbaudīti pierādījumi personas vainai. Un tikai konstatējot, ka personas vaina ir pierādīta, tiesa var pāriet pie jautājuma par piemērojamā soda bargumu, kad arī var tikt aplūkots jautājums par personas iepriekšējām sodāmībām. Latvijas kriminālprocesā, savukārt, šis jautājums tiek darīts zināms jau pašā iztiesāšanas sākumā, noskaidrojot apsūdzētā personību un iztaujājot par viņa personas datiem. Nenoliedzami, arī apstāklim, ka Lielbritānijā vairumu krimināllietu izskata zvērināto tiesa, kas sastāv no tautas pārstāvjiem bez īpašām juridiskām zināšanām, ir nozīme stingrās atbildības pastāvēšanai, tā kā šāda pieeja atsevišķos gadījumos padara vienkāršāku un saprotamāku nodarījuma iespējamo kvalifikāciju.

Faktiski kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs krimināltiesiskas vai procesuālas problēmas, kuras, piemēram, Anglijā tiek risinātas ar stingrās atbildības piemērošanu, tiek risinātas ar citiem paņēmieniem.

Pirmkārt, kontinentālajā Eiropā tie nodarījuma sastāva elementi, attiecībā uz kuriem Anglijā tiek piemērota stingrā atbildība, tiek uzlūkoti kā apstākļi, kas tādā vai citādā veidā ietekmē soda bargumu. Piemēram, Francijas kriminālkodekss attiecībā uz daudziem nodarījumiem paredz sodu

⁵⁰⁰ Spencer J.R., Pedain A. Approaches to strict and constructive liability in continental criminal law. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.270.

⁵⁰¹ Spencer J.R., Pedain A. Approaches to strict and constructive liability in continental criminal law. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.271.

gradāciju atkarībā no seku smaguma, neprasot pierādījumus personas psihiskajai attieksmei attiecībā uz sekām⁵⁰². Savukārt, mūsu valsts Krimināllikums pieprasa vainas formas konstatēšanu arī attiecībā uz nodarījuma sekām. Kā piemēru var minēt Krimināllikuma 125.panta trešajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu (tīša smaga miesas bojājuma nodarīšana, kas vainīgā neuzmanības dēļ bijis par iemeslu cietušā nāvei) vai Krimināllikuma 260.panta pirmo, pirmo prim, un otro daļu (ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšana, kā rezultātā cietušajam nodarīti miesas bojājumi vai izraisīta cietušā nāve). Šo nodarījumu sastāvā cita starpā ir nepieciešams konstatēt arī personas nevērību vai nolaidību attiecībā uz izraisītajām sekām. Salīdzināšanai var minēt, ka Anglijas krimināltiesībās šāda veida noziedzīgi nodarījumi parasti satur stingrās atbildības elementu⁵⁰³, kā atbildību par radītajām sekām, ja vien attiecībā uz noziedzīgo darbību ir konstatēta noteikta vainas forma. Faktiski arī Latvijas krimināltiesībās atbildības pakāpi šādos nodarījumos nosaka tikai un vienīgi sekas, kuru smagumam visbiežāk ir nejaušības raksturs. Respektīvi, pie personas vienādas attieksmes pret nodarījuma sekām, nodarījuma kvalifikācija un soda bargums būs atkarīgs vienīgi no šo seku smaguma.

Kā vēl viens iespējama risinājums, lai izvairītos no stingrās atbildības piemērošanas, ir atsevišķos gadījumos uzlūkot vainas konstatēšanas problēmu kā pierādīšanas jautājumu, paredzot dažādas likuma prezumpcijas, kas to vai citu faktu ļauj uzskatīt par patiesu bez pierādīšanas. Kā jau iepriekš tika norādīts, tad, piemēram, ASV ir spēkā likuma prezumpcija, saskaņā ar kuru tiek noteikts, ka 1000 pēdu rādiusā ap skolu katrs, pie kura atrodas narkotiskās vielas, tās glabā un pārnēsā realizācijas nolūkā⁵⁰⁴. Arī 2005.gada 21.aprīlī Saeimā pieņemtajā Kriminālprocesa likumā ir iekļautas šādas fakta legālās prezumpcijas, 125.pantā paredzot, ka bez papildu procesuālo darbību veikšanas par pierādītiem uzskatāma virkne noteiktu apstākļu. Savukārt, Kriminālprocesa likuma 355.pants attiecībā par noziedzīgi iegūtas mantas statusu paredz likuma prezumpciju, kuras atspēkošanai pierādīšanas pienākums ir uzlikts ieinteresētajai personai. Šeit būtu vietā piebilst, ka arī šādu likuma prezumpciju esamība un pierādīšanas pienākuma pārņemšana uz apsūdzēto vai tiesājamo personu anglosakšu krimināltiesību ietvaros tiek uzlūkota kā viena no stingrās atbildības izpausmēm⁵⁰⁵.

Tomēr, izvērtējot atšķirības anglosakšu un kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs, ir izdarāms secinājums, ka varbūt būtiskākā atšķirība, kas ļauj kontinentālās Eiropas valstu krimināltiesību sistēmā lielākoties noliegt stingrās atbildības principa piemērošanu, ir kontinentālajā Eiropā izplatītā krimināltiesību un administratīvo tiesību visai striktā nošķiršana, kāda savukārt nepastāv anglosakšu tiesību loka valstīs. Ar administratīvajām tiesībām turpmāk šajā pētījumā tiks apzīmēta vienīgi administratīvo tiesību daļa, kas attiecas uz administratīvo sodu piemērošanu. Tas, ka administratīvo sodu tiesības ir savā ziņā atšķirīga šīs tiesību nozares sastāvdaļa ar savām procesuālajām piemērošanas īpatnībām, norāda arī Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likuma⁵⁰⁶ 2.panta otrajā daļā

⁵⁰² Spencer J.R., Pedain A. Approaches to strict and constructive liability in continental criminal law. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.281.

⁵⁰³ Ibid., p.242.

⁵⁰⁴ Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.6.

⁵⁰⁵ Ibid., p.5 - 6.

⁵⁰⁶ Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 28.jūnijs, Nr.97 (2672).

noteiktais, ka kārtību, kādā izskata administratīvo pārkāpumu lietas un izpilda lēmumus administratīvo pārkāpumu lietās, regulē īpašs likums⁵⁰⁷. Līdz ar to arī administratīvās tiesības (pēc to piemērošanas procedūras un tiesisko seku rakstura) tiek it kā sadalītas divās daļās -

- 1) administratīvās tiesības, kas regulē administratīvo aktu pieņemšanu un šo aktu vai iestādes faktiskās rīcības pārsūdzēšanas kārtību, nolūkā nodrošināt indivīda tiesību ievērošanu publiski tiesiskajās attiecībās ar valsti, kā tas izriet no Administratīvā procesa likuma⁵⁰⁸ 2.panta noteikumiem;
- 2) un administratīvās tiesības, kas reglamentē sodu uzlikšanu par mazāk būtisku pārkāpumu izdarīšanu un šo sodu pārsūdzēšanas kārtību, nolūkā panākt regulatīva rakstura normu ievērošanu ar soda piedraudējumu, vienlaikus aizsargājot personu tiesības no nepamatotu vai nesamērīgu sodu piemērošanas.

Administratīvās tiesības, kas attiecas uz sodu piemērošanu, pēc savas dabas un pazīmēm ir visai tuvas krimināltiesībām. Kā vienā, tā otrā šajā nozarē sodus piemēro valsts attiecībā uz indivīdu (atsevišķi ir apskatāms jautājums par juridisko personu sodīšanu) par kādu sabiedrībai kaitīgu darbību vai bezdarbību vai seku radīšanu, kas veikts, pārkāpjot kādus noteiktās tiesību normās ietvertus uzvedības priekšrakstus. No materiāltiesiskā viedokļa atšķirība starp šīm administratīvajām tiesībām un krimināltiesībām ir vienīgi pārkāpumu kaitīguma pakāpē un līdz ar to arī piemērojamo sodu smagumā. Lai gan arī par šīm atšķirībām var diskutēt, minot piemērus, kad administratīvo tiesību ietvaros dažkārt pārkāpumi var būt visai būtiski un sabiedriskajām interesēm kaitīgi, un sodi var pat pārsniegt kriminālsodu bargumu. No procesuālā viedokļa administratīvo sodu piemērošanas kārtība ir salīdzinoši vienkāršāka un pārsvarā prasa no valsts mazāku resursu patēriņu. Kaut arī attiecībā uz personu vainu Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa normatīvais regulējums ir visai līdzīgs Krimināllikuma regulējumam, tiesību piemērošanas praksē šīs atšķirības ir krietni būtiskākas, dodot valstij ievērojamas atlaides attiecībā uz vainas pierādīšanu un vainas formas (subjektīvās attieksmes) konstatēšanu.

Arī attiecībā uz administratīvo sodu piemērošanu fiziskajām personām ir secināms, ka vainas pierādīšanas vai vainas formas konstatēšanas jautājumiem tiek pievērsta ievērojami mazāka uzmanība nekā krimināltiesību sfērā. Tā, piemēram, Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149.²⁵ panta otrā daļa paredz atbildību par braukšanu ar transportlīdzekli, kuram nav kādas no noteiktajām numura zīmēm vai kāda no tām ir aizsegta. Aptaujājot ceļu policijas amatpersonas par praksi šādu administratīvo pārkāpumu lietās, nācās izdarīt secinājumu, ka faktiski nevienā no šiem gadījumiem tiesību piemērotājs lēmumos par administratīvo sodu piemērošanu nav apsvēris jautājumu, vai persona sodāma par šo pārkāpumu vienīgi tad, ja ir ekspluatējusi automašīnu bez valsts reģistrācijas numura zīmes apzināti, vai atbildība var iestāties arī tad, ja persona to ir darījusi aiz neuzmanības (pirms uzsākt kustību nav pārliecinājusies, vai numura zīme nav, piemēram, nozagta vai nokritusi), vai atbildība var iestāties arī tad, ja šī numura zīme būtu nokritusi brauciena laikā un persona par to neko nebūtu zinājusi.

⁵⁰⁷ Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likuma pārejas noteikumu 5.punktu Ministru kabinetam līdz 2006.gada 1.maijam bija jāizstrādā un jāiesniedz Saeimai likumprojekts, kas regulē kārtību kādā izskatāmas administratīvo pārkāpumu lietas un izpildāmi lēmumi administratīvo pārkāpumu lietās.

⁵⁰⁸ Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14.novembris, Nr.164 (2551).

Visos gadījumos personām administratīvais sods saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149.²⁵ panta otro daļu ir ticis piemērots, faktiski neņemot vērā un neizvērtējot personas psihisko attieksmi (vainas formu), pamatojoties vienīgi uz objektīvajām pazīmēm, faktu, ka transporta līdzeklis ticis ekspluatēts bez šīs valsts reģistrācijas numura zīmes.

Tas pats ir attiecināms arī uz nodokļu tiesībās sastopamajām sankcijām (uzrēķina), kas pēc savas dabas tāpat ir uzskatāms par administratīvo sodu. Proti, gadījumos, ja Valsts ieņēmumu dienesta amatpersonas attiecīgas procedūras (audita) rezultātā konstatēs, ka nodokļu maksātājs, juridiskā persona vai fiziskā persona, nav nomaksājusi visus tiesību normās paredzētos nodokļus, no šī nodokļu maksātāja tiks iekasēts ne vien nesamaksātais nodoklis, bet arī sods par šā nodokļa nesamaksu, kas var sastādīt līdz pat 100% no nesamaksātā nodokļa summas⁵⁰⁹. Būtībā šāds uzrēķins nav uzskatāms par neko citu kā administratīvo sodu par nodokļu nemaksāšanu. Tomēr neviens no šiem normatīvajiem aktiem neparedz personas (kādas uzņēmuma amatpersonas vai fiziskās personas - nodokļu maksātāja) jebkādas vainas formas konstatēšanu. Uzrēķins var tikt veikts neatkarīgi no tā, vai persona kādu nodokļa maksājumu nav veikusi apzināti vai aiz nevērības. Tiesa gan, kriminālatbildība par izvairīšanos no nodokļu nomaksas saskaņā ar Krimināllikuma 218.pantu var iestāties vienīgi tad, ja var pierādīt, ka persona apzināti ir veikusi darbības vai bezdarbību, lai izvairītos no nodokļu maksājumiem. Taču nodokļu tiesību ietvaros personas sodīšanai šādu ierobežojumu nav.

Rezumējot iepriekš minēto jāsecina, ka šobrīd pastāvošais sodu tiesību iedalījums krimināltiesībās un administratīvajās tiesībās ir zināmā mērā mākslīgi radīts. Šādam iedalījumam par iemeslu varētu būt tieši atšķirības šo normu piemērošanas procedūrā. Veicot šādu dalījumu, faktiski valsts ir centusies tādā veidā sasniegt vienu no mērķiem, kādu anglosakšu tiesību loka valstīs panāk, izmantojot stingrās atbildības principu vai piemērojot kriminālatbildību juridiskajām personām, proti, padarīt efektīvāku regulējošo normu piemērošanu, neradīt valstij pārmērīgus šķēršļus normu piemērošanas procesā, atvieglot valsts iestāžu darbu, taupīt resursus⁵¹⁰.

Šeit būtu vietā atzīmēt, ka arī Lielbritānijas tiesību zinātnieku vidū attiecībā uz stingrās atbildības piemērošanas pieļaujamību tiek norādīts, ka šāda atbildības modeļa piemērošana ir pieļaujama attiecībā uz kvazikrimināla rakstura pārkāpumiem, kam analogi varētu būt administratīva rakstura pārkāpumi Latvijas tiesībās, kamēr attiecībā uz „īstiem” noziedzīgiem nodarījumiem tiek ieteikts pieturēties pie individuālās vainas principa⁵¹¹.

Jautājumā par atšķirībām starp sodu piemērošanu krimināltiesību ietvaros un sodu piemērošanu citu tiesību nozaru ietvaros vērā ņemams ir Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976.gada 8.jūnija spriedums lietā Engels un citi pret Nīderlandi⁵¹². Šajā spriedumā (no 80.līdz 85.paragrāfam) tiesa ir analizējusi

⁵⁰⁹ Sk.piem.: Par pievienotās vērtības nodokli: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 30.marts, Nr.49 (332), 35.panta 2.daļa; sk.arī: Par nodokļiem un nodevām: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 18.februāris, Nr.26 (309), 32.pants, 34.pants.

⁵¹⁰ Simester A.P. Is strict liability always wrong. Gram: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.25.-30.

⁵¹¹ Sk. Simester A.P. Is strict liability always wrong. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005, p.37.-38.; sk.arī: Ashworth A. Principles of criminal law. 4th edition. New York: Oxford University press, 2003, p.172.-173.; sk.arī: Ryan C. Criminal law. 5th edition. New York: Oxford University Press, 1998, p.98.

⁵¹² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976.gada 8.jūnija spriedums lietā Nr.5100/71 Engel and others v. The Netherlands.

kritērijus, pēc kādiem vadīties, lai noteiktu, vai personai no valsts puses izvirzītie pārmēti un sekojošais sods tiek aptverts ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta pirmajā daļā ietvērto apzīmējumu „apsūdzība krimināllietā”. Ar šo spriedumu tiesa ir izvirzījusi trīs kritērijus. Pirmkārt, ir nepieciešams konstatēt, kādai tiesību nozarei pieder attiecībā uz personu piemērojamās likuma normas nacionālajās tiesībās. Proti, ja attiecībā uz personu tiek piemērotas krimināltiesību normas, tad nav šaubu par to, ka viņai tiek izvirzīta apsūdzība krimināllietā konvencijas 6.panta pirmās daļas izpratnē. Bet gadījumos, ja piemērotas tiek citu tiesību nozaru normas, tad, otrkārt, ir nepieciešams izvērtēt iespējamā piemērojamā soda veidu, un to salīdzināt ar krimināltiesību ietvaros piemērojamajiem sodu veidiem. Un, treškārt, ir nepieciešams izvērtēt iespējamā piemērojamā soda apmēru, salīdzinot to ar krimināltiesību ietvaros piemērojamo sodu apmēriem. Proti, gadījumos, ja persona tiktu sodīta, piemēram, disciplinārā vai administratīvā kārtībā, būtu jāizvērtē, vai personai draudošais soda veids un soda mērs ir salīdzināms ar soda veidu un mēru, kāds nacionālajās tiesībās ir paredzēts krimināltiesību ietvaros. Ja šāda līdzība ir konstatējama, tad ir pamats secinājumam, ka arī uz šādiem valsts izvirzītajiem pārmētiem un par tiem piemērojamajiem sodiem ir attiecināms konvencijas 6.panta pirmajā daļā ietvertais apzīmējums „apsūdzība krimināllietā”.

Arī U.Krastiņš ir norādījis, ka “administratīvi sodāms tiesībpārkāpums pēc būtības un juridiskās nozīmes tiek pielīdzināts kriminālsodāmam nodarījumam, ja tiesībpārkāpuma būtība atšķiras tikai kaitīguma smagumā”⁵¹³. Šāda tēze cita starpā tiek arī pamatota ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 7. jūnija spriedumu lietā “Zolotuhins pret Krieviju” (*Sergey Zolotukhin v. Russia*)⁵¹⁴. Šā sprieduma 30. punktā tiesa ir norādījusi, ka attiecībā uz nodarījumu klasifikāciju nacionālajos likumos, kas dažās nacionālo tiesību sistēmās tiek apzīmētas par "administratīvajām", aptver atsevišķus tiesībpārkāpumus, kas pēc savas būtības ir krimināli, taču pārāk maznozīmīgi, lai uz tiem attiecinātu krimināltiesību normu darbību un kriminālprocesu. Var atzīmēt, ka šo tēzi par pareizu ir atzinusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas lielā palāta savā 2009.gada 10.februāra spriedumā lietā “Zolotuhins pret Krieviju” (*Sergey Zolotukhin v. Russia*)⁵¹⁵, šā sprieduma §52. - §57. sniedzot izvērstu šīs tēzes pamatojumu.

No šāda viedokļa izvērtējot soda veidus un soda mērus, kādus var piemērot Latvijas administratīvajās tiesībās, varētu izvirzīt viedokli, ka gadījumos, kad administratīvo tiesību piemērošanas rezultātā personai var tikt piemērota brīvības atņemšana (arests) vai ievērojams naudas sods, varētu būt pamatoti uz šiem gadījumiem attiecināt Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta pirmajā daļā ietvērto apzīmējumu „apsūdzība krimināllietā” un tādējādi uz šiem gadījumiem arī attiecināt 6.panta regulējumu par tiesībām uz taisnīgu lietas izskatīšanu. Šādi apsvērumi tikai vēlreiz norāda uz krimināltiesību un administratīvo sodu tiesību radniecīgo dabu, kā arī norāda uz nepieciešamību līdzīgu standartu piemērošanā abās šajā nozarēs, tajā skaitā arī attiecībā uz vainas izpratni un vainas konstatēšanu.

⁵¹³ Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Jurista Vārds, 2011. 19.jūlijs, Nr.29 (676), 4.lpp.

⁵¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.14939/03 *Sergey Zolotukhin v. Russia*.

⁵¹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2009.gada 10.februāra spriedums lietā Nr.14939/03 *Sergey Zolotukhin v. Russia*.

5. VAINAS NOZĪME JURIDISKO PERSONU KRIMINĀLATBILDĪBAS NOTEIKŠANĀ

Kopš otrā pasaules kara, bet galvenokārt kopš 70.gadu beigām jautājums par to, kā izrīkoties ar "kriminālas ievirzes" juridiskajām personām, ir bijis viens no galvenajām sodu politikas tēmām ekonomisko krimināltiesību jomā. Iemesls tam ir vienkāršs, juridiskajām personām mūsdienās ir vērā ņemama ietekme uz dažādiem sociāliem, ekonomiskiem un arī politiskiem procesiem. Ceļā uz šīs problēmas novēršanu daudzas valstis ir grozījušas un papildinājušas savus krimināltiesību avotus, dažādas pārnacionāla rakstura organizācijas (Eiropas Savienība, Eiropas Padome, Apvienoto Nāciju Organizācija) ir izstrādājušas virkni konvenciju un ieteikumu. Līdz ar to arī Latvijā aktualizējas sodu politikas jautājums, ko saukt pie atbildības par nodarījumiem šo juridisko personu darbības ietvaros?

Latvijā šobrīd krimināltiesības atzīst vienīgi fizisko personu individuālo kriminālatbildību, tas atspoguļojas Krimināllikuma 11.pantā „Vecums, ar kuru iestājas kriminālatbildība”, kā arī Krimināllikuma 12.pantā „Fiziskas personas kā juridiskās personas pārstāvja atbildība”. Jāatzīmē, ka līdzīgi šis jautājums tika regulēts arī 1933.gada Sodu likumā, kur vispārējās daļas 51.pants noteica fizisko personu atbildību juridisko personu lietās. Sodu likuma komentāros skaidrots, ka 51.pants tika ieviests nolūkā izšķirt veco strīdu par to, vai juridiskas personas var būt patstāvīgi noziedzīgu nodarījumu subjekti, vai nē⁵¹⁶. Kā norādīts profesora P.Minca veidotajā 1934.gada mācību grāmatā “Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa”, Latvijas Sodu likums ir nostājies uz vecā viedokļa, sekojot Šveices 1918.gada projektam⁵¹⁷.

Taču šādi apsvērumi mūsdienās var izrādīties nepietiekami attiecībā uz cīņu ar juridisko personu izdarītiem pārkāpumiem.

Sakarā ar vairākām konvencijām, kurām Latvija ir pievienojusies, Tieslietu ministrijā tika izveidota darba grupa, lai izstrādātu grozījumus Krimināllikumā, kas iedibinātu juridisko personu kriminālatbildību arī Latvijā. Kā norādīts likumprojekta Nr.699 „Grozījumi Krimināllikumā” anotācijā⁵¹⁸, tad juridisko personu kriminālatbildības ieviešana ir ciešā saistībā ar Krimināllikuma harmonizāciju ar tādiem starptautisko tiesību aktiem kā Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību⁵¹⁹, Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija⁵²⁰, Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu,

⁵¹⁶ 1933.g.24.aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sast: P.Mincs H.Ehlerss, P.Jakobi, J.Lauva. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1934, 25.lpp.

⁵¹⁷ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Otrs, pārstrādāts un papildināts izdevums. Rīga: Autora izdevums, 1934, 64.lpp.

⁵¹⁸ 8.Saeimas likumprojekta Nr.699 Grozījumi krimināllikumā anotācija. Pieejams: www.saeima.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁵¹⁹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūnijs, Nr.87 (2474). Sk.arī: Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūnijs, Nr.87 (2474). Sk.arī: Par ANO konvencijas spēkā stāšanos: Ārlietu ministrijas 2003.gada 23.oktobra dienesta informācija Nr. 40/1106-8218. Latvijas Vēstnesis, 2003. 31.oktobris, Nr.153(2918).

⁵²⁰ Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20.decembris, Nr.460/464 (2371/2375). Sk.arī: Par Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20.decembris, Nr. 460/464 (2371/2375). Sk.arī: Par Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijas spēkā stāšanos: Ārlietu ministrijas 2002.gada 6.decembra dienesta informācija Nr.40/1246-10097. Latvijas Vēstnesis, 2002. 13.decembris, Nr.183 (2758).

meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju⁵²¹, Eiropas Savienības Konvencija par dalībvalstu finansiālo interešu aizsardzību (PIF konvencija)⁵²², Eiropas Savienības Padomes 1999.gada 28.maija Rezolūcija par aizsardzības pastiprināšanu, izmantojot kriminālsodus, pret naudas viltošanu saistībā ar eiro ieviešanu⁵²³, Eiropas Savienības Padomes 2000.gada 29.maija Pamatlēmums par pastiprinātu aizsardzību, izmantojot kriminālsodus un citas sankcijas, pret naudas viltošanu saistībā ar euro ieviešanu⁵²⁴, kā arī dažādas Eiropas Padomes Finanšu darbības uzdevumu grupas (FATF) rekomendācijas.

Vairāki krimināltiesību zinātnieki un praktiķi dažādos savos rakstos tika paiduši gan atbalstošu, gan arī skeptisku viedokli šajā sakarībā.⁵²⁵ Viens no būtiskākajiem pretargumentiem juridisko personu kriminālatbildības ieviešanai ir noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvās puses trūkums šāda kriminālatbildības subjekta vainošanas gadījumā. Viedokļi šajā jautājumā ir dažādi. Dažādi ir arī iespējamie risinājumi gadījumā, ja tiek atzīta juridisko personu kriminālatbildības iespējamība.

Arī Krievijas krimināltiesību teorijā ir tikusi pausta gan kritiska attieksme pret juridiskās personas kriminālatbildību, kā galveno pretargumentu šāda kriminālatbildības subjekta atzīšanai

---

⁵²¹ Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312 (1369/1373). Sk.arī: Par Konvenciju par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312 (1369/1373).

⁵²² Konvencija par Eiropas Kopienu finansiālo interešu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 2003. 17.aprīlis, Nr.60 (2825). Sk.arī: Par Konvenciju par Eiropas Kopienu finansiālo interešu aizsardzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 17.aprīlis, Nr.60 (2825). Sk.arī: Par konvencijas spēkā stāšanos: Ārlietu ministrijas 2005.gada 10.februāra dienesta informācija Nr. 41/221-1199. Latvijas Vēstnesis, 2005. 15.februāris, Nr.25 (3183).

⁵²³ Par aizsardzības pastiprināšanu, izmantojot kriminālsodus, pret naudas viltošanu saistībā ar eiro ieviešanu: Eiropas Savienības Padomes 1999.gada 28.maija rezolūcija. Pieejams: eur-lex.europa.eu [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁵²⁴ Par pastiprinātu aizsardzību, izmantojot kriminālsodus un citas sankcijas, pret naudas viltošanu saistībā ar euro ieviešanu: Eiropas Savienības Padomes 2000.gada 29.maija pamatlēmums. Pieejams: eur-lex.europa.eu [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁵²⁵ Burkāns V. Par kolektīvo personu kā kriminālās atbildības subjektu. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 22.jūnijs, Nr.25 (178), 20.lpp.; Judins A. Par Krimināllikuma un konvenciju saikni. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 10.aprīlis, Nr.11 (204), 12.lpp.; Judins A. Vai juridiskā persona ir jāsauc pie kriminālatbildības. Jurista vārds, 2004. 13.aprīlis, Nr.14 (319), 4.lpp.; Krastiņš U. Juridiskās atbildības kolektīvais subjekts uzņēmējdarbībā. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2001, Nr.1 (14), 58.lpp.; Krastiņš U. Par krimināltiesībām, kas prasa diskusiju. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 13.februāris, Nr.3 (196), 12.lpp.; Skačkovs D. Krimināltiesībās viedokļi joprojām ir dažādi. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 27.februāris, Nr.5 (198), 8.lpp.; Skačkovs D. Par juridisko personu un tās atbildības veidiem. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 7.novembris, Nr.34 (187), 9.lpp.; Šimkus S. Juridiskās personas kriminālatbildības ieviešanas problēmas. Jurista Vārds, 2004. 19.oktobris, Nr.40 (345), 9.lpp.; Šimkus S. Juridiskās personas kriminālatbildība. Ārvalstu pieredze. Jurista Vārds, 2004. 22.jūnijs, Nr.23/24 (328/329), 1.lpp.; Tihomirij K. Par juridisko personu, par tās iespējamo kriminālatbildību. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 11.jūlijs, Nr.27 (180), 7.lpp.; Svikša I. Par juridisko personu atbildību. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 9.marts, Nr.10 (163), 9.lpp.

izvirzot subjektīvās puses trūkumu juridiskās personas rīcībā⁵²⁶, gan arī atbalstoša nostāja šāda kriminālatbildības subjekta ieviešanai⁵²⁷.

Nav šaubu par to, ka viens no svarīgākajiem aspektiem, lemjot jautājumu par personas kriminālatbildību, ir tās vaina. Vaina ir indivīda psihiskā attieksme pret viņa darbības vai bezdarbības izpausmi, kaitīgajām sekām un cēloņsakarību starp darbību vai bezdarbību un tās izraisītajām sekām.⁵²⁸ Arī ārvalstu krimināltiesību zinātnieki ir norādījuši, ka Latvijā vainas jēdzienam raksturīga psiholoģiska pieeja, vaina noziedzīga nodarījuma kontekstā apzīmē tikai personas attieksmi pret izdarīto noziegumu⁵²⁹. Acīmredzot šādā izpratnē vaina nevar tikt attiecināta uz juridiskajām personām, jo subjektīva attieksme pret notikumiem vai parādībām var piemist tikai indivīdam, fiziskajai personai.

Ir izteikts arī viedoklis par to, ka juridiskajai personai, kolektīvam, varot piedēvēt kolektīvo vainu⁵³⁰, pamatojot šādu tēzi ar kolektīvās apziņas pastāvēšanu. Šāda teorija gan būtu noraidāma, jo kolektīvās apziņas pastāvēšanu savulaik daudzinaja marksisma ļeņinisma klasiķi⁵³¹, kuru uzskati mūsdienās jau sen ir bankrotējuši. Lai gan, piemēram, Moldovas Republikas kriminālkodeksa⁵³² 21.panta trešajā daļā, reglamentējot kriminālatbildības subjektu, ir noteikts, ka juridiskā persona, kas veic komercdarbību, var tikt saukta pie kriminālatbildības, ja šī juridiskā persona ir vainīga tai ar likumu uzlikto pienākumu neizpildē vai aizliegumu neievērošanā. Un šīs normas ietvaros vainas jēdziens tieši tiek attiecināts uz pašu juridisko personu. Turklāt šī Moldovas Republikas kriminālkodeksa 21.panta piektā daļa paredz, ka juridiskās personas atbildība neizslēdz fiziskās personas atbildību par izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Respektīvi, juridiskās personas kriminālatbildība var iestāties pati par sevi un tā netiek saistīta ar juridiskās personas pārstāvja rīcību un vainu.

Tomēr visvairāk pamatotais un arī citu valstu praksei pietuvinātais vainas un cēloniskās sakarības noteikšanas mehānisms šķiet šāds: juridiskās personas atbildību veido tās konkrētu fizisko personu juridiskas sekas izraisīta rīcība⁵³³.

---

⁵²⁶ Sk.piem.: Кафельников А. Юридическое лицо как субъект уголовной ответственности в законодательстве зарубежных стран. Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники. Материалы III международной научно - практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им.М.В.Ломоносова 29-30 мая 2003. Москва: издательство "ЛексЭст", 2004, с.409.

⁵²⁷ Талан М.В. Уголовная и административная ответственность юридических лиц. Соотношение преступлений и иных правонарушений: современные проблемы. Материалы IV Международной научно - практической конференции, посвященной 250-летию образования Московского государственного университета имени М.В.Ломоносова и состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 27-28 мая 2004. Москва: издательство "ЛексЭст", 2005, с.565, sk. arī: Плотников А.И. Принцип вины и его реализация в уголовном законодательстве. Пять лет действия УК РФ: Итоги и перспективы. Материалы II Международной научно - практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 30-31 мая 2002. Москва: издательство "ЛексЭст", 2003, с.129.

⁵²⁸ Krastiņš U. Par dažiem ierosinājumiem revidēt jauno Krimināllikumu. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 1999. 17.novembris, Nr.40 (147), 5.lpp.

⁵²⁹ Krauss D., Pastille K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 82.lpp.

⁵³⁰ Skačkovs D. Par juridisko personu un tās atbildības veidiem. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 7.novembris, Nr.34 (187), 9.lpp.

⁵³¹ Īsā filozofiskā vārdnīca. M.Rozentala un P.Judina redakcijā. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1955, 28.lpp.

⁵³² Уголовный кодекс Республики Молдова. Chișinău: Elena-V.I., 2007.

⁵³³ Burkāns V. Par kolektīvo personu kā kriminālās atbildības subjektu. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 22.jūnijs, Nr.25 (178), 20.lpp.

Ārvalstu krimināltiesību praksē ir pazīstami dažādi modeļi, kas tiek izmantoti juridisko personu (un to pārstāvju) kriminālatbildības izraisīšanai. Diemžēl jāsaprot, ka nepastāv viena plaši atzīta teorija par juridisko personu vainojamību, ko nosaka gan dažādu valstu atšķirīgās tiesību tradīcijas, gan arī noziedzīgo nodarījumu, par kuriem tiek sauktas pie atbildības juridiskās personas, dažādība un atšķirīgais raksturs. Tālāk īss ieskats par šīm teorijām.

1) Identificējošā jeb Alter Ego doktrīna. Galvenā šīs klasiskās teorijas tēze, kas ir radusies Lielbritānijas krimināltiesībās, nosaka, ka juridiskās personas uzņemas atbildību par ārējiem vai iekšējiem pārkāpumiem, ko izdarījuši šīs juridiskās personas darbinieki. Lielbritānijas tiesību praksē šo personu loks aprobežojas ar vadošajiem darbiniekiem, proti, ar personām, kas rīkojas kā šo juridisko personu atbildīgie rīkotāji vai vadošās institūcijas. Lielbritānijā šī identifikācijas doktrīna ir veikusi savu attīstību jau 20.gs.sākumā. Šīs doktrīnas pamatā bija mēģinājumi nepieļaut korporāciju kriminālatbildības iestāšanos par jebkura šīs korporācijas darbinieka vainojamu rīcību. Pirmo reizi identifikācijas doktrīna tika nostiprināta spriedumā lietā Lennard's Carrying Co Ltd pret Asiatic Petroleum Co Ltd⁵³⁴ (1915.gadā), vēlāk šī doktrīna ieguva savu atzīšanu ar spriedumu lietā Bolton Engineering pret T.J. Graham & Sons (1957.gadā)⁵³⁵ un galēji tā tika formulēta mūsdienām atbilstošā redakcijā Lordu palātas spriedumā lietā Tesco Supermarkets Ltd pret Natrass⁵³⁶ (1972.gadā), kas vēl līdz mūsdienām ir uzskatāma par vienu no vadošajām lietām judikatūras veidošanā Lielbritānijā juridisko personu kriminālatbildības jautājumos. Šajā spriedumā tā autors Lordu palātas tiesnesis lords Reids tika norādījis: „Cilvēkam piemīt saprāts, ar kura palīdzību viņš var iemantot zināšanas, kā arī formulēt nodomu vai radīt neuzmanību, tāpat arī cilvēkam ir rokas, ar kurām tas spēj realizēt savas ieceres. Korporācijām nepiemīt nekas no augstāk minētā, tai ir jādarbojas tikai ar cilvēka palīdzību, lai arī ne katru reizi ar vienu un tā paša cilvēka. No tā izriet, ka tas nevar būt jebkurš cilvēks, kas runā un rīkojas korporācijas vārdā. Šai personai ir jārīkojas kā korporācijai, un šīs personas saprāts, kas virza šādu personas rīcību, ir jāvērtē kā kompānijas saprāts. Un šeit nav runa ne par kādu pastarpinātu atbildību. Augšminētā persona šādā gadījumā nedarbojas kā darbinieks, pārstāvis, aģents vai pilnvarnieks. Šai personai ir jābūt korporācijas „sejai”, citiem vārdiem, šīs personas klausās un runā korporācijas vārdā. Šajā jomā šīs personas saprāts, tas ir arī korporācijas saprāts. Un ja tas ir „vainojams saprāts”, tad šī vaina arī veido korporācijas vainu.”⁵³⁷ Citu valstu krimināltiesības likumpārkāpēju loku ir norobežojušas ar nosacījumu, ka nodarījums var izpausties kā uzraudzības pienākumu nepildīšana. Tā visas personas, kas uzņēmumā pilda kontroles funkcijas, pat ja tās darbojas zemāk par vidējo vadības līmeni, var izraisīt juridiskās personas atbildību. Šādu koncepciju mēs varam atrast arī dažos starptautiskos tiesību aktos, kuros tiek runāts par "personām ar kontroles funkcijām" (Skat. Eiropas

⁵³⁴ Apvienotās Karalistes Lordu palātas 1915.gada 8.marta spriedums lietā Lennard's Carrying Company Ltd v. Asiatic Petroleum Company Ltd. Pieejams: <http://www.uniset.ca/other/cs2/1915AC705.html> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁵³⁵ Tomasic R., Bottomley S., McQueen R. Corporation Laws in Australia. Second edition. Sydney: The Federation Press, 2002, p.260.

⁵³⁶ Apvienotās Karalistes Lordu palātas 1971.gada 31.marta spriedums lietā Tesco Supermarkets Ltd v Natrass. Pieejams: www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1971/1.html [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁵³⁷ Чупрова Е.В. Ответственность за преступное поведение юридических лиц в современной Европе. Системность в уголовном праве. Материалы II Российского Конгресса уголовного права 31 мая – 1 июня 2007. Москва: Проспект, 2007, с.493-494.

Savienības konvencija Par Eiropas kopienu finansiālo interešu aizsardzību, 3.pants.⁵³⁸). Cēloņsakarību ķēde var vest no mācekļa līdz pat nodaļas vadītājam, kam būtu vajadzējis novērst nodarījumu ar rūpīgāku kontroles veikšanu. Krimināltiesību avoti tādās valstīs kā Dānijā un Zviedrijā paredz atbildību par uzņēmuma jebkura darbinieka nodarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem, ja šis uzņēmums gūst no tā labumu.⁵³⁹ Pēdējais kritērijs attiecībā uz labuma gūšanu bieži tiek izmantots kā ierobežojošs elements, nosakot to noziedzīgo nodarījumu loku, par kuru pie atbildības var saukt juridiskās personas. Pretējā gadījumā, ja jebkurš noziedzīgs nodarījums varētu būt par iemeslu juridisko personu kriminālatbildībai, būtu nepieciešama kāda norāde, kas saistītu šo uzņēmumu un noziedzīgo nodarījumu. Ir arī valstis, kas nav paredzējušas vispārēju juridisko personu kriminālatbildību, bet aprobežojas ar norādi uz atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas var novest pie korporatīvās atbildības. Pie šādām valstīm pieskaitāmas Francija, Portugāle, Somija, Dānija un arī Lielbritānija. Šo valstu krimināltiesībās mēs varam atrast daudz dažādu īpašu nosacījumu kriminālatbildības piemērošanai juridiskajām personām.

Pie šāda atbildības modeļa ir nepieciešams arī noteikt fizisko personu kā šā noziedzīgā nodarījuma subjektu. Bet tas var izrādīties procesuāli sarežģīti, it īpaši, kad nonāk līdz izmeklēšanai un pierādīšanai. Tādēļ dažas valstis atmet nepieciešamību noteikt konkrēto likumpārkāpēju, kā, piemēram, Somijā ir pietiekami konstatēt, ka jebkura no atbildīgajām amatpersonām ir izdarījusi pārkāpumu. Tomēr līdz šim neatrisināts ir jautājums, kā noteikt šāda nenoskaidrota pārkāpēja izdarītā noziedzīgā nodarījuma subjektīvās puses elementus.

Šāds juridisko personu kriminālatbildības modelis labāk darbojas attiecībā uz nelieliem uzņēmumiem, kur uzņēmuma iekšējā hierarhija ir skaidra un atbildīgās personas ir viegli nosakāmas. Lielākos uzņēmumos ar decentralizētu pienākumu sadali un funkciju sadrumstalotību atbildīgo personu noteikšana bieži var izrādīties praktiski neiespējama. Šāds juridisko personu kriminālatbildības modelis ir ietverts arī Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijas⁵⁴⁰ 18.pantā.

2) Kļūdainas (*faulty*) korporatīvas organizācijas teorija. Tās izvirzītais juridisko personu kriminālatbildības modelis vairs kā priekšnosacījumu nepieprasa konkrētas fiziskās personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu, kas tad vēlāk tiktu inkriminēts arī juridiskai personai, bet gan par izejas punktu nostāda sākotnēju juridiskās personas atbildību. Šādas teorijas pārstāvji un iedzīvinātāji ir tādas valstis kā ASV, Austrālija, Nīderlande. Šīs teorijas centrā izvirzīta tēze par vadības un uzraudzības institūciju pienākumiem uzņēmuma struktūrā. Tiek pieņemts, ka kļūdaina uzņēmuma vadība un pārraudzība pati par sevi noved uzņēmumu līdz noziedzīgam nodarījumam. Uzņēmums (tā vadība) nav spējis paredzēt ar tā darbību saistītos riskus. Sekojot šai koncepcijai, vairs nav nepieciešams noteikt individuālas darbības, kad ir konstatētas organizatoriska rakstura pienākumu nepienācīga izpilde, kas novedusi pie

⁵³⁸ Konvencija par Eiropas Kopienu finansiālo interešu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 2003. 17.aprīlis, Nr.60 (2825).

⁵³⁹ Sk., piem.: Rone D. Legal scientific research on institute of criminal liability of legal entities in eight countries- nordic countries (Finland, Sweden, Norway, Iceland and Denmark) and Baltic countries (Latvia, Lithuania and Estonia). Pieejams: www.tm.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

⁵⁴⁰ Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20.decembris, Nr.460/464 (2371/2375).

noziedzīga nodarījuma. Lai tiktu noteikts, cik rūpīgi bija jābūt uzņēmuma vadībai un konkrēto darbību pārraudzīšanai, par pamatu nav vis jāuzstāda konkrētu amatpersonu pienākumi un kompetence to veikšanai, bet gan paša uzņēmuma vieta konkrētā tirgū, ekonomiskās aktivitātes un no iepriekšminētā izrietošās sabiedrības interešu aizskaršanas iespējas. Juridiskās personas atbildības piemērošanai nav nepieciešams noteikt atsevišķu tās vadītāju darbības un viņu vainu nodoma vai neuzmanības formā, jo saskaņā ar iztīrājamo koncepciju pastāv kolektīvā (uzņēmuma vadības) vaina, ko nodoma vai neuzmanības formā ir realizējusi personu grupa. Šādas koncepcijas virzienā seko arvien vairāk valstu.

Šāds juridisko personu kriminālatbildības modelis gūst arvien pieaugošu nozīmi, piedāvājot kolektīvās vainas piemērošanu.

3) Pavēlošā principa jeb absolūtās atbildības koncepcija. Dažas valstis nekoncentrējas uz jebkādas juridisko personu vai to pārstāvju vainas konstatēšanu, bet gan pieprasa uzņēmumiem atsevišķās jomās garantēt absolūtu paklausību valstij, tās likumiem attiecībā uz sabiedrības drošību. Šādu koncepciju mēs pārsvarā varam atrast normās, kas attiecas uz preču un pakalpojumu drošumu, kā arī saistībā ar vides aizsardzību. Niecīgākā drošības standartu robežu neievērošana izraisa uzņēmumu atbildību. Šāda prakse visplašāk ir izplatīta ASV⁵⁴¹.

Kā redzams, divos pirmajos iepriekš aprakstītajos juridisko personu kriminālatbildības noteikšanas modeļos par pamatu ir ņemta fizisko personu vaina. Varētu teikt, ka tā tiek it kā "pārcelta" juridiskās personas izdarītā nozieguma sastāvā, pamatojot to ar saistību starp šo fizisko personu kā uzņēmuma amatpersonu un pašu uzņēmumu kā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas līdzekli. Šāda "pārcelta" vai "aizvietojoša" vainas elementa apzīmēšanai var piedāvāt terminu "subsidiāra"⁵⁴² vaina". Kļūdainās organizācijas teorijā kā priekšnoteikums gan netiek izvirzīta konkrētas fiziskas personas vaina, taču var uzskatīt, ka šī fizisko personu vaina ir prezumējama, jo juridiskās personas sastāvā rīkojas atsevišķi indivīdi un to kolektīvs, bez kuru nodoma vai neuzmanības konkrētās kaitīgās sekas nebūtu varējušas iestāties.

Arī Latvijas tiesību sistēmā juridisko personu vainas konstatēšana būtībā nav nekas jauns. Tas gan attiecināms uz civiltiesību un administratīvo tiesību nozarēm.

Civiltiesību piemērošanā juridisko personu vainas konstatēšana ir ikdienišķa parādība. Kāds tad ir šīs vainas konstatēšanas mehānisms? Vācu tiesību zinātnieki civiltiesisko atbildību par deliktu iedala trijos veidos - atbildība, kas bāzēta uz vainu (*Vershuldenshaftung*), atbildība, kas bāzēta uz vainas prezumpcijas noliegumu (*Haftung fur vermutetes Verschulden*) un atbildība par radīto risku (*Gefahrdunshaftung*)⁵⁴³. Mūsu valsts Civillikumā attiecībā uz juridiskās personas atbildību piemēro vispārējo civiltiesiskās atbildības regulējumu, tomēr īpaša uzmanība ir jāpievērš CL 1638., 1639., 1781. un 1782. pantam⁵⁴⁴. Visi šie panti tieši vai netieši regulē juridisko personu atbildību par deliktiem.

⁵⁴¹ Huber B. Corporate Criminal Liability. Seminar on Economic Crime. Rīga, 2001. gada 17.-19. janvāris. Npublicēts.

⁵⁴² Subsidiārs- tāds ko izmanto par palīglīdzekli, kā aizstājēju. Sk.: Latviešu literārās valodas vārdnīca. Sējums 72. Atb. red. L. Ceplītis. Rīga: izdevniecība "Zinātne", 1991, 267. lpp.

⁵⁴³ Ebke W.F., Finkin M.W. Introduction to German Law. Boston: Kluwer Law International, 1996, p.198.

⁵⁴⁴ Civillikums: LR likums. Grām.: Civillikums ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 07.07.2006. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2007.

Attiecībā uz vainas institūtu var konstatēt, ka juridisko personu civiltiesisko atbildību par deliktu izraisa konkrētu tās darbinieku vaina, kas var izpausties gan nodoma formā, piemēram, priekšniekam uzdotot padotajam veikt kādas neatļautas darbības, gan arī kā neuzmanība vai nevērība, piemēram, nepievēršot vajadzīgo uzmanību, izvēloties darbiniekus un nepārlicinoties par viņu kvalifikāciju. Katrā gadījumā varam secināt, ka arī civiltiesību nozarē juridisko personu atbildībai par deliktiem izvirzāmais priekšnosacījums ir vaina, kas tiek meklēta (vai nereti tiek prezumēta) tās darbinieku rīcībā.

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā jautājums par juridisko personu vainu ir atstāts nerisināts, kas gan netraucē tās piemērošanu praksē. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 9.pantā, aprakstot administratīvā pārkāpuma jēdzienu, tajā gan ir ietverta arī vainas pazīme (nodoma vai neuzmanības formā), kas var tikt attiecināta uz fiziskajām personām. Taču, kad ar 1998.gada 17.jūnija grozījumiem tika ieviests 14¹.pants „Juridisko personu atbildība”, šajā pantā netika dotas nekādas norādes uz juridisko personu atbildības īpatnībām, tajā skaitā - vainas konstatēšanu. Tomēr administratīvajās tiesībās (to šaurākajā izpratnē, kā administratīvo pārkāpumu tiesībās) juridisko personu atbildība ir pazīstama un tiek plaši pielietota.

Komentējot administratīvā pārkāpuma sastāva īpatnības, U.Krastiņš ir paudis viedokli, ka administratīvais tiesībpārkāpums ir samērā vienkāršs. Ir priekšraksts (noteikums), kas jāievēro, un personas uzvedībai jābūt tādai, kas šo priekšrakstu nepārkāpj. Ja priekšraksts tiek pārkāpts un personas darbība vai bezdarbība ir apziņas kontrolēta, un viņas griba virzīta uz darbības izdarīšanu vai bezdarbības pieļaušanu, tad, nepastāvot objektīviem vai subjektīviem apstākļiem, kas traucē personas apziņu vai gribas realizāciju, par tiesībpārkāpumu ir jāatbild. Diezin vai būtu gluži pareizi pilnībā apiet fiziskās personas psihisko darbību, veicot administratīvo tiesībpārkāpumu. Ja Administratīvo sodu likumā gribam atspoguļot personas psihisko attieksmi (vainu) pret viņas izdarīto prettiesisko darbību vai pieļauto bezdarbību, tad atbilstošā normā jāatspoguļo vienīgi divi kritēriji:

- 1) persona savu darbību izdara vai bezdarbību pieļauj apzināti;
- 2) viņas gribas izpausmi nav kavējuši apstākļi, kas izslēdz administratīvo atbildību, piemēram, tādi kā nepārvarama vara, tajā skaitā fiziska piespiešana, personas nepieskaitāmība vai nav sasniegts vecums, no kura iestājas administratīvā atbildība, vai vēl kādi citi apstākļi.⁵⁴⁵

Savukārt attiecībā uz juridiskās personas izdarīta administratīvā pārkāpuma sastāvu U.Krastiņš uzskata, ka juridiskās personas administratīvās atbildības pamatojumā varētu likt konstatēto juridiskās personas faktisko darbību vai bezdarbību, kas atzīta par prettiesisku un sodāmu saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu un bez jebkādas norādes uz vainu. To tad arī varētu iestrādāt likumā kā juridiskās personas administratīvās atbildības pamatu.⁵⁴⁶

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss nebūt nav vienīgais normatīvais akts, kurā būtu paredzēta juridisko personu sodīšana no valsts puses. Administratīva rakstura sankcijas juridiskajām

⁵⁴⁵ Krastiņš U. Konceptuāli par vainu administratīvajā tiesībā. Jurista Vārds, 2007. 5.jūnijs, Nr.23 (476), 6.lpp.

⁵⁴⁶ Turpat, 6.lpp.

personām ir paredzētas arī Konkurences likumā⁵⁴⁷, Kredītiestāžu likumā⁵⁴⁸, Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likumā⁵⁴⁹, tāpat arī ar nodokļiem saistītajos normatīvajos aktos.

Kā jau iepriekš minēts, abas šīs publisko tiesību nozares - gan administratīvās (administratīvo pārkāpumu) tiesības, gan krimināltiesības - ir visai līdzīgas. Tām abām ir viens un tas pats regulēšanas priekšmets, abās izmanto līdzīgas regulēšanas metodes. Daudzās valstīs (galvenokārt anglosakšu tiesību loka valstīs) pat netiek strikti nošķirtas administratīvo sodu tiesības no krimināltiesībām. Krievijas krimināltiesību teorijā šajā sakarībā ir izvirzīta arī visai pareiza norāde uz paradoksālo situāciju, kad par darbību, kas veido administratīvā tiesībapārkāpuma sastāvu, ir iespējama kā fiziskās personas, tā arī juridiskās personas atbildība (...), savukārt par darbību, kurai piemīt paaugstināta sabiedriskā bīstamība, par noziedzīgu nodarījumu, ir pieļaujama tikai fiziskās personas atbildība⁵⁵⁰. Tādēļ, ņemot vērā šo divu tiesību nozaru radniecību, nebūtu konsekventi uzskatīt, ka juridisko personu vainas atzīšana būtu kas tiesību sistēmu graužošs. Šajā sakarā gan netiek noliegta problēma, cik pārdomāta ir bijusi juridiskās personas atbildības ieviešana administratīvajās tiesībās. Par to iepriekš tika sniegts ieskats šā pētījuma 4.1.nodaļā, aplūkojot stingrās atbildības izpaušmes administratīvo tiesību kontekstā.

Varētu uzskatīt, ka Latvijas administratīvajās tiesībās attiecībā uz juridisko personu atbildības izcelšanos visdrīzāk tiek piemērots "kļūdainās organizācijas" modelis, kas par juridiskās personas atbildības priekšnoteikumu neizvirza tās darbinieku izdarītu noziedzīgu nodarījumu, bet gan kā primāro nostāda pašu juridisko personu atbildību. Sekojot šā modeļa nostādnēm, juridiskās personas pārstāvju un pārraugu vaina var tikt prezumēta, ja reiz viņu veiktā vadība un uzraudzība nav spējusi nodrošināt uzņēmuma darbību atbilstoši likumam.

Rezumējot iepriekš minēto, var konstatēt, ka juridiskās personas atbildība Latvijas administratīvajās tiesībās ir noteikta un tā veiksmīgi darbojas arī praksē. Vienīgi iebilstams būtu pret veidu, kādā tā ir izteikta likuma normās. Acīmredzot, būtu vēlams papildināt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa vispārīgo daļu ar normām, kur tad skaidri norādītu, kā juridisko personu izdarīto administratīvo pārkāpumu gadījumos būtu konstatējama pārkāpuma subjekta vaina. Šāds jauninājums ieviestu zināmu konsekvenci un teorētisku skaidrību administratīvajās atbildības piemērošanā. Ir cerība, ka šo jautājumu varētu atrisināt topošais Administratīvo sodu likums, kura tapšana tika atbalstīta ar 2006.gada 28.jūlija Ministru kabineta rīkojumu Nr.568 „Par Administratīvo sodu likumprojekta koncepciju”⁵⁵¹, kuras 9.punktā sākotnēji bija noteikts termiņš šā likumprojekta izstrādei līdz 2009.gada

⁵⁴⁷ Konkurences likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 23.oktobris, Nr.151 (2538).

⁵⁴⁸ Kredītiestāžu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 24.oktobris, Nr.163 (446).

⁵⁴⁹ Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 30.jūnijs, Nr.188/189 (1249/1250).

⁵⁵⁰ Талан М.В. Уголовная и административная ответственность юридических лиц. Соотношение преступлений и иных правонарушений: современные проблемы. Материалы IV Международной научно-практической конференции, посвященной 250-летию образования Московского государственного университета имени М.В.Ломоносова и состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 27-28 мая 2004. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2005, с.565.

⁵⁵¹ Par Administratīvo sodu likumprojekta koncepciju: Ministru kabineta 2006.gada 28.jūlija rīkojums Nr.568. Latvijas Vēstnesis, 2006. 1.augusts, Nr.120 (3488).

1.augustam, bet ar 2009.gada 14.maija Ministru kabineta rīkojumu Nr.313⁵⁵² šis termiņš tika pagarināts līdz 2012.gada 1.augustam. Šajā administratīvo sodu likumprojekta koncepcijā ir arī izteiktas pārdomas par administratīvā pārkāpuma definīciju, norādot, ka administratīvā pārkāpuma jēdziens Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 9.pantā definēts laikā, kad par vienīgo administratīvā pārkāpuma subjektu tika uzskatīta fiziska persona. Tas ietver vainu – personas psihisku attieksmi pret izdarīto nodarījumu un sekām. Taču administratīvā pārkāpuma subjekts atbilstoši kodeksa 14.¹pantam ir arī juridiska persona, uz kuru subjektīvo vainas principu nevar attiecināt. Līdz ar to koncepcijā ir piedāvāts administratīvo pārkāpumu definēt kā bīstamu (kaitīgu) nodarījumu, par kuru ir noteikta administratīvā atbildība Administratīvo sodu likumā.

Vai līdzīgs vainas konstatēšanas modelis varētu tikt izmantots arī krimināltiesībās? Domājams, ka būtu izmantojams, ņemot vērā krimināltiesību un administratīvo tiesību līdzīgo dabu. Netiek piedāvāts atteikties no vainas institūta, kad ir runa par juridisko personu kriminālatbildību. Vienkārši pie zināmiem apstākļiem (kas varētu tikt noteikti Krimināllikuma sevišķās daļas normu dispozīcijās) būtu iespējams konstatēt (precīzāk šeit būtu, prezumēt) juridiskās personas vadības vai pārraudzības institūciju vainu, kuru tad arī varētu attiecināt uz šīs institūcijas pārstāvam vai kontrolējamu organizāciju. Šāda nostādne krimināltiesībās gan būtu uzskatāma par visai būtisku novitāti, ņemot vērā to, ka līdz šim vaina un tās noteiktas formas konstatēšana ir bijusi kriminālatbildības pamatā.

Kā vēl viens arguments, kas ir apsverams saistībā ar vainas konstatēšanu juridiskas personas rīcībā, ir juridiskās un fiziskās personas juridisko pazīmju salīdzinājums. Proti, kā juridiskajām, tā fiziskajām personām piemīt gan rīcībspēja, gan tiesībspēja, gan arī deliktspēja. Tiesībspēja nozīmē personai piemītošu īpašību būt par tiesību subjektu, spēju baudīt tiesības. Rīcībspēja ir personai piemītoša īpašība izteikt tiesiski saistošu gribu un uzņemties pienākumus. Savukārt deliktspēja ir personai piemītoša īpašība uzņemties atbildību par savu rīcību un tās sekām.⁵⁵³ Līdz ar to, ja gan fiziskajai, gan juridiskajai personai civiltiesību un administratīvo tiesību jomās ir saskatāma deliktspēja, tad būtu jābūt kādam īpašam pamatojumam, kādēļ tieši krimināltiesību nozarē šī deliktspēja juridiskajām personām nepiemīt, atšķirībā no tiesībspējas un rīcībspējas, kas nodrošina juridiskajām personām iespēju kriminālprocesa ietvaros būt par procesa dalībnieku, piemēram, par cietušo.

Atsevišķu uzmanību būtu pelnījis jautājums par to, vai ir lietderīgi juridisko personu atbildības noteikšanā aprobežoties ar civiltiesiska un administratīva rakstura sankcijām, kādas jau šobrīd ir juridisko personu tiesiskās ietekmēšanas līdzekļu spektrā, tādējādi saglabājot kriminālatbildību vienīgi kā fizisko personu ietekmēšanas un sodīšanas līdzekli. Ne mazāk svarīgs ir jautājums - vai šādi jauninājumi Latvijas krimināltiesībās būtu attaisnojami ar nepieciešamību. Vai šāda jauna institūta ieviešana palīdzēs cīņai ar tiesību pārkāpumiem un ļaus sabiedrībai justies drošāk?

Juridisko personu kriminālatbildības ieviešanas piekritēji norāda uz milzīgo zaudējumu apjomu, ko rada tiesību pārkāpumi dabas aizsardzības jomā, noziedzīgi nodarījumi ekonomikas sfērā un citi

---

⁵⁵² Grozījums Ministru kabineta 2006.gada 28.jūlija rīkojumā Nr.568 „Par Administratīvo sodu likumprojekta koncepciju”: Ministru kabineta 2009.gada 14.maija rīkojums Nr. 313. Latvijas Vēstnesis, 2009. 15.maijs, Nr.75 (4061).

⁵⁵³ Sk. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2007, 73.-97.lpp.

nodarījumi (piemēram, izvairīšanās no nodokļu maksāšanas, preču kvalitātes nenodrošināšana, kredītiestāžu krāpšanas, u.c.). Šādos gadījumos organizācijām piemērojamās civiltiesiskās vai pastāvošās administratīvās sankcijas nav adekvātas nodarītā kaitējuma apmēram un/vai organizācijas gūtajam labumam. Turklāt kaitējums, ko ir spējīga nodarīt juridiskā persona, var būt nesalīdzināmi lielāks par kaitējumu, ko var nodarīt atsevišķas fiziskas personas.⁵⁵⁴ Tiek piesauktas arī pierādīšanas grūtības daudzos gadījumos, kad jākonstatē konkrētu fizisko personu vaina.

Kā viens no piemēriem tiek minēta kāda banka BCCI, kuru 1972.gadā nodibināja kāds Pakistānas pilsonis un kura līdz 80.gadu beigām kļuva par septīto lielāko finanšu institūciju pasaulē. Šīs bankas darbība bija saistīta ar narkotiku tirdzniecībā iegūtās naudas legalizāciju. Tā kā šī banka tika izveidota naudas atmazgāšanas nolūkā, nevar pietikt tikai ar tās darbinieku saukšanu pie kriminālatbildības, atstājot kredītiestādi kā kriminālās atbildības subjektu nesodītu un ļaujot tai ar šādiem finanšu līdzekļiem darboties tālāk. Arī Latvijas pieredze rāda, ka virkne uzņēmējdarbību ir tikušas radītas tikai vienam vai dažiem no likumības viedokļa apšaubāmiem darījumiem. Sastopami arī gadījumi, kad visu kriminālās atbildības nastu nes vidējā vai zemākā līmeņa vadītāji, tai pašā laikā augstākā līmeņa vadība un pati juridiskā persona faktiski paliek nesodīta.⁵⁵⁵

Visi šie motīvi runā par labu kriminālās atbildības ieviešanai. Taču tie parāda tikai juridisko personu sodīšanas faktisko nepieciešamību, bet nepievērš uzmanību juridiskajai nepieciešamībai.

Iepazīstot dažādu autoru viedokļus šajā jautājumā, var pārliecināties, ka principā neviens neiebilst pret to, ka pret juridiskajām personām un to veiktajiem nodarījumiem būtu jāvērsas ar lielāku stingrību. Bet, ja ir nepieciešamība pastiprināt juridisko personu atbildību un to tiesām ir nepieciešams padarīt bargāku, tad to pilnībā iespējams paveikt civiltiesību un administratīvo tiesību ietvaros⁵⁵⁶. Šāds ir viens no redzamākajiem argumentiem, kādu izvirza šāda jauna krimināltiesību subjekta ieviešanas pretinieki.

Šādai nostādnei gan arī ir izvirzīti pretargumenti, piesaucot kriminālo un administratīvo tiesību līdzīgo dabu: "Administratīvo un kriminālo tiesību tuvums liecina par to, ka, ja administratīvajās tiesībās ir ieviesta juridisko personu kriminālatbildība, tad no tiesību sistēmas viedokļa loģisks būtu līdzīgs risinājums par šādu subjektu ieviešanu arī krimināltiesībās."⁵⁵⁷ Šāds arguments šķiet visnotaļ loģisks un pamatots. Ja administratīvās tiesības un arī civiltiesības atzīst juridisko personu deliktspēju, kādēļ tādu izslēgt krimināltiesībās.

Vienīgi ir jāņem vērā visai būtiskās atšķirības šo tiesību nozaru piemērošanā. Vispirms jau administratīvais process ir nesalīdzināmi ātrāks un vienkāršāks par kriminālprocesu, jo īpaši ņemot vērā

---

⁵⁵⁴ Волженкин Б.В. Уголовная Ответственность юридических лиц. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 1998, с.5.

⁵⁵⁵ Burkāns V. Par kolektīvo personu kā kriminālās atbildības subjektu. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 22.jūnijs, Nr.25 (178), 20.lpp.

⁵⁵⁶ Кузнецова Н.Ф. Кодификация норм о хозяйственных преступлениях. Вестник Московского Университета. Серия 11. Право, 1993, No.4, с.20.

⁵⁵⁷ Келина С.Г. Ответственность юридических лиц в проекте нового УК Российской Федерации. Уголовное право: новые идеи. Сборник статей. Отв. ред. С.Г. Келина, А.В. Наумов. Москва: Институт государства и права Российской академии наук, 1994, с.52.

to, ka vairums ar krimināltiesību piemērošanu saistīto valsts amatpersonu atzīst šobrīd spēkā esošo kriminālprocesu par visai komplicētu un "smagnēju".

2001.gadā tika izveidota darba grupa jauna Kriminālprocesa likuma izstrādei. Viens no galvenajiem šīs darba grupas mērķiem bija kriminālprocesa vienkāršošana un paātrināšana. Šo mērķu sasniegšanai jaunajā likumā ir paredzēts ietvert vienošanās procesu, legālo prezumpciju, kā arī paplašināt saīsinātā procesa pielietošanas iespējas.⁵⁵⁸ Šis jaunais kriminālprocesa likums Saeimā tika pieņemts 2005.gada 21.aprīlī un stājās spēkā no 2005.gada 1.oktobra. Tomēr visai diskutējams ir jautājums par to, vai ir izdevies ievērojami vienkāršot un paātrināt kriminālprocesu gaitu.

Katrā ziņā ir pamats uzskatīt, ka uz šo brīdi administratīvo tiesību piemērošanas efektivitāte ir nesalīdzināmi augstāka, kā to pierāda prakse un atzīst arī praktiskie darbinieki. Tā, piemēram, Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanas dienesta priekšnieks V.Burkāns publikācijā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" atzīst: "Var piekrist viedoklim, ka juridiskās personas atbildības administratīvais risinājums ir vienkāršāks un ātrāks, un šobrīd arī efektīvāks, it īpaši muitas pārkāpumu sfērā. Taču tādējādi problēma netiek atrisināta, ja konkrētas juridiskās personas nelikumīgie darījumi veido lielu masu un naudas izteiksmē sniedzas miljonus, - pēc soda nomaksas juridiskā persona sekmīgi turpina iesāktu."⁵⁵⁹ Šāda situācija ir iespējama, jo Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā noteiktais maksimālais naudas soda apmērs juridiskajām personām noteikts 10 000 latu apmērā. Taču pie šāda apgalvojuma netiek ņemts vērā, ka Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 28.pants paredz arī administratīvā pārkāpuma priekšmeta vai rīka konfiskāciju⁵⁶⁰, kas līdzās citiem administratīvajiem sodiem būtu uzskatāms par visai būtisku ietekmēšanas līdzekli.

Jānorāda, ka administratīvajās tiesībās ir rasts arī cits risinājums. Tā, piemēram, Konkurences likumā noteiktais maksimālais soda apmērs tirgus dalībniekiem (faktiski - juridiskajām personām) sastāda 10% no šī uzņēmuma pēdējā finanšu gada apgrozījuma. Un šāda naudas soda piemērošanas iespējai varētu būt ievērojama ietekme uz personas rīcību, galvenokārt no vispārējās prevencijas viedokļa raugoties. Tajā pat laikā jāatzīst, ka no speciālās prevencijas viedokļa šāda apmēra naudas sods nereti varētu nozīmēt sodītā uzņēmuma bankrotu. Šajā sakarā der norādīt, ka Eiropas Universitātes Institūta (Florencē) pētnieki, analizējot jautājumu par juridiskajām personām piemērotākajiem atbildības veidiem par Eiropas Savienības vides tiesību normu pārkāpumiem, ir nonākuši pie secinājuma, ka naudas sods pats par sevi varētu izrādīties nepietiekami efektīvs. No vienas puses, protams, ir ņemams vērā, ka juridiskās personas darbībai primāri pastāv ekonomiska rakstura motivācija, tādēļ tai iespējamam naudas sodam par kāda normatīvā regulējuma neievērošanu un kaitīgu seku radīšanu būtu jāattur šo juridisko personu no šādu seku pieļaušanas. Tomēr praksē šie naudas sodi ir pietiekami zemi, lai kompāniju vadība nereti nonāktu pie secinājuma, ka šī iespējamā naudas soda

⁵⁵⁸ Skraštīns J. Par mūsdienīgu kriminālprocesu Latvijā. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista vārds", 2001. 13.marts, Nr.7 (200), 9.lpp.

⁵⁵⁹ Burkāns V. Par kolektīvo personu kā kriminālās atbildības subjektu. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 22.jūnijs, Nr.25 (178), 20.lpp.

⁵⁶⁰ Latvijas administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51. Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 2012.gada 27.jūnijam. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

samaksa kompānijai būs ekonomiski izdevīgāka nekā atbilstības nodrošināšana normatīvo aktu prasībām. Savukārt, tāda apmēra naudas sodi, kuri patiesi spētu atturēt lielās kompānijas no normatīvo aktu pārkāpšanas, visticamāk varētu novest arī pie šo kompāniju maksātspējas, un šāds risinājums arī nevar tikt uzskatīts par sabiedrības interesēm atbilstošu. Tādēļ tiek izvirzīts viedoklis, ka efektīvāka būtu fiziskās personas kriminālatbildības un juridiskās personas mantiskās atbildības līdzās pastāvēšana.⁵⁶¹

Dažādās Eiropas valstīs pieeja jautājumam par noziedzīgo nodarījumu loku, par kuru pie kriminālatbildības saucamas juridiskās personas, ir atšķirīga. Tā, piemēram, Nīderlandē juridiskās personas var tikt sauktas pie kriminālatbildības par jebkuru noziedzīgu nodarījumu, par kuru pie kriminālatbildības var tikt saukta fiziskā persona. Pretēja situācija ir vērojama, piemēram, Francijā, kur likumā par katru noziedzīgo nodarījumu jākonkretizē, vai par tā izdarīšanu pie atbildības juridiskās personas var tikt sauktas vai nē.⁵⁶²

Aplūkojamā jautājuma izpētes procesā būtu nepieciešams noskaidrot arī, ko šajā sakarībā nosaka starptautiskās konvencijas, kurām Latvija ir pievienojusies, un kādi tiesību jaunrades pienākumi ar tām mums ir uzlikti.

Sekojoši, izvērtējot juridisko personu kriminālatbildības ieviešanas juridisko nepieciešamību, ir vērts tuvāk pievērsties dažu Latvijai saistošo starptautisko normatīvo aktu izvirzītajām prasībām.

2000.gada 7.decembrī ar Saeimas pieņemto likumu "Par Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju", kas stājies spēkā 2000.gada 20.decembrī, Latvija ir pievienojusies Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijai. Šīs konvencijas 18.pants (Juridisko personu atbildība) nosaka, ka "ikviena Puse veic tādus likumdošanas un cita veida pasākumus, kādi nepieciešami, lai nodrošinātu juridisku personu saukšanu pie atbildības par kukuļdošanu, tirgošanos ar ietekmi un naudas atmazgāšanu(..)". Publikācijās, kas skar šīs konvencijas piemērošanu,⁵⁶³ ir norāde uz šīs konvencijas 37.pantu, kas paredz atrunas iespēju, līdz ar to norādot, ka šī konvencija juridisko personu atbildību nemaz tik kategoriski nepieprasa noteikt.

Latvijas likumdevējs, pieņemot šo konvenciju, 37.pantā paredzēto atrunas iespēju ir izmantojis vienīgi attiecībā uz savstarpējās tiesiskās palīdzības jautājumiem: "Saskaņā ar Konvencijas 37.panta trešo daļu Latvijas Republika katrā konkrētā gadījumā ir tiesīga izlemt jautājumu par savstarpējo tiesisko palīdzību politiska noziedzīga nodarījuma gadījumā." Tiesa, kad likums par šīs konvencijas spēkā stāšanos vēl bija tikai projekta stadijā (2000.gada 17.augustā Saeimas izskatīšanai iesniegtā likuma redakcijā⁵⁶⁴), tajā šīs atrunas bija paredzētas krietni vairāk, tā, piemēram, tika atrunāts, ka tirgošanās ar ietekmi netiks kvalificēta kā noziedzīgs nodarījums (šobrīd spēkā esošajā Krimināllikumā šāda norma ir iekļauta). Atrunas bija paredzētas arī attiecībā uz kukuļdošanu un kukuļņemšanu privātajā

⁵⁶¹ Öberg J. Criminal sanctions in the field of EU environmental law. New journal of European criminal law, Volume 2, 2011, No.4, p.402-425.

⁵⁶² Vandekerckhove K. Liability of legal persons. Seminar on Economic Crime. Rīga, 2001.gada 17.-19.janvāris. Npublicēts.

⁵⁶³ Krastiņš U. Juridiskās atbildības kolektīvais subjekts uzņēmējdarbībā. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2001, Nr.1 (14), 58.lpp.

⁵⁶⁴ Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20.decembris, Nr.460/464 (2371/2375). Sk.arī: Par Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20.decembris, Nr.460/464 (2371/2375).

sektorā (konvencijas 7. un 8. pants). Jāsecina, ka Saeimas pieņemtajā likuma redakcijā, ko 2000.gada 20.decembrī izsludināja Valsts prezidente, šādu atrunu nav.

Katrā gadījumā, atruna par to, ka Latvijas Republikā netiks ieviesta juridisko personu kriminālatbildība, kā to prasa konvencijas 18.pants, nekad šajā likumprojektā nav bijusi. Tas skaidrojams ar to, ka šīs konvencijas 37.pantā starp citām pieļaujamajām atrunām (tādas ir paredzētas pavisam deviņas) nemaz nav paredzēta iespēja atteikties no 18.panta iedzīvināšanas nacionālajos tiesību aktos.

Pastāv arī viedoklis par to, ka šīs konvencijas 18.pants nebūt nesatur tiešu un precīzu norādi uz nepieciešamību konvencijas dalībvalstīm nacionālajos tiesību aktos paredzēt juridiskajām personām tieši kriminālatbildību, bet gan pieļauj jebkāda veida juridisko atbildību. Šādam viedoklim nevar pievienoties vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, jau pats konvencijas nosaukums satur norādi uz to tiesību nozari, uz kuru tā būtu attiecināma. Otrkārt, atbildības jautājumi par kukuļdošanu, tirgošanos ar ietekmi un naudas atmazgāšanu Latvijas tiesībās tradicionāli ir risināti tieši krimināltiesību ietvaros, šādi likumpārkāpumi netiek aplūkoti nedz civiltiesībās, nedz arī administratīvajās tiesībās.

Līdz ar to, neatkarīgi no šā darba autora subjektīvās attieksmes pret izpētāmo jautājumu, nākas konstatēt, ka juridisko personu kriminālatbildības ieviešana ir pietiekami skaidra Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijas prasība, kuru mūsu likumdevējs, pievienojoties šai konvencijai, ir apņēmis izpildīt.

Ar LR Saeimas 2001.gada 17.maija likumu Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību⁵⁶⁵, kas stājās spēkā 2001.gada 6.jūnijā, Latvijā tika pieņemta un apstiprināta 2000.gada 13.decembrī Palermo parakstītā Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību⁵⁶⁶. Šī konvencija Latvijas Republikā stājās spēkā 2003.gada 29.septembrī.⁵⁶⁷

Šīs konvencijas 10.pantā ir regulēti ar juridisko personu atbildību saistītie jautājumi. Zīmīgi, ka šajā konvencijā netiek strikti pieprasīts ieviest juridisko personu kriminālatbildību. Tā 10.panta 2.punktā ir noteikts, ka, ievērojot Dalībvalsts tiesību principus, juridisko personu atbildība var būt krimināla, civila vai administratīva. Profesors U.Krastiņš vienā no savām publikācijām⁵⁶⁸ pauž uzskatu, ka, pamatojoties uz šo normu, juridisko personu kriminālatbildības ieviešana nebūtu nepieciešama, jo Latvijas krimināltiesībās šobrīd viennozīmīgi tiek atzīts individuālās vainas princips. No vienas puses, šādam viedoklim var piekrist. Bet, no citas puses raugoties, atbildība par šajā konvencijā norādītajiem tiesību pārkāpumiem ir sastopama tikai Krimināllikumā, kas norāda, ka likumdevējs ir atzinis, ka šie tiesību pārkāpumi ir apkarojami tieši ar krimināltiesībām raksturīgajām metodēm. Arī A.Judins atzīst,

⁵⁶⁵ Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūnijs, Nr.87 (2474)

⁵⁶⁶ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūnijs, Nr.87 (2474).

⁵⁶⁷ Par ANO konvencijas spēkā stāšanos: Ārlietu ministrijas 2003.gada 23.oktobra dienesta informācija Nr. 40/1106-8218. Latvijas Vēstnesis, 2003. 31.oktobris, Nr.153(2918).

⁵⁶⁸ Krastiņš U. Juridiskās atbildības kolektīvais subjekts uzņēmējdarbībā. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2001, Nr.1 (14), 58.lpp.

ka acīmredzami arī mūsu likumā var noteikt juridisko personu kriminālatbildību. Tomēr šīs normas ieviešana prasīs vairākus citus grozījumus gan Krimināllikumā, gan krimināltiesiskajā doktrīnā.⁵⁶⁹

Kontinentālās Eiropas valstīs, kuru krimināltiesību avotos bija nostiprinājies klasiskais individuālās vainas princips, ar lielu piesardzību attiecās pret ierosinājumu ieviest juridisko personu kriminālatbildību, lai gan jau 1929.gadā starptautiskajā krimināltiesību kongresā, kas norisinājās Bukarestē, tika izteikts priekšlikums par šāda jauna krimināltiesību institūta veidošanu. Svarīgu lomu vēlāk šīs domas attīstībā ieguva Starptautiskā tribunāla lēmumi, kas Nīrnbergas procesa gaitā atzina, ka valsts un tās organizācijas var būt starptautisko noziegumu subjekti.⁵⁷⁰

Šobrīd juridisko personu kriminālatbildība ir ieviesta lielākajā daļā Eiropas valstu. Eiropas Savienības struktūrvienības ir izstrādājušas vadlīnijas ES finansiālo interešu aizsardzībai, kas apkopotas kā Corpus Iuris. Šā dokumenta juridiskais statuss šobrīd ir visai nenoteikts. To varētu uzskatīt par ES ieteikumiem, kas nākotnē varētu kļūt dalībvalstīm saistoši, taču šobrīd šim dokumentam ir drīzāk politiska, nevis tiesiska nozīme. Tomēr, neskatoties uz to, vairums ES dalībvalstu šos ieteikumus ir ņēmušas vērā, uzņēmumu sodāmību krimināltiesībās ir ieviesušas Apvienotā Karaliste, Holande, Norvēģija, Francija, Somija, Spānija, Dānija, Beļģija.⁵⁷¹ Mūsu kaimiņvalstī Lietuvā juridisko personu kriminālatbildība Lietuvas Republikas Kriminālkodeksā tika ieviesta jau 2003.gada 1.maijā. Arī Lietuvas krimināltiesībās šī institūta ieviešana netika uztverta viennozīmīgi, tomēr Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa ar savu 2009.gada 8.jūnija lēmumu tika konstatējusi, ka juridisko personu kriminālatbildības institūts nav pretrunā ar Lietuvas Republikas Konstitūciju.⁵⁷²

Taču ir arī Eiropas valstis, kuras skeptiski izturas pret juridisko personu kriminālatbildības ieviešanu. Vācija līdz šim ir atturējusies no juridisko personu kriminālatbildības noteikšanas. Tomēr, saskaņā ar šobrīd spēkā esošajiem tiesību aktiem, faktiski Vācijā pastāv iespēja vērsties pret uzņēmumiem, kas iesaistīti noziegumos. Tajos gadījumos, kad fiziska persona tiek saukta pie kriminālatbildības, juridiskai personai Vācijā var tikt piemērota administratīvā atbildība.⁵⁷³ Vienlaikus arī nevar noliegt, ka Vācijā par juridiskās personas kriminālatbildības jautājumu tiek diskutēts vismaz kopš 1970.gada, kad 18.decembrī Āhenes pavalsts tiesa uz visai diskutabla juridiska pamata izbeidza kriminālprocesu, kas tika veikts pret ķīmijas koncerna „Chemie Grūnenethal” vadošajām

---

⁵⁶⁹ Judins A. Par Krimināllikuma un konvenciju saikni. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2001. 10.aprīlis, Nr.11 (204), 12.lpp.

⁵⁷⁰ Волженкин Б.В. Уголовная Ответственность юридических лиц. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 1998, с.15.; Plašāk par Nīrnbergas procesu sk.: Steiner H.J., Alston P., Goodman R. International Human rights in context. Law, politics, morals. 3rd edition. New York: Oxford University Press, 2008, p.115-125.

⁵⁷¹ Krauss D., Pastille K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 144.lpp.

⁵⁷² Прапиестис Й. Ответственность юридического лица в уголовной политике Литвы. Современная уголовная политика: поиск оптимальной модели. Материалы VII Российского конгресса уголовного права (31 мая – 1 июня 2012 года). Москва: Проспект, 2012, с.621., sk. arī: Ruling on the compliance of paragraphs 1, 2 and 3 (wording of 26 September 2000) of article 20, paragraph 5 (wording of 5 July 2004) of article 20 and paragraph 4 (wording of September 2000) of article 43 of the Criminal code of the Republic of Lithuania with the Constitution of the Republic of Lithuania: Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 2009.gada 8.jūnija spriedums. Pieejams: www.lrkt.lt [aplūkots 2012.gada 12.novembrī].

⁵⁷³ Šimkus S. Juridiskās personas kriminālatbildības ieviešanas problēmas. Jurista Vārds, 2004. 19.oktobris, Nr.40 (345), 9.lpp.

amatpersonām par veselībai kaitīgu miega zāļu kontergāna ražošanu un izplatīšanu. Proti, šī krimināllieta ar tiesas nolēmumu tika izbeigta lietas nenozīmīguma dēļ. Lietas nenozīmīgums, protams, neattiecas uz postošajām sekām, kas radās, realizējot kontargēnu tirgū. Tas neattiecas arī uz tiesā konstatēto uzņēmuma kopīgo atbildību. Kā nenozīmīgu tiesa vērtēja katra tiesājamā individuālo vainu.⁵⁷⁴

Savukārt Grieķijā un Itālijā juridisko personu kriminālatbildība tiek uzskatīta par antikonstitucionālu⁵⁷⁵ un bargāka vēršanās pret juridisko personu nodarījumiem tiek veikta, pastiprinot administratīvās sankcijas⁵⁷⁶.

Iespēju robežās izpētot ārvalstu pieredzi juridisko personu kriminālatbildības jautājumos, jāsecina, ka arī Eiropas valstīs nav vienotas pieejas šim jautājumam un katra valsts realizē juridisko personu sodīšanu ar metodēm, kādas ir pieņemamas šīs valsts tiesību tradīcijām un doktrīnai. Turklāt jāņem vērā, ka ne visās valstīs pastāv strikts sadalījums starp administratīvajām un krimināltiesībām. Dažādās valstīs izpratne par šo tiesību nozaru atšķirībām ir atšķirīga. Līdz ar to var secināt, ka atsevišķās valstīs, kurās uzskata, ka tajās tiek realizēta juridisko personu kriminālatbildība, faktiski juridiskajām personām piemērojamas sankcijas citur uzskata par administratīva rakstura sodiem. Uz to norāda arī sodu veidi, kādi var tikt piemēroti juridiskajām personām (mazliet tuvāk tie tiks aplūkoti šajā nodaļā turpmāk).

Kopš Latvija tika uzsākusi savu kursu uz iestāšanos Eiropas Savienībā, NATO un citās starptautiskajā organizācijās, viena no mūsu valsts likumdevēju prioritātēm ir bijusi nacionālo tiesību harmonizācija ar dažādiem starptautisko tiesību aktiem un dažādu starptautisko institūciju prasībām. Šis pārmaiņu process nav gājis secen arī krimināltiesiskajai nozarei. Nav jau tā, ka šīs prasības būtu radušās tukšā vietā, to rašanās ir pamatojama gan ar krimināltiesību doktrīnas attīstību dažādās valstīs, gan arī ar noziedzības attīstību un mainību. Respektējot dažādu starptautisko normatīvo aktu vairāk vai mazāk striktās prasības, ievērojamas izmaiņas ir skārušas gan krimināltiesību, gan kriminālprocesa nozares un ar tām saistītos normatīvos aktus. Šajā sakarībā jau kopš 90.gadu beigām Latvijas krimināltiesību speciālistu un zinātnieku vidū cita starpā ir risinājusies arī diskusija par nepieciešamību un iespējamību paplašināt kriminālatbildības subjektu loku, ietverot tajā arī juridiskās personas.

Kā norādījis U.Ķinis, tad pēdējā laikā nav pieņemts neviens starptautisks normatīvs akts krimināltiesību jomā, kas neparedzētu pienākumu ieviest juridisko personu atbildību, tai skaitā arī kriminālatbildību. Šim spiedienam jau padevušās Šveice, Polija, Bulgārija, drīz vien padosies arī Austrija. Līdz ar to šā institūta ieviešana iet plašumā, un diezin vai to ar Latvijas juristu spēkiem būs iespējams apturēt. Tāpēc ir nepieciešams meklēt tādu risinājumu, kas pēc iespējas mazāk radītu teorētiskas problēmas Krimināllikuma Vispārīgajā daļā.⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ Krauss D. Par indi krimināltiesībās un krimināltiesību indi. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista vārds", 2002. 26.februāris, Nr.4 (237), 8.lpp.

⁵⁷⁵ Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. The implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 1. Antwerp: Intersantia, 2000, p.134.

⁵⁷⁶ Ibid., p.74-75.

⁵⁷⁷ Ķinis U. Juridiskās personas kriminālatbildība: teorija un prakse. Jurista Vārds, 2004. 21.septembris, Nr.36 (341), 8.lpp.

Iespējamo risinājumu meklēšana ir ilgusi vairākus gadus. Pirmajā reizē pirms vairākiem gadiem ideja par kriminālatbildību juridiskajām personām tālāk par Tieslietu ministriju netika, jo tā neguva kaut cik ievērojamu atbalstu juristu aprindās. Otrajā reizē likumprojekts no Ministru kabineta tika atgriezts Tieslietu ministrijai. Tikai ar Ministru kabineta 2004.gada 8.marta lēmumu tika atbalstīts Tieslietu ministrijas iesniegtais likumprojekts par kriminālatbildības noteikšanu juridiskām personām.⁵⁷⁸ Šis likumprojekts paredzēja juridisko personu tiešu saukšanu pie kriminālatbildības Krimināllikuma Sevišķajā daļā īpaši paredzētajos gadījumos. Otrajā lasījumā Saeimā (2004.gada 11.novembrī) šis likumprojekts tika kardināli pārveidots, paredzot, ka juridiskajām personām varēs tikt piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi par visiem Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ja vien tie izdarīti juridiskās personas interesēs. Šāds risinājums likuma normu aprises ieguva, pateicoties LU Juridiskās fakultātes profesora, Dr.habil.iur. U.Krašņiņa piedāvātajam konceptuālajam problēmas risinājuma variantam,⁵⁷⁹ kura teorētiskais pamatojums ir ticis izklāstīts arī vairākās publikācijās⁵⁸⁰. Trešajā lasījumā Saeimā (2005.gada 5.maijā) šajā likumprojektā vairs nekādi būtiski labojumi izdarīti netika, un 2005.gada 25.maijā šie grozījumi Krimināllikumā tika izsludināti. Tie stājās spēkā vienlaikus ar Kriminālprocesa likuma spēkā stāšanos 2005.gada 10.oktobrī.

Uz šo brīdi iespēja krimināltiesību ietvaros vērsties pret juridiskajām personām, piemērojot tām krimināltiesiskos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, pastāv jau vairākus gadus. To varētu uzskatīt par pietiekami ilgu laika sprīdi, lai varētu sākt vērtēt šo likuma normu praktisko nepieciešamību, pielietojumu, un darboties spēju. Jāatzīmē, ka pēc šo Krimināllikuma grozījumu spēkā stāšanās šā pētījuma autors juridiskajā literatūrā vai periodiskajos izdevumos nav novērojis kaut cik aktīvas diskusijas veidošanos par šo likuma normu piemērošanas jautājumiem, nav izveidojusies arī šo normu piemērošanas prakse. Aptaujājot praktiskos darbiniekus no izmeklēšanas iestādēm un prokuratūrām, nākas secināt, ka visticamāk līdz nesenam laikam Latvijā ne reizi nav tikušas praksē piemērotas Krimināllikuma normas par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām, tikai 2011.-2012.gadā, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 39.nodaļā noteikto kārtību, ir tikuši uzsākti daži procesi piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskajām personām. Maz ticams, ka pēc šo Krimināllikuma grozījumu pieņemšanas visi ar juridisko personu atbildību saistītie jautājumi ir pilnīgi atrisināti un visi apspriežamie jautājumi noskaidroti.

Ņemot vērā veidu, kādā Krimināllikumā tika paredzēta iespēja vērsties pret juridiskajām personām, būtu lietderīgi arī aplūkot šo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridisko dabu un kritērijus to nošķiršanai no kriminālsoda.

Viens no visvairāk un visasāk apspriestajiem jautājumiem juridisko personu kriminālatbildības ieviešanas sakarā ir bijis jautājums par vainas konstatēšanu juridisko personu rīcībā. Latvijas

---

⁵⁷⁸ Krašņiņš U. Vai Krimināllikumā ir vajadzīgas antikonstitucionālas normas. Jurista Vārds, 2004. 23.marts, Nr.11 (316), 9.lpp.

⁵⁷⁹ Gratkovska I. Juridisko personu kriminālatbildības realizācijas tiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 2005. 21.jūnijs, Nr.23 (378), 5.lpp.

⁵⁸⁰ Krašņiņš U. Konceptuāli par juridisko personu kriminālatbildību. Jurista Vārds, 2004. 31.augusts, Nr.33 (338), 4.lpp.; Krašņiņš U. Lai diskutētu, jāzina, par ko. Jurista Vārds, 2005. 4.augusts, Nr.37 (392), 6.lpp.

krimināltiesībās tradicionāla ir vainas psiholoģiskā izpratne, kas vainas jēdzienu identificē ar personas psihisko attieksmi pret savu rīcību jeb noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses elementiem (nodarījumu un sekām)⁵⁸¹. Vairākus gadus ilgušās diskusijas par to, vai var juridisko personu saukt pie kriminālatbildības, ir beigušās ar viennozīmīgu secinājumu, ka juridiskajai personai nav un nevar būt subjektīvā attieksme pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu, tātad šajā gadījumā nevar runāt par vainu.⁵⁸² Skaidrības labad jāpiebilst, ka šajā jautājumā tomēr ir iespējami arī citi viedokļi, kas norāda uz iespēju dažādos veidos juridiskās personas vainu aizstāt vai identificēt ar tās fiziskās personas vainu (psihiskās attieksmes formu), kas noziedzīgo darbību ir veikusi juridiskās personas vārdā vai interesēs.⁵⁸³ Tajā pat laikā nevar arī noliegt U.Krastiņa secinājumu, ka šādiem teorētiskiem vingrinājumiem ir viens noteikts mērķis, mēģināt pamatot arī juridiskās personas vainu fizisko personu izdarītajos nodarījumos, ja tās darbojušās juridiskās personas vārdā vai tās uzdevumā. Tas tiek darīts, lai novērstu pretrunu starp konstitucionālo vainas principa traktējumu un praktisko juridiskās personas kriminālatbildības risinājumu dažādās valstīs.⁵⁸⁴

Latvijā izvēlētais risinājums juridisko personu ietekmēšanai krimināltiesību ietvaros, šķiet, apmierina visus, kas par šo problēmu kādreiz ir interesējušies vai diskutējuši. Proti, no vienas puses, Latvija ir godam izpildījusi savas starptautiskās saistības⁵⁸⁵, paredzot mūsu valsts iespēju radīt nelabvēlīgas sekas juridiskajām personām arī krimināltiesību ietvaros. No otras puses, nemainīgi ir tikuši saglabāti vairāki Latvijas krimināltiesībās būtiski pamatinstitūti, tādi kā kriminālatbildības subjekts, vaina un noziedzīga nodarījuma sastāvs kopumā.

Šāda „kompromisa” risinājuma pamatā ir atziņa, ka krimināltiesību ietvaros bez kriminālsoda piemērošanas ir iespējama arī cita veida ietekmēšanas līdzekļu piemērošana, kas nebūtu uzskatāma par kriminālsodu.

Dažādi piespiedu ietekmēšanas līdzekļi ārpus kriminālsoda piemērošanas, bija pazīstami arī pirmskara Latvijā. P.Mīncis savā darbā „Krimināltiesību kurss Vispārējā daļa” blakus kriminālsodiem ir izdalījis arī „cita veida iespaidošanas līdzekļus”, kas, savukārt, tiek iedalīti piespiedu audzināšanā un aizsardzības līdzekļos (aizliegums uzturēties noteiktās vietās, ievietošana ārstniecības iestādē, izraidīšana no valsts). Kā norāda P.Mīncis: „Runājot par aizsardzības līdzekļiem šī vārda tehniskā nozīmē, mēs saprotam tos kriminālnodarījumu novēršanas līdzekļus, kuri, lai gan tos var piemērot sakarā ar kāda labuma aizskaršanas notikumu, bet nebūt nav tik cieši ar to saistīti kā sods (...). No tā izriet šo jēdzienu atšķirība pēc būtības. Aizsardzības līdzekļu pamatā atrodas vienīgi lietderības ideja,

⁵⁸¹ Krimināllikuma 8.panta otrā daļa nosaka, ka “Nosakot noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm.”

⁵⁸² Gratkovska I. Juridisko personu kriminālatbildības realizācijas tiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 2005. 21.jūnijs, Nr.23 (378), 5.lpp.

⁵⁸³ Par “identifikācijas doktrīnu” un “aizstājējatbildības doktrīnu” skat.: Ķinis U. Juridiskās personas kriminālatbildība: teorija un prakse. Jurista Vārds, 2004. 21.septembris, Nr.36 (341), 8.lpp.

⁵⁸⁴ Krastiņš U. Konceptuāli par juridisko personu kriminālatbildību. Jurista Vārds, 2004. 31.augusts, Nr.33 (338), 4.lpp.

⁵⁸⁵ ES Padomes 2000.gada 29.maija Pamatlēmums par pastiprinātu aizsardzību, izmantojot kriminālsodus un citas sankcijas, pret naudas viltošanu saistībā ar euro ieviešanu; ES Padomes Konvencija par dalībvalstu finansiālo interešu aizsardzību; ANO konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību; EP Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija; EP Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju.

kamēr sods savā tagadējā konceptā pamatots arī uz taisnības ideju. (..) Aizsardzības līdzekļi var noderēt kā papildu līdzekļi pie sodu sistēmas, nepārvēršoties caur to par sodiem.”⁵⁸⁶ Kā redzams, tad P.Mincs šādiem cita veida ietekmēšanas līdzekļiem ir piešķīris vairāk preventīvu nozīmi.

Arī šobrīd spēkā esošajā mūsu valsts Krimināllikumā jau bez juridiskajām personām piemērojamiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem ir paredzēti dažādi piespiedu līdzekļi, kas netiek uzskatīti par kriminālsodiem. Tā, piemēram, Krimināllikuma 66.panta pirmā daļa paredz, ka tiesa var atbrīvot nepilngadīgo no soda, piemērojot likumā noteiktos audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus. No šīs normas satura nepārprotami izriet, ka šie audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi nav kriminālsods. Arī Krimināllikuma VIII nodaļā paredzētie medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi nav uzskatāmi par kriminālsodu.⁵⁸⁷

Kādas tad ir šīs būtiskās atšķirības, kas nošķir kriminālsodus no citiem piespiedu līdzekļiem, kurus, tāpat kā kriminālsodus, piemēro uz Krimināllikuma normu pamata un sakarā ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu?

Soda legālā definīcija ir sniegta Krimināllikuma 35.panta pirmajā daļā, kas nosaka, ka Krimināllikumā paredzētais sods ir piespiedu līdzeklis, ko personai, kura vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, šā likuma ietvaros valsts vārdā piespriež tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos piemēro prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu. Jāatzīmē, ka faktiski identiska soda definīcija ir ietverta arī Lietuvas Republikas kriminālkodeksā (41.panta pirmā daļa)⁵⁸⁸ un Krievijas Federācijas kriminālkodeksā (43.panta pirmā daļa)⁵⁸⁹, izņemot norādi uz prokurora tiesībām veikt kriminālsodu piemērošanu. Šāda definīcija satur visas būtiskākās šā valsts piemērojamā piespiedu līdzekļa pazīmes, kas palīdz norobežot kriminālsodu no citiem piespiedu līdzekļiem, kurus valsts izmanto dažādu ar likumu aizsargājamu interešu aizsardzībai pret tiesībpārkāpumiem⁵⁹⁰. Šādā soda definīcijā var izdalīt vairākas pazīmes, kas raksturo kriminālsodu:

- 1) kriminālsods ir piespiedu līdzeklis;
- 2) kriminālsodu piespriež personai, kura vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā;
- 3) kriminālsodu piespriež Krimināllikuma ietvaros;
- 4) kriminālsodu valsts vārdā piespriež tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos piemēro prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu.

Soda mērķi, savukārt, normatīvi ir noteikti Krimināllikuma 35.panta otrajā daļā, kas nosaka, ka „soda mērķis ir vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgu nodarījumu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas”. Atbilstoši šai soda mērķa legālajai definīcijai, arī krimināltiesību teorijā tiek izdalīti trīs kriminālsoda mērķi:

⁵⁸⁶ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 293.lpp.

⁵⁸⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 138.lpp.

⁵⁸⁸ Lietuvas Republikas Kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 259.lpp.

⁵⁸⁹ Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2000, с. 146.

⁵⁹⁰ Ibid, c.146.

- 1) vainīgās personas sodīšana (vainīgā persona tiek pakļauta soda piespiedu ietekmei (ierobežojumiem, ciešanām) atbilstoši nodarījuma raksturam un radītajam kaitējumam),
- 2) panākt, lai notiesātais turpmāk pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas (speciālā prevencija),
- 3) panākt, lai citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas (ģenerālā prevencija).

Apzinot šādas likumā noteiktas un krimināltiesību teorijā atzītas kriminālsoda pazīmes un mērķus, var veikt kriminālsoda salīdzinošo analīzi ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, konstatējot kopīgo un atšķirīgo.

Juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu legālā definīcija Krimināllikumā nav sniegta. U.Krastiņš ir norādījis, ka Krimināllikuma normu analīze un vairākas krimināltiesību teorētiskās nostādnes dod pietiekamu pamatu, lai teiktu, ka kriminālsods un piespiedu ietekmēšanas līdzekļi krimināltiesību izpratnē ir dažādi tiesību institūti, kuriem ir atšķirīgs tiesiskais regulējums un piemērošanas nosacījumi. Ir skaidri secināms, ka kriminālsods ir piemērojams par vainojama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet piespiedu ietekmēšanas līdzekļi izmantojami kā likumā paredzēti papildu ietekmēšanas līdzekļi sakarā ar izdarīto noziedzīgu nodarījumu.⁵⁹¹

Krievijas krimināltiesību zinātnieks profesors N.Tagancevs bez soda līdzekļiem tāpat runā par vairākiem citiem ietekmēšanas līdzekļiem, kas aizvieto kriminālsodu, ja to vainīgajam par likumā paredzētu nodarījumu nav bijis iespējams piemērot kādu faktisku vai juridisku apstākļu dēļ. Pie tādiem līdzekļiem viņš pieskaita audzināšanas rakstura labošanas patversmes mazgadīgajiem, ieslodzīšanu klosterī un tiesas brīdinājumu (*внушение по суду*), ko piemēro nepilngadīgajiem vecumā no desmit līdz septiņpadsmit gadiem aresta vai naudas soda vietā.⁵⁹²

Apzinot šādas kriminālsodu un piespiedu ietekmēšanas līdzekļu pazīmes, ir arī iespējams veikt to salīdzinājumu, balsoties gan uz šo krimināltiesību institūtu normatīvo regulējumu, gan arī teorijas atziņām.

1) Kā jau izriet no Krimināllikuma VIII¹ nodaļas nosaukuma, tad piespiedu līdzekļa raksturs piemīt kā kriminālsodam, tā arī juridiskajām personām piemērojamajiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem. Šis piespiedu raksturs izpaužas kā adresātam nelabvēlīgo seku piemērošana un nodrošināšana ar valsts varas spēka izmantošanu piespiedu kārtā, neatkarīgi no adresāta gribas un attieksmes pret šīm nelabvēlīgajām sekām.

2) Kriminālsodu var piespriest tikai personai, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Šis fundamentālais princips ir ietverts gan Krimināllikuma 35.panta pirmajā daļā, definējot kriminālsodu, gan arī Krimināllikuma 1.panta pirmajā daļā, definējot kriminālatbildības pamatu (Pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā(..)), gan arī Latvijas Republikas Satversmes 92.pantā (Ikviens uzskatāms par nevainīgu,

⁵⁹¹ Krastiņš U. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Jurista Vārds, 2007. 13.marts, Nr.11 (464), 2.lpp.

⁵⁹² Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть общая. Т. 2. Тула: Автограф, 2001, с. 222.- 228. Sk arī: Krastiņš U. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Jurista Vārds, 2007. 13.marts, Nr.11 (464), 2.lpp.

iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu⁵⁹³). Acīmredzami, šajā aspektā juridiskajām personām piemērojamie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi atšķiras no kriminālsoda, tā kā Krimināllikuma VIII¹ nodaļas normās nekas netiek minēts par nepieciešamību konstatēt juridiskās personas vainu. Respektīvi, vainas konstatācijai netiek piešķirta tiesiska nozīme un tā netiek izvirzīta kā obligāts priekšnoteikums šo piespiedu līdzekļu piemērošanai. Likumdevējs par pamatotāku ir atzinis to krimināltiesību zinātnieku viedokli, ka juridiskajām personām nav un nevar būt subjektīvā attieksme pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu, līdz ar ko arī nevar runāt par vainu. Vainas konstatēšanas vietā likumdevējs Krimināllikuma 70¹.panta pirmajā daļā ir ietvēris citu priekšnoteikumu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai, proti, ka „juridiskajai personai var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs ir izdarījusi fiziskā persona atbilstoši šā likuma 12.panta pirmās daļas nosacījumiem”. Savukārt, Krimināllikuma 12.panta pirmā daļa paredz fizisko personu kā juridisko personu pārstāvju kriminālatbildību, nosakot, ka juridiskās personas lietā fiziskā persona ir saucama pie atbildības, ja tā noziedzīgo darbību izdarījusi, balstoties uz tiesībām šo juridisko personu pārstāvēt, darboties tās uzdevumā, pieņemot lēmumus juridiskās personas vārdā vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros. Par īsti skaidru un veiksmīgu nevarētu atzīt šajā normā doto norādi uz „juridiskās personas lietu”, tā kā Krimināllikumā nekur nav skaidrots, kas tā tāda ir un ar ko atšķiras no „fiziskas personas lietas”, taču, skatot šo apzīmējumu kopsakarā ar Krimināllikuma 70¹.panta pirmo daļu, kurā ir sniegta norāde uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu juridiskās personas interesēs, var pieņemt uzskatu, ka „juridiskās personas lieta” ir krimināllieta, kurā aizdomās turētā vai apsūdzētā persona noziedzīgo nodarījumu ir izdarījusi juridiskās personas interesēs.

Rezumējot augstāk minēto jautājumā par vainas konstatēšanu, var secināt, ka likumdevējs juridiskajām personām attiecināmo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai nepieciešamību konstatēt vainu ir aizstājis ar nepieciešamību konstatēt ar šo juridisko personu saistītas (ar tiesībām šo juridisko personu pārstāvēt, darboties tās uzdevumā, pieņemot lēmumus juridiskās personas vārdā vai īstenot kontroli juridiskās personas ietvaros) fiziskās personas krimināli sodāmu rīcību, kas turklāt izdarīta juridiskās personas interesēs.

Attiecībā uz šīm juridiskās personas interesēm, kuras Krimināllikuma 70¹.panta pirmā daļa uzliek par pienākumu konstatēt, lai varētu piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, var uzskatīt, ka fiziskā persona noziedzīgu nodarījumu ir veikusi juridiskās personas interesēs, ja šī juridiskā persona noziedzīgā nodarījuma rezultātā tieši vai pastarpināti gūst vai var gūt kādu tai nepienākošos labumu vai priekšrocību.

3) Gan kriminālsodu, gan arī juridiskajām personām piemērojamos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus piespriež Krimināllikuma ietvaros. Tāpat kā kriminālsodu izsmelošs uzskaitījums ir dots Krimināllikuma 36.pantā, tā arī juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izsmelošs uzskaitījums ir dots Krimināllikuma 70².panta pirmajā un otrajā daļā. Būtisku atšķirību šajā aspektā nerada arī tas apstāklis, ka kriminālsodu precīzas robežas ir noteiktas Krimināllikuma sevišķās

---

⁵⁹³ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

daļas normu sankcijās, bet juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izvēle, ievērojot Krimināllikuma 70².panta trešajā līdz sestajā daļā un 70⁸.pantā noteiktās vadlīnijas, ir vairāk atstāta likuma piemērotāju ziņā, tā kā jebkurā gadījumā abu šo valsts piespiedu līdzekļu piemērošana notiek tikai stingri Krimināllikuma ietvaros un uz šā likuma normu pamata.

4) Gan kriminālsodu, gan arī juridiskajām personām piemērojamās piespiedu ietekmēšanas līdzekļus valsts vārdā piemēro tiesa. Attiecībā uz kriminālsodiem kopš 2005.gada 1.oktobra Krimināllikuma 35.panta pirmā daļa ir papildināta ar norādi, ka likumā noteiktajos gadījumos prokuroram ir tiesības piemērot kriminālsodu, sastādot prokurora priekšrakstu par sodu. Attiecībā uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām Krimināllikums prokuroram šādas tiesības nepiešķir. Arī Kriminālprocesa likuma 39.nodaļa (Pirmstiesas kriminālprocesa īpatnības, piemērojot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskajām personām) un 51.nodaļa (Tiesvedības īpatnības procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai) paredz, ka šo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana ir tikai tiesas kompetencē. Nav domājams, ka šis apstāklis liecinātu par šo abu valsts piespiedu līdzekļu atšķirīgu juridisko dabu, tā kā prokurora priekšraksta par sodu piemērošana tomēr vairāk ir uzskatāma par izņēmumu no vispārējā principa, ka kriminālsodus piemēro tiesa.

Tālāk, salīdzinot kriminālsodu un juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu dažādas pazīmes, var pievērsties abu šo piespiedu līdzekļu mērķiem.

5) Vai juridiskajām personām piemērojamajiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem piemīt vainīgās personas sodīšanas funkcija? Viennozīmīgu atbildi uz šo jautājumu ir grūti sniegt. Vispirms šajā sakarībā jānošķir, ka ar apzīmējumu „vainīgā persona” mēs nekādā ziņā nedrīkstētu saprast juridisko personu, kam tiek piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis, jo atbilstoši šobrīd pārsvaru guvušajam uzskatam krimināltiesību zinātnieku un speciālistu vidū, kas arī ir ietverts Krimināllikuma VIII¹ nodaļas normās, juridiskā persona nevar būt vainīga, tai vispār nepiemīt psihiskā attieksme pret nodarījumu un sekām. Līdz ar to ar apzīmējumu „vainīgā persona” mēs varam apzīmēt tikai Krimināllikuma 12.panta pirmajā daļā un 70¹.panta pirmajā daļā minēto fizisko personu, kas noziedzīgo nodarījumu ir izdarījusi kā juridiskās personas pārstāvis un juridiskās personas interesēs. No tā izriet nākošais jautājums - vai, piemērojot juridiskajai personai kādu piespiedu ietekmēšanas līdzekli, tiks arī ietekmēta vainīgā fiziskā persona. Tas, savukārt, ir atkarīgs galvenokārt no šīs fiziskās personas tiesiskajām attiecībām ar juridisko personu. Krimināllikuma 12.panta pirmā daļa paredz visai plašu pazīmju klāstu, kas var raksturot fiziskās un juridiskās personas savstarpējās tiesiskās attiecības. Tomēr jāsecina, ka tiešu ietekmi, kā juridiskajai personai piemērotā piespiedu ietekmēšanas līdzekļa sodošās sekas, vainīgā fiziskā persona varētu izjust tikai tad, ja viņa ir labuma guvēja no šīs juridiskās personas darbības (kapitāla daļu vai akciju īpašnieks, personālsabiedrības biedrs, utt.). Tikai šādā gadījumā juridiskās personas mantas samazinājums, darbības ierobežošana vai pat likvidācija radītu tiešas nelabvēlības sekas arī vainīgajai fiziskajai personai, viņai samazinātos vai izpaliktu vispār ienākumi (dividendes) no piederošajām kapitāla daļām vai akcijām, līdz ar juridiskās personas aktīvu vai ieņēmumu samazināšanos samazinātos šo kapitāla daļu vai akciju iespējamā tirgus vērtība, vai,

piespiedu likvidācijas gadījumā, šis kapitāla daļas vai akcijas pavisam zaudētu savu vērtību un pēc likvidācijas pabeigšanas arī beigtu pastāvēt kā īpašuma tiesību objekts. Visos pārējos gadījumos, kad pie atbildības sauktā vainīgā fiziskā persona ir tikai šīs juridiskās personas pārstāvis un/vai algots darbinieks (valdes loceklis, pilnvarnieks, prokūrists, u.tml.), juridiskajai personai piemērotā piespiedu ietekmēšanas līdzekļa nelabvēlīgās sekas šo vainīgo personu tieši neskars. Netieša ietekme, protams, ir iespējama, kas var izpausties, piemēram, kā atbrīvošana no amata, taču šīs sekas jau iestājas citu tiesisko attiecību ietvaros (piemēram, darba vai pilnvarojuma attiecības starp juridisko personu un darbinieku vai valdes locekli) un tās reglamentē citi normatīvie akti, piemēram, Darba likums, Komerclikums, līdz ar ko šāda veida sekas nebūtu tieši pieskaitāmas kā kriminālprocesa ietvaros juridiskajai personai piemērota piespiedu ietekmēšanas līdzekļa sodošās sekas attiecībā uz vainīgo personu. Taču, ņemot vērā augstāk izklāstītos apsvērumus, šīs nelabvēlīgās sekas jebkurā gadījumā izjutīs juridiskās personas kapitāla daļu vai akciju īpašnieks, neatkarīgi no tā, vai viņš būs vainīgs noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā vai arī to patvaļīgi bez viņa norādījuma būs veikusi kāda šīs juridiskās personas amatpersona. Līdz ar to var izdarīt secinājumu, ka vainīgās personas sodīšana nebūt nav juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu mērķis. Faktiski šie paši augstāk minētie apsvērumi ir arī attiecināmi uz vispārējo un speciālo prevenciju. Arī šīs divas kriminālsoda funkcijas attiecībā uz juridiskajām personām piemērojamajiem piespiedu līdzekļiem var darboties tikai tajos gadījumos, kad vainīgā persona, kura juridiskās personas interesēs ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ir tiešais labuma guvējs no šīs juridiskās personas darbības (kapitāla daļu īpašnieks, akcionārs, personālsabiedrības biedrs). Pārējos gadījumos Krimināllikumā paredzētais piedraudējums samazināt juridiskās personas mantu vai vispār likvidēt šo juridisko personu tieši uz potenciālo noziedzīgu nodarījuma izdarītāju visdrīzāk neiedarbojas, tā kā tiešā veidā viņa materiālais stāvoklis apdraudēts netiek.

Ievērojot augstāk minēto attiecībā uz kriminālsodu un juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu mērķiem, var secināt, ka attiecībā uz pēdējiem kriminālsodiem raksturīgie mērķi tiek sasniegti tikai gadījumos, kad noziedzīgo nodarījumu juridiskās personas interesēs ir veikušas personas, kas gūst tiešu labumu no juridiskās personas darbības. Vadoties no Krimināllikuma VIII¹ nodaļas normu kopuma un analizējot to piemērošanas nosacījumus, var pieņemt, ka visos pārējos gadījumos viens no galvenajiem šo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu mērķiem ir nepamatoti saņemtā mantiskā labuma atņemšana.

Taču jebkurā gadījumā šādas atšķirības starp kriminālsodu mērķiem un tiem mērķiem, kādi tiek izvirzīti juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu pielietojumam, nerada pamatu to nošķiršanai pēc būtības. Ņemams vērā, ka arī tajā gadījumā, ja juridiskajām personām šīs pašas sankcijas krimināltiesību ietvaros tiktu piemērotas kā kriminālsods, uz šā soda mērķiem un panāktajām krimināltiesiskajām sekām būtu attiecināmi visi tie paši apsvērumi, kas šajā pētījumā iepriekš tika izvirzīti attiecībā uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem. Tāpat arī jebkurai konkrētai juridiskai personai (tāpat kā faktiskajiem labuma guvējiem no šīs juridiskās personas darbības) nav atšķirības, vai šādas sankcijas krimināllietas ietvaros tiek piemērotas kā kriminālsods vai kā piespiedu ietekmēšanas līdzeklis.

Apkopojot iepriekš izvirzītos apsvērumus par kriminālsodu un juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu līdzīgajām un atšķirīgajām pazīmēm, var secināt, ka būtiskāko atšķirību abu šo piespiedu līdzekļu piemērošanā rada tieši jautājums par vainas konstatēšanu, kas attiecībā uz juridiskajām personām ir aizstāts ar fiziskās personas (juridiskās personas pārstāvja) krimināli sodāmas rīcības konstatēšanu juridiskās personas interesēs. Taču šajā sakarībā arī jāsecina, ka līdzīga juridiskā konstrukcija tiek izmantota arī tajās valstīs, kur kriminālatbildības piemērošanai juridiskajām personām vainas jautājums tiek risināts, izmantojot „identifikācijas doktrīnu” (Kanāda, Lielbritānija, Francija, Lietuva)⁵⁹⁴. Tātad, izmantojot šajās valstīs aprobēto modeli kriminālatbildības piemērošanai juridiskajām personām, Latvijas likumdevējs faktiski šos juridiskajām personām piemērojamos piespiedu līdzekļus nav vis iekļāvis Krimināllikumā noteiktajā kriminālsodu sistēmā, bet gan radījis kriminālsodu sistēmai paralēli pastāvošu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu grupu līdzās jau esošajiem citiem piespiedu līdzekļiem, kas nav kriminālsodi (medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi, audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi nepilngadīgajiem). Šāds risinājums visdrīzāk arī ir uzskatāms par Latvijas krimināltiesību doktrīnai atbilstošāko, lai gan tajā pat laikā tas ir visai tuvs juridisko personu kriminālatbildības noteikšanai, izņemot atšķirības terminoloģijā.

---

⁵⁹⁴ Skat.: Ķinis U. Juridiskās personas kriminālatbildība: teorija un prakse. Jurista Vārds, 2004. 21.septembris, Nr.36 (341), 8.lpp.

KOPSAVILKUMS

Veiktā pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādus secinājumus un priekšlikumus.

1. Kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs vainas jēdziena identificēšana ar personas subjektīvo attieksmi un tās formām lielākoties nav pazīstama. Šo valstu krimināltiesību avotos vainas jēdziens vai nu vispār netiek lietots, vai arī ar vainu tiek apzīmēta personas tiesāšanas iespēja, galējais slēdziens par kriminālsoda piemērošanas iespējamību.

Vainas jēdziena attiecināšana uz personas psihisko attieksmi un tās formām lielākoties ir sastopama valstīs, kuras iekļāvās vai arī joprojām iekļaujas sociālistiskajā tiesību sistēmā. Arī Latvijā krimināltiesībās attiecībā uz vainas jēdziena izpratni nekādas būtiskas izmaiņas notikušas nav, neskatoties uz to, ka Latvija bija pirmā no Baltijas valstīm, kurā tika pieņemts jauns Krimināllikums (1998.gada 17.jūnijā). Jākonstatē, ka Latvijas krimināltiesībās ir vērā ņemama Krievijas krimināltiesību doktrīnas ietekme.

2. Latvijas krimināltiesībās ar terminu „vaina” tiek apzīmēta personas subjektīvā attieksme pret objektīvās puses pazīmēm. Faktiski četras Latvijas krimināltiesībās pazīstamās personas psihiskās attieksmes formas tiek identificētas ar vainas formām, starp šiem jēdzieniem liekot vienādības zīmi. Šāda vainas izpratne arī izriet no Krimināllikuma 8.panta satura. Pati par sevi Krimināllikuma 8.panta pirmā daļa vēl neļauj izdarīt secinājumu par to, ka ar vainu būtu jāsaprot tieši un tikai personas psihiskā attieksme. Drīzāk uz to norāda šā panta otrā daļa, kas jau nepārprotami vienādo vainas formu ar personas psihisko attieksmi. Faktiski šajā likuma normā (tās pirmajā daļā) ir arī normatīvi nostiprināts princips *nulla poena sine culpa* (nav soda bez vainas).

Tajā pat laikā jāatzīst, ka no Krimināllikuma 1.panta pirmās daļas satura tomēr izriet plašāks vainas jēdziena skaidrojums. Šī norma nosaka, ka „pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi šajā likumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes”. Līdz ar to vienādības zīme šīs normas ietvaros starp apzīmējumiem „vaina” un „nodoms un neuzmanība” netiek likta. Šīs normas kontekstā personai piemīt vaina (tā ir vainīga), ja

- 1) ar nodomu vai aiz neuzmanības (t.i.- pastāvot nosodāmai subjektīvajai attieksmei);
- 2) izdarīts krimināllikumā paredzēts nodarījums (likumības princips - nav sodāms nodarījums, kas nav paredzēts likumā);
- 3) ja ir konstatējamas visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.

Secināms, ka Krimināllikuma 1.panta pirmajā daļā vainas apzīmējums nav lietots tajā pat izpratnē, kādā tas ir šā likuma 8.pantā, kur vaina ir nodomu un neuzmanību aptverošs jēdziens un nekas vairāk. Krimināllikuma 1.panta pirmā daļa izsmeļoši uzskaita daudz plašāku pazīmju loku, kurām pastāvot, ir konstatējama personas vaina. Šis pazīmju loks aptver gan visas nodarījuma sastāva pazīmes, atsevišķi izceļot personas subjektīvās attieksmes formas, gan arī satur norādi uz likumības principu.

Iepriekš minētais ļauj piedāvāt vainas jēdziena šaurākas un arī plašākas izpratnes veidošanu. Vaina tās šaurākajā nozīmē būtu identificējama ar personas psihiskās attieksmes formām, kādas tās ir noteiktas Krimināllikumā (8., 9., 10.pantā), un kā tas arī šobrīd ir nostiprinājies Latvijas krimināltiesību teorijā. Savukārt, vaina tās plašākajā izpratnē apzīmētu slēdzienu par personas notiesāšanas iespēju, visu nepieciešamo noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju konstatāciju attiecībā uz konkrētu subjektu. Tādējādi vaina tās plašākajā nozīmē raksturotu visu to subjektīvo un objektīvo pazīmju kopumu, kam ir nozīme personas krimināltiesiskas vainojamības noteikšanai, tajā skaitā personas vecums, pieskaitāmība, rīcības motīvs un mērķis (gadījumos, kad tas iekļauts nodarījuma sastāvā), apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību neesamība, apstākļu, kas atbrīvo no kriminālatbildības, neesamība.

Skaidrības labad krimināltiesību teorijā vainas jēdziena plašākās izpratnes apzīmēšanai varētu izmantot jēdzienu „vainīgums”, ar ko apzīmētu personas tiesāšanas iespēju un kas aptvertu ne vien personas psihiskās attieksmes formas pret objektīvās puses pazīmēm (proti, vainu tās šaurākajā izpratnē), bet arī visu noziedzīga nodarījuma sastāvā ietvertu subjektīvo un objektīvo apstākļu, kam ir nozīme noziedzīga nodarījuma kvalifikācijā, konstatāciju, kā arī aptvertu apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību, un apstākļu, kas ir par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības, neesamību. Proti, ja kvalifikācijas procesa rezultātā tiek konstatēts, ka notikuma faktiskajos apstākļos ir visas konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, kā arī izvērtējot krimināltiesību normas, kas reglamentē apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību, un apstākļus, kas ir par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības, netiek konstatēta šo apstākļu klātbūtne, tad, atbilstoši Krimināllikuma 1.pantam, persona ir saucama pie kriminālatbildības un ir sodāma, proti, ir konstatējams personas vainīgums, persona ir vainīga.

3. Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā ir noteikts, ka „nosakot noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm”. Šāds formulējums norāda, ka tieši noziedzīga nodarījuma objektīvās pazīmes ir tās, attiecībā pret kurām ir juridiski nozīmīgi konstatēt personas psihisko attieksmi.

Teorētiskās skaidrības labad var piedāvāt Latvijas krimināltiesību teorijā ieviest atbilstības principa jēdzienu, kurš faktiski normatīvā līmenī jau ir iekļauts un definēts Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā. Proti, saskaņā ar atbilstības principu, lai veiktu noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju, ir nepieciešama konkrētas personas subjektīvās attieksmes formas konstatēšana attiecībā pret katru no objektīvās puses pazīmēm, kas ietilpst konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāvā (gan pamatpazīmēm, gan arī fakultatīvajām pazīmēm), t.i., katrai objektīvās puses pazīmei atbilst attiecīga subjektīvās puses pamatpazīme (nodoms vai neuzmanība).

4. Atbilstības principa saturs ir arī cieši saistāms ar tādu jēdzienu kā vainas apjoms. Vainas apjoms ir jēdziens, kas veido robežas kvalifikācijas procesā konstatējamai personas subjektīvajai attieksmei pret objektīvo īstenību, norobežojot tiesiski nozīmīgo subjektīvo attieksmi, kas ietekmē noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju, no tiesiski nenozīmīgās subjektīvās attieksmes, kas ir vērsta uz objektīvajiem

apstākļiem, kas neietilpst noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajā pusē un kam līdz ar to nav ietekmes uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Vainas apjoms ir tas rādītājs, kas nosaka konkrētas robežas vainas saturam.

5. Gadījumos, kad personas psihiskajā attieksmē formāli var saskatīt vainu (kā subjektīvās puses pamatpazīmi), ir arī iespējams, ka citas subjektīvās pazīmes piešķir šai „vainai” dažādus „defektus”, kas līdz ar to nepieļauj personas vainošānu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Piemēram, persona, kas nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu atbilstoši Krimināllikuma 11. pantam nav uzskatāms par noziedzīga nodarījuma subjektu, mazgadīgais, tas ir, persona, kura nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu pie kriminālatbildības nav saucams. Taču šī subjekta vecuma robeža nav noteikta kaut kādu abstraktu iemeslu dēļ, bet gan tādēļ, ka personām, kuras nav sasniegušas šo noteikto vecumu, ir nepietiekami attīstīta spēja spriest un vērtēt pašām savu rīcību, līdz ar ko šīs personas nevar vainot par viņu nepareizās rīcības izvēli. Faktiski attiecībā uz šīm mazgadīgajām personām var tikt uzskatīts, ka kaut arī viņu rīcības rezultātā radīto seku pamatā var būt viņu nodoms vai neuzmanība, tomēr šī psihiskā attieksme ir radusies nepietiekami nobriedušā prātā, lai šo mazgadīgo personu par to vainotu un sauktu pie kriminālatbildības. Tādējādi var uzskatīt, ka personas mazgadība izslēdz kriminālatbildību tieši tādēļ, ka šo personu subjektīvai attieksmei nepiemīt pietiekama „kvalitāte”, lai par to piemērotu kriminālatbildību.

Arī attiecībā uz apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, var izdarīt līdzīgus secinājumus. Proti, lai arī personas vaina var būt konstatējama kaut vai tieša nodoma veidā (piemēram - nepieciešamās aizstāvēšanās situācijā, lai pasargātu sevi vai apkārtējos no kāda bruņota uzbrucēja, persona ar tiešu nodomu nodara uzbrucējam miesas bojājumus), pastāv īpaši apstākļi, kas šo personas skaidri pausto psihisko attieksmi padara nederīgu kā nodarījuma sastāva pazīmi, vainas formu, jo pie šiem īpašajiem apstākļiem personas rīcība un līdz ar to arī nodoms, kas šo rīcību izraisa, tiek atzīts par sabiedriski derīgu vai vismaz attaisnojamu, līdz ar to izslēdzot personas vainīgumu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Latvijas krimināltiesību sistēmā personas vecums un pieskaitāmība tiek uzlūkota kā patstāvīga noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme, kā noziedzīga nodarījuma subjekta pazīme, kurām iztrūkstot, nevar būt runa par noziedzīgu nodarījumu. Tāpat arī apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību, tiek uzlūkoti kā patstāvīgs krimināltiesību institūts, kuru konstatējot, personas kriminālatbildība nav pieļaujama. Tādējādi šīs pazīmes it kā netiek tieši saistītas ar personas vainas jautājumu. Tomēr augstāk izdarītie secinājumi norāda uz to, ka šajos gadījumos kriminālatbildības neiestāšanās pamatā faktiski ir dažādi vainas „juridiski defekti”, kas rada nepieļaujamību vainot personu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tādā vai citādā veidā rodot attaisnojumu personas subjektīvajai attieksmei, kas bez šo īpašo apstākļu pastāvēšanas tiktu vērtēta kā noziedzīga.

6. Attiecībā uz emociju vietu noziedzīga nodarījuma sastāvā tiek konstatēts sekojošais:
- 1) Krimināllikuma Sevišķajā daļā īpaši paredzētos gadījumos emocijas ir noziedzīga nodarījuma subjektu raksturojoša pazīme un nav pamata emocijas iekļaut noziedzīga nodarījuma sastāvā kā subjektīvās puses papildpazīmi;
  - 2) tajā pat laikā emocijas kā nodarījuma subjektam piemītošo psihisko stāvokli raksturojoša pazīme, ietekmē nodarījuma sastāva subjektīvās puses pazīmes un var būt kā motīva un mērķa, tā arī nodoma rašanās pamatā;
  - 3) gadījumos, kad likumdevējs emocijām ir piešķīris tiesisku nozīmi pie nodarījuma kvalifikācijas, šīs emocijas (fizioloģiskais afekts) kā nodarījuma subjektam piemītošo psihisko stāvokli raksturojoša pazīme rada defektus personas apziņā, savas rīcības kontrolē un brīvas gribas paušanā, līdz ar ko likumdevējs šajos gadījumos ir paredzējis atvieglotu atbildību, Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzot speciālus privileģētos noziedzīgu nodarījumu sastāvus.
  - 4) Katrā gadījumā emocijas kā noziedzīga nodarījuma papildpazīme pazīme (nodarījuma subjektu raksturojoša) var tikt ņemta vērā pie soda individualizācijas kā atbildību mīkstinošs apstāklis (saskaņā ar Krimināllikuma 47.panta pirmās daļas 6., 7., 10.punktu, arī šā panta otro daļu).

7. Mūsu valsts Krimināllikums ir viens no retajiem krimināltiesību avotiem, kas nesatur norādi uz nodomu kā „galveno” vainas formu. Šādas norādes ietveršana arī Krimināllikumā ieviestu lielāku skaidrību tā Sevišķās daļas normu interpretēšanā un piemērošanā. Proti, gadījumos, kad Krimināllikuma Sevišķās daļas norma nesaturētu konkrētu norādi uz izdarīšanu „aiz neuzmanības” vai „aiz nolaidības”, būtu secināma likumdevēja griba šajā normā paredzētajā nodarījuma sastāvā noteikt vainu tikai nodoma formā.

Izvērtējot Krimināllikuma Vispārīgās daļas struktūru, var piedāvāt grozīt likuma 8.panta pirmo daļu, izsakot to sekojošā redakcijā:

„Par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir atzīstama tikai persona, kas to izdarījusi ar nodomu (tīši). Šā likuma Sevišķajā daļā paredzētajos gadījumos par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir atzīstama arī persona, kas to izdarījusi aiz neuzmanības.”

8. Atbilstoši Krimināllikuma 8.panta otrajai daļai nepieciešamība konstatēt personas psihisko attieksmi, t.i., gan intelektuālo, gan gribas momentu, ir obligāta attiecībā pret visām nodarījuma sastāva objektīvajām pazīmēm. Tādējādi formālos sastāvos, kad nodarījuma sastāva objektīvā puse aptver tikai darbību vai bezdarbību, bet neaptver sekas, Krimināllikuma 8.panta otrā daļa neprasa psihiskās attieksmes konstatēšanu attiecībā pret nodarījuma sekām. Sekas šādos gadījumos atrodas ārpus nodarījuma sastāva un līdz ar to ārpus krimināltiesību interešu loka vispār. Tā kā sekas noziedzīgos nodarījumos ar formālu nodarījuma sastāvu atrodas ārpus nodarījuma objektīvās puses, tad šīs sekas (pat ja tādas pastāvētu) no juridiskā viedokļa nevar būt nedz par intelektuālā, nedz arī par gribas momenta objektu.

Šāda neprecizitāte un likuma iekšējā pretruna starp Krimināllikuma 8.panta otro daļu un 9.pantu nav vēlama. Lai novērstu šo pretrunu, var izvirzīt priekšlikumu veikt izmaiņas Krimināllikuma 9.pantā paredzētajā nodoma un tā veidu legālajā definīcijā. Lai izvairītos no neskaidrības minētajā pantā, ir jāformulē atsevišķi vainīgā psihiskā attieksme nodoma veidā pret nodarījumu ar formālu sastāvu. Izstrādājot tieša nodoma definīciju, tajā būtu iekļaujama norāde par personas psihisko attieksmi gan pret savu darbību vai bezdarbību, gan arī pret radītajām sekām, tādējādi aptverot kā noziedzīgus nodarījumus ar formālu sastāvu, tā arī nodarījumus ar materiālu sastāvu. Savukārt, izstrādājot netieša nodoma definīciju, nav nepieciešamības ar to aptvert arī noziedzīgus nodarījumus ar formālu nodarījuma sastāvu, jo noziedzīgus nodarījumus ar formālu nodarījuma sastāvu nav iespējams izdarīt ar netiešu nodomu.

Lai nodoma un tā veidu definīcija iespējami precīzi aptvertu gan personas gribas momentu, gan arī intelektuālo momentu un būtu attiecināma kā uz formāliem, tā arī uz materiāliem noziedzīgu nodarījumu sastāviem, var piedāvāt izteikt šo normu šādā redakcijā:

„9.pants. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana ar nodomu (tīši).

- (1) Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja tas ir izdarīts ar tiešu vai ar netiešu nodomu.*
- (2) Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar tiešu nodomu, ja persona, kas to izdarījusi, apzinājās savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu un vēlējās tā rīkoties, kā arī šajā likumā paredzētajos gadījumos apzinājās kaitīgo seku iestāšanās iespējamību un vēlējās šo seku iestāšanos.*
- (3) Noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar netiešu nodomu, ja persona apzinājās savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu, apzinājās kaitīgo seku iestāšanās iespējamību un, kaut arī šīs sekas nav vēlējusies, tomēr apzināti pieļāvusi to iestāšanos.”*

9. Jautājumu par divu vainas formu pastāvēšanu vienā nodarījuma sastāvā būtu iespējams atrisināt, sadalot to divās daļās. Proti, atsevišķi aplūkot jautājumu par vainas formas noteikšanu attiecībā pret katru no objektīvās puses pazīmēm. Un atsevišķi aplūkot jautājumu par to, pēc kādiem kritērijiem noteikt vienu „kopējo” vai „vadošo” vainas formu šādu nodarījumu sastāvos. Ņemot vērā Latvijā valdošo nostāju krimināltiesību doktrīnā, nevarētu būt šaubu par to, ka apzīmējums „psihiskās attieksmes forma” ir lietots kā sinonīms apzīmējumam „vainas forma”. Ir neapstrīdami konstatējams, ka Krimināllikumā ir ietverti vairāki noziedzīgu nodarījumu sastāvi, kuru subjektīvajā pusē paredzētas divas dažādas vainas formas. Un šādu nodarījumu kvalifikācijas procesā abas šīs vainas formas ir nepieciešams obligāti konstatēt. Līdz ar to var secināt, ka šo divu vainas formu reāla pastāvēšana ir noziedzīgu nodarījumu pareizas un likumīgas kvalifikācijas jautājums, kur to nedrīkstētu ignorēt vai noliegt.

Savukārt, vienu „vienoto” vainas formu tādos nodarījuma sastāvos, kas satur divas dažādas vainas formas, vārētu piedāvāt nosaukt par „vadošo vainas formu”. Šāds apzīmējums būtu pietiekami precīzs, gan lai izceltu šīs vienas vainas formas izšķirošo nozīmi dažādu ar kvalifikāciju nesaistītu

jautājumu risināšanai, gan arī lai vienlaikus nenoliegtu divu vainas formu pastāvēšanu. Vadošā vainas forma būtu nosakāma, par pamatu ņemot personas subjektīvo attieksmi pret noziedzīgā nodarījuma galveno tiešo objektu.

Jautājums par divu vainas formu pastāvēšanu un kvalifikācijas īpatnībām šādiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem varētu palikt krimināltiesību teorijā risināms jautājums, un Krimināllikuma papildināšana ar normu, kas reglamentētu kvalifikācijas jautājumus noziedzīgiem nodarījumiem ar divām vainas formām, nav nepieciešama.

10. Krimināllikums nesatur normas, kas reglamentētu kvalifikācijas īpatnības juridiskās un faktiskās kļūdas gadījumos. Ņemot vērā, ka arī krimināltiesību teorijā dažādās valstīs ir pausti pretrunīgi viedokļi par kļūdas ietekmi uz nodarījuma kvalifikāciju, būtu apsverams jautājums arī par šīs krimināltiesību problēmas normatīvu risinājumu, kas vismaz nodrošinātu vienveidīgu pieeju.

Ņemot vērā Latvijas un citu valstu krimināltiesību teorijā paustos viedokļus par juridiskās un faktiskās kļūdas ietekmi, kā arī zināmā mērā ņemot par piemēru vairāku ārvalstu pieredzi, krimināllikumos ietverot šā jautājuma risinājumu, var tikt piedāvāts Krimināllikumu papildināt ar 8¹. pantu:

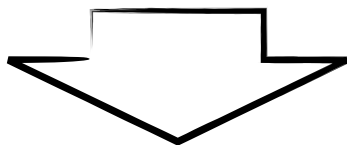
„Juridiskā un faktiskā kļūda.

- (1) Personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kļūdainis priekšstats par savas rīcības tiesiskumu vai krimināltiesiskajām sekām (juridiskā kļūda) noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju un soda noteikšanu neietekmē.
- (2) Personas, kura izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, kļūdainis priekšstats par viņas izdarītā noziedzīgā nodarījuma faktiskajiem apstākļiem (faktiskā kļūda) ir ņemams vērā pie noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas un soda noteikšanas. Šādā gadījumā noziedzīgais nodarījums ir kvalificējams kā tā noziedzīgā nodarījuma mēģinājums, uz kura izdarīšanu bija vērsts personas nodoms.”

11. Var piedāvāt ieviest apzīmējumu „krimināltiesību normu piemērošanas process”, kura loģiskā struktūra shematiski varētu tikt attēlota sekojoši:

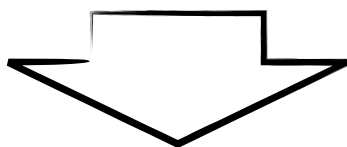

1) Noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšana nodarījuma faktiskajās pazīmēs

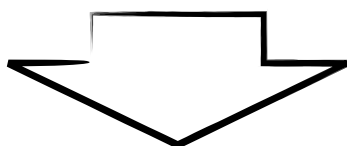
Nekonstatējot visas nodarījuma sastāva pazīmes, secināms, ka nav noticis noziedzīgs nodarījums un persona netiek saukta pie kriminālatbildības nodarījuma sastāva trūkuma dēļ

2) Apstākļu, kas izslēdz kriminālatbildību, esamības pārbaude notikuma faktiskajās pazīmēs

Konstatējot šādus apstākļus, secināms, ka personas darbībās ir nodarījuma sastāva pazīmes, bet nodarījums netiek atzīts par noziedzīgu (nav pretlikumīgs), un persona netiek saukta pie kriminālatbildības tās izslēdzošā apstākļa dēļ (reabilitējošs pamats)

3) Apstākļu, kas var būt par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības un soda, esamības pārbaude notikuma faktiskajās pazīmēs

Konstatējot šādus apstākļus, secināms, ka personas darbībās ir nodarījuma sastāva pazīmes, nodarījums tiek atzīts par noziedzīgu (ir pretlikumīgs), bet netiek (vai var netikt) atzīts par sodāmu un persona netiek (vai var netikt) saukta kriminālatbildības uz nereabilitējoša pamata

4) Apstākļu, kas ņemami vērā pie soda noteikšanas, esamības pārbaude notikuma faktiskajās pazīmēs

Šādi apstākļi ņemami vērā pie soda individualizācijas gan Krimināllikuma Sevišķās daļas normas sankcijas robežās, gan arī piemērojot Krimināllikums 49. un 55.panta noteikumus

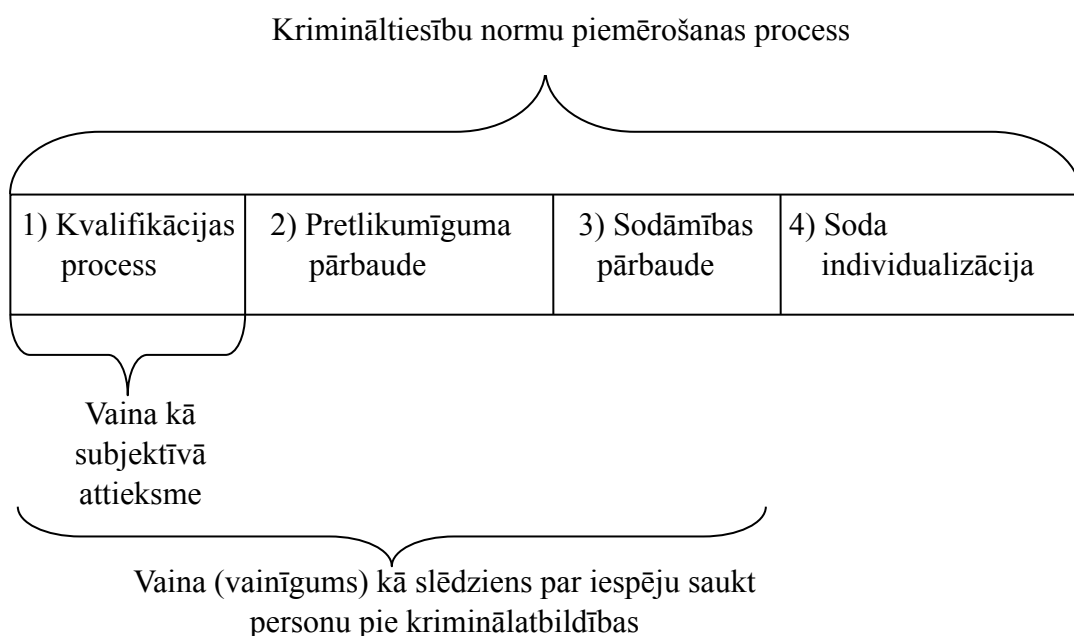
Faktiski pirmajos trijos krimināltiesību normas piemērošanas posmos tiek veikta attiecīgi nodarījuma kvalifikācijas, nodarījuma pretlikumīguma un nodarījuma sodāmības pārbaude. Lai nonāktu pie slēdziena par to, ka persona ir saucama pie kriminālatbildības un sodāma, ir nepieciešams:

- 1) pirmajā posmā (noziedzīga nodarījuma kvalifikācija) iegūt apstiprinošas atbildes par četrus noziedzīga nodarījuma pazīmju konstatēšanu notikuma faktiskajās pazīmēs;
- 2) otrajā un trešajā posmā gūt negatīvas atbildes par to, ka nepastāv neizslēdzoši apstākļi, kas izslēgtu kriminālatbildību, neizslēdzoši arī apstākļi, kas var būt par pamatu atbrīvošanai no kriminālatbildības.

Ar trešo krimināltiesību normu piemērošanas posmu tad arī noslēdzama personas vainīguma pārbaude. Pirmajā posmā, kad tiek veikta nodarījuma kvalifikācija, viens no izvērtējamajiem

jautājumiem ir par personas subjektīvās attieksmes konstatēšanu nodoma vai neuzmanības formā, kā to paredz attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāvs. Tātad šajā krimināltiesību normu piemērošanas posmā cita starpā tiek izdarīts secinājums par vainas esamību vai neesamību personas attieksmē pret nodarījumu un tā sekām. Šajā posmā personas vainas jēdziens tiek izmantots tā šaurākajā nozīmē, balstoties uz psiholoģisko vainas izpratni. Savukārt, otrajā un trešajā posmā tiek vērtēta ne vairs tikai personas subjektīvā attieksme pret nodarījumu un tā sekām, bet gan tiesiskā iespēja personu saukt pie kriminālatbildības. Un tikai trešā posma noslēgumā ir iespējams izdarīt slēdzienu par to, ka persona ir saucama pie kriminālatbildības un sodāma, tādējādi konstatējot personas vainīgumu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā jeb konstatējot vainu (vainīgumu) tās plašākajā nozīmē.

Līdz ar to krimināltiesību normu piemērošanas procesa un kvalifikācijas procesa savstarpējās attiecības un vainas konstatēšanas nozīmi shematiski varētu attēlot šādi:

12. Latvijā stingrās atbildības doktrīna atzīta netiek, par pamatu kriminālatbildībai tiek izvirzīta individuālā vaina.

Ja tiek ņemts vērā krimināltiesību un kriminālsoda vispārpreventīvais uzdevums atturēt sabiedrību no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, tad var nonākt pie secinājuma, ka stingrās atbildības piemērošana krimināltiesībās šo funkciju varētu nepildīt. Izdarot šādu secinājumu, tiek ņemtas vērā sekojošas atziņas: 1) cilvēki kā saprātīgas būtnes ir spējīgas izdarīt izvēli; 2) izdarot izvēli, tiek izvērtēts lielākais iespējamais gūstamais labums no šīs izvēles.

Tā kā šādas stingrās kriminālatbildības mērķis ir atturēt personas no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, tad, ņemot vērā augstāk norādītās tēzes par izvēles izdarīšanu, šāds kriminālatbildības modelis nevarētu sniegt gaidītos rezultātus. Proti, vienīgi persona, kura izlemj par savu rīcību, izvēlas un rīkojas apzināti, ir spējīga izvērtēt savu izvēli, kas ir būtiskākais priekšnosacījums vispārīgās prevencijas

iedarbībai. Tādējādi, sodot personu, kura nav varējusi apzināties savas izvēles sekas, netiktu pildītas soda funkcijas, vispārīgā un speciālā prevencija.

13. Apkopojot apsvērumus par kriminālsodu un juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu līdzīgajām un atšķirīgajām pazīmēm, var secināt, ka būtiskāko atšķirību abu šo piespiedu līdzekļu piemērošanā rada tieši jautājums par vainas konstatēšanu, kas attiecībā uz juridiskajām personām ir aizstāts ar fiziskās personas (juridiskās personas pārstāvja) krimināli sodāmas rīcības konstatēšanu juridiskās personas interesēs.

Latvijas likumdevējs šos juridiskajām personām piemērojamus piespiedu līdzekļus nav vis iekļāvis Krimināllikumā noteiktajā kriminālsodu sistēmā, bet gan radījis kriminālsodu sistēmai paralēli pastāvošu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu grupu līdzās jau esošajiem citiem piespiedu līdzekļiem, kas nav kriminālsodi (medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi, audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi nepilngadīgajiem). Šāds risinājums ir uzskatāms par Latvijas krimināltiesību doktrīnai atbilstošāko, lai gan tajā pat laikā tas ir visai tuvs juridisko personu kriminālatbildības noteikšanai, izņemot atšķirības terminoloģijā.

Anotācija

Šis darbs ir veltīts vainas krimināltiesiskās izpratnes apzināšanai un izvērtēšanai, kā arī vainas institūta lomas izpētei noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā.

Vainas institūta nozīmi krimināltiesību zinātnē un krimināltiesību piemērošanas praksē ir grūti pārvērtēt. Ir pamats uzskatam, ka vainas princips un tā realizācija krimināltiesībās ir arī viens no sabiedrības attīstības līmeņa rādītājiem katrā konkrētā vēsturiskā un ģeogrāfiskā situācijā. Tas ir ņemams vērā, izvērtējot vainas institūta reglamentāciju un tā pielietojumu arī mūsdienās.

Izpētes temats ir vērtējams kā aktuāls gan no krimināltiesību teorijas, gan arī no krimināltiesību piemērošanas prakses viedokļa. Tomēr lielāka aktualitāte vainas jautājumiem varētu būt tieši teorētiskajā plāksnē, jo īpaši ņemot vērā to, ka līdz šim Latvijas krimināltiesībās vainas jautājumi nav bijuši par plašas un padziļinātas izpētes objektu. Pētījuma praktiskā nozīme vairāk ir saistāma ar tā rezultātā ieteikto grozījumu izdarīšanu vainas institūtu reglamentējošajās tiesību normās.

Pētījumā izklāstīta autora izpratne par izpētāmajā tematā ietilpstošajiem jautājumiem, kas ne vienmēr sakrīt ar šobrīd Latvijas krimināltiesībās valdošajiem uzskatiem. Kā pētījuma mērķi autors ir izvirzījis izpētāmā temata sakarā pastāvošo problēmjaudājumu, kā praktisku, tā arī teorētisku, apzināšanu un sekojošu jaunu risinājumu piedāvāšanu šo identificēto problēmu novēršanai, gan pilnveidojot krimināltiesību teoriju, gan arī veicot likuma normu pilnveidi, ja tas izrādītos nepieciešams vai vēlams.

Darbā ir aprakstīta un analizēta vainas jēdziena izpratne, vainas formas, vainas nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas procesā, stingrās atbildības jeb kriminālatbildības bez vainas piemērošanas iespējas krimināltiesībās un ar juridisko personu kriminālatbildību saistītie vainas jautājumi. Šo jautājumu analizēšanai ir veikta gan dažādu krimināltiesību institūtu vēsturiskās attīstības izpēte, gan Latvijas un ārvalstu krimināltiesību doktrīnas un prakses analīze.

Pētījuma rezultātā tiek piedāvāta grozījumu veikšana vairākās Krimināllikuma normās, precizējot nodoma legālo definīciju, kā arī normatīvi nostiprinot juridiskās un faktiskās kļūdas tiesiskās sekas. Tiek arī izvirzīti priekšlikumi krimināltiesību teorijas tālākai attīstībai, piedāvājot vairāku jaunu terminu izmantošanu, kā arī jau iepriekš aprobētu krimināltiesību jēdzienu sistematizāciju.

Abstract

The research has been devoted to the study and assessment of the criminal law understanding of guilt, as well as the study of the role of the concept of guilt within the process of the qualification of a criminal offence.

It is hard to overestimate the significance of the concept of guilt in criminal law science and criminal law practice. There is a basis for considering the principle of guilt and its use in criminal law as one of the indicators of the development of society at each particular historical and geographical situation. It shall also be considered when assessing the regulation of the concept of guilt and the application thereof today.

The subject of study is topical both from the perspective of criminal law theory and the application of criminal law practice. However, the issues of guilt might be more topical exactly from the theoretical perspective, especially considering the fact that previously the issues of guilt have not served as an object of extensive study in the criminal law of Latvia. The practical significance of the study is more related to making the suggested amendments resulting from it to the legal provisions governing the concept of guilt.

The study sets out the author's conception of the issues included in the subject of research, which does not always agree with the opinions currently prevalent in the criminal law of Latvia. The author of the research has advanced the following goal: to study, both practically and theoretically, the problem issues of the subject of the study, and subsequently offer new solutions for the prevention of the identified problems by improving both criminal law theory and the norms of law, if such would prove necessary or preferable.

The study describes and analyses the understanding of the concept of guilt, the forms of guilt, the significance of guilt in the procedure of the classification of a criminal offence, the options to apply strict liability or criminal liability without the application of guilt in criminal law, and the issues of guilt related to the criminal liability of legal entities. In order to analyse the aforementioned issues, the author has performed both the research of the historic development of different concepts of criminal law, and an analysis of Latvian and foreign criminal law doctrines and practices.

The study results in proposing amendments to several norms of criminal law, by updating the definition of intent, as well as by normatively fixing the legal consequences of legal and actual mistake. The author has also advanced proposals for the further development of criminal law, by offering the use of several new terms, as well as the systematisation of already approved criminal law notions.

Zusammenfassung

Diese Arbeit widmet sich der Ermittlung und der Bewertung des strafrechtlichen Verständnisses der Schuld und der Erforschung der Rolle der Institution Schuld bei der Qualifikation einer Straftat im Prozess.

Die Bedeutung der Institution Schuld in der strafrechtlichen Wissenschaft und in der strafrechtlichen Anwendung ist schwer zu unterschätzen. Es gibt Grund zur Annahme, dass das Schuldprinzip und seine Umsetzung im Strafrecht auch ein Zeichen des Entwicklungsstandes der Gesellschaft in der jeweiligen konkreten historischen und geografischen Situation ist. Dies ist bei der Auswertung der Reglementierung der Institution Schuld sowie bei deren Anwendung heutzutage zu berücksichtigen.

Das Forschungsthema ist sowohl hinsichtlich der strafrechtlichen Theorie als auch der Anwendungspraxis im Strafrecht als aktuell anzusehen. Eine größere Aktualität könnten Schuldfragen jedoch auf der theoretischen Ebene haben, denn es muss hervorgehoben werden, dass Fragen zur Schuld im lettischen Strafrecht bis jetzt keine umfangreichen und detaillierten Forschungsobjekte waren. Die praktische Bedeutung dieser Untersuchung ist darüber hinaus mit ihren im Ergebnis angeratenen Änderungen in den Reglementierungen der Institution Schuld innerhalb der rechtlichen Normen verbunden.

Das in der Untersuchung vom Autor dargelegte Verständnis von unter das Forschungsthema fallenden Fragen stimmt nicht immer mit den aktuellen Leitprinzipien im lettischen Strafrecht überein. Als Ziel der Untersuchung wirft der Autor mit dem Untersuchungsthema im Zusammenhang stehende Problemfragen auf, die sowohl praktisch wie auch theoretisch erkundet werden, und bietet darauf folgend neue Lösungen zur Behebung der identifizierten Probleme an, sowohl durch die Vervollkommnung der strafrechtlichen Theorie als auch der gesetzlichen Normen, wenn dies sich als notwendig oder wünschenswert erweist.

Die Arbeit beschreibt und analysiert das Verständnis des Schuldbegriffs, die Formen von Schuld, die Bedeutung der Schuld bei der Qualifikation einer Straftat im Prozess, die verschuldensunabhängige Haftung oder die strafrechtlichen Verantwortung ohne die Möglichkeit der Schuldanpassung im Strafrecht und mit der strafrechtlichen Verantwortung juristischer Personen verbundene Fragen. Diese Analyse der Fragen erfolgte sowohl anhand der Untersuchung der historischen Entwicklung verschiedener strafrechtlicher Institute als auch durch die Analyse der Doktrinen und der Praxis des Strafrechts in und außerhalb Lettlands.

Im Ergebnis der Untersuchung wird die Änderung mehrerer strafrechtlicher Normen empfohlen, indem die Legaldefinition des Vorsatzes präzisiert und die rechtlichen Folgen juristischer und faktischer Fehler normativ bestärkt werden. Darüber hinaus werden Vorschläge für die weitere Entwicklung der Theorie des Strafrechts gemacht, die Verwendung mehrerer neuer Begriffe und auch eine zuvor eingeführte Systematisierung strafrechtlicher Begriffe vorgebracht.

Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts.

Izmantotā literatūra

1. Anġļu-latviešu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība „Jāņa Sēta”, 2000. ISBN: 9984-9470-1-7.
2. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2007. ISBN: 978-9984-40-493-6.
3. Beļska A. Stingri noteiktās atbildības institūts krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2010. 15.jūnijs, Nr.24 (619), 16.lpp.
4. Beļska A. Noziedzīgā nodarījuma subjektīvā puse ASV un Latvijas krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2008. 19.augusts, Nr.31 (536), 1.lpp.
5. Blūma M. Apstākļi, kas izslēdz nodarījuma sabiedrisko bīstamību un prettiesiskumu. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts Universitāte, 1976.
6. Blūma M. Nozieguma jēdziens un tā pazīmes padomju krimināltiesībās. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts Universitāte, 1972.
7. Blūma M., Reigase A. Latvijas PSR Kriminālkodekss un tā attīstība. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts Universitātes Redakcijas un izdevniecības daļa, 1972.
8. Burkāns V. Par kolektīvo personu kā kriminālās atbildības subjektu. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2000. 22.jūnijs, Nr.25 (178), 20.lpp.
9. Dombrovskis R. Dažas krimināltiesisko zinātņu teorētiskās problēmas. Jurista Vārds, 2008. 12.februāris, Nr.6 (510), 3.lpp.
10. Dombrovskis R. Kriminālistikas teorētiskie pamati. Rīga: Biznesa augstskola “Turība”, 2003. ISBN: 998472851X.
11. Gratkovska I. Juridisko personu kriminālatbildības realizācijas tiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 2005. 21.jūnijs, Nr.23 (378), 5.lpp.
12. Grūbe A. Operatīvais eksperiments un noziedzīga nodarījuma kvalifikācija. Jurista vārds, 2004. 17.oktobris, Nr.31 (336), 4.lpp.
13. Hamkova D. Kāda ir kriminālatbildība par satiksmes noteikumu pārkāpšanu. Jurista Vārds, 2004. 2.marts, Nr.8 (313), 13.lpp.
14. Īsā filozofiskā vārdnīca. M. Rozentala un P. Judina redakcijā. Rīga, Latvijas Valsts izdevniecība, 1955.
15. Judins A. Kriminālatbildība par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Jurista Vārds, 2008. 22.janvāris, Nr.3 (508), 1.lpp.
16. Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006. ISBN: 9984766802.
17. Judins A. Vai juridiskā persona ir jāsauc pie kriminālatbildības. Jurista vārds, 2004. 13.aprīlis, Nr.14 (319), 4.lpp.

18. Judins A. Kaimiņiem Igaunijā ir jauns sodu likums. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2002. 9.aprīlis, Nr.7 (240), 5.lpp.
19. Judins A. Par Krimināllikuma un konvenciju saikni. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 10.aprīlis, Nr.11 (204), 12.lpp.
20. Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000. ISBN: 9984671097.
21. Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Jurista Vārds, 2011. 19.jūlijs, Nr. 29 (676), 4.lpp.
22. Krastiņš U. Vaina komplicētos noziedzīgos nodarījumos. Jurista Vārds, 2010. 11.maijs, Nr.19 (614), 13.lpp.
23. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. 5.maijs, Nr.18 (561), 1.lpp.
24. Krastiņš U. Vaina kā obligāts kriminālatbildības nosacījums. Jurista vārds, 2008. 2.decembris, Nr.45 (540), 1.lpp.
25. Krastiņš U. Konceptuāli par vainu administratīvajā tiesībās. Jurista Vārds, 2007. 5.jūnijs, Nr.23 (476), 6.lpp.
26. Krastiņš U. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Jurista Vārds, 2007. 13.marts, Nr.11 (464), 2.lpp.
27. Krastiņš U. Lai diskutētu, jāzina, par ko. Jurista Vārds, 2005. 4.augusts, Nr.37 (392), 6.lpp.
28. Krastiņš U. Konceptuāli par juridisko personu kriminālatbildību. Jurista Vārds, 2004. 31.augusts, Nr.33 (338), 4.lpp.
29. Krastiņš U. Vai Krimināllikumā ir vajadzīgas antikonstitucionālas normas. Jurista Vārds, 2004. 23.marts, Nr.11 (316), 9.lpp.
30. Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2003. 30.septembris, Nr.35 (293), 8.lpp.
31. Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2003. 3.jūnijs, Nr.21 (279), 1.lpp.
32. Krastiņš U. Kā vērtēt juridisko personu kriminālatbildību. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2002. 17.decembris, Nr.25 (258), 1.lpp.
33. Krastiņš U. Par pierādīšanas nastas pārņemšanu uz apsūdzēto. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 25.septembris, Nr.28 (221), 11.lpp.
34. Krastiņš U. Juridiskās atbildības kolektīvais subjekts uzņēmējdarbībā. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2001, Nr.1 (14), 58.lpp.
35. Krastiņš U. Par krimināltiesībām, kas prasa diskusiju. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 13.februāris, Nr.3 (196), 12.lpp.
36. Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000. ISBN: 9984671054.
37. Krastiņš U. Par dažiem ierosinājumiem revidēt jauno Krimināllikumu. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds, 1999. 17.novembris, Nr.40 (147), 5.lpp.

38. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008. ISBN: 978-9984-802-92-3.
39. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006. ISBN: 9984790088.
40. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. ISBN: 9984671712.
41. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008. ISBN: 9789984790541.
42. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007. ISBN: 9789984787299.
43. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007. ISBN: 9879984787305.
44. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski - praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2003. ISBN: 998465866X.
45. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001. ISBN: 9984671275.
46. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999. ISBN: 9984930971.
47. Krauss D. Par indi krimināltiesībās un krimināltiesību indi. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista vārds", 2002. 26.februāris, Nr.4 (237), 8.lpp.
48. Krauss D., Pastille K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. ISBN: 998473109X.
49. Krugļevskis A. Modernās krimināltiesību teorijas. Rīga: Latvijas Universitātes studentu padomes grāmatnīca, 1932.
50. Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika. Jurista Vārds, 2007. 17.aprīlis, Nr.16 (469), 1.lpp.
51. Ķīnis U. Juridiskās personas kriminālatbildība: teorija un prakse. Jurista Vārds, 2004. 21.septembris, Nr.36 (341), 8.lpp.
52. Latviešu literārās valodas vārdnīca. Sējums 7₂. Atb.red. L.Ceplītis. Rīga: izdevniecība "Zinātne", 1991. ISBN: 5-7966-0280-2.
53. Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Autoru kolektīvs J.Dzenīša un A.Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: "Avots", 1982.
54. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof.K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2.izd. Rīga: Mans Īpašums, 1998. ISBN: 9984-574-12-1.
55. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs - 16.gs. 1.sējums. Lazdiņš J., Blūzma V., Osipova S., E.Meļķiņa redakcijā. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998. ISBN: 9984-643-01-8.

56. Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Apsītis R., Blūzma V., Jundzis T. u.c., D.A.Lēbera redakcijā. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2000. ISBN: 9984-643-14-X.
57. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas Juridiskās terminoloģijas apakškomisijas no 2005. gada 19. septembra līdz 2006. gada 3. aprīlim apstiprinātie termini. Pieejams: <http://termini.lza.lv/article.php?id=195> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
58. Leja M. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana ar nodomu. Jurista Vārds, 2010. 13.aprīlis, Nr.15 (610), 6.lpp.
59. Levits E. Nopietns darbs konstitucionālajās tiesībās. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 29.maijs, Nr.16 (209), 9.lpp.
60. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 9984790169.
61. Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 978-9984-790-22-0.
62. Liholaja V. Noziegums. Latvijas Universitātes raksti. 703.sējums. Juridiskā zinātne. Rīga: LU, 2006, 44.lpp. ISBNBN 9984-802-08-6.
63. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003. ISBN: 9984671607.
64. Liholaja V. Starptautiskās krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003. ISBN: 9984671577.
65. Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. ISBN: 9984731146.
66. Loskutovs A., Judins A. Vai noziedzīgs nodarījums ir bīstams, un cik bīstams. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 30.janvāris, Nr.1 (194), 20.lpp.
67. Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1.grāmata. Rīga: RaKa, 2000. ISBN: 9984-15-222-7.
68. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2006. 8.augusts, Nr.31 (536), 7.lpp.
69. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005. ISBN: 9984-671-909.
70. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Otrs, pārstrādāts un papildināts izdevums. Rīga: Autora izdevums, 1934.
71. Načisčionis J. Administratīvās tiesības. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002. ISBN: 9986689271.
72. Podprigora D. Vainas noteikšana krimināltiesībās. Rīga: Biznesa augstskola "Turība", 2006. ISBN: 9984766853.
73. Pundurs A. A.Liede un mūsdienu atziņas pierādījumu (pierādīšanas) teorijā. Jurista Vārds, 2006. 18.aprīlis, Nr.16 (521), 11.lpp.

74. Rudzītis K. Par divām vainas formām vienā nodarījumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista vārds", 2001. 30.janvāris, Nr. 1 (194), 18.lpp.
75. Saukāne L. Vaina noziedzīgos nodarījumos pret ceļu satiksmes drošību. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2007, Nr.2 (39).
76. Schaffert I., Niedre L. Latviešu - vācu juridiskā vārdnīca; Rechtswörterbuch: Deutsch- Lettisch. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001. ISBN: 9984-725-10-3.
77. Skačkovs D. Krimināltiesībās viedokļi joprojām ir dažādi. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 27.februāris, Nr.5 (198), 8.lpp.
78. Skačkovs D. Par juridisko personu un tās atbildības veidiem. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 7.novembris, Nr.34 (187), 9.lpp.
79. Skrastiņš J. Par mūsdienīgu kriminālprocesu Latvijā. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista vārds", 2001. 13.marts, Nr.7 (200), 9.lpp.
80. Svikša I. Par juridisko personu atbildību. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 9.marts, Nr.10 (163), 9.lpp.
81. Šimkus S. Juridiskās personas kriminālatbildības ieviešanas problēmas. Jurista Vārds, 2004. 19.oktobris, Nr.40 (345), 9.lpp.
82. Šimkus S. Juridiskās personas kriminālatbildība. Ārvalstu pieredze. Jurista Vārds, 2004. 22.jūnijs, Nr.23/24 (328/329), 1.lpp.
83. Švābe A. Vecākās zemnieku tiesības. Rīga: Latvijas skolotāju savienība, 1927.
84. Tihomirnijs K. Par juridisko personu, par tās iespējamo kriminālatbildību. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2000. 11.jūlijs, Nr.27 (180), 7.lpp.
85. Torgāns K. Vainas vai attaisnojumu meklējumi civiltiesībās. Jurista Vārds, 2005. 31.maijs, Nr. 20 (375), 1.lpp.
86. 1933.g.24.aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sast: P.Mīncis H.Ehlerss, P.Jakobi, J.Lauva. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1934.
87. Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005. ISBN: 0199278512.
88. Ashworth A. Principles of criminal law. 4th edition. New York: Oxford University press, 2003. ISBN: 0-19-925980-1.
89. Bergman P., Berman S.J. The Criminal law handbook, know your rights, survive the system. 11th edition. Berkeley: Nolo, 2009. ISBN: 1413310532.
90. Black's Law Dictionary, 8th edition. Edited by B.A.Garner. USA: Thomson West, 2004. ISBN: 0314151990.
91. Blomsma J. Mens Rea and defences in European criminal law. Cambridge: Intersantia, 2012. ISBN: 978-1-78068-104-7.
92. Cassese A. International Criminal Law. New York: Oxford University Press, 2003. ISBN: 0-19-925911-9.

93. Chan W., Simester A.P. Four functions of mens rea. *Cambridge Law Journal*, July 2011, No 70 (2).
94. Cole G.F, Frankowski S.J. Gertz M.G. Major criminal justice systems: a comparative survey. 2nd edition. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1978. ISBN: 0-8039-2597-2.
95. Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. The implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 1. Antwerp: Intersantia, 2000. ISBN: 9050950973.
96. Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. The Implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 2. Antwerp: Intersantia, 2001. ISBN: 905095099X.
97. Dobson P. Criminal law in a nutshell. London: Sweet & Maxwell, 1999. ISBN: 0-421-64970-4.
98. Dubber M.D. Criminal law: Model Penal Code. New York: Foundation Press, 2002. ISBN: 1587781786.
99. Duff.R.A. Strict liability, Legal presumptions, and the presumption of innocence. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005. ISBN: 0199278512.
100. Duff R.A. Intention, agency and Criminal Liability: Philosophy of Action and the Criminal Law. Oxford: Blackwell publishing, 1990. ISBN: 978-0631153122.
101. Ebke W.F., Finkin M.W. Introduction to German Law. Boston: Kluwer Law International, 1996. ISBN: 3-406-41131-2.
102. Fletcher G.P. Basic concepts of criminal law. New York: Oxford University Press, 1998. ISBN: 0-19-512171-6.
103. Green.S.J. Six Senses of strict liability: A plea for formalism. Grām: Appraising strict liability. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005. ISBN: 0199278512.
104. Hart L.A. Punishment and responsibility: essays in the philosophy of law. 2nd edition. New York: Oxford University press, 2008. ISBN: 978-0-19-953478.
105. Huber B. Corporate Criminal Liability. Seminar on Economic Crime. Rīga, 2001.gada 17.-19.janvāris. Npublicēts.
106. Jareborg N. Essays in Criminal law. Uppsala: Iustus Förlag, 1988. ISBN: 9176781186.
107. Klip A. European Criminal Law. An Integrative Approach. 2nd edition. Cambridge: Intersantia Publishing, 2012. ISBN: 978-1-78068-001-9.
108. Klip A.H., Vervaele J.A.E. National report of Netherlands. Grām: Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. The Implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 2. Antwerp: Intersantia, 2001. ISBN: 905095099X.
109. Lippman M. Contemporary criminal law. Concepts, cases, and controversies. California: Sage Publications, 2007. ISBN: 1-4129-0580-X.
110. Murphy J.G, Coleman J.L. Philosophy of law. An introduction to jurisprudence. Revised edition. San Francisco: Westview press, 1990. ISBN: 0-8133-0848-8.
111. Ovey C., White R. The European Convention on Human Rights. 3rd edition. New York: Oxford University press, 2002. ISBN: 0-19-8765800.

112. Öberg J. Criminal sanctions in the field of EU environmental law. *New journal of European criminal law*, Volume 2, 2011, p.402-425.
113. Philosophical perspectives on punishment. Ezorsky G. (comp.). New York: State University of New York Press, 1977. ISBN: 0-87395-213-8.
114. Robinson P.H. *Mens Rea*. University of Pennsylvania Law School, 1999. Pieejams http://lsr.nellco.org/upenn_wps/35/ [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
115. Rodogno R. Guilt, anger, and retribution. *Legal Theory*, December 2010, No.16, Cambridge University Press, p.59.
116. Rone D. Legal scientific research on institute of criminal liability of legal entities in eight countries- nordic countries (Finland, Sweden, Norway, Iceland and Denmark) and Baltic countries (Latvia, Lithuania and Estonia). Pieejams: www.tm.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
117. Ryan C. *Criminal law*. 5th edition. New York: Oxford University Press, 1998. ISBN: 1-85431-780-6.
118. Simester A.P. Can negligence be culpable. Grām: *Oxford essays in Jurisprudence: 4th series*. Horder J. (Ed.). New York: Oxford University Press, 2000. ISBN: 9780198268581.
119. Simester A.P., Sullivan G.R. *Criminal law. Theory and doctrine*. Oxford: Hart Publishing, 2000. ISBN: 1 901362-60-4.
120. Simester A.P. Is strict liability always wrong. Grām: *Appraising strict liability*. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005. ISBN: 0199278512.
121. Spencer J.R., Pedain A. Approaches to strict and constructive liability in continental criminal law. Grām: *Appraising strict liability*. Simester A.P. (Ed.). New York: Oxford University press, 2005. ISBN: 0199278512.
122. Spencer J.R. National report of the United Kingdom. Grām: Delmas-Marty M., Vervaele J.A.E. *The Implementation of the Corpus Juris in the member states. Volume 2*. Antwerp: Intersantia, 2001.
123. Steiner H.J., Alston P., Goodman R. *International Human rights in context. Law, politics, morals*. 3rd edition. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN: 978-0-19-927942-5.
124. Tomasic R., Bottomley S., McQueen R. *Corporation Laws in Australia*. Second edition. Sydney: The Federation Press, 2002. ISBN: 1862873143.
125. Vandekerckhove K. Liability of legal persons. Seminar on Economic Crime. Rīga, 2001.gada 17.-19.janvāris. Npublicēts.
126. Wasserstorm R. Strict liability in the criminal law. *Stanford Law Review*, July 1960, Nr.12 (4), p.731. Citēts pēc: *Philosophical perspectives on punishment*. Ezorsky G. (comp.). New York: State University of New York Press, 1977, p.196. ISBN: 0-87395-213-8.
127. Duden: *Deutsches Universalwörterbuch*. 5. überarbeitete Auflage. Mannheim: Dudenverlag, Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 2003, ISBN: 3-411-05505-7.

128. Liszt E., Schmidt F. Lehrbuch des deutschen Strafrechts. Berlin: Gruyter, 1927. Citēts pēc: Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005. ISBN: 9984-671-909.
129. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4. Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006. ISBN: 3-406-530710.
130. B. Schünemann. Vom philologischen zum typologischen Vorsatzbegriff. Hirsch-FS, 1999. Citēts pēc: Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4. Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.451. ISBN: 3-406-530710.
131. Schroth U. Der Begriff des "Begriffes" dolus eventualis: eine Auseinandersetzung mit der Vorsatzkonzeption von Lothar Philipps. Gerechtigkeitswissenschaft - Kolloquium aus Anlass des 70. Geburtstages von Lothar Philipps. Berlin: Berliner Wiss.-Verl., 2005. Citēts pēc: Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner teil. Band I. 4. Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.451. ISBN: 3-406-530710.
132. Tröndle H., Fischer T. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 51. Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2003. ISBN: 3-406-49387-4.
133. Бокова И.Н. Особенности конструирования признаков субъективной стороны в УК РСФСР 1922, 1926 гг. История развития уголовного права и ее значение для современности. Материалы V Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 26-27 мая 2005 г. Москва: издательство „ЛексЭст”, 2006, с.49. ISBN: 5-901638-67-0.
134. Волков Б.С. Проблемы воли и уголовная ответственность. Казань: Издательство Казанского Университета, 1965.
135. Волженкин Б.В. Уголовная Ответственность юридических лиц. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 1998. ISBN: 5-89094-042-2.
136. Ворошилин Е.В., Кригер Г.А. Субъективная сторона преступления. Учебное пособие. Москва: Издательство Московского университета, 1987.
137. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. 2-е изд. Москва: Центр ЮрИнфоР, 2003. ISBN: 5-89158-107-8.
138. Дагель П.С., Михеев Р.И. Установление субъективной стороны преступления. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1972.
139. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж: Издательство Воронежского Университета, 1974.
140. Дагель П.С. Понятие вины в советском уголовном праве. Материалы XIII конференции ДВГУ. Владивосток, 1968.
141. Дагель П.С. Содержание, форма и сущность вины в советском уголовном праве. Правоведение. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1969.

142. Дагель П.С. Проблемы вины в советском уголовном праве. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Ленинград, 1969.
143. Дагель П. С. Проблемы вины в советском уголовном праве. Ученые записки Дальневосточного ун-та. Вып. 21. Владивосток: ДВГУ, 1968.
144. Дагель П.С. Обстоятельства, исключаящие виновность субъекта и влияющие на форму вины. Советская юстиция, 1973, No.3, с.14.
145. Демидов Ю.А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. Москва: Юридическая литература, 1975.
146. Есаков Г.А. Mens Rea в уголовном праве Соединенных Штатов Америки: историко-правовое исследование. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-232-6.
147. Есаков Г.А., Рарог А.И., Чучаев А.И. Настольная книга судьи по уголовным делам. Москва: Проспект, 2008. ISBN: 978-5-482-01939-9.
148. Филимонов В.Д. Принципы уголовного кодекса Российской Федерации: достижения и недостатки их юридического выражения. Пять лет действия УК РФ: Итоги и перспективы. Материалы II Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 30-31 мая 2002. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2003, с.133. ISBN: 5-901638-26.
149. Философия уголовного права. Сост., ред., Ю.В. Голик. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. ISBN: 5-94201-370-5.
150. Идрисов Н.Т. Правила квалификации преступлений в системе уголовного права. Системность в уголовном праве. Материалы II Российского Конгресса уголовного права 31 мая – 1 июня 2007. Москва: Проспект, 2007. ISBN: 978-5-482-01614-5.
151. Якушин В.А. Проблемы субъективного вменения в уголовном праве. Диссертация. Москва: [Б.и.], 1998.
152. Кафельников А. Юридическое лицо как субъект уголовной ответственности в законодательстве зарубежных стран. Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники. Материалы III международной научно - практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им.М.В.Ломоносова 29-30 мая 2003. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2004, с.409. ISBN: 5-901638-44-1.
153. Канашина О.А. Установление взаимной вины как способ противодействия преступности. Противодействие преступности: уголовно-правовые, криминологические и уголовно-процессуальные аспекты. Материалы III Российского конгресса уголовного права. Ответственный редактор В.С.Комиссаров. Москва: Проспект, 2008, с.45. ISBN: 978-5-392-00279-5.
154. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристь, 2000. ISBN: 5-7975-0190-2.

- 155.Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под. ред. В.И. Радченко , А.С.Михлина. Санкт-Петербург: Питер, 2007, с.145. ISBN: 978-5-91180-500-5.
- 156.Крастиныш У. Субъективная сторона в структуре сложных единичных преступлений. Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники. Материалы III международной научно - практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им.М.В.Ломоносова 29-30 мая 2003. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2004. ISBN: 5-901638-44-1.
- 157.Коробеев А.И. Транспортные преступления. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-161-3.
- 158.Коржанський М.Й. Уголовний Закон України (наукова модель). Дніпропетровск: Юрид.акад. М-ва внутр.справ, 2004.
- 159.Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2001. ISBN: 5-7975-0170-8.
- 160.Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1976.
- 161.Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002. ISBN: 5-94373-034-6.
- 162.Келина С.Г. Ответственность юридических лиц в проекте нового УК Российской Федерации. Уголовное право: новые идеи. Сборник статей. Отв. ред. С.Г. Келина, А.В. Наумов. Москва: Институт государства и права Российской академии наук, 1994, с.52.
- 163.Кузнецова Н.Ф. Проблемы квалификации преступлений. Лекции по спецкурсу “Основы квалификации преступлений”. Москва: ИД Городец, 2007. ISBN: 978-5-9584-0173-4.
- 164.Кузнецова Н.Ф. Кодификация норм о хозяйственных преступлениях. Вестник Московского Университета. Серия 11. Право, 1993, №.4, с.12.
- 165.Лекшас И. Вина как субъективная сторона преступления. Москва: Госюриздат, 1958.
- 166.Марчук В.В. Конституционные основы квалификации преступлений. Конституционные основы уголовного права. Материалы I Всероссийского Конгресса по уголовному праву, посвященного 10-летию Уголовного кодекса Российской Федерации. Москва: Проспект, 2006, с.382. ISBN: 5-482-00912-2.
- 167.Михайловский И.В. Очерки философии права. Томск: издание книжного магазина В. М. Посохина, 1914. Grām: Философия уголовного права. Сост., ред., Ю.В. Голик. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. ISBN: 5-94201-370-5.
- 168.Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекции, т.1. Общая часть. 4-е изд. Москва: Волтерс Клувер, 2008. ISBN: 978-5-446-00257-7.
- 169.Нерсесян В.А. Формы вины: критерии разграничения. Уголовное право: стратегия развития в XXI веке. Сборник материалов третьей Международной научно-практической конференции. Ответственный редактор А.И.Парог. Москва: МГЮА, 2006. с.85. ISBN: 5-482-00711-1.

- 170.Нерсесян В.А. Неосторожная вина: проблемы и решения. Пять лет действия УК РФ: Итоги и перспективы. Материалы II Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 30-31 мая 2002. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2003, с.228. ISBN: 5-901638-26-3.
- 171.Петин И.А. Вина в уголовном праве: прошлое, настоящее, будущее. История развития уголовного права и ее значение для современности. Материалы V Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 26-27 мая 2005, Москва: издательство “ЛексЭст”, 2006, с.433. ISBN: 5-901638-67-0.
- 172.Пикуров Н.И. Комментарий к судебной практике квалификации преступлений на примере норм с бланкетными диспозициями. Москва: Издательство Юрайт, 2009. ISBN: 978-5-9916-0057-6.
- 173.Пикуров Н.И. Применение неуголовно-правовых норм при квалификации преступлений. Уголовное право: стратегия развития в XXI веке. Сборник материалов третьей Международной научно-практической конференции. Ответственный редактор А.И.Парог. Москва: МГЮА, 2006, с.35. ISBN: 5-482-00711-1.
- 174.Пикуров Н.И. Формула квалификации преступлений с бланкетными признаками состава. Противодействие преступности: уголовно-правовые, криминологические и уголовно-процессуальные аспекты. Материалы III Российского конгресса уголовного права. Ответственный редактор В.С.Комиссаров. Москва: Проспект, 2008, с.106. ISBN: 978-5-392-00279-5.
- 175.Плетенева Д.А. Мотив как квалифицирующий признак состава преступления. Проблемы совершенствования правовых средств и механизмов противодействия преступности в современном обществе. Материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 13-14.окт. 2006 г. Минск: БГУ, 2007, с.35. ISBN: 978-985-485-715-2.
- 176.Плотников А.И. Принцип вины и его реализация в уголовном законодательстве. Пять лет действия УК РФ: Итоги и перспективы. Материалы II Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 30-31 мая 2002. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2003, с.129. ISBN: 5-901638-26-3.
- 177.Практический комментарий к Уголовному кодексу РФ. Под ред. Х.Д.Аликперова и Е.Ф.Побегайло. Москва: НОРМА, 2001. ISBN: 5-89123-568-4.
- 178.Прапиестис Й. Ответственность юридического лица в уголовной политике Литвы. Современная уголовная политика: поиск оптимальной модели. Материалы VII Российского конгресса уголовного права (31 мая – 1 июня 2012 года). Москва: Проспект, 2012, с.621. ISBN: 978-5-392-06477-9.
- 179.Примаченок А.А. Уголовное право Республики Беларусь. Общая часть. 6-е изд. Минск: Молодежное, 2009. ISBN: 978-985-6731-45-0.

180. Парог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-124-9.
181. Парог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений: практическое пособие. 2-е издание. Москва: Проспект, 2009. ISBN: 978-5-392-00610-6.
182. Российское уголовное право. Т. 1. Преступление: Курс лекций. Под ред. А.И. Коробеева. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1999.
183. Савельева В.С. Основы квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2008. ISBN: 978-5-482-01974-0.
184. Селезнев М. Умысел как форма вины. Российская юстиция, 1997, No.3, с.11.
185. Складов С.В. Некоторые проблемы законодательной регламентации форм вины в уголовном праве России. Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники. Материалы III международной научно - практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им.М.В.Ломоносова 29-30 мая 2003. Москва: издательство „ЛексЭст”, 2004, с.171. ISBN: 5-901638-44-1.
186. Складов С.В. Вина как критерий разграничения преступлений и иных правонарушений. Соотношение преступлений и иных правонарушений: современные проблемы. Материалы IV Международной научно-практической конференции, посвященной 250-летию образования Московского государственного университета имени М.В.Ломоносова и состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 27-28 мая 2004. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2005. ISBN: 5-901638-62-X.
187. Таганцев Н.С. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. С.- Петербург: Государственная типография, 1904.
188. Таганцев Н.С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. 12-е изд., пересм. и доп., С.- Петербург; [Б.и.], 1904.
189. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть общая. Т. 2. Тула: Автограф, 2001. ISBN: 5-89201-026-0.
190. Талан М.В. Уголовная и административная ответственность юридических лиц. Соотношение преступлений и иных правонарушений: современные проблемы. Материалы IV Международной научно-практической конференции, посвященной 250-летию образования Московского государственного университета имени М.В.Ломоносова и состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 27-28 мая 2004. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2005, с.565. ISBN: 5-901638-62-X.
191. Трухин А.М. Регламентация вины в новом Уголовном кодексе Российской Федерации. Пять лет действия УК РФ: Итоги и перспективы. Материалы II Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В.Ломоносова 30-31 мая 2002. Москва: издательство “ЛексЭст”, 2003, с.240. ISBN: 5-901638-26.

- 192.Тяжкова И.М. Неосторожные преступления с использованием источников повышенной опасности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN: 5-94201-070-6.
- 193.Уголовное право России. Общая часть. Под ред. А.И.Парога. Москва: Эксмо, 2007. ISBN: 5-699-17072-3.
- 194.Уголовное право России: учебник. Т.1.: Общая часть. 2-е изд. Под ред. А.Н.Игнатова, Ю.А.Красикова. Москва: Норма, 2008. ISBN: 978-5-468-00215-5.
- 195.Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: Учебник. Изд.второе. Под ред. Л.В.Иногамовой-Хегай, А.И.Парога, А.И. Чучаева. Москва: Контракт, 2008. ISBN: 978-5-98209-023-4.
- 196.Уголовное право. Общая часть: учебник. Отв.ред. И.Я.Козаченко. 4-е изд. Москва: Норма, 2008. ISBN: 978-5-89123-995-1.
- 197.Утевский Б.С. Вина в советском уголовном праве. Москва: Госюриздат, 1950.
- 198.Чупрова Е.В. Ответственность за преступное поведение юридических лиц в современной Европе. Системность в уголовном праве. Материалы II Российского Конгресса уголовного права 31 мая – 1 июня 2007. Москва: Проспект, 2007, с.2. ISBN: 978-5-482-01614-5.
- 199.Злобин Г.А. Виновное вменение в историческом аспекте. Grām: Уголовное право в борьбе с преступностью. Отв.ред. А.М Яковлев. Москва: Изд-во ИГиП АН СССР, 1981, с.22.

Normatīvie akti

- 200.ANO Konvencija par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to. Latvijas Vēstnesis, 2003. 17.aprīlis, Nr.60 (2825).
- 201.ANO Starptautiskā konvencija par apartheīda noziegumu novēršanu un sodu par tiem. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.novembris, Nr.170 (2745).
- 202.ANO Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūnijs, Nr.87 (2474).
- 203.ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieejams: www.un.org [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
- 204.Romas starptautiskās krimināltiesas statūti. Latvijas Vēstnesis, 2002. 28.jūnijs, Nr.97 (2672).
- 205.Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312 (1369/1373).
- 206.Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20.decembris, Nr.460/464 (2371/2375).
- 207.Konvencija par Eiropas Kopienų finansialo interešu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 2003. 17.aprīlis, Nr.60 (2825).

208. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144 (858/859).
209. Par dažu sociālās jomas tiesību aktu saskaņošanu attiecībā uz autotransportu: Eiropas Padomes 1969. gada 25. marta Regula (EEK) Nr. 543/69. Official Journal of the European Communities, 1969. 29.marts, Nr.L77/49. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
210. Par pastiprinātu aizsardzību, izmantojot kriminālsodus un citas sankcijas, pret naudas viltošanu saistībā ar euro ieviešanu: Eiropas Savienības Padomes 2000.gada 29.maija pamatlēmums. Pieejams: eur-lex.europa.eu [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
211. Par aizsardzības pastiprināšanu, izmantojot kriminālsodus, pret naudas viltošanu saistībā ar eiro ieviešanu: Eiropas Savienības Padomes 1999.gada 28.maija rezolūcija. Pieejams: eur-lex.europa.eu [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
212. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.
213. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 10.novembris, Nr.178 (4370).
214. Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74 (3232).
215. Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14.novembris, Nr.164 (2551).
216. Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200 (1260/1261).
217. Latvijas administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51. Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 2012.gada 27.jūnijam. Pieejams www.likumi.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
218. Latvijas Sodū izpildes kodekss: LR likums. Ziņotājs, 1971. 1.janvāris, Nr.1. Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 29.12.2011. pieejams www.likumi.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
219. LPSR Kriminālkodekss: LPSR likums. LPSR Augstākās padomes un Valdības ziņotāja pielikums, Rīga, 1961.
220. Civillikums: LR likums. Grām.: Civillikums ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 2006.gada 7.jūlijam. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2007. ISBN: 9984-731-85-5.
221. Sodū likums: LR likums. Likumu un Ministru kabineta Ziņotājs. 7.burtnīca. Rīga, 1933.
222. 1903.gada 22.marta Sodū likums. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodū likumu piemērošanu Latvijā. Rīga: Valsts tipogrāfija. 1925.
223. Sodū likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem. Rīga: Dienas Lapas apgāds, 1894.
224. Par Konvenciju par Eiropas Kopienu finansiālo interešu aizsardzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 17.aprīlis, Nr.60 (2825).
225. Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 28.jūnijs, Nr.97 (2672).
226. Konkurences likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 23.oktobris, Nr.151 (2538).
227. Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju pret transnacionālo organizēto noziedzību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūnijs, Nr.87 (2474).

- 228.Par Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20.decembris, Nr.460/464 (2371/2375).
- 229.Par Konvenciju par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 23.oktobris, Nr.308/312 (1369/1373).
- 230.Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 30.jūnijs, Nr.188/189 (1249/1250).
- 231.Par 1998.gada 17.jūlija Romas Starptautiskās krimināltiesas Statūtiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 28.jūnijs, Nr.97 (2672).
- 232.Amnestijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 5.decembris, Nr.315/316 (1030/1031).
- 233.Kreditīstāžu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 24.oktobris, Nr.163 (446).
- 234.Par pievienotās vērtības nodokli: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 30.marts, Nr.49 (332).
- 235.Par nodokļiem un nodevām: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 18.februāris, Nr.26 (309).
- 236.Amnestijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 31.marts, Nr.40 (171).
- 237.Operatīvās darbības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 30.decembris, Nr.131.
- 238.Par amnestiju: LR likums. Ziņotājs, 1992. 8.novembris, Nr.45.
- 239.Par amnestiju: LR likums. Ziņotājs, 1992. 13.februāris, Nr.6.
- 240.Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā: LR Augstākās Padomes lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991.
- 241.PSR Savienības un Savienoto Republiku kriminālās likumdošanas pamati. PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1959., Nr.1.
- 242.Grozījums Ministru kabineta 2006.gada 28.jūlija rīkojumā Nr.568 „Par Administratīvo sodu likumprojekta koncepciju”: Ministru kabineta 2009.gada 14.maija rīkojums Nr. 313. Latvijas Vēstnesis, 2009. 15.maijs, Nr.75 (4061).
- 243.Par Administratīvo sodu likumprojekta koncepciju: Ministru kabineta 2006.gada 28.jūlija rīkojums Nr.568. Latvijas Vēstnesis, 2006. 1.augusts, Nr.120 (3488).
- 244.Par konvencijas spēkā stāšanos: Ārlietu ministrijas 2005.gada 10.februāra dienesta informācija Nr.41/221-1199. Latvijas Vēstnesis, 2005. 15.februāris, Nr.25 (3183).
- 245.Par ANO konvencijas spēkā stāšanos: Ārlietu ministrijas 2003.gada 23.oktobra dienesta informācija Nr. 40/1106-8218. Latvijas Vēstnesis, 2003. 31.oktobris, Nr.153(2918).
- 246.Par Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijas spēkā stāšanos: Ārlietu ministrijas 2002.gada 6.decembra dienesta informācija Nr.40/1246-10097. Latvijas Vēstnesis, 2002. 13.decembris, Nr.183 (2758).
- 247.Par Starptautiskās krimināltiesas statūtu spēkā stāšanos: Ārlietu ministrijas 2002.gada 17.oktobra dienesta informācija Nr.40/1042-8493. Latvijas Vēstnesis, 2002. 24.oktobris, Nr.154 (2729).

248. Starptautiskie daudzpusējie līgumi, kuriem Latvijas Republika pievienojusies pēc 1990.gada 4.maija: Ārlietu ministrijas 1999.gada 27.jūlija informācija. Latvijas Vēstnesis, 1999. 30.jūlijs, Nr.243 (1703).
249. Austrijas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006. ISBN: 9984-790-08-8.
250. Beļģijas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008. ISBN: 978-9984-802-92-3.
251. Dānijas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008. ISBN: 978-9984-802-92-3.
252. Igaunijas Sodu kodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. ISBN: 9984-671-71-2.
253. KPFSR Kriminālkodekss ar pārgrozījumiem līdz 1944.gada 15.aprīlim. PSRS Tieslietu Tautas komisariāta Juridiskā izdevniecība, Maskava, 1944.
254. KPFSR kriminālkodeks: ar pārgrozījumiem līdz 1940. gada 15. novembrim : oficiāls teksts ar pielikumiem un sistematizētiem materiāliem pantu kārtībā, Rīga : Latvijas PSR Tieslietu Tautas Komisariāts, 1940.
255. Lietuvas Republikas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. ISBN: 9984-671-71-2.
256. Nīderlandes kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008. ISBN: 978-9984-802-92-3.
257. Spānijas kriminālkodekss. Grām: Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. ISBN: 9984-731-14-6.
258. Šveices kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006. ISBN: 9984-790-08-8.
259. Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. Grām: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006. ISBN: 9984-790-08-8.
260. Federal Criminal code and Rules. [B.v.], West publishing company, 1997. ISBN: 0-314-21232-9.
261. Financial services and markets act 2000: UK Public General Acts. Pieejams: www.legislation.gov.uk [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
262. The German Criminal code. Grām: The German Criminal code. A Modern English translation. Translated by M.Bohlander. Oxford / Portland, Oregon: Hart Publishing, 2008. ISBN: 978-1-84113-831-2.

263. Model penal code. Grām: Dubber M.D. Criminal law: Model Penal Code. New York: Foundation Press, 2002. ISBN: 1587781786.
264. The Swedish Penal Code. Stockholm: Regeringskansliet, Justitiedepartementet, 1999. ISBN: 91-7610-878-3.
265. United States Code: consolidation and codification by subject matter of the general and permanent laws of the United States. Pieejams: <http://uscode.house.gov/> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
266. Strafgesetzbuch. Grām: Tröndle H., Fischer T. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 51.aufgabe. München: Verlag C.H.Beck, 2003. ISBN: 3-406-49387-4.
267. Уголовный кодекс Австрии. Москва: Зерцало-М, 2001. ISBN: 5-94373-032-X.
268. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск: Амалфея, 2001. ISBN: 9-85441-397-7.
269. Уголовный кодекс ФРГ. Москва: Зерцало-М, 2001. ISBN: 5-94373-015-X.
270. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-022-6.
271. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-003-X.
272. Уголовный кодекс Республики Молдова. Chişinău: Elena-V.I., 2007.
273. Уголовный кодекс Республики Польша. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-027-7.
274. Уголовный кодекс РСФСР 1922 года. Pieejams: http://ru.wikisource.org/wiki/Уголовный_кодекс_РСФСР_1922_года/Temp [aplūkots 2012.gada 25.septembrī].
275. Уголовный кодекс РСФСР (1960): официальный текст с приложением постатейно-систематизированных материалов, Москва : Юридическая литература, 1968.
276. Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва: Эксмо, 2011. ISBN: 978-5-699-47576-6.
277. Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва : Юридическая литература, 1996. ISBN: 5-72600-872-3.
278. Уголовный кодекс Российской Федерации. Grām: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под. ред. В.И. Радченко , А.С. Михлина. Санкт-Петербург: Питер, 2007, с.145. ISBN: 978-5-91180-500-5.
279. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. Grām: Таганцев Н.С. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г., С.- Петербургъ: Государственная типография, 1904.
280. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Grām: Таганцев Н.С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. 12-е изд., пересм. и доп., С.- Петербургъ; [Б.и.], 1904.
281. Уголовный кодекс Швейцарии, Москва, Зерцало-М, 2001. ISBN: 5-94373-028-1.
282. Уголовный кодекс Украины. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-023-4.

283. Уголовный Закон України. Грām: Коржанський М.Й. Уголовний Закон України (наукова модель). Дніпропетровск: Юрид.акад. М-ва внутр.справ, 2004.

Juridiskās prakses materiāli

284. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2009.gada 10.februāra spriedums lietā Nr.14939/03 Sergey Zolotukhin v. Russia.
285. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.14939/03 Sergey Zolotukhin v. Russia.
286. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976.gada 8.jūnija spriedums lietā Nr.5100/71 Engel and others v. The Netherlands.
287. Eiropas Savienības (bij. Kopienų) tiesas 1990.gada 10.jūlija spriedumā lietā Nr.C-326/88 Anklagemyndigheden v Hansen & Soen I/S.
288. LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-258/2008.
289. LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 13.marta lēmums lietā Nr.SKK-121.
290. LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 1998.gada 25.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-225.
291. LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2011.gada 26.oktobra lēmums lietā Nr.PAK-533.
292. LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr.PAK-259.
293. LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2006.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.PAK-244.
294. LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 19.septembra spriedums lietā Nr.PAK-274.
295. Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2011.gada 2.jūnija spriedums krimināllietā Nr.11151022910.
296. Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2002.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.KA02-137/02, krimināllieta Nr.1260044501.
297. Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2011.gada 5.aprīļa lēmums lietā Nr.KA03-0069/11, krimināllieta Nr.11331052510.
298. Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2007.gada 3.decembra spriedums lietā Nr.KA03-0266/07, krimināllieta Nr.11110039706.
299. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2005.gada 6.oktobra lēmums lietā Nr.KA04-1057/05-21.

300. Vidzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2012.gada 5.janvāra spriedums lietā Nr.KA05-0015-12/10, krimināllieta Nr.11280026811.
301. Kurzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2010.gada 15.septembra spriedums, krimināllieta Nr.11360027009.
302. Kurzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2005.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.K02-0015-05.
303. Kurzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2005.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.K02-0059-05.
304. Krāslavas rajona tiesas 2011.gada 12.aprīļa spriedums, krimināllieta Nr.11240044010.
305. Rīgas apgabaltiesas 2006.gada 2.novembra spriedums lietā Nr. K04-421-06/5 , krimināllieta Nr.11088093405.
306. Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2006.gada 22.jūnija spriedums lietā Nr. K04-215-06/3, krimināllieta Nr. 11095139604.
307. Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2006.gada 3.aprīļa spriedums lietā Nr.K04-277/06, krimināllieta Nr. 11088063805.
308. Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2005.gada 10.oktobra spriedums lietā Nr. K04-399/05, krimināllieta Nr.11810014604.
309. Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2005.gada 13.maija spriedums lietā Nr. K04-417-05/23, krimināllieta Nr.11088197304.
310. Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2002.gada 12.novembra spriedums lietā Nr. K04-405/02, krimināllieta Nr.1310017699.
311. Vidzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas 2005.gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr.K05-0028/05.
312. Jūrmalas pilsētas tiesas 2011.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.K17-0004-11, krimināllieta Nr.11410057807.
313. Krāslavas rajona tiesas 2008.gada 6.februāra spriedums lietā Nr.K18-34/06, krimināllieta Nr. 11240028207.
314. Liepājas tiesas 2007.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.K20-0074/07, krimināllieta Nr. 11260047606.
315. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas spriedums lietā Nr.K27-0054/10/4, krimināllieta Nr. 11087140408.
316. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2005.gada 20.jūnija lēmums lietā K27-354-05.
317. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2009.gada 12.augusta spriedums lietā Nr.K27-0073-09.
318. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2012.gada 23.jūlija spriedums lietā Nr.K30-0919-12/19, krimināllieta Nr.11094026512;
319. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2012.gada 27.augusta spriedums lietā Nr.K32-0341-12/5, krimināllieta Nr.11092017512;

320. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2012.gada 7.jūnija spriedums, krimināllieta Nr. 11095199711.
321. Talsu rajona tiesas 2012.gada 21.marta spriedums, krimināllieta Nr.11380038611.
322. Valmieras rajona tiesas 2012.gada 23.aprīļa spriedums lietā nr.K39-0291/12, krimināllieta Nr. 11130122311;
323. Ventspils tiesas 2012.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.K40-88/12, krimināllieta Nr. 11151038911;
324. Ruling on the compilance of paragraphs 1, 2 and 3 (wording of 26 September 2000) of article 20, paragraph 5 (wording of 5 July 2004) of article 20 and paragraph 4 (wording of September 2000) of article 43 of the Criminal code of the Republic of Lithuania with the Constitution of the Republic of Lithuania: Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 2009.gada 8.jūnija spriedums. Pieejams: www.lrkt.lt [aplūkots 2012.gada 12.noviembrī].
325. Vašingtonas Augstākās Tiesas 2000.gada 10.augusta spriedums lietā Nr.67826-0 Washington V Anderson. Pieejams: <http://caselaw.findlaw.com> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
326. ASV piektā apgabala apelācijas tiesas 1990.gada 15.oktobra spriedums krimināllietā Nr. 89-2632 (916 F.2d 980), United States v. Crew. The Federal Reporter, Vol.916, 2nd edition, November - October, 1990. Pieejams: <http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F2/916/> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī]
327. Apvienotās Karalistes Lordu palātas 1971.gada 31.marta spriedums lietā Tesco Supermarkets Ltd v Nattrass. Pieejams: www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1971/1.html [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
328. Apvienotās Karalistes Lordu palātas 1915.gada 8.marta spriedums lietā Lennard's Carrying Company Ltd v. Asiatic Petroleum Company Ltd. Pieejams: <http://www.uniset.ca/other/cs2/1915AC705.html> [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
329. Liholaja V. Pētījums par atsevišķu Krimināllikuma pantu piemērošanas problēmām (noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību). Pieejams: www.tm.gov.lv [aplūkots 2010.gada 1.aprīlī].
330. Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants): tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2009/2010. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
331. Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta: tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2007. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
332. Tiesu prakse lietās par nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem: tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2006. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
333. Tiesu prakse krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar tīšu smagu miesas bojājumu nodarīšanu: tiesu prakses apkopojums. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2003. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].

- 334.Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupišanu: LR Augstākās tiesas plēnuma 2001.gada 14.decembra lēmums Nr.3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 79.lpp.
- 335.Par tiesu praksi krimināllietās par neatļautām darbībām ar ieročiem, munīciju, sprāgstvielām un speciālajiem līdzekļiem: LR Augstākās tiesas plēnuma 1997.gada 2.jūnija lēmums Nr.5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 55.lpp.
- 336.Par tiesu praksi kukuļošanas lietās: LR Augstākās tiesas plēnuma 1993.gada 21.jūnija lēmums Nr.7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 40.lpp.
- 337.Par krimināllikuma piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: LR Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 20.lpp.
- 338.Grozījumi Krimināllikumā: LR 11.Saeimas likumprojekts Nr.9/LP11, otrajā lasījumā pieņemtā likumprojekta redakcija. Pieejams: titania.saeima.lv [aplūkots 09.11.2012.].
- 339.8.Saeimas likumprojekta Nr.699 “Grozījumi krimināllikumā” anotācija. Pieejams: www.saeima.lv [aplūkots 2012.gada 1.oktobrī].
- 340.11.Saeimas likumprojekta Nr.9/LP11 “Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: www.saeima.lv [aplūkots 09.11.2012.].

_____ / Jānis Rozenbergs /

Rīgā,

2012.gada 17.decembrī.